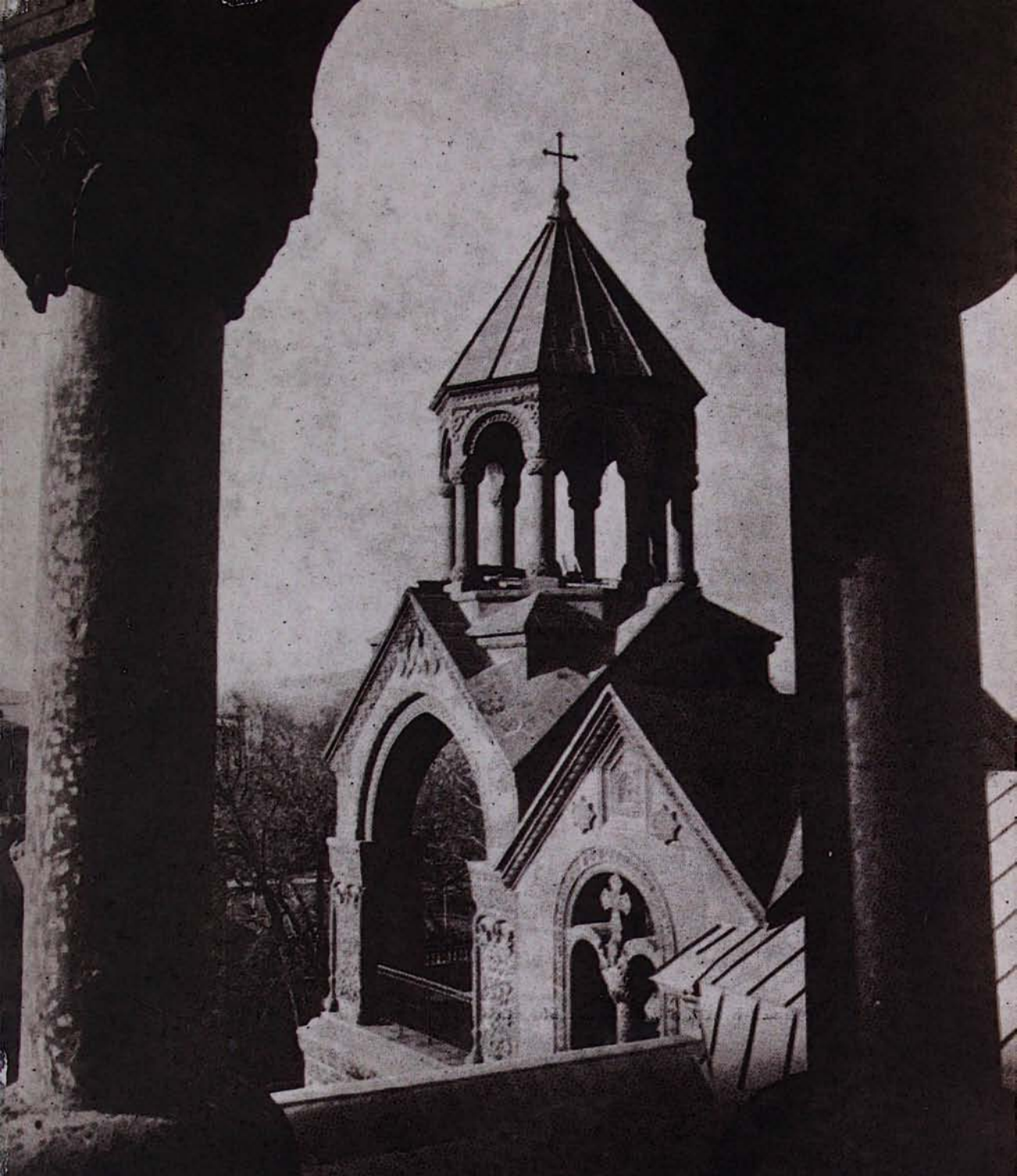

ՀԶՄԻԱԾԻՆ

1969-Է-Ը

ՌՆԺԸ
ԻԵ ՏԱՐԻ

Յուլիս—Օգոստոս

28

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ
Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ

Է-Ը

1969

ՊԱ-11.760

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

	էջ
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ—խաղաղությունը Աստուծո կամքն է	3
Հաղորդագրություն	6
Հաղորդագրություն	7
Հաղորդագրություն	8
ՆԱՐԵԿ ՎՐԴ. ՇԱՔԱՐՅԱՆ—Ամենայն Հայոց Հայրապետը Բեռլինի խաղաղության համաշխարհային համագումարում	10
ՆԱՐԵԿ ՎՐԴ. ՇԱՔԱՐՅԱՆ, ՊԱՐԳԵՎ ՇԱՀԲԱԶՅԱՆ—Ժողովուրդների միջև համագործակցության և խաղաղության ամրապնդման համար կայացած ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների համաժողովը Զագորսկում	15
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՌՈՒՄ	40
Վեհափառ Հայրապետի ողջույնի գիրը ազգային հերոս Սողոմոն Թեմիսյանի հուշարձանի բացման առթիվ	43
ԻՍԱՀԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ—Գրախոսական	44
Մաղախա արհեստիկության Օրմանյանի նամակներից	47
Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՔԶՆ. ԲՆՆԼԻՅԱՆ—Տ. Ստեփաննոս արհեստիկության Հովակիմյան	49
Հ. Ս. ԱՆԱՍՏԱՆ—Վարդան Այգեկցին որպես համեմատական գաղափարախոս	52
ՋՈՒ. Ա. ԹԱՄԱՆՅԱՆ—Ղերմի սուրբ Խաչ վանքը	59
Ո. Ս. ՆԿԱՆՅԱՆ—Թաղավարեցի Գրիգոր Բն. Դադյանցի հայերեն ձեռագրերի հավաքումը	65
Գ. Մ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ—Աշխատակես կատիվեցին հառաքի	67
Է. Մ. ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ—Միջնադարյան խրատների հարցի շուրջը	76
Մանենագիտություն «Արարատ» ամսագրի	81

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՑԵՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ, ԷՋՄԻԱՇԻՆ

«ԷՋՄԻԱՇԻՆ» ԱՄՄԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Армянская ССР, Эчмиадзин, Редакция журнала «Эчмиадзин».
Rédaction de la revue «Etchmiadzine», Etchmiadzine, Arménie, URSS

Հանձնված է արտադրության 1/VII 1969 թ.: Ստորագրված է տպագրության 25/IX 1969 թ.:
Տպագրական 8 մամուլ, թուղթ 60×84¹/₈, պատվեր 471

Մալր Աթոռ և. Էջմիածնի տպարան, 1969 թ.

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՍՏՈՒԾՈՒ ԿԱՄՔՆ Է

Հունիս և հուլիս ամիսները եղան խաղաղության պաշտպանության նվիրված աշխատանքների ու համաժողովների ամիսներ, որոնց իր մասնակցությունը բերեց նաև մեր եկեղեցին։

Հունիսի 21—24 օրերին Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաք Բեռլինում տեղի ունեցավ համաշխարհային խաղաղության համագումար և 25—26-ին հանդիսավոր իրադրության մեջ նշվեց համաշխարհային խաղաղության շարժման ստեղծման 20-ամյակը։

Այս համագումարում հայ եկեղեցու պատգամավորությանը բարեհաճել էր գլխավորել Ամենայն Հայոց Հայրապետը և իր ողջույնի խոսքում նշել, որ «Մենք այստեղ ենք գտնվում որովհետև վտանգված է աշխարհի խաղաղությունը։ Միասնական կերպով պետք է պաշտպանենք բոլոր երկրների, բոլոր մարդկանց կյանքը»։

Հանուն խաղաղության պաշտպանության այսքան տարիների սրտագին աշխատանքներից հետո, դեռևս գեղեցիկ ու ցանկալի երազ է մնում աշխարհում կայուն ու երկարատև խաղաղության պաշտպանության հարցը։

Տարբեր երկրներից Բեռլինում հավաքված, բարի կամքի տեր միլիոնավոր մարդկանց հոգևորական և աշխարհական ներկայացուցիչներ, արտահայտելով երկրագնդի խաղաղասեր ժողովուրդների ամենանվիրական խոհերն ու զգացմունքները, հայացքներն ու իդեալները, միասիրտ ու միախոհ պահանջում էին վերջ տալ աշխարհի մի

շարք երկրներում բռնկված հրեշավոր սպառնալիցությունների խելակորույս մրցավազքին, իրագործել ընդհանուր և լրիվ զինաթափում։

Հանուն խաղաղության մղված պայքարում պետք է տիրական ու վճռական հնչի մանավանդ եկեղեցու ձայնը։ Եկեղեցին խաղաղության նավահանգիստ է, իսկ հոգեվորականությունը՝ իր պարտքի ու կոչումի թելադրանքով՝ խաղաղության մարտիկ։ «Մեր պարտքն է,—ասել է Հայոց Հայրապետը,—աղոթել և գործել մարդկանց հոգիների խաղաղեցման, ժողովուրդների եղբայրության ու աշխարհի խաղաղության համար»։ Խաղաղությունը Աստուծո կամքն է և եկեղեցու մեծագույն առաքելությունը այս աշխարհի վրա։ «Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեցցին»։

Բեռլինի խաղաղության վեհաժողովը մեր ժամանակի կարևոր իրադարձությունն է հանդիսանում, ուր քննության էր դրված արդիականության ամենահրատապ հարցերից մեկը՝ խաղաղության պաշտպանությունը ողջ աշխարհում։

Համագումարը, ինչպես երևում է այս առթիվ հրատարակված հաղորդագրությունից, վճռական ու նոր ճանապարհներ է որոնում աշխարհում կայուն խաղաղության հասնելու համար։

Այսօր աշխարհը անհամդարտ ու տուական տագնապի մեջ պահող տխուր երկվորյակներ կան, ինչպիսիք են նյութապաշտությունը, գաղութակալությունը՝ իր հին ու նոր դրսևորումներով, ազգային և ընկերա-

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆԻ ԱՌԱՋՆՈՅ

**ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱՋՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ**

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՍՏՈՒԾՈՒ ԿԱՄՔՆ Է

Հունիս և հուլիս ամիսները եղան խաղաղության պաշտպանության նվիրված աշխատանքների ու համաժողովների ամիսներ, որոնց իր մասնակցությունը բերեց մեծ մեծ եկեղեցին:

Հունիսի 21—24 օրերին Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաք Բեռլինում տեղի ունեցավ համաշխարհային խաղաղության համագումար և 25—26-ին հանդիսավոր իրադրության մեջ նշվեց համաշխարհային խաղաղության շարժման ստեղծման 20-ամյակը:

Այս համագումարում հայ եկեղեցու պատգամավորությանը բարեհաճել էր գլխավորել Ամենայն Հայոց Հայրապետը և իր ողջույնի խոսքում նշել, որ **«Մենք այստեղ ենք գտնվում որովհետև վտանգված է աշխարհի խաղաղությունը: Միասնական կերպով պետք է պաշտպանենք բոլոր երկրների, բոլոր մարդկանց կյանքը»:**

Հանուն խաղաղության պաշտպանության այսքան տարիների սրտագին աշխատանքներից հետո, դեռևս գեղեցիկ ու ցանկալի երազ է մնում աշխարհում կայուն ու երկարատև խաղաղության պաշտպանության հարցը:

Տարբեր երկրներից Բեռլինում հավաքված, բարի կամքի տեր միլիոնավոր մարդկանց հոգևորական և աշխարհական ներկայացուցիչներ, արտահայտելով երկրագնդի խաղաղասեր ժողովուրդների ամենանվիրական խոհերն ու զգացմունքները, հայացքներն ու իղձերը, միասիրտ ու միախոհ պահանջում էին վերջ տալ աշխարհի մի

շաղթ երկրներում բռնկված հրեշավոր սպառնալիցությունների խելակորույս մրցավազքին, իրագործել ընդհանուր և լրիվ զինաթափում:

Հանուն խաղաղության մղված պայքարում պետք է տիրական ու վճռական հնչի մանավանդ եկեղեցու ձայնը: Եկեղեցին խաղաղության նավահանգիստ է, իսկ հոգեվորականությունը՝ իր պարտքի ու կոչումի թելադրանքով՝ խաղաղության մարտիկ. **«Մեր պարտքն է,—ասել է Հայոց Հայրապետը,—աղոթել և գործել մարդկանց հոգիների խաղաղեցման, ժողովուրդների եղբայրության ու աշխարհի խաղաղության համար»:**

Խաղաղությունը Աստուծո կամքն է և եկեղեցու մեծագույն առաքելությունը այս աշխարհի վրա: «Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեացին»:

Բեռլինի խաղաղության վեհաժողովը մեր ժամանակի կարևոր իրադարձությունն է հանդիսանում, ուր քննության էր դրված արդիականության ամենահրատապ հարցերից մեկը՝ խաղաղության պաշտպանությունը ողջ աշխարհում:

Համագումարը, ինչպես երևում է այս առթիվ հրատարակված հաղորդագրությունից, վճռական ու նոր ճանապարհներ է որոնում աշխարհում կայուն խաղաղության հասնելու համար:

Այսօր աշխարհը անհանդարտ ու տևական տագնապի մեջ պահող տխուր երեվոյթներ կան, ինչպիսիք են նյութապաշտությունը, գաղութակալությունը՝ իր հին ու նոր դրսևորումներով, ազգային և ընկերա-

յին անարդարությունները, ցեղային խտրականությունը, պատերազմը Վիետնամում և բաղաբալան լարվածությունը՝ Մերձավոր Արևելքում:

«Պատերազմը, — նշել է Իր ելույթում Հայոց Հայրապետը, — բոլոր ոճիրների համագումարն է»:

Հայոց Հայրապետը Բեռլինի խաղաղության միջազգային ամբիոնից մի անգամ ևս խոսել է նաև վերոհիշյալ մտածումների լույսի տակ, Ի դարի առաջին ցեղասպանության՝ հայ ժողովրդի ցեղասպանության մասին, որը անպատիժ մնալով դուռ բացավ հետագա նման ու զարհուրելի այլ ցեղասպանությունների:

Հուլիսի 1—4-ը Ջագորսկում, Մոսկվայի մոտ, ռուսական վանքում, բացվեց նաև ՄՄՀՄ բոլոր եկեղեցիների և կրոնների ներկայացուցիչների համագումարը, աստվածային պատգամների լույսի տակ քննության առնելու ժողովուրդների միջև համագործակցության և աշխարհի խաղաղության ամրապնդման գործում եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների մասնակցության հարցը:

Հայոց Հայրապետը սույն վեհաժողովի կազմակերպիչներից մեկն էր, համայն Ռուսիայի Ս. Ալեքսի սրբազան պատրիարքի հետ և բարեհաճել էր նույնպես անձամբ գլխավորել հայ եկեղեցու բազմանդամ պատվիրակությանը:

Հայոց Հայրապետի հաստատ համոզումով այսօր քրիստոնեական եկեղեցիներն ու բոլոր կրոնական կազմակերպությունները նույնպես պատասխանատվություն են կրում և վճռական բաժին ունեն աշխարհի խաղաղության ամրապնդման գործում:

Արդարև, բոլոր կրոնների նվիրական ու բարձրագույն պարտականությունն է՝ հնարավոր միջոցներով պաշտպանել խաղաղության դատը, որ Աստուծո կամքն է ու պատգամը, և ցույց տալ երկյուղի ու անստուգության մեջ տառապող մարդկությանը՝ փրկության, խաղաղության ճանապարհը:

Այս ոգով մխիթարական է արձանագրել, որ Ջագորսկում, խաղաղության համաժողովում, հնչել է Սովետական Միության, Ասիայի, Աֆրիկայի, Լատինական Ամերիկայի, Եվրոպայի, Մերձավոր Արևելքի 44 երկրներից ժամանած 170 պատգամավորների ձայնը, պատգամավորներ, որոնք իրենց բարոյական, մարդասիրական պարտքն են համարել խաղաղության, ճշմարտության, արդարության, մարդկային բանականության, ժողովուրդների վեհիրավության և ազատության պաշտպանության համար

միացնել իրենց ջանքերն ու աղոթքները, պայքարն ու վճռական կամքը:

Խաղաղության պաշտպանության հարցը եկեղեցիների և կրոնական կազմակերպությունների սրբազան առաքելությունն է, նրանց հավատքի և խղճի բարոյական պարտքը:

Ջագորսկի խաղաղության վեհաժողովի նպատակն էր՝ որոնել մարդկային կյանքի առավել կատարյալ, առավել գեղեցիկ ու արդար ձևերը՝ արմատախիլ անելու համար չարիքը, որպեսզի բոլոր մարդիկ ապրեն խաղաղ ու բարօր՝ Աստուծո բարիքներով՝ գեղեցկացած նույն երկնքի տակ, որպես եղբայր, որպես ընկեր, որպես բարեկամ:

Համագումարի բարձր ամբիոնից հնչել են նաև երկու բարի վկայություններ մեր եկեղեցու և ժողովրդի համար:

Համագումարը մասնավոր կարևորությամբ արձանագրել է՝ 1952 թվականից սկսած, այսինքն՝ նոր շրջանում, խաղաղության պաշտպանության շարժման առաջին իսկ օրերից, Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի ղեկավարությամբ, հայ եկեղեցու գործադրած սրտագին ջանքերը՝ հանուն խաղաղության պաշտպանության, ընդհանրահիշատակ Ս. Տ. Գևորգ Զ-ի օրերից և Ն. Ս. Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ժամանակ:

Մխիթարական էր հաստատել, որ համագումարին մասնակցող ոչ հայ պատգամավորներ ևս իրենց ելույթներում դատապարտում էին 1915 թվականի հայկական ցեղասպանությունը, որը անպատիժ մնալով գաղափարապես և գործնականորեն ճանապարհ է բացել նոր ցեղասպանությունների:

Հաճելի է արձանագրել, որ համագումարում արտասանված բոլոր ելույթներում իշխում էր եղբայրական անկեղծ ոգին, մտածումի ու կամքի ազատությունը: Բոլոր պատգամավորները օրակարգի հարցերին մոտեցել են որպես հավատավոր հոգիներ, որպես խաղաղության ջերմ կողմնակիցներ, իրավ հայրենասերներ և ժողովուրդների եղբայրության ու եկեղեցիների համագործակցության տրիբուններ:

Համագումարը նշել է միաժամանակ այն միջոցներն ու հիմնական պարտականությունները, որոնցով հնարավոր կլինի կանխել նոր պատերազմի սպառնալիքն ու վտանգը:

«Մեր բոլորիս նպատակը սուրբ է, հավաքվելով այստեղ միասին աղոթելու և միասին որոնելու համար այն բոլոր ճանապարհները, այն բոլոր միջոցառումները, որոնք պետք է օգնեն մարդկանց, ժողովուրդներին և պետություններին, որպեսզի տևապես, ամուրձ և անխորտակելի մնա

խաղաղությունը աշխարհում և եղբայրությունը բոլոր ազգերի միջև՝ առանց որևէ խտրականության»,— հայտարարել է Հայոց Հայրապետը հուլիսի 1-ին՝ վեհաժողովում կարդացած Իր ողջույնի խոսքի մեջ:

Պատերազմը ոճիր է Աստուծո հետ, քաղաքակրթության դեմ, մարդկության վսեմ ու նվիրական իդեալների դեմ:

Խաղաղությունը կյանք է, ստեղծագործ աշխատանք, կառուցում, աղոթք ու երազ:

Խաղաղությունը մարդկության պայծառ ապագան է: Դրա համար մարդկությունը կարող է և պետք է ապրի առանց պատերազմների: Այսօր աշխարհում կան հզոր ուժեր, պատերազմ նյութող սև ուժերից ավելի մեծ, որոնք կարող են սանձահարել, զսպել պատերազմի հրձիգներին, վճռականորեն փակել նոր արհավիրքների և ողբերգությանն ճանապարհները: Բավական չէ միայն աղոթել խաղաղության համար:

Խաղաղությունը պետք է նվաճել համատեղ, կազմակերպված աշխատանքով ու պայքարով. «բոլորն յափշտակեսցեն զնա»:

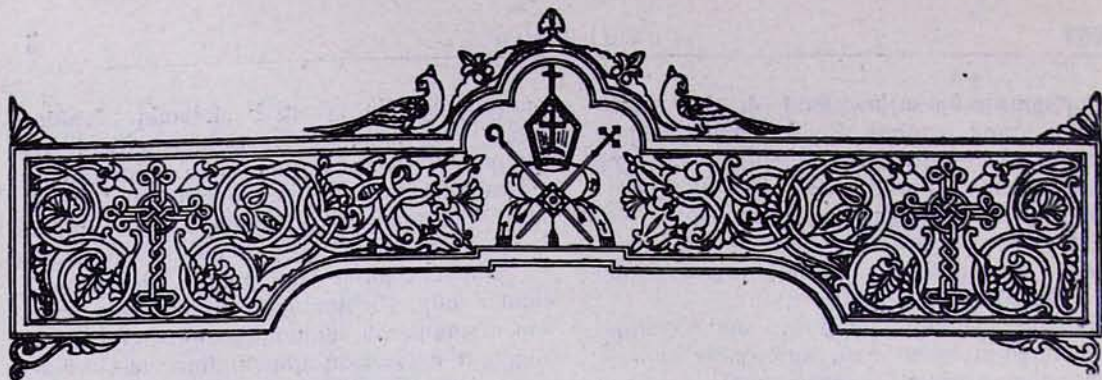
Խաղաղության պաշտպանության համար մղված պայքարում Բելլիճի և Ջագորսկի համաժողովներում ընդունված որոշումներն ու բանաձևերը և պայքարի միջոցները, վստահ ենք, թե վճռական դեր կկատարեն, նոր ու ազդեցիկ ազդակներ կհանդիսանան ապագա համատեղ գործունեության և համագործակցության բարի կամքի տեր միլիոնավոր մարդկանց համար՝ ի պաշտպանություն աշխարհի խաղաղության սրբազան դատի:

Դժվար ու փշալից է խաղաղության ճանապարհը, բայց ոչ աննվաճելի և անկարելի:

Համոզված ենք, որ խաղաղությունը կը հաղթի պատերազմին:

Խաղաղությունը Աստուծո կամքն է:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Տ. Տ. Վազգեն Ա.-ը սույն թվի հունիսի 21—28-ին մասնակցեց Խաղաղության համաշխարհային համագումարին, Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաք Բեռլինում:

Համագումարին մասնակցող 102 երկրներից եկած հոգևորականների հանձնաժողովում Հայոց Հայրապետը հանդես եկավ Իր խոսքով՝ ի պաշտպանություն աշխարհի խաղաղության դատին, ոգեկոչելով՝ հիշատակը երկու միլիոն հայ քրիստոնյաների, որոնք Արևմտյան Հայաստանում 1915 թվին զոհը եղան մեր դարի առաջին ցեղասպանության:

Վեհափառ Հայրապետին ողբեկցում էր Գեղարդա վանքի վանահայր հոգեշնորհ տ. Նարեկ վարդապետ Ծաքարյանը:

ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ

9 հուլիս 1969 թ.,
Ա. Էջմիածին

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վեհափառ Հայրապետի հրավերով հուլիսի 7—12-ը Մայր Աթոռիս հյուր եղան արաքական երկրներից բարձրաստիճան կրոնապետներ ու հասարակական գործիչներ, որոնք մասնակցել էին հուլիսի 1—4-ը Ջազոբսկում կայացած ՍՍՀՄ քրիստոնեական եկեղեցիների և մահմեդական, հրեական ու բուդդայական կրոնական կազմակերպությունների համագումարին, որպես հյուրեր:

Մայր Աթոռիս հյուրերն էին.

Ալժիրից՝ կրոնից նախարար և պատվիրակության ղեկավար, Նորին Գերազանցություն Լարբի Սաադունին, մուսուլմանների գերագույն հոգևոր պետ Շեյխ Օթելլին, կրոնից նախարարության բարձրաստիճան պաշտոնյաներ՝ տիարք Բու Աբդելեյ Մահդին և Աբդուլ Մեջիդը:

Անտիոքից՝ օրթոդոքս եկեղեցու պատվիրակությունը, հանձինս Տիրի և Սիդոնի միտրոպոլիտ, Նորին Գերաշնորհություն Պավել Խուրիի, Հավրանի և Մոնտիարաբի (Սիրիա) միտրոպոլիտ, Նորին Գերաշնորհություն Բաաիլիոս Սամախայի և հոգեշնորհ Ռոմանոս վարդապետ Ժահարի (Տրիպոլի):

Լիբանանից՝ իսլամ գերագույն օրենսդիր խորհրդի անդամ և պատվիրակության ղեկավար, մեծահարգ տիար Մուսթաֆա Մանսուրը, իսլամ գերագույն օրենսդիր խորհրդի անդամ տիար Ուաֆիկ Հյ-Կասսարը և արաքական «Ալ-Շաաք» թերթի գլխավոր խմբագիր տիար Ամին Դուդանը:

Սիրիայից՝ իսլամ գերագույն կրոնապետ Շեյխ Ահմեդ Քաֆթարուն իր շքավանքով:

Հյուրերին ողնկցում էին Միջին Ասիայի մահմեդականների կրոնական գերագույն վարչության անդամներ պրն. պրն. Ամին Ահմեդշինը, Յուսուֆ Շաքիրովը և Ուամանջան Ռահիմջանովը:

Բարձրաստիճան հյուրերը այցելեցին ս. Էջմիածնի Մայր տաճարը, ս. Հռիփսիմեի, ս. Գալանեի վանքերը, Ջվարթնոցի ավերակները, Գառնի, Գեղարդ, Սևան, ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանը, Հայաստանի ժողովրդական տնտեսության ցուցահանդեսը, դիտեցին Մեծ եղեռնի

հուշարձանը և ներկա եղան Վեհարանի դահլիճում իրենց պատվին կազմակերպված հայկական հոգևոր և ժողովրդական երաժշտության համերգին:

Նորին Սրբությունը հուլիսի 9-ին, ի պատիվ հյուրերի, սվեց պաշտոնական ճաշկերույթ, որին ներկա եղան նաև հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ մեծահարգ տիար Կ. Դավաթյանը, Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամները և էջմիածնի միաբանները:

Հինգշաբթի, հուլիսի 10-ի առավոտյան, բարձրաստիճան հյուրերը, Նորին Սրբություն Վազգեն Ա Հայրապետի գլխավորությամբ, բարեկամական այցելություն սվեցին Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահի տեղակալ, Նորին Գերագանցություն Հովհաննես Բաղդասարյանին: Փոխ-նախագահը ջերմորեն ողջունեց հյուրերին և հաջողություն մաղթեց կրոնական կազմակերպություններին, աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդների բարեկամության համար նրանց տարած շնորհակալ աշխատանքին: Ծնորհակալության ջերմ խոսքերով հանդես եկան Նորին Գերաշնորհություն միտրոպոլիտ Պավել Խուրին և Ալժիրի կրոնից մինիստր պրն. Լարբի Սաադունին:

Հրաժեշտ առնելով Վեհափառ Հայրապետից, ուրբաթ, հուլիսի 11-ին, Անտիոքի պատվիրակությունը մեկնեց Օդեսա—Կիև, իսկ շաբաթ, հուլիսի 12-ի երեկոյան, մյուս պատվիրակությունները մեկնեցին Տաշքենդ:

ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐԻ

16 հուլիս 1969 թ.,

Ս. Էջմիածին

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ԲԵՌԼԻՆԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԾԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ

Հունիսի 21—24-ը Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետության մայրաքաղաք Բեռլինում տեղի ունեցավ համաշխարհային Խաղաղության համագումարը, իսկ հունիսի 25-ին և 26-ին նշվեց համաշխարհային խաղաղության շարժման ստեղծման 20-ամյա հոբելյանը:

Խաղաղության համագումարին մասնակցելու հրավեր էր ստացել նաև Նորին Ս. Օծություն **Տ. Տ. Վազգեն Ա. կաթողիկոսը:**

Հունիսի 18-ին, չորեքշաբթի առավոտյան, Վեհափառ Հայրապետին ողջերթ մաղթելու համար Երևանի օդանավակայանն էին եկել Մայր Աթոռի միաբանությունն ու պաշտոններությունը, Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամները: Հայոց Հայրապետին բարի ճանապարհ են մաղթում նաև Հայկական ՍՍՀ Միևիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաքյանն ու տեղակալ Ս. Հովհաննիսյանը:

Վեհափառ Հայրապետին դեպի Բեռլին ուղևորության ժամանակ ողեկցում էր ս. Գեղարդյա վանքի վանահայր Նարեկ վրդ. Ծաքարյանը:

Երեք և կես ժամ հետո Վեհափառ Հայրապետը Մոսկվայում է: Նրան դիմավորում են Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի թեմի առաջնորդ տ. Պարզև եպս. Գևորգյանը, թեմական խորհրդի անդամները և ՍՍՀՄ Միևիստրների սովետին առընթեր կրոնական

գործերի խորհրդի աշխատակից Ա. Ֆ. Բուկարինը:

Հունիսի 19-ին Մոսկվայի Ծերեմետևոյի օդանավակայանում Հայոց Հայրապետին ճանապարհում են տ. Պարզև եպիսկոպոսը և Ա. Ֆ. Բուկարինը:

Վեհափառ Հայրապետը Բեռլին է հասնում երկու և կես ժամվա թռիչքից հետո: ԳԴՀ-ի մայրաքաղաքում հայոց եկեղեցու գերագույն պետին առանձին կարևորությանը դիմավորում են ԳԴՀ-ի Խաղաղության պաշտպանության կոմիտեի քարտուղար պրն. Ցենկերը և այլ անդամներ ու թղթակիցներ: Ողջույնի և բարիգալստյան ջերմ խոսքերից հետո, Վեհափառ Հայրապետը օդանավակայանի հանգստի սենյակում բարեհաճում է պատասխանել թղթակիցների հարցերին:

Բեռլինում Ամենայն Հայոց Հայրապետը հյուրընկալվում է մայրաքաղաքի շքեղ հյուրանոց «Բեռոլինա»-ի հարկաբաժիններից մեկում:

Բեռլինը այս օրերին տոնական տեսք ուներ: Բոլոր գլխավոր պողոտաների եզրերին և նշանավոր հյուրանոցների ճակատներին ծածանվում էին դրոշակներ, որոնց վրա աչքի էր ընկնում խաղաղության աղավնին:

Հունիսի 21-ին, շաբաթ առավոտյան ժամը 9.30-ին, «Ծաղրոտֆորում» կոչված մեծ դահլիճում իր աշխատանքն է սկսում Խա-

Խաղաղության համաշխարհային համագումարը հեղինակ

դադարող համաշխարհային համագումարը, որին ներկա են լինում 56 միջազգային և 520 ազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ ու գործիչներ, 101 երկրներից: Պատգամավորների ընդհանուր թիվը կազմում էր 1100 հոգի: Բացի համագումարի իսկական մասնակիցներից, ներկա էին նաև բազմաթիվ հյուրեր և թղթակիցներ:

հային համագումարը աշխատում է հինգ հանձնաժողովներում:

Վեհափառ Հայրապետը ներկա է լինում երրորդ՝ Մերձավոր Արևելքի հանձնաժողովին:

Հունիսի 23-ին իրենց եզրափակիչ նիստերում հանձնաժողովները պատրաստել էին իրենց հաշվետվությունները՝ ներկայացնելու հաջորդ օրվա լիագումար նիստին:

Բեռլինի խաղաղության համաշխարհային համագումարում հայ և ռուս եկեղեցիների պատվիրակությունները

Նիստը երկարատև ծափողջույնների տակ բացվում է Հնդկաստանի պատվիրակության ղեկավարի կողմից: Ելույթները թարգմանվում էին տարբեր լեզուներով. ռուսերեն, գերմաներեն, անգլերեն, իսպաներեն, ֆրանսերեն:

Բացման նիստում առաջինն ընթերցվում է ԳԴՀ-ի նախագահ Վալտեր Ուլբրիխտի ուղերձը, ապա պաշտոնական մյուս ուղերձները՝ Սովետական Միության ղեկավարներ Լեոնիդ Բրեժնևի և Ալեքսեյ Կոսիգինի, Վիետնամի Ռեզաֆոխական կառավարության, արաբական երկրների, Հնդկաստանի, Գվինեայի և մյուս երկրների վարչապետների:

Հունիսի 21-ի օրվա երկրորդ կեսից մինչև 23-ի գիշերը խաղաղության համաշխար-

հուն օրվա երկրորդ կեսին, բացի վերոհիշյալ հինգ հանձնաժողովներից, կազմվում է նաև հատուկ ենթահանձնաժողով, որը բաղկացած էր տարբեր երկրներից եկած, համագումարին մասնակցող շուրջ 120 հոգևորականներից և կրոնական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներից՝ քրիստոնյաներ, մահմեդականներ, բուդդայականներ, մոլսիսականներ, հինդուսներ և այլ կրոնի ներկայացուցիչներ: Այս հանձնաժողովում Վեհափառ Հայրապետը ելույթ է ունենում և աւսում է.

Սիրելի եղբայրներ.

Մենք բոլորս հավաքվել ենք այստեղ՝ խաղաղության այս ժողովին՝ հանուն Աստուծո, որ Տերն է խաղաղության՝ Փրկիչը մեր:

Մենք այստեղ ենք գտնվում, որովհետև վտանգված է աշխարհի խաղաղությունը: Միասնական կերպով պետք է պաշտպանենք բոլոր երկրների, բոլոր մարդկանց կյանքը:

Եթե իրոք մենք մեզ ճանաչում ենք որպես Աստուծո նորդիներ, ապա ուրեմն խաղաղության եղբայրներ ենք, խաղաղության սպասավորներ: Մեր պարտքը պետք է լինի աղոթել և գործել մարդկանց հոգիների խաղաղեցման, ժողովուրդների եղբայրացության և մարդկության խաղաղության համար: Ահա թե ինչու Մենք Մեզ գտնում ենք երջանիկ՝ մասնակցելով այս համագումարին, որտեղ համախմբվել են բոլոր ազգությունների, բոլոր աշխարհամասերի պատասխանատու ներկայացուցիչներ, բարի կամքի տեր մարդիկ:

Մարդկանց և ժողովուրդների միջև խաղաղություն հաստատելու և այն ամրապնդելու համար պետք է արմատախիլ անել քաղաքական, ընկերային և տնտեսական այն դրդապատճառները, որոնք ծնունդ են տալիս թշվառությունների, շահագործման, անարդարությունների, ատելության և, նույնիսկ, արյունահեղ պատերազմների:

Պետք է կարենալ հստակորեն և քաջությամբ դիտել երևույթները՝ իմանալու համար, որ դժբախտությունների ներկա ձևերն են հանդիսանում գաղութակալությունը, ռապիդը, Մերձավոր Արևելքի ծանրակշիռ տագնապը և, մանավանդ, Վիետնամի զարհուրելի պատերազմը: Պատերազմների ընթացքում միշտ էլ հնարավոր են դառնում բոլոր տեսակի անարդարությունները, երեվակալելի բոլոր ոճիրները: Պատերազմը բոլոր ոճիրների համագումարն է: Այսպես է, որ առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում, 1915 թվականին, Արևմտյան Հայաստանում կայսերական Թուրքիայի կառավարության հրամանով տեղահան եղան ու բնաջնջվեցին շուրջ երկու միլիոն հայեր: Դա մեր դարաշրջանի առաջին ցեղասպանությունն էր: Ձեզ հայտնի է, որ համաշխարհային երկրորդ պատերազմի ընթացքում տեղի ունեցան առավել ողբերգական իրադարձություններ: Մենք կամենում ենք, որ նման ոճիրներ այլևս երբեք չկրկնվեն երկրի վրա:

Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու անունից ի սրտե ողջունում եմ Ձեզ բոլորիդ, որ բարին Աստված լինի մեզ օգնական, որպեսզի կատարվի Իր տերունական կամքը, խաղաղություն լինի երկրի վրա և բարի կամեցողություն՝ մարդկանց միջև:

Հունիսի 24-ին, երեքշաբթի, տեղի է ունենում համագումարի եզրափակիչ նիստը:

Այստեղ կարդացվում են համագումարի հինգ հանձնաժողովների զեկուցագրերն ու եզրակացությունները, որոնք պատգամավորների կողմից ընդունվում են ծափող-ջուլններով:

Խաղաղության լսարանի այս հսկա դահլիճում մեծ խանդավառություն է ստեղծվում, երբ նախագահը կարդում և քվեարկության է դնում Խաղաղության համաշխարհային համագումարի կոչը՝ ուղղված աշխարհի ժողովուրդներին և պետություններին, եկեղեցիներին և կրոնական հաստատություններին, գիտնականներին և արվեստագետներին ու բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց:

Հունիսի 25-ին և 26-ին տեղի է ունենում համաշխարհային խաղաղության շարժման 20-ամյա հրեշտակական նստաշրջանը:

Համաշխարհային խաղաղության շարժումը ծնունդ է առել մի այնպիսի ժամանակաշրջանում, երբ միջազգային հորիզոնում սկսվել էր ուրվագծվել պատերազմների վրտանգը, ատոմային զենքի սարսափը: Պատահական չէր, որ 1949 թվականի Ստոկհոլմի պատմական կոչի շուրջ անմիջապես համախմբվեցին աշխարհի բոլոր խաղաղասեր ուժերն ու կազմակերպությունները, պետություններն ու անհատները: Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին ևս ողջունեց խաղաղության շարժման այդ հիմնադրումը: Այսօր խաղաղության պայքարի մարդիկ երախտագիտության հիշում են շարժման հիմնադիր, ֆրանսիացի հայտնի գիտնական ու հասարակական գործիչ, հանգուցյալ **Ֆ. Ժյոիո Կյուրիի** անունը: Համագումարի այդ հրեշտակական նիստում իրենց գեղեցիկ ու բովանդակալից ճառերով հանդես են եկել մեծ գրող Ն. Տիխոնովը (ՍՄՀՄ), նշանավոր հասարակական գործիչ ֆրանսուհի Դաքսել Պյունը, խաղաղության շարժման հիմնադրի թողը՝ Է. Կյուրին, և ուրիշներ: Այդ նիստի վերջում միաձայնությամբ ընդունվել է հայտարարություն-կոչ՝ ուղղված պետություններին և ժողովուրդներին՝ վստահ խաղաղության պահպանման և ամրապնդման ամբողջ աշխարհում:

Հունիսի 26-ի Խաղաղության համաշխարհային համագումարի հրեշտակական և վերջին նիստում տեղի է ունենում նաև նախագահության վերընտրություններ, որով և համագումարը իր աշխատանքները համարում է ավարտված: 6

Հունիսի 26-ին, երեկոյան ժամը 19-ին, Բեռլինում՝ խաղաղության համագումարի բոլոր պատգամավորների թվում նաև Վեհափառ Հայրապետը հատուկ հրավերով ներկա է գտնվում մայրաքաղաքի «Մուսկվա» ճաշարանում կազմակերպված ընդու-

նելությանը: Այդ հրավերը ուղարկվել էր ԳԴՀ-ի պետական կրոնական քարտուղարության կողմից: Ընդունելությանը ներկա էին ավելի քան 110 հրավիրյալներ:

Հունիսի 24-ին Վեհափառ Հայրապետը հրավիրվում է ԳԴՀ-ի Մինիստրների սովետի կազմակերպած ընդունելությանը, որը տեղի է ունենում Կառավարական մեծ և շքեղ շենքում:

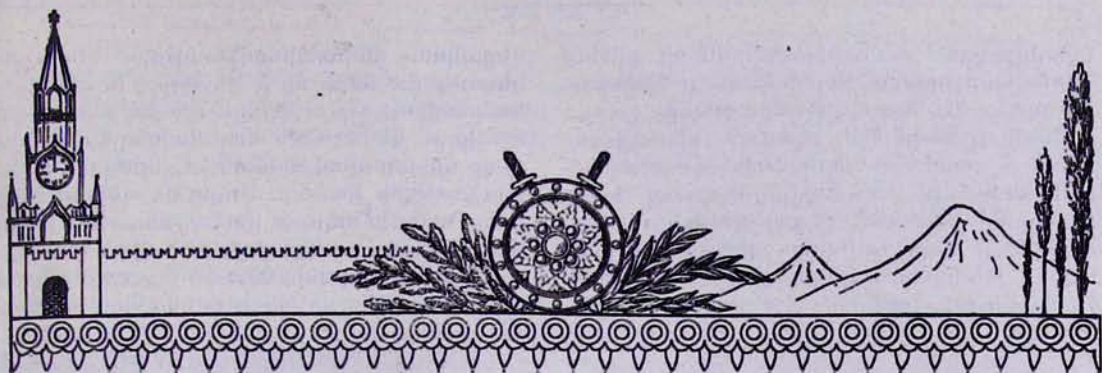
ԳԴՀ-ի թերթերը, ինչպիսիք են «Նոր Գերմանիա», «Նոր Ժամանակ», հաճախ առիթ ունեցան իրենց էջերում անդրադառնալու Վեհափառ Հայրապետի անձին և զետեղեցին Նրա նկարները:

Ավարտված է Վեհափառ Հայրապետի՝ համաշխարհային Խաղաղության պաշտպանության համագումարին մասնակցելու կարելիոր առաքելությունը:

Հունիսի 28-ին Նա հրաժեշտ է տալիս հյուրընկալ Բեռլինին, ինչպես նաև Իրեն բարի ճանապարհ մաղթելու համար օդանավակայան եկած ԳԴՀ-ի Խաղաղության պաշտպանության հարգարժան ներկայացուցիչներին և Բեռլին—Մոսկվա օդանավով, մոտ երկուսուկես ժամվա թռիչքից հետո, Վեհափառ Հայրապետը ժամանում է Մոսկվա և դիմավորվում է Ռուսաստանի ու Նոր Նախիջևանի թեմի առաջնորդ տ. Պարզևեպս. Գևորգյանի, թեմական խորհրդի անդամների, ինչպես նաև ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի աշխատակից Ա. Բուկարինի կողմից:

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԾԱՔԱՐՅԱՆ

**ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊԵՆԴՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ԿԱՅԱՑԱԾ ՍՍՀՄ ԲՈԼՈՐ ԿՐՈՆՆԵՐԻ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԶԱԳՈՐՍԿՈՒՄ**

Դեռևս 1968 թվականի դեկտեմբեր ամսին Ամենայն Հայոց Հայրապետ Նորին Սուրբ Օծություն **Տ. Տ. Վազգեն Ա. Կաթողիկոսը** Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի պատրիարք Նորին Սրբություն **Տ. Ալեքսից** հրավեր էր ստացել մասնակցելու 1968 թ. դեկտեմբերի 21-ին **Զագորսկի** ուսական մայրավանքում կայանալիք այն նախնական խորհրդակցական ժողովին, որի նպատակն էր եկեղեցական մի համագումարի կազմակերպումն ու հրավիրումը՝ աստվածային պատգամների լույսի տակ քննության առնելու համար ժողովուրդների միջև համագործակցության և աշխարհում խաղաղության ամրապնդման գործում եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների մասնակցության հարցը։ Նախապատրաստական այդ ժողովը, որին մասնակցում էին Սովետական Միության զանազան եկեղեցիների և այլ կրոնական համայնքների պետերը, միաձայն որոշում ընդունեց վերոհիշյալ համագումարն անցկացնել **Զագորսկի** մայրավանքում 1969 թ. հուլիսի մեկից չորսը։

Համաձայն այդ որոշման, սույն թվի հուլիսի մեկին, հանդիսավոր իրադրության մեջ **Զագորսկում** բացվեց ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների

ներկայացուցիչների համաժողովը՝ ժողովուրդների միջև համագործակցության և աշխարհում խաղաղության ամրապնդման նշանաբանով։

Ի թիվս Սովետական Միության և արտասահմանից ժամանած բազմաթիվ եկեղեցական և ոչ քրիստոնյա կրոնական կազմակերպությունների պատվիրակությունների, Հայաստանյայց առաքելական ս. եկեղեցին ևս իր գործում մասնակցությունը բերեց սույն համաժողովին 9 հոգուց բաղկացած մի պատգամավորության, որին գլխավորում էր Ամենայն Հայոց Հայրապետ **Տ. Տ. Վազգեն Ա. Կաթողիկոսը**։

Հայ եկեղեցու պատվիրակության կազմում էին **տ. Գնել եպիսկոպոս Ճերեճյանը՝** Բեյրութից, վրահայոց թեմի առաջնորդ **տ. Կոմիտաս եպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյանը, տ. Գյուտ ծ. վարդապետ Նազաշյանը՝** Փարիզից, Վիեննայի Հայոց հոգևոր հովիվ **տ. Մեսրոպ ծ. վարդապետ Գրիգորյանը, ս. Գեղարդ վանքի վանահայր տ. Նարեկ վարդապետ Ծաքարյանը, Արարատյան թեմի թեմական խորհրդի ատենապետ պրոֆ. Սուրեն Արևշատյանը, Մայր Աթոռի դիվանապետ Հայկ Առաքելյանը և Մայր Աթոռի միջ-**

եկեղեցական հարաբերությունների բաժնի ընդհանուր քարտուղար և հոգևոր ճեմարանի դասախոս **Պարգև Շահբազյանը**։

Հունիսի 80-ին հայ եկեղեցու պատվիրակությունը համագումարի բացման նախօրյակին ժամանում է ս. Սերգեյի անունը կրող Զագորսկի պատմական մայրավանքը և արժանանում բացառիկ ջերմ ընդունելության։ Ազգիս Վեհափառ Հայրապետին ու Նրա շքախմբի անդամներին պաշտոնապես դի-

ղեցական ճարտարապետության հրաշալիքու կոթողների մի ինքնատիպ ու ներդաշնակ ամբողջություն, այլև որպես հավատքի հնագույն կենտրոն և հոգեհարազատ միջավայր պրավոսլավ դավանանքի բոլոր հավատացյալների համար։ Սուրբ Սերգեյի անունը կրող այս հիմնալուրջ վանքը հայտնի է եղել նաև քրիստոնյա եկեղեցիների միջև մերձեցման ու խաղաղասիրական նպատակներով գումարված իր մի շարք կրոնական և միջե-

Զագորսկի խաղաղության համագումարի պատվո նախագահությունը

մավորում են ու բարի գալուստ մաղթում Զագորսկի հոգևոր ճեմարանի վերատեսուչ տ. Ֆիլարետ եպիսկոպոսը, վանքի վանահայր տ. Պղանտոն վարդապետը, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմը և միաբանության այլ անդամներ։ Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետն առաջնորդվում է միաբանական թաղամաս, ուր Նրա տրամադրության տակ է դրվում մի շքեղ հյուրանոց-կացարան՝ մնալու այնտեղ համագումարի չորս օրերի ընթացքում։

Ռուս պրավոսլավ եկեղեցու այս նշանավոր վանքերի համալիրը, որը գտնվում է մայրավանքի հնավանդ պարիսպներից ներս, հայտնի է ոչ միայն որպես ռուս եկե-

ղեկցական պատմական համաժողովներով։ Այս հնագույն վանքի կամարների տակ է, որ գումարվեց ՍՍՀՄ տարբեր կրոնների և դավանությունների հայտնի համաժողովը 1952 թվականին։

Վանքի մթնոլորտը հոգեպարար է ու ներշնչող։ Զագորսկ քաղաքից ու հեռավոր վայրերից հավատացյալների մի հոծ բազմություն է հավաքվել վանքի պարիսպներից ներս՝ ողջունելու հյուրերին։ Ամեն կողմ տիրում է բացառիկ աշխուժություն ու եռուզեռ։ Մոսկվայից հետգհետե ժամանում են պատգամավորները։ Մեծագույն կազմակերպվածությամբ կատարվում են պատվիրակների և հյուրերի ընդունման ու տեղավորման գոր-

ծողությունները: Այս հաջորդաբար պատվիրակությունները քաղաքավարական այց են տալիս Նորին Սրբազնություն Տ. Ալեքսի ծերունազարդ պատրիարքին:

Հ Ա Ր Ց Ա Զ Ր Ո Ւ Յ Ց

Նույն օրը Ամենայն Հայոց Հայրապետի և մամուլի նորությունների գործակալության թղթակցի միջև տեղի է ունենում առաջիկա համաժողովին վերաբերող հետևյալ հարցազրույցը:

գիտակցությունը մեր մեջ, որպեսզի առավել արդյունավետ դարձնենք մեր սրբազան պաշարը ծառայելու Աստծուն և մարդկանց:

Հարց—Ըստ Ձեր կարծիքի ո՞րն է կրոնական շրջանակների դերը ժողովուրդների միջև համագործակցությունը և խաղաղությունը ամրապնդելու Ձեր երկրում և համաշխարհային չափանիշով:

Վեհափառ Հայրապետ—Խաղաղության գործը ոչ թե որոշ եկեղեցիների, այլ աշխարհի բոլոր եկեղեցիների ու կրոնների սրբազան առաքելությունն է: Եվ որպեսզի

Հայոց Հայրապետը Մուֆթի Ջուայթդին Բաբախանովի և Նիկողիմ միտրոպոլիտի հետ Ջազոբակում

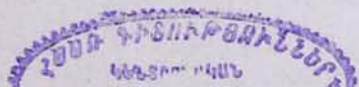
Հարց—Ինչպիսի՞ խոհերով եք ներկայացել այս համաժողովին:

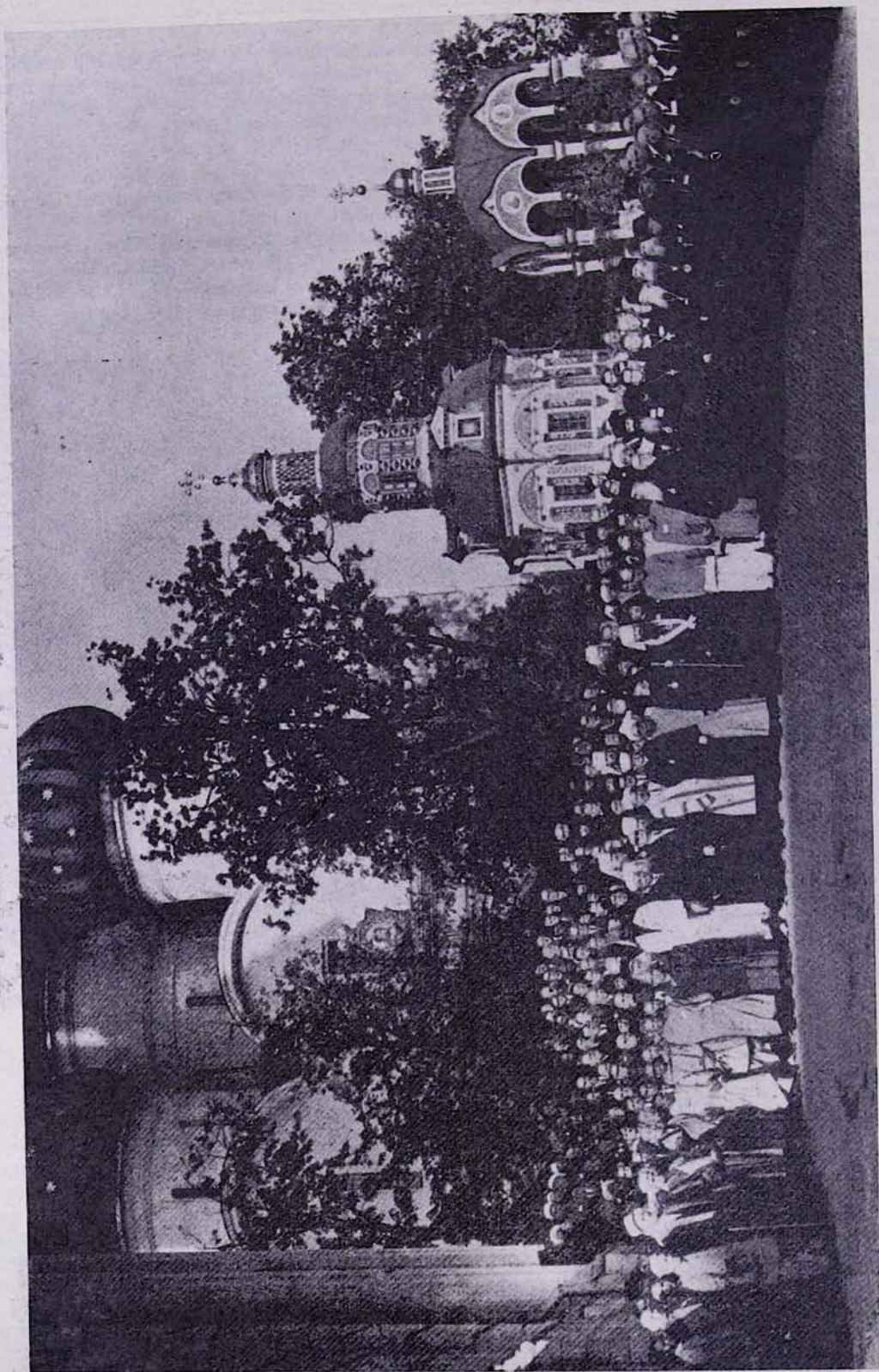
Վեհափառ Հայրապետ—Որպես Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու գլուխ այս համաժողովին Մեր մասնակցությունն ենք բերում այս հաստատ համոզումով, որ եկեղեցիները նույնպես պատասխանատվություն և կարևոր ջաժին ունեն աշխարհի խաղաղության պահպանման գործում: Բոլոր հոգեվոր սպասավորների կրոնական պարտականությունն է պաշտպանել խաղաղության դատը, որ մեզ համար նշանակում է պաշտպանել Քրիստոսի Ավետարանը: Ջազոբակում պետք է առավել ամրապնդենք այս

արդյունավետ լինի աշխատանքը, բոլոր եկեղեցիներն ու կրոնները պետք է ձեռք-ձեռքի տան, միասնաբար աշխատեն նույն ծրագրով, նույն գերագույն նպատակով, անկախ այլ կարգի տեսակետների տարբերություններից:

Հարց—Ինչպիսի՞ հեռանկարներ ունեն կրոնական կազմակերպությունները խաղաղության պաշտպանության գործում:

Վեհափառ Հայրապետ—Մեր կարծիքով եկեղեցիները և բոլոր կրոնական կազմակերպությունները հնարավորություն ունեն մի քանի ճանապարհներով գործելու հանուն խաղաղության:

Զաօրանի խառնուրդում համագումարի պատվիրակների խմբաձևերը

ա) Կենդանի և համարձակ խոսքերով և քարոզներով եկեղեցու բեմերից՝ ուղղված հավատացյալ բացմություններին:

բ) Նույնպիսի խոսքով՝ ուղղիցից և հեռուստացույցից:

գ) Հրատարակություններով՝ կրոնական և ոչ կրոնական մամուլում:

դ) Լավ մտածված, բարի և ազդեցիկ խոսքով՝ ուղղված պետական իշխանություններին և հատարակական կազմակերպություններին:

Ուշ երեկոյան Զագորսկ ժամանած բոլոր պատվիրակությունների անդամները Հոգևոր ճեմարանի ընդարձակ դահլիճում հրավիրվում են ներկա լինելու ուսու պրավոսլավ եկեղեցու պետ Ս. Ալեքսի պատրիարքի եպիսկոպոսական օծման առթիվ նկարահանված կինոժապավենի ցուցադրմանը:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ԲԱՅՈՒՄ

Հուլիսի 1-ին, առավոտյան ուղիղ ժամը 11-ին, ս. Սեբգեյի վանքի հսկա զանգակատան աշտարակի կամարների տակ բացվում է ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների համագումարը՝ ժողովուրդների միջև համագործակցության և համայն աշխարհում խաղաղության ամրապնդման համար:

Առաջին լիազումար հիստ: Համագումարի նախագահության սեղանի շուրջ տեղ են գրավում ՍՍՀՄ տարբեր կրոնական կազմակերպությունների հոգևոր պետերը: Նախագահությունում է նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետը: Համագումարի առաջին հիստին նախագահում է նրա կազմակերպիչը՝ Նորին Սրբություն **Ս. Ալեքսի պատրիարքը**:

Համաժողովին ներկա են հարյուր յոթանասունհինգ պատգամավորներ, որոնք ներկայացնում են Սովետական Միության եկեղեցիները և այլ կրոնական կազմակերպություններն ու համայնքները (Տե՛ս «Հաղորդագրություն», էջ 7):

Բացի վերոհիշյալ եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների պատվիրակություններից, համագումարի աշխատանքներին մասնակցում էին նաև՝ Ասիայի, Աֆրիկայի, Հյուսիսային և Լատինական Ամերիկայի ու Եվրոպայի 44 երկրներից ժամանած դիտորդներ և հյուրեր:

Համագումարը բաց է անում Մոսկվայի և համայն Ռուսիո սրբազան **պատրիարք Ս. Ալեքսի**ի, իր հետևյալ բովանդակայից և կոտ ճառով:

Պատկանելի համագումարի հարգարժան հյուրեր,

Սրտագին ողջունում եմ Ձեզ և ի դեմս Ձեզ՝ աշխարհի տարբեր կրոնների բազմաթիվ հետևորդներին ու բարի կամքի տեր

մարդկանց, որոնք իրենց բարոյական պարտքն են համարում խաղաղության, ճշմարտության ու բանականության պաշտպանությունը և որոնք ձգտում են փոխադարձ համագործակցության՝ արդիականության էական հարցերի լուծման ճանապարհին:

Ծնորհակալություն եմ հայտնում Ձեզ, որ **Դուք**, ժողովուրդների միջև համագործակցության և խաղաղության ամրապնդման ոգով տոգորված, եկել եք Սովետական Միության բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների մեր այս համագումարին, որպեսզի Ձեր ուժերի ներածի չափով Ձեր ավանդը մուծեք համագումարի առջև ծառացած խնդիրների մեջ և դրանով իսկ նպաստեք միջազգային խաղաղությանը, ժողովուրդների փոխադարձ օգնության ու նրանց բարեկամական կապերի ամրապնդմանը, մարդկանց կյանքի առավել կատարյալ ձևերի ստեղծման ուղու վրա նրանց առաջընթացին:

Խաղաղության և եղբայրության ծարավը ի բեն հատուկ է եղել մարդկանց: Եվ մեր կրոնական պարտքը, մեր մարդկային գիտակցությունը մեզ մղում են ջերմացնելու այդ բեմծին զգացմունքները և այն արգելքների դեմ պայքարելու ձգտումը, որոնք կանգնած են ժողովուրդների ամենօրյա կյանքում այդ զգացմունքների իրականացման ճանապարհին: Պայքարել այն ամենի դեմ, ինչ մեր օրերին միջազգային լարվածության աղբյուր է, ինչ ստեղծում է շատ բարդ իրադրություն աշխարհում:

Վիետնամի ողբերգությունը, Մերձավոր Արևելքի պատերազմը, լարվածությունը Եվրոպայում, Ասիայի, Աֆրիկայի, Լատինական Ամերիկայի բազմաթիվ երկրներում մարդկանց տառապանքները, — ահա այն ամենը, ինչ ստիպեց մեզ թողնել մեր տներն ու ամենօրյա աշխատանքը և գալ հավաքվել այստեղ՝ ս. Սեբգեյի Երրորդության վանքում:

Ի պաշտպանություն խաղաղության ծավալված շարժումը մեր օրերին ընդունել է իսկապես համաշխարհային չափանիշներ և բազմաթիվ երկրներում ստացել է համաժողովրդական գործի բնույթ: Մենք բոլորս էլ բավականաչափ ջանք ենք թափել խաղաղության պաշտպանության ազնիվ ասպարեզում և ձեռք ենք բերել զգալի հաջողություններ, սակայն ժամանակակից միջազգային դրությունը մեզնից պահանջում է նոր ավանդ, նոր ճիգեր մարդկության կյանքի խաղաղ զարգացման ճանապարհին կանգնած խնդիրների լուծման գործում: Ամենայն որոշակիությամբ մենք հայտարարում ենք, որ ստեղծագործական խաղաղ աշխատանքով զբաղված սովետական ժողովուրդը թույլ չի

տա, որ իր նվաճումները նորից ոչնչանան, սպառնալիքի առաջ գտնվեն: Մեր հիշողության մեջ դեռևս թաքմ են վերջին պատերազմի սարսափները, մեր սրտերը չեն ազատվել և երբեք էլ չեն ազատվի այն վերքերից, որ մեզ հասցրել է մեր մերձավորների, մեր հայրենակիցների կորուստը, այն քսան միլիոն մարդկանց կորուստը, որոնց պաշարը ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ մոտեցրեց ոչ միայն մեր ժողովուրդների, այլև հանուր մարդկության հաղթանակը ֆաշիզմի՝ ատելության, մարդատյացության և չարիքի այդ մարմնացման նկատմամբ: Մեր հայրենիքի բոլոր հավատացյալները, ամբողջ սովետական ժողովրդի հետ մեկտեղ, այժմ իրենց ուժերը նվիրաբերում են խաղաղության պաշտպանության և իրենց մեծ հայրենիքի բարգավաճման գործին: Պատերազմ հրահրողների թշնամությանն ու ատելությանը նրանք հակադրում են մարդկային բանականության և ժողովուրդների եղբայրական սիրտ մասին սուրբ Հոգու կողմից սրբագործված իրենց անասան հավատքը:

Սա արդեն մեր երկրում բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների երկրորդ համագումարն է, որ նվիրված է ժողովուրդների միջև համագործակցությանն ու խաղաղությանը: Այս համագումարի նախաձեռնմանը մեզ մղել է մեր համոզվածությունը այն քանում, որ բոլոր խաղաղասեր ուժերի, այդ թվում և կրոնների հետևորդների կամքի ու գործողությունների միասնությունը միայն կարող է լինել երկրի վրա կայուն խաղաղության հաստատման իրական միջոց: Մենք հույս ենք հայտնում, որ մեր համագումարը՝ հանուն խաղաղության պայքարի Սովետական Միության հավատացյալ քաղաքացիների այս ներկայացուցչական համաժողովը, կուժեղացնի մեր մեծ հայրենիքի եկեղեցիների և կրոնական համայնքների՝ ի պաշտպանություն խաղաղության բերած ավանդի արդյունավետությունը, նրա ձայնը կլսեն մեր հայրենիքի սահմաններից դուրս ապրող խաղաղության ջատագովները, և նա կօգնի խաղաղության կողմնակիցների ջանքերի միասնությանը, որտեղ էլ որ նրանք գտնվեն ինչպես ինքն: Մենք կարծում ենք, որ խաղաղության բարոյական պահանջը և նրա նկատմամբ բարի կամքը, որ հատուկ են բազմաթիվ խաղաղարար մարդկանց, որոնց մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը անվանում է «Որդիք Աստուծոյ», հաստատում են մեր գործի արդարացիությունը:

Մենք այստեղ բնարկելու ենք միջազգային դրության լարվածության դրոպատաճառ և համաշխարհային նոր պատերազմի սպառնալիք հանդիսացող մի շարք կարևոր

խնդիրներ և ապա մշակելու ենք մեր առաջարկությունները: Ես ցանկանում եմ հույս հայտնել, որ մեր աշխատանքը կընթանա միասնական մտածողության ոգով և կտա իր բարի պտուղները, որոնք օգտակար ավանդ կհանդիսանան միջազգային համագործակցության ընդլայնման և խաղաղության պաշտպանության համամարդկային գործում:

Ցանկանում եմ Ձեզ, սիրելի բարեկամներ և եղբայրներ, հաջողություն Ձեր առաջիկա խաղաղարար աշխատանքներում և հայցում եմ Աստուծո օրհնությունը մեր աշխատանքների և Ձեր բոլորի վրա: Ամեն:

Տ. Ալեքսի պատրիարքի բացման ճառից հետո հայտարարվում է համագումարի օրակարգը և ընտրվում ու հաստատվում է մանդատային և խմբագրական հանձնաժողովների կազմը: Ապա խոսքը տրվում է ՍՍՀՄ միևնույնի սովետիկ առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ Վ. Ա. Կուրյուչեղովին՝ ընկերացելու ՍՍՀՄ Միևնույնի սովետի նախագահ Նորին Գերագանցություն Ա. Ն. Կոսիգինի՝ համագումարին ուղղված հետևյալ ողջույնի ուղերձը.

Ջագորսկում գումարված կրոնական գործիչների համագումարի մասնակիցներին.

Ողջունում եմ ՍՍՀՄ կրոնական գործիչների համագումարի մասնակիցներին և արտասահմանյան հյուրերին, որոնք հավաքվել են Ջագորսկում համընդհանուր խաղաղության և ժողովուրդների միջև փոխընթերցման ամրապնդման ազնիվ գործում իրենց ավանդը մտցնելու նպատակով: Սովետական կառավարությունը անշեղորեն և հետևողական կերպով վարում է ժողովուրդների միջև բարեկամության և խաղաղության քաղաքականություն, անխոնջ կերպով ձգտում է կանխել նոր համաշխարհային պատերազմի սպառնալիքը և բարձր գնահատում այդ նպատակներին հասնելու ամեն մի ջանք, այդ թվում և կրոնական կազմակերպությունների ջանքերը: Խաղաղության գաղափարները մոտ են մարդկանց սրտին՝ անկախ նրանց քաղաքական հայացքներից, ցեղային և ազգային պատկանելիությունից ու դավանանքից: Անհրաժեշտ է ամեն ինչ անել, որպեսզի միջազգային հարցերի լուծման միջոցների զինանոցից դուրս մղվեն պատերազմները:

Համագումարի մասնակիցներին ցանկանում եմ հաջող աշխատանքի բարոություն խաղաղության գործի:

ՍՍՀՄ Միևնույնի սովետի մեծարգո նախագահի ուղերձը համագումարի մասնակիցների կողմից ընդունվում է սրտագին ծափուկներով:

Այնուհետև սկսվում են ելույթները: Խա

դադրության համաժողովի առաջին և գլխավոր գեկուցողն է Լենինգրադի և Նովոռոդի առաջնորդ Տ. Նիկողոսի միտրոպոլիտը։ «Մեր ժողովը,—ասում է իր ճառի սկզբում հռետորը—որին ներկա են բոլոր եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները, գումարվել է մարդկության համար տագնապալից այս օրերին։ Այսօր մենք բոլորս օրեցօր սրվող միջազգային կացության վկաներն ենք»։ Ապա ելույթ ունեցողը մեկ առ մեկ հիշատակում է այն վայրերի անունները, ուր ամեն օր միլիոնավոր մարդիկ, խաղաղության կարոտն իրենց սրտում, ենթարկվում են անասելի չարիքների ու տառապանքների՝ դատապարտելով ամեն տեսակի հակամարդկային արարք, որ խորթ է ամեն մի կրոնական ուսմունքի։ Նա առանձին կարևորությամբ հիշում է ռուս, հայ, վրաց և մյուս բույր եկեղեցիների՝ հօգուտ խաղաղության բերած նպաստը, ի մասնավորի շեշտելով այդ ուղղությամբ հայ եկեղեցու գործադրած ջանքերը, «ինչ վերաբերում է Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցուն,—ասում է հռետորը,—բոլորին հայտնի են նրա ղեկավարների՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս հանգուցյալ Գևորգ Զ-ի և այսօրվա Ամենայն Հայոց Ծայրագույն Պատրիարք և կաթողի-

կոս Նորին Սուրբ Օծություն Վազգեն Ա-ի խաղաղարար ջանքերը»։ Միտրոպոլիտ սրբազանը իր ճառում հույս է հայտնում, որ սույն համագումարը ի վիճակի կլինի լուծելու իր առջև դրված կենսական հարցերը ի պաշտպանություն խաղաղության, և համագումարի մասնակիցների մարդասիրական նպատակները կդառնան բոլոր կրոնների հետևորդների ընդհանուր նպատակը, մարդիկ, որոնք, որպես Աստուծո ռդիներ, իրենց սրտում ունեն պատասխանատվության մեծ զգացում և կոչված են լինելու խաղաղության սուրբ գործի եռանդուն մարտիկներ ու կանգնելու նրա պաշտպանների առաջին շարքում։ «Ծմաբարության ու խաղաղասիրության Աստվածը, կյանքի Աստվածը, մահը հաղթող, սիրո և ողորմածության Աստվածը,—ասում է սրբազանը իր ելույթի վերջում,—թող օրհնի իր փառքի համար ձեռնարկած մեր այս սրբազան գործը՝ հօգուտ իր ամենասիրեցյալ մարդկության»։ Ապա, նույն օրը ժամը 15-ին գումարվում է համաժողովի երկրորդ լիագումար նիստը։ Նիստին նախագահում է Միջին Ասիայի և Ղազախստանի մահմեդական համայնքի պետ Մուֆթի Զուայթին Բաքախանովը։ Առաջինը ելույթ է ունենում Նորին Սուրբ Օծություն Ամենայն Հայոց Հայրապետը.

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ
ԶԱԳՈՐՍԿԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

(1969 թ. հուլիսի 1-ին)

Հարգարժան եղբայրներ և բարեկամներ,

Երկու լույս գաղափարներ առաջնորդած են մեզ բոլորս և համախմբած այստեղ, պատմական այս սրբավայրի՝ Զագորսկի կամարների ներքև։

Այդ երկու գաղափարներն են՝ Աստված և խաղաղություն։

Աստուծո և խաղաղության գաղափարները ոչ միայն հավերժական են և համամարդկային, և հավասարապես պաշտելի աշխարհի բոլոր կրոնների կողմից, այլ նաև անբաժան ու անբաժանելի մեկը մյուսից։ Աստուծո գոյության և նախախնամության նկատմամբ մեր հավատքը՝ տիեզերական ներդաշնակության և մարդկային կյանքի խաղաղ զարգացման մի տնտեսություն է ենթադրում անհրաժեշտորեն։ Քրիստոնեությունը և բոլոր կրոնները, խաղաղարար առաքելության լուսապսակով են ներկայանում մեզ։ Իսկ խաղաղության գաղափարի գերագույն երաշխիքը, մենք դավանում ենք զԱստված. արարիչը երկնի և երկրի, նախախնամող և արդար դատավորը մարդկային աշխարհի։

Հետևաբար մեր բոլորիս նպատակը սուրբ է, հավաքվելու այստեղ, միասին աղոթելու և միասին որոնելու համար այն բոլոր ճանապարհները, այն

բոլոր միջոցառումները, որոնք պետք է օգնեն մարդկանց, ժողովուրդներին և պետություններին, որպեսզի տևապես ամուր և անխորտակելի մնա խաղաղությունը աշխարհում և եղբայրությունը բոլոր ազգերի միջև, առանց որևէ խտրականության:

Միայն թե, սիրելի եղբայրներ, զգո՛ն և համարձակ պետք է լինենք ու չբավարարվենք միայն ընդհանուր խոսքերով, և զգացական հայտարարություններով: Զբավարարվենք միայն պատերազմը դատապարտելով և խաղաղությունը փառաբանելով, այլ աշխատենք գտնել արմատները չարիքին, հիմնական դրդապատճառները և ուժերը—երբեմն թաքուն—որոնք պատերազմ են ծնում, և որոնք պատերազմով են սնվում, երբեմն «խաղաղության» կարգախոսը իրենց շրթներին:

Հարկ է լրջությամբ և անաչառությամբ թափանցել իրերի և երևույթների խորքը, հարկ է վերլուծության ենթարկել արդի մարդկային աշխարհի կառուցվածքը՝ ընկերային, տնտեսական և գաղափարական տեսակետից, հարկ է ճշտորոշել պետությունների միջև գոյություն ունեցող լարվածության պատճառները և նպատակները, հասկանալու համար թե ինչո՞ւ երկրի վրա խաղաղությունը միշտ վտանգված է մնում, թե ո՞վքեր շահ ունեն ազգերի և պետությունների միջև հակամարտությունների և թշնամական զգացումների որոմը սերմանելու, թե ո՞վքեր շահ և նպատակ ունեն պատերազմներ հրահրելու ուր և երբ որ այդ իրենց ձեռնառու և հնարավոր է լինում:

Դիտեցեք ձեր շուրջը, ձեր մոտև ու հեռում, դիտեցեք բաց աչքերով մակերեսային երևույթներից այն կողմ, պատռեցեք վարագույրը շփոթեցուցիչ խոսքերի և քողարկված գործելակերպերի և պիտի տեսնեք, թե տիեզերական չարիքի արմատները գտնվում են՝ ընկերային հակասությունների և անարդարությունների, դրամի միջազգային տիրակալության և քաղաքական իշխանամոլության մեջ, որոնցից են բխում գաղութարարություն, փոքր ազգերի ազատագրական շարժումների ճնշում, ցեղային խտրականություն և վերջապես նույնիսկ արյունահեղ պատերազմներ: Պատմության ընթացքին, քանիքանի անգամներ բազում ժողովուրդներ զոհ են գնացել այս չարիքներից առաջ եկած պատերազմների ժամանակ: Այն եկեղեցին և այն ժողովուրդը, զոր մենք կներկայացնենք, այդ նույն չարիքների զոհը հանդիսացան առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, 1915-ին, երբ իրենց վրա գործադրվեց մեր դարի առաջին ցեղասպանությունը, Օսմանյան Կայսերապետության կողմից և նահատակվեցին մոտ երկու միլիոն հայ քրիստոնյաներ:

Մենք կխորհինք, թե այս պատկառելի համագումարը իր հանձնախմբերի աշխատանքներով, պիտի կարողանա ավելի լույս բերել այն բոլոր կացությունների և այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք ծանրորեն սպառնում են մեր օրերի մարդկության խաղաղ առաջընթացին և ժողովուրդների եղբայրացումին:

Հանուն Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու, Մենք ողջունում ենք զՁեզ բոլորդ և մաղթում, որ այս համագումարի աշխատանքները հաջողությամբ պսակվեն:

Ամենակարողն Աստուծո սուրբ և արդար հոգին, թող ներշնչի մեզ բոլորս և օգնական լինի մեզ, որպեսզի կարող լինենք մեր սրբազան պարտքը կատարելու իբրև մարդիկ և իբրև հոգևոր սպասավորներ, որոնք գիտակցությունը ունեն իրենց կոչման և իրենց պատասխանատվության:

«Ինքն Տէր խաղաղութեան՝ տացէ ձեզ խաղաղութիւն յամենայն ժամ, յամենայն իրս: Տէր ընդ ամենեսին ընդ ձեզ» (Բ. Թեա. Գ. 16). ամեն:

Վեհափառ Հայրապետի ճառը համագումարի պատգամավորների և հյուրերի կողմից ընդունվում է ջերմ ծափերով:

Այնուհետև իրենց ողջույնի խոսքերով հանդես են գալիս համաժողովի արտասահմանյան հյուրերից՝ Հորդանանի Գերագույն դատավոր Ծելխ Աբդուլլահ Ղուշան, Անտիոքի պրավոսլավ եկեղեցու ներկայացուցիչ միտրոպոլիտ Սամահին, Սիրիայի մահմեդական համայնքի գլխավոր մուֆթի Ծելխ Ահմեդ Քաֆթարուն, Հռոմի Պապի լիազոր ներկայացուցիչ պարոն Ժան Դ'Առնոն, որը կարդաց Վատիկանից համագումարին ուղղված ողջույնի ուղերձը, Ցեյլոնի բուդդայական համայնքի պետ Մեդագոդա Սումպատիսսա Տխերոն, Նիգերիայից պատտր Ադեջանմորին, Մարոկկոյի «Ալ-Միսաբ» թերթի խմբագիր Աբդուլլահ Ղանուն, ՍՍՀՄ-ում Բուդդայականների կենտրոնական հոգեվոր վարչության պետ պատգամավոր Բանդիդ Խամբոն, Լամա Գամբո և Ժամլ Բալու Դորթին, Լիբանանի իսլամական բարձրագույն օրենսդրական խորհրդի անդամ, դոկտոր Ուաֆիզ Էլ Ղասսարը, Գանայի՝ Ակրայի ինստիտուտի արվեստի ֆակուլտետի ատենադիր կրոնական գործերի տնօրեն, պրոֆ. Խրիստիան Բաեդան և ուրիշներ:

Համագումարի երրորդ լիազումար նիստը տեղի ունեցավ նույն օրը՝ հուլիսի մեկի երեկոյան: Այս նիստին նախագահում էր Ռիգայի հոռմեական կաթոլիկ միտրոպոլիտության առաքելական վարիչ, Մեծ Մակրիինի եպիսկոպոս **Տ. Հուլիոս Վալվորդը:**

Նիստի մասնակիցները նախ լսեցին մանդատային հանձնաժողովի զեկուցումը, ապա ունկնդրեցին ողջույնի խոսքերով ու ճանաչումով հանդես եկած հետևյալ հռետորներին. ռումեն պրավոսլավ եկեղեցու կողմից՝ Առնտիոլյուսի միտրոպոլիտ Նիկոլային, Հնդկաստանում Մոհաբորի ընկերության գլխավոր քարտուղար Զինարատանա Մահաշտավիրային, ՄԱԿ-ի միջեկեղեցական կենտրոնի տնօրեն, դոկտոր Կարլ Սողին՝ Նյու-Յորքից, բուլղար եկեղեցու ներկայացուցիչ միտրոպոլիտ Մաքսիմին, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ներկայացուցիչ Կարտամին, որը կարդաց Խորհրդի ընդհանուր քարտուղար դոկտ. Բլեյկի ուղերձը, Հունգարիայի հոռմեական-կաթոլիկ եկեղեցու Էգերի արքեպիսկոպոս Պավել Բրեզնոցին, Վրաց պրավոսլավ եկեղեցու պետ Տ. Տփրեմ Բ կաթոլիկոսին, ինչպես նաև Սոմալիից, ԳԴՀ-ից, Սենեգալից, Զեխուլովակիայից, Լեհաստանից և այլ երկրներից եկած հյուրերին:

Ինչպես նախորդ նիստերին, այնպես էլ այս նիստին հռետորներն իրենց ելույթներում գլխավորապես շոշափում էին մարդ-

կության ճակատագրին և աշխարհի վտանգված խաղաղությանը վերաբերող հարցեր: Այդ առթիվ բոլոր ելույթ ունեցողներն էլ իրենց անհանգստությունն էին հայտնում և նշում խաղաղության պաշտպանության գործում աշխարհի բոլոր եկեղեցիների և կրոնական համայնքների հիմնական պարտականություններն ու այն միջոցները, որոնցով հնարավոր կլինեք կանխել նոր պատերազմի վտանգը աշխարհի այս կամ այն անկյունում:

Նիստի վերջում համագումարը միաձայնությամբ հավանություն հայտնեց ՍՍՀՄ Միևհատրների սովետի նախագահ Ա. Ն. Կոսիգինի ուղերձի պատասխան-ճամակին, որն ընթերցվեց լսարանի առաջ և պատգամավորների կողմից արժանացավ ջերմ ծափահարությունների:

Ուշ երեկոյան հյուրերը ներկա եղան «Ռուս պրավոսլավ եկեղեցին այսօր» կինո-ժապավենի ցուցադրմանը:

Հուլիսի 2-ին և 3-ին համագումարն իր աշխատանքները շարունակեց աշխատանքային հինգ հանձնախմբերում, որտեղ առանձին-առանձին քննարկվեցին մեր օրերի մարդկությանը հուզող և աշխարհի խաղաղության ամրապնդման համար կենսական հետևյալ հարցերը.

Առաջին հանձնախմբում՝ «Վիետնամի և հարավ-արևելյան Ասիայի հարցը» (գլխավոր զեկուցող՝ համամիութենական Ավետարանական քրիստոնյա-մկրտչականների խորհրդի գլխավոր քարտուղար Ա. Վ. Կարև):

Երկրորդ հանձնախմբում՝ «Եվրոպայի անվտանգության հարցը» (գլխավոր զեկուցող՝ Վիլնյուսի հոռմեական կաթոլիկ եկեղեցու թեմի վարիչ Զեյլովա Կրիվայտիս):

Երրորդ հանձնախմբում՝ «Մերձավոր Արևելքի տագնապը» (գլխավոր զեկուցող՝ Միջին Ասիայի և Ղազախստանի մահմեդականների հոգևոր վարչության նախագահ, մուֆթի Քիստոթյին Բաբախանով):

Չորրորդ հանձնախմբում՝ «Գաղութակալություն, նոր գաղութակալություն, ռասիզմ և ապարտեիդ» (գլխավոր զեկուցող՝ Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու Արարատյան թեմի թեմական խորհրդի առնեապետ, պրոֆ. Սուրեն Արևշատյան):

Հինգերորդ հանձնախմբում՝ «Տարբեր կրոնների հավաքական ջանքերի հիմքերը, պրակտիկական և հեռանկարները՝ պաշտպանելու համար համագործակցությունն ու խաղաղությունը ժողովուրդների միջև» (գլխավոր զեկուցող՝ Կիևի և Գալիցիայի առաջնորդ և ռուս պրավոսլավ եկեղեցու ս. Սիմոնի անդամ Տ. Ֆիլարետ միտրոպոլիտ):

Չորրորդ հանձնախմբում ունկնդիրները

լարված հետաքրքրությամբ հետևեցին հանձնախմբի գլխավոր զեկուցող, հայ եկեղեցու պատվիրակության անդամ պրոֆեսոր Սուրեն Արևշատյանի հետևյալ ճառին.

«Թույլ տվեք ողջունել ձեզ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Նորին Սրբություն Տ. Տ. Վազգեն Առաքինի և Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու Գերագույն հոգևոր խորհրդի անունից: Եղբայրական ողջոյն ձեզ աստվածաշնչական ալեհեր Արարատից, ա. Էջմիածնից և համայն հավատացյալ հայ ժողովրդից:

Մեր հնագույն ժողովուրդը, որ բազում դարեր հեծել է օտարերկրյա բռնակալների լծի տակ, ենթարկվել բազմաթիվ տառապանքների ու ցեղասպանության խժժույթուններին, խոր համակրանքով ու կարեկցանքով է վերաբերվում այն բոլոր ժողովուրդների հանդեպ, որոնք պայքարում են հանուն իրենց ազատության, հանուն իրենց մարդկային արժանապատվության, հանուն բարի ու վեհ գաղափարների հաղթանակի, հանուն արդարության:

Այն հարցերը, որոնք քննարկվելու են մեր հանձնաժողովում, ունեն չափազանց կարեւոր նշանակություն:

Վերջին քսան-քսանհինգ տարիների ընթացքում մեր հողագնդի երեք աշխարհամասերի վրա տեղի ունեցան արմատական վերափոխումներ հարյուր միլիոնավոր մարդկանց ճակատագրում:

Գաղութային ստրկության շղթաների մեջ կաշկանդված ժողովուրդներ արթնացան ի խնդիր նոր կյանքի, որի համար և նրանք պայքարում են այսօր անձնագոհ կերպով:

Քրիստոնեական եկեղեցին և մյուս կրոնական կազմակերպությունները ժամանակակից իրավիճակում պետք է ունենան իրենց պարզ, որոշակի և վճռական կեցվածքը այս չափազանց այժմեական հարցերի լուծման ու կարգավորման գործում, որովհետև եկեղեցին և կրոնական կազմակերպությունները այդ հարցերից անմասն ու անտարբեր մնալու որևէ բարոյական իրավունք չունեն:

«Քրիստոսի ա. եկեղեցին նույնպես պետք է ունենա վճռական կեցվածք,—ասել է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն. Սրբություն Վազգեն Առաքինը 1965 թվի հունվար ամսին Ադիս-Աբեբայում Իր խոսած քարոզի մեջ,—պետք է ունենա իր ըսելիքը, անշփոթ խոսքը, պետք է հանդես գա իր ոգեկան, բարոյական բովանդակությամբ և իր գործելու բոլոր հնարավորություններով, որպեսզի սուրբ զգացումներով լուսավորե մարդկային խիղճը և օգնե բոլորին, մանավանդ պետությանց ղեկավարներուն ի խըն-

դիր խաղաղության ճանապարհները գըտնելու և ամրապնդելու»:

Ի՞նչ տեսանկյունից պետք է մոտենան եկեղեցին և այլ կրոնական կազմակերպությունները «Գաղութակալություն և նոր-գաղութակալություն, ռասիզմ և ապարտեիդ» թեման քննարկելիս: Մենք կարծում ենք, որ այստեղ գոյություն ունեն չորս կարևոր կետեր.

ա. Ընկերային.

բ. Տնտեսական.

գ. Քաղաքական.

դ. Մշակութային և բարոյական:

ա. Ընկերային ապակետի հիմնական տարրերից մեկն է հասարակության բոլոր խավերի համար իրավահավասարության ձեռք բերումը և տեղացի ազգաբնակչության նկատմամբ անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը: Գաղութակալության և նոր-գաղութակալության պայմաններում անհրաժեշտ է միլիոնավոր մարդկանց կախվածությունը մի խումբ գաղութարարներից, առաջնորդում են դեպի զանգվածային աղբատություն, և ամբողջ հարստությունը կենտրոնացնում է մեկ քեռում, իսկ մյուսում՝ զարհուրելի աղքատությունը:

Մեր համակրանքն ու զգացումները իրենց ազգային անկախության կ իրենց ընկերային ու նյութական վիճակի արմատական բարելավման համար մարտնչող ժողովուրդների կողմն են: «Այրիների և որբերի» կարիքները հոգալու պահանջը պետք է տեղի տա բազմամիլիոն մարդկանց ճակատագրով մտահոգվելու պահանջին, մարդիկ, որոնք այսօր կարիքն ունեն իրենց կյանքի պայմանների բարելավմանը:

Մենք պաշտպանում ենք 1968 թ. հունիսին Պրագայի համագումարում ընդունված որոշումներն այն մասին, թե «պետք է քաջալերել քրիստոնյաներին (բոլոր հավատացյալներին), որպեսզի մասնակցեն նոր հասարակարգի կառուցման համար մղվող պայքարին, հասարակարգ, ուր ընկերային արդարությունն ու խաղաղությունը օգնեն մարդկային անհատի համակողմանի զարգացմանը»:

բ. Ժողով պետությունների և ժողովուրդների տնտեսական ազատությունը ամբողջական չի լինի առանց նրանց քաղաքական անկախությանը: Գաղութակալությունը շատ երկրներում մտցրեց սպառողական մի տրնտեսաձև, առանց սակայն արտադրողական տնտեսաձև կազմակերպելու: Դրանից սուղ է զախս մի խոր հակասություն, քանի որ կա սպառում, բայց չկա արտադրություն, և դա դժվարացնում է այդ երկրների զարգացման ուղիները:

Ժողովուրդների կյանքում տնտեսական գործոնի մասին արտահայտվելիս, կաթոլիկ եկեղեցու պետ Պողոս Զ պապն ասել է. «Ցավալի է, որ ժամանակակից հասարակությանն ընդ պայմաններում հաստատված է այնպիսի մի սխառն, երբ շահույթը դառնում է տնտեսական առաջընթացի գլխավոր առաջնությունը, իսկ արտադրության արդյունքների վրա մասնավոր սեփականությունը՝ բացարձակորեն անսահմանափակ մի իրավունք՝ առանց որևէ ընկերային համապատասխան պարտավորության: Այս անհարձակ ազատությունը առաջընթացում է դեպի դիկտատուրա, որից է ծնվում է դրամի միջազգային իմպերիալիզմը»:

գ. Քաղաքական անկախության և ազգային ինքնությունության նվաճումը հանդիսանում է լույս առաջին քայլը գաղութակալության և նրա աղետալի հետևանքների վերացման ճանապարհին: Գաղութային իշխանությունները մի դժվարին, անտանելիորեն ծանր «ժառանգություն» են թողնում երիտասարդ ազգային պետություններին: Իրենց քաղաքական անկախությունը նվաճած ժողովուրդների առջև հետևյալ հարցն է ծառանում. ինչպե՞ս անել՝ ամենաարագ կերպով զարգացնելու համար իրենց տրված տեսությունն ու մշակույթը, բարձրացնելու իրենց կենսամակարդակը և կանգնելու աշխարհի առաջավոր պետությունների կողքին, որպես նրանց հավասարի:

Եկեղեցին պետք է իր կարևոր նպաստը բերի ճնշումների և ամեն տեսակ անարդարությունների դեմ մղվող պայքարին: Այս կապակցությամբ կրկին ուզում եմ մեջ բերել հայ եկեղեցու պետ Նորին Սրբություն Վազգեն Առաջինի խոսքերը՝ արտասանված 1967 թ. հուլիս ամսին Ժնևում.

«Ընկերային արդարություն և օգնություն բոլոր շահագործվածներուն և ճնշվածներուն, օժանդակություն բոլոր տկարներուն, արդարություն և ազատություն բոլոր ազգություններուն, եղբայրություն ժողովուրդներուն և խաղաղության պահպանում ամբողջ աշխարհի մեջ, ահա՛ հրաժայական խնդիրներ, որ կհուզեն մեր ժամանակներու մարդկությունը: Ահա՛ խնդիրներ, որոնք պետք է ձուգեն նաև զմեզ, իբրև եկեղեցիներու ղեկավարներ, եթե իրապես կկամենանք հեռու մնալ աշխարհեն և կյանքեն»:

Յուրաքանչյուր ազգի իրավունքն է լինել անկախ և ինքնուրույն: Այդ պայքարում եկեղեցին և բոլոր կրոնական կազմակերպությունները իրենց բոլոր միջոցներով պետք է օգնություն ցուցաբերեն ճնշված ազգերին, որովհետև ոչ մեկ հակաառություն չկա խաղաղության համար մղվող պայքարի և քաղաքական ազատության պայքարի միջև:

դ. Գաղութակալության և ընդ-գաղութակալության լծի տակ ճնշված ժողովուրդների ազատագրության գործում, ընկերային, տնտեսական և քաղաքական գործոնների շարքին, հսկայական նշանակություն ունեցող ոչ պակաս կարևոր գործոն է նաև կրթությունը, ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ մասնագիտական (տեխնիկական, արհեստագործական, գյուղատնտեսական, բժշկական և այլն):

Գաղութարարների բազմադարյան տիրապետության հետևանքով երեք աշխարհամասերի՝ Ասիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի ժողովուրդները մնացին ծայրահեղորեն հետամնաց վիճակում ինչպես տնտեսության, այնպես էլ կրթության և մշակույթի բնագավառում:

Երիտասարդ պետությունների համար առաջնահերթ ու անհետաձգելի խնդիրներից մեկն էլ իրենց ազգային մասնագետների ստեղծումն է: Այս ճանապարհի վրա մեծագույն խոչընդոտները համատարած անգրագիտությունն ու հետամնացությունն են, որոնք հանդիսանում են գաղութային անցյալի ծանր ժառանգությունը:

Քրիստոնեական եկեղեցու և մյուս կրոնական կազմակերպությունների սրբազան պարտքն է կազմակերպված ձևով նյութական օգնություն ցուցաբերել՝ դպրոցներ բացելու, անգրագիտության վերացման օջախներ ստեղծելու, գրեական պիտույքներ, գործիքներ և անհրաժեշտ նյութեր ձեռք բերելու, տեխնիկական, արհեստագործական, գյուղատնտեսական, բժշկական և այլ մասնագիտությունների զարգացման համար՝ ըստ հնարավորին նաև ապահովելով այդ ժողովուրդներին համապատասխան մասնագետներով:

Փոքր ժողովուրդների դեմ մղված պայքարում գործադրվում են այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են ուսուցումը և ապարտեիդը:

Ռասիզմի և ապարտեիդի քաղաքականությանը ենթակա ժողովուրդների կրած դառնությունն ու տառապանքները առանձնապես հասկանալի են հայ ժողովրդին: Հայերը 20-րդ դարում առաջինները եղան, որոնք ճանաչեցին պատմության մեջ անմախք մեղաց գազանային ու զանգվածային ոճիրները:

54 տարի առաջ, 1915 թ. ապրիլին սուլթանական Թուրքիայի կառավարողների շուրջիստական քաղաքականության հետևանքով շուրջ երկու միլիոն հայեր ենթարկվեցին կոտորածի ու բնաջնջման: Հայ ժո-

դովրդի զարհուրելի եղեռնը մախակարապետը հանդիսացավ ցեղասպանության դաժան քաղաքականության, որ ծառանգեցին և ավելի լայն չափերով գործարքեցին ֆաշիստները Եվրոպայի ժողովուրդների նդկատմամբ:

1939 թ. օգոստոսի 22-ին Ադուֆ Հիտլերը, իր մի ճառում դիմելով 3-րդ ռայխի զինվորական ղեկավարներին, ասաց. «Մեր ուժը պետք է կայանա մեր արագության ու դաժանության մեջ: Ես հրամայեցի էսեսական հատուկ միավորներին մեկնել լեհական ճակատ և անխիղճ կերպով սպանել տղամարդկանց, կանանց և երեխաներին: Այսօր այլևս ո՛վ է խոսում հայերի կոտորածների մասին»:

Պարզ է, որ սուլթանական մարդասպանների անպատիժ մնալը քաջալերեց Հիտլերին և գերմանացի ռասիստներին:

Աշխարհն այսօր վկա է մարդաստյացության, գաղութակալական, ռասիստական և շովինիստական քաղաքականության բազմապիսի արտահայտություններին:

Ահա արդեն տարիներից ի վեր հոսում է Վիետնամում ժողովրդի արյունը, բազմամյա պատերազմը անասելի չարչարանքներ է պատճառում նրա խաղաղ բնակչությանը. պատերազմի բոցերում զոհվեցին հարյուր հազարավոր անմեղ մարդիկ: Հայ ժողովրդի ողբերգությունը չպետք է կրկնվի Վիետնամում: Համաշխարհային հասարակական կարծիքը պետք է օգտագործի իր ողջ հեղինակությունը, իր ողջ ազդեցությունը, որպեսզի վերջ գտնեն պատերազմական գործողությունները Վիետնամում և հնարավորություն տրվի այդ ծվատված երկրի ժողովրդին՝ ինքն իսկ տնօրինելու իր ճակատագիրը:

Հայ եկեղեցին իր գործունեության մեջ ապավինում է բարու և արդարության ուժերին, այն բարձր բարոյական սկզբունքների հաղթանակին, որ պատգամեց է սովորեցրեց մեզ մեր Փրկիչը իր երկրային կյանքի ընթացքում. խաղաղություն գործել, ծառայել մարդկային անհատի ազատագրության գործին՝ անկախ նրա ազգային, ցեղային, կրոնական և ընկերային պատկանելիությունից: Այսպիսին է էությունը քրիստոնեական ուսմունքի, այսպիսին է պատգամը և կամքը մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի: Ժողովուրդները, ինչպես և առանձին մարդիկ, հավասար են Աստուծո առջև:

Ուրեմն քերեք մեր լուսման՝ մոտեցնելու համար Աստուծո թագավորության գալուստը երկրի վրա, միացնեք մեր ուժերը՝ հասնելու համար այդ սուրբ մպատակին:

Ռասիզմին և ապարտեիդին մե՞նք հակադրում ենք բարեկամությունը, եղբայրու-

թյունը և ժողովուրդների համագործակցությունը: Ամսոռանալի է 1968 թ. ՄԱԿ-ում Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու Պետի՝ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաքինի արտասանած գեղեցիկ ճառը.

«...Հետևաբար պետությունների պատասխանատու ղեկավարները թող միշտ ու ամեն տեղ որոնեն խաղաղության ճամփաները՝ համբերությամբ և լավատեսությամբ, թող ջանան զիրար հասկնալ փոխադարձ զիջումներով, թող չթուլատրեն ատելության սերմանում մարդոց և ժողովուրդներու միջեւ: Թող բոլոր ազգերը և պետությունները գնահատեն զիրար իբրև եղբայրներ և օգնեն իրարու այս աշխարհի վրա, որ իր բազում բարիքներով բոլորին կպատկանի հավասարապես, այս արևին տակ, որ բոլորը կլուսավորե հավասարապես, միևնույն Աստուծո օրհնության ներքև, որ բոլորին կը բաշխվի հավասարապես»:

Որպեսզի մեր համագումարի ձայնը չլինի «ձայն բարբառոյ յանապատի», և որպեսզի մեր ազնիվ ցանկությունները ամրապնդվեն ոչ միայն հավատքով, այլև գործով, մեր պատվիրակությունը համագումարի քննարկմանն է ներկայացնում հետևյալ առաջարկությունները.

Միացնելով իր ձայնը աշխարհի առաջավոր ժողովուրդների ձայնին՝ մեր համագումարը առաջին հերթին դատապարտում է գաղութակալությունը, դատապարտում է ռասիզմը, դատապարտում է ապարտեիդը:

Երկրորդ՝ օգտակար և անհրաժեշտ ենք գտնում կազմել և ընդունել մի փաստաթուղթ, որի մեջ հստակորեն արտահայտվեն մեր տեսակետները այստեղ քննարկված բոլոր հարցերի վերաբերյալ:

Երրորդ՝ օգտակար ենք համարում մի ուղերձ ուղարկել Միավորված ազգերի կազմակերպությանը՝ պահանջելով մինչև վերջ գործադրել գաղութակալության վերացման մասին իր մշակած բանաձևը:

Այո, եկեղեցին իր խոսքն ունի ասելու ժամանակակից մարդկությանը:

Կատարենք ուրեմն մեր ազնիվ պարտքը»:

Հուլիսի 2-ին և 3-ին, հանձնախմբի աշխատանքային երկու օրերում էլ, խմբի հոգևորներից շատերը իրենց ելույթներում կանգ էին առնում ցեղասպանության ու ապարտեիդի հարցերի վրա և նշում, թե ինչպես պետք է պայքարել դրանց դեմ: Այդ տեսակետից հատկանշական էր մասնավորապես Ռուստովի առաջնորդ Տ. Իոան միտրոպոլիտի ելույթը. «Ցեղապաշտությունը, ցեղային խտրականությունը, — ասաց միտրոպոլիտը, — դժբախտաբար, ոչ միայն ստա-

տիկ, այլև դիմամիկ երևույթ է: Այն թողնում է սուկալի հետևանքներ»: Հոնտորը մատնանշեց, որ առաջին ցեղասպանությունը, որ Երիտասարդ թուրքերը անխղճորեն գործադրեցին հայ ժողովրդի հանդեպ 1915 թվականին, երբ գազանաբար խողխողվեցին շուրջ 2 միլիոն հայեր, գաղափարապես ծնունդ տվեց մի նոր, իր չափանիշով ավելի մեծ չարիքի՝ գերմանական ֆաշիզմին, որի զոհը դարձավ մի քանի տասնյակ միլիոն մարդ: Չարի սերմը աճում, բազմապատկվում և տալիս է իր պտուղները: Ահա թե ինչու մենք պետք է շատ ուշադիր լինենք զարգացող կամ այժմ ծննդի մեջ եղող ման չար երևույթների հանդեպ, որպեսզի պայքարենք դրանց դեմ և մարդկության միջից արմատախիլ անենք դրանք:

Հինգերորդ համաձայնագրովում մեծ հետաքրքրությամբ լսվեց նաև Վրաստանի թեմի առաջնորդ տ. Կոմիտաս եպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյանի հետևյալ ճառը.

«Սրբազան եղբայրներ, պատվարժան հյուրեր,

Աստուծո ողորմությամբ, սուրբ Հոգու ներշնչումով և մեր Փրկչի լույս Ավետարանի գաղափարներով ոգեշնչված՝ հավաքվել ենք այս սրբազան վայրում:

Տարբեր կրոնների ու դավանանքների, ինչպես նաև տարբեր հասարակական կառույցվածք ունեցող երկրների հոգևոր ներկայացուցիչներին քննությանն ու արդարացի լուծմանն են ներկայացված մարդկության մակատագիրը որոշող ու ապագա խաղաղ կյանքը ապահովող մի շարք առաջնահերթ և անհետաձգելի խնդիրներ:

Այս երևույթը ինքնին վերցրած վկայությունն է այն մեծ վստահության, թե մեր հոգեվոր առաջնորդության վստահված հավատացյալ ժողովուրդները ինչպիսի սրբազան գործ են վստահել մեզ, և թե ինչպիսի պատասխանատվության զգացումով պետք է որ մենք համագործակցենք աշխարհի խաղաղության գործում:

Քրիստոնեական եկեղեցիների և տարբեր կրոնների դավանող ժողովուրդների պատմությունը շատ հարուստ է փաստերով, երբ հոգևոր հայրեր ի մի են հավաքվել ճշտելու համար զանազան տարակարծություններ կամ պայքարելու համար եկեղեցու ուղղափառությունը եղծող բազմապիսի երևույթների դեմ: Այդ համագումարներում և ժողովներում շատ կարևոր որոշումներ են ընդունվել աստվածաբանական կամ կենցաղային զանազան խնդիրների վերաբերյալ:

Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ եղած այդ որոշումների շնորհիվ ամրապնդվել է եկեղեցին, ու դրանով էլ մարդիկ ու ժողովուրդներ ապրել են խաղաղ ու երջանիկ: Սա մի գեղեցիկ

ու պատմական ապացույց է, թե որքան դրական բան կարելի է անել, երբ պատասխանատու անձինք բարյացակամության և համագործակցության ոգով են կատարում իրենց աշխատանքը:

Մեր նպատակը այստեղ գրեթե չի առնչվում աստվածաբանական, դավանական ու կրոնական խնդիրների հետ: Մենք այս անգամ հավաքվել ենք այստեղ հետապնդելու համար միայն մի նպատակ՝ միավորել ու համագործակցության ոգին ամրապնդել բոլոր տեսակի կրոնական հաստատությունների հոգևորական աշխատողների մեջ, շեշտում ենք, առանց կրոնի ու դավանանքի խտրության, միասնական այդ ամբողջ ուժը պետք է ծառայեցնել աշխարհի խաղաղության ու ժողովուրդների բարեկամության գործին:

«Չիք խտիր, ոչ հրէի, և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ ազատի, ոչ արուի և ոչ իգի, զի ամենեքեան դուք մի էք ի Քրիստոս Յիսուս» (Գաղ. Գ 23):

Այս իմաստով, սույն պատկանելի ժողովրդ ժողովուրդների և կրոնների պատմության մեջ, գուցե առաջինն է և ամենաներկայացուցչականը. դրանով իսկ խոսքը, որ մենք կանենք սույն բարձր ամբիոնից, կլինի աստվածահաճո ու սուրբ Հոգուց ներշնչված: Կլինի լսելի ոչ միայն մեր ժողովուրդներից, որոնց մենք ներկայացնում ենք, այլև աշխարհի բոլոր առաջադեմ մարդկանց կողմից: Մեր խոսքը միաժամանակ պատկանում է կազդի բոլոր նրանց, ովքեր կոչված են իրենց պաշտոնի բերումով աշխարհի ու ժողովուրդների բախտը որոշելու, մարդկանց, որոնք ինչ-ինչ հաշիվներով այնքան էլ շահագրգռված չեն աշխարհի խաղաղությամբ ու ժողովուրդների բարեկամությամբ:

Մենք այստեղ պետք է մեր ձայնը և կամքը միացնենք աշխարհի բարի կամքի տեր մարդկանց գործին, խաղաղության համաշխարհային խորհրդի կատարած աշխատանքներին, որպեսզի չարագործ ձեռքեր երբեք չկարողանան խորտակել մարդկության երջանիկ ապագան, որպեսզի կուտակված աշխարհակործան զենքերը՝ ժողովուրդների սիրտ ու բարեկամության ջերմությունից ձուլվելով, դառնան խոփ, գերանդի, տրակտոր, հեռախոսի և էլեկտրական լույս բաշխող սյուն, որպեսզի մարդիկ ապրեն երջանիկ ու բնության բարիքներից օգտվեն առատորեն:

Ահա թե ինչու ենք հավաքվել այստեղ, և ինչ են ապաստման մեզանից մեր ժողովուրդները: Կարդարացնենք նրանց սպասելիքները, կկատարենք նրանց ցանկությունը, միաժամանակ կատարած կլինենք Աստուծո կամքը:

Ահա թե ինչու բոլոր ժամանակներից ավելի մեր օրերին այնքան կենսականորեն անհրաժեշտ է բոլոր հոգևոր կենտրոնների ու նրանց գործիչների համագործակցությունը, որի համար միշտ աղոթող ենք:

«Զգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա ի մեզ Տեր, և զգործս ձեռաց մերոց յաջողեա ի մեզ»:

Նույն հանձնաժողովում, ի պաշտպանություն խաղաղության և ժողովուրդների եղբայրության, հանդես եկավ հայ եկեղեցու պատվիրակության անդամ Պարզև Ծահրազյանը իր հետևյալ խոսքով:

«Հարգելի քրիստոնյա եղբայրներ,

Այս պատկառելի հանձնաժողովում, որպես Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու պատվիրակության անդամ, պատվիրակություն, որին գլխավորում է հայ եկեղեցու պետ Նորին Սուրբ Օծություն Ս. Տ. Վազգեն Առաջին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, կը ցանկանայի խոսք առնել՝ արտահայտելու համար իմ մտքերը:

Աստվածահաճո և մարդասիրական մի վեհ գործ հավաքել է մեզ այստեղ: Դա ողջ երկրագնդի վրա խաղաղության պաշտպանության գործը է՛լ ավելի կազմակերպելու և է՛լ ավելի արդյունավետ դարձնելու ձրգտումն ու նպատակն է:

Դեռ թարմ է բոլորիս հիշողության մեջ վերջերս հեղինակի խաղաղության համաշխարհային համագումարում ընդունված խաղաղության պաշտպանության կոչը՝ ուղղված կրոնական, քաղաքական և հասարակական տարբեր տեսակետների, համոզմունքների տեր միլիոնավոր մարդկանց, գիտնականներին, աշխարհի բոլոր ծնողներին, աշխատավորությանն ու ուսանողությանը՝ միակամ և միասիրտ փնտրելու նոր ուղիներ աշխարհում մնալուն խաղաղության գոյալիճակը և ժողովուրդների միջև համագործակցության ոգին ամրապնդելու և խորացնելու համար:

Ու այսօր պատահական չէ, որ ռուսական այս սուրբ և հինավուրց վանքի կամարների տակ հավաքվել ենք Արևելքի և Արևմուտքի քրիստոնյա եկեղեցիների և այլ կրոնների ներկայացուցիչները՝ մեր աշխատանքը և աղոթքները ևս միացնելու այն սրբազան ձեռնարկներին, որոնց նպատակն է վերջնական ու երկարատև խաղաղության հաստատումը երկրի վրա և հաշտությունն ու համագործակցությունը եկեղեցիների և կրոնների միջև:

Սակայն ես կարծում եմ շատ քիչ է միայն խաղաղություն ցանկալը, նույնիսկ աղոթելը խաղաղության համար: Ըստ Ավետարանի, խաղաղության պաշտպանությունն ու պաշարը խաղաղության համար ամուր կամքի տեր, հավատք ու տեսիլք ունեցող մարդ-

կանց գործն է: Խաղաղությունը Աստուծո պատգամն է և կամքը: Ավետարանում խաղաղության համար պաշարողները, խաղաղություն անողները Աստուծո որդիներ են կոչվում: Քրիստոնեական մեր հավատքը հիմնված է խաղաղության պատգամի վրա:

Մեր հայ եկեղեցին ու ժողովուրդը, որոնք դարեր շարունակ զուրկ են մնացել խաղաղության բարիքներից, այնուամենայնիվ ամեն օր աղոթում են աշխարհի և մարդկության խաղաղության համար:

Այսօր, ավելի քան երբևէ, երբ մոլեգնում է պատերազմը՝ Վիետնամում, և իմպերիալիստները Աստուծո բարիքներով գեղեցկացած այս աշխարհը փորձում են դժոխքի վերածել, բոլորիս համար հանապազօրյա հացի և արևի չափ անհրաժեշտ է խաղաղությունը: Ատոմային և ջրածնային պատերազմի սպառնալիքներով հղի այս օրերին ի՞նչ կարող են անել եկեղեցիները և այլ կրոնական դավանությունները: Քրիստոսի եկեղեցին ո՛չ թեոսանոթ ունի և ո՛չ ատոմական զենք: Մեր աշխատանքի հիմնական նպատակը, ուրեմն, պիտի լինի պատերազմի հրձիգների խիղճը ցնցել, նրանց մեջ զարթեցնել մեռած աստվածային ոգին: Ու այդ կարող ենք անել միատեղ ու միասնական աշխատանքով: Յուրաքանչյուր մեր երկրում պետք է համախմբենք խաղաղության դրոշի տակ բոլոր ազնիվ մարդկանց, անխընձ մերկացնենք պատերազմի հրձիգներին ու վերջնականապես փակենք պատերազմ առաջացնող բոլոր ուղիները:

Երկրորդ կարևոր քայլը աշխարհի բոլոր ժողովուրդների միջև զգոնության բարձրացումն է, որպեսզի նրանք երբեք չօժանդակեն պատերազմ ծնող ձեռնարկներին և, վճռական պահին, որպես նույն երկնավոր Հոր զավակներ, զենքերը ցած դնեն, հակառակ դեպքում նույնիսկ այդ զենքերը դարձնեն պատերազմ դարբնող մույթ ուժերի դեմ:

Մենք հավատում ենք, որ եթե ժողովուրդների և կրոնական կազմակերպությունների մեջ արմատաճախ Աստուծո հայրության և բոլոր մարդկանց եղբայրության գաղափարականը, ոչ ոք իր եղբոր դեմ սուր չի վերցնի, ընդհակառակը, սրերն ու թնդանոթները կվերածվեն խոփերի ու մանգաղների, և մարդիկ կսպարեն խաղաղ ու երջանիկ՝ վայելելով այն բոլոր բարիքները, որ Աստված շնորհել է երկրագնդի բոլոր ժողովուրդներին, առանց ցեղի, գույնի, սեռի, հասակի և քաղաքական ու կրոնական համոզմունքների տարբերության:

Մենք վստահ ենք, որ խաղաղությունը կհաղթի պատերազմին, ինչպես լույսը՝ խավարին, սերը՝ ատելությանը, կյանքը՝ մահին:

Այս զգացումներով ողջունում են մեր հանձնաժողովի աշխատանքը և հանուն հայ եկեղեցու պատվիրակության հայտնում են, որ հայ եկեղեցին միշտ կմիացնի իր ջանքերն ու աղոթքները այս համագումարի բոլոր պատգամավորների, եկեղեցիների ջանքերին՝ պայքարելու համար պատերազմի դեմ՝ Վիետնամում, Մերձավոր Արևելքում ու բոլոր այլ վայրերում՝ հանուն Աստուծո փառքի և մարդկության բարօրությանը:

Երկրորդ հանձնաժողովում անգլերեն լեզվով գեղեցիկ ու տպավորիչ ելույթ ունեցավ նույնպես Վիեննայի հայոց հոգևոր հովիվ տ. Մեարոպ Ծ. վրդ. Գրիգորյանը:

Համագումարի հինգ հանձնաժողովներում էլ օրակարգի վրա դրված հարցերի շուրջ, տեղի ունեցան աշխույժ բանավեճեր, արդյունավետ մտքերի փոխանակություն, և քննարկվող հարցերի վերաբերյալ ընդունվեցին համապատասխան փաստաթղթեր՝ ներկայացնելու հաջորդ օրվա եզրափակիչ լիագումար նիստին ի հաստատություն:

Այսպիսով, Ջագորսկի խաղաղության համաժողովի հինգ հանձնաժողովները հուլիսի 3-ի երեկոյան ավարտեցին իրենց աշխատանքը:

Ա Յ Ց Ե Լ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Հուլիսի 2-ին Վեհափառ Հայրապետը հանդիպում ունեցավ Ռումինիայի պրավոպալ եկեղեցու բարձրաստիճան հոգևորականներ Տ. Նիկոլայ միտրոպոլիտի և ս. Սիմոնի անդամ տ. Անտիմ եպիսկոպոսի հետ: Նույն օրը Վեհափառ Հայրապետին այցելեցին համագումարին հյուրաբար հրավիրված Միացյալ ազգերի կազմակերպությանը կից եկեղեցական կենտրոնի ներկայացուցիչ հայր դոկտ. Կարլ Սուոլը՝ Նյու-Յորքից, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ներկայացուցիչ հայր Ռոբին Ստրոնկը՝ Ժնևից, Վատիկանի «Խաղաղություն և արդարություն» հանձնաժողովի ներկայացուցիչ Կրն. Ժան Դ'Առոն, ինչպես նաև Անտիոքի եկեղեցու միտրոպոլիտներ Տ. Պավել Խուրին, Վասիլը ու Ռոման վարդապետը:

Վեհափառ Հայրապետի և քաղաքավարական այցով Նրա մոտ եկող հյուրերի միջև տեղի ունեցավ ջերմ և բարեկամական գրույց:

Վեհափառ Հայրապետի հրավերով դոկտ. Կարլ Սուոլը համագումարից հետո եկավ ս. Էջմիածին և հյուրը եղավ Նորին Սրբության: Մեծարգո հյուրը դիտեց Մայր Աթոռի շրջակայքի տեսարժան վայրերը և այցելեց Գեղարդա վանք:

Հուլիսի 3-ի երեկոյան տ. Գնել և տ. Կո-

միտաս եպիսկոպոսների ընկերակցությամբ Վեհափառ Հայրապետը իր հերթին քաղաքավարական այց տվեց համայն Վրաց պատրիարք և կաթողիկոս Տ. Եփրեմ Բ-ին:

Նույն օրը, երեկոյան ժամը 10-ին, համագումարի բոլոր պատգամավորներն ու արտասահմանյան հյուրերը Ջագորսկի հոգևոր ճեմարանի ընդարձակ դահլիճում մեծ համույթով դիտեցին 1962 թ. պատրաստված «Ս. Մյուռոնի օրհնությունը ս. Էջմիածնում» կինոժապավենը:

Հուլիսի 4-ին, ուրբաթ օրը, առավոտյան ժամը 9-ին, Ջագորսկի զանգակատան մեծ շենքի կամարների տակ խաղաղության համաժողովը հավաքվեց իր հերթական լիագումար նիստին:

Չորրորդ նիստ: Նախագահում է Լատվիայի ավետարանական-լուծարական եկեղեցու արքեպիսկոպոս տ. Յանիս Մատուլիսը: Օրակարգում կա երկու հարց. ա) Աշխատանքային հանձնաժողովների նախագահության կողմից ներկայացված զեկուցումների քննարկում, բ) համաժողովի ընդհանուր փաստաթղթերի նախնական ընթերցում:

Օրակարգում դրված հարցերի շուրջ ելույթներով հանդես են գալիս ՍՄԶՄ խաղաղության ընդհանուր ֆոնդի քարտուղարության անունից ժողովին հյուրաբար ներկա գտնվող Գ. Տիխոնովիչը և ուրիշներ: Ապա դարձյալ ողջույնի խոսքերով ելույթ են ունենում պատտոր Ռիչարդ Անդրիամանջատուն (Մադագասկար), պրոֆ. Սումեր Չանդրին (Հնդկաստան-Ինդոն), Նեպալի բողոքական համայնքի հայտնի հասարակական գործիչ Ամիրդան: Անդան, համաքրիստոնեական խաղաղության համաժողովի քարտուղարության ներկայացուցիչ դոկտ. Օնդրան (Պրագա), ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչ դոկտ. Հարոլդ Ռոուին և ուրիշներ:

Նիստի վերջում համաժողովը լսարանի առաջ կարդաց երեւելի մարդկանց և եկեղեցիների ղեկավարների համագումարին հասցեագրած հեռագրերն ու շնորհավորանքները. ընթերցվեցին Կիպրոսի կառավարության և եկեղեցու պետ տ. Մակարիոս արքեպիսկոպոսի, Վատիկանից՝ կարդինալ Մ. Ռուալայի, Գ.Է-ի, Ժապոնիայի, Լիբիայի, Պարսկաստանի, Ինդոնեզիայի, Լեհաստանի, Գ.ՖՀ-ի, Չեխոսլովակիայի և շատ այլ երկրների կրոնական ու հասարակական մեծ գործիչների հեռագրերը:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՓԱԿՈՒՄ

Նույն օրը, երեկոյան ժամը 5-ին, համաժողովը հավաքվում է իր վերջին եզրափակիչ լիագումար նիստին: Սույն նիստը գու-

մարվում է Ամենայն Հայոց Հայրապետի քարձր նախագահության տակ:

Օրակարգի հարցերն են. ա) Համաժողովի փաստաթղթերի հաստատում. բ) Համաժողովի փակում:

Այս նիստում ևս ներկայացված փաստաթղթերի շուրջ պատգամավորների և արտասահմանյան հյուրերի միջև ծավալվում է մտքերի լայն փոխանակություն: Բոլոր հոգևորների ելույթների մեջ իշխում էր ազատ կամքն ու եղբայրական անկեղծ ոգին: Բոլորն էլ քննարկվող հարցերին մոտենում էին որպես հավատացյալ մարդ, որպես խաղաղության ջերմ կողմնակից, որպես ժողովուրդների եղբայրության ու համագործակցության ջատագույն:

Հուլիսի 2-ին և 3-ին, բացի համագումարի հինգ հանձնաժողովների աշխատանքներից, համաժողովի շրջանակներում ընդհանուր կարգով տեղի ունեցավ նաև երեք, այսպես կոչված, պանելային բանավեճեր: Բացատրության կարգով նշենք, որ այսպիսի բանավեճերը համագումարի ընդհանուր աշխատանքներին զուգընթաց օժանդակ մի ձև են, որոնք հնարավորություն են տալիս մասնակիցներին առավել խորանալու այս կամ այն խնդրի մեջ, խնդիրներ, որոնք դրվում են օրակարգից դուրս՝ նոր վերնագրերով:

Համագումարի աշխատանքային հինգ հանձնախմբերի կազմած հայտարարությունների նախագծերը ամեն մի աշխատանքային խմբի ղեկավարի կողմից մեկ առ մեկ

համաժողովին ներկայացվելուց հետո միաձայն քվեարկությամբ ընդունվեցին և դարձան պատմական փաստաթուղթ:

Առաջին աշխատանքային հանձնախմբի անունից նախագիծ-փաստաթուղթը կարդաց խմբի քարտուղար և Լիտվայի հոռմեական կաթոլիկ եկեղեցու պատգամավոր տ. Բրոլիազ քահանան, երկրորդ հանձնաժողովի անունից՝ քարտուղար տ. Պալել քահանան (ոռու պրավոսլավ եկեղեցի), երրորդ խմբի անունից՝ քարտուղար Ս. Պ. Ֆադյուխինը, չորրորդ խմբի անունից՝ այդ խմբի քարտուղար, Լենինգրադի մզկիթի իմամ Ֆաջեր-ռահման Սատտարովը, իսկ վերջին՝ հինգերորդ խմբի հայտարարությունը կարդաց Լենինգրադի հոգևոր ճեմարանի պրոֆեսոր տ. Վարոնով ավագ քահանան:

Յուրաքանչյուր հայտարարության մեջ պարզ և մեկին երևում էին բոլոր կրոնների սկզբունքներից բխած աստվածային արդար ու բարի պահանջներ: Բոլոր փաստաթղթերում էլ կոչ էր արված աշխարհի բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց, հավատացյալ կամ ոչ, պայքարել վստահ խաղաղության, արդարության և ճշմարտության:

Համագումարի եզրափակիչ նիստում ընդունվեցին նաև երկու կարևոր փաստաթղթեր. առաջինը համագումարի հետևյալ կոչն էր՝ ուղղված համայն աշխարհի հավատացյալներին և բարի կամքի տեր մարդկանց ժողովուրդների միջև համագործակցության ու խաղաղության համար:

**ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈԼՈՐ ԿՐՈՆՆԵՐԻ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԹՅՆԵՐԻ ԿՈԶԸ՝ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՎԱՏԱՑՅԱԼՆԵՐԻՆ ԵՎ ԲԱՐԻ ԿԱՄՔԻ ՏԵՐ
ԲՈԼՈՐ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ**

Սիրելի բարեկամներ, եղբայրներ և քույրեր, բարի կամքի տեր մարդիկ, **Մենք՝ Սովետական Միության բոլոր կրոնների ներկայացուցիչներս**, մեր արտասահմանյան հրավիրյալների հետ միասին, հավաքվել ենք Զագորսկի սուրբ Երրորդության վանքում՝ քննարկելու միջազգային քաղաքական դրությունը, որ ինչպես մեզ, այնպես էլ բարի կամքի տեր բոլոր մարդկանց մտահոգություն է պատճառում, և որոնելու ուղիներ ու միջոցներ՝ երկրագնդի բոլոր ժողովուրդների միջև համագործակցության և խաղաղության գործին մեր ծառայությունը բերելու համար:

Մենք՝ քրիստոնյաներ և բուդդայականներ, մահմեդականներ և հրեաներ, մեր վրա դրված պարտքի զգացումից մղված՝ եկել ենք այստեղ, որպես ջերմեռանդ հավատացյալներ մեր դավանած կրոնների, որոնք մեզնից պահանջում են հետևել խաղաղության և արդարության ճանապարհին, հանդես գալ

մարդկանց կյանքում արդարության և սիրո պակասի ամեն տեսակ դրսևորումների դեմ, պաշտպանել ժողովուրդների խաղաղ կյանքը և օգնել նրանց՝ զարգացնելու իրենց փոխադարձ հարաբերությունները հօգուտ մարդկային ընդհանուր առաջընթացի:

Այս կապակցությամբ մեր ուշադրությունը բևեռեցինք այն մտահոգիչ և վտանգավոր կացության վրա, որը տիպական է այսօրվա մեր աշխարհի համար:

Մենք համոզված ենք, որ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների ձայնը ամենից առաջ պետք է ուղղված լինի վիետնամական ժողովրդի չղադարող ողբերգությանը: Մենք պահանջում ենք վերջ տալ Միացյալ Նահանգների ու նրանց դաշնակիցների ագրեսիային Վիետնամում: Մենք համերաշխ ենք Վիետնամի հերոսական ժողովրդի և Հարավային Վիետնամի հանրապետության ժամանակավոր հեղափոխական կառավարության հետ: Մենք ողջունում ենք հարավային Վիետնամի հանրապետության ժամանակավոր հեղափոխական կառավարության կողմից Փարիզյան բանակցություններում առաջարկված ճիշտ և արդար ծրագիրը և կոչ ենք անում Միացյալ Նահանգների կառավարությանը դրական վերաբերմունք ցույց տալ այդ առաջարկություններին ու այդ ձևով հեշտացնել խաղաղության հաստատումը Վիետնամում:

Մենք համոզված ենք, որ կայուն խաղաղության ստեղծումը Եվրոպայում հրատապ և կարևոր խնդիր է: Մենք գտնում ենք, որ Գերմանիայի Դեմոկրատական Հանրապետության ճանաչումը այն երկրների կողմից, որոնք դեռևս չեն առել այդ քայլը, Գերմանիայի Ֆեդերալ Հանրապետության հրաժարումը Եվրոպայում ետպատերազմյան սահմանների վերանայումից, նրա հրաժարումը երկրի՝ ռազմականացումից ու միջուկային զենք ձեռք բերելու նկրտումներից, ինչպես և ֆաշիզմի վերածնունդին ընթացք չտալը, դիկտատուրական վարչաձևերի վերացումը Հունաստանում, Իսպանիայում և Պորտուգալիայում,—այս բոլորը կարևոր երաշխիք կհանդիսանալին խաղաղության կայունացմանը: Մենք հավանություն ենք տալիս համաեվրոպական մի համաժողով գումարելու առաջարկությանը՝ ուսումնասիրելու համար մեր ցամաքամասի ապահովությանն ու եվրոպական երկրների խաղաղ համագործակցությանը վերաբերող հարցերը, և գտնում ենք, որ մնան մի առաջարկություն մեծապես կնպաստի առաջիկայում Եվրոպայում և ամբողջ աշխարհում խաղաղության կայունացմանը: Եվրոպայի ժողովուրդները ցանկանում ենք ապահովված տեսնել իրենց ցամաքամասի ապագան ոչ թե իրար հակադրված քաղաքական ու ռազմական խմբավորումների և սպառնալիքությունների ավելացման մեջ, այլ համաեվրոպական համագործակցության մեջ:

Մենք մեր մտահոգությունն ենք արտահայտում Մերձավոր Արևելքի սրբազան հողի վրա առաջացած տագնապի կապակցությամբ, տագնապ, որի գլխավոր պատճառը իսրայելյան ագրեսիան է, և որի հետևանքով արաբական բազմաթիվ երկրների հողամասեր բռնագրավվեցին: Մենք պաշտպանում ենք արդարացի պայքարը արաբական ժողովուրդների, որոնք մարտնչում են ազգային անկախության և իրենց պետությունների ինքնուրույնության համար: Պահանջում ենք, որ Մերձավոր Արևելքում վերահաստատվի խաղաղությունը:

Մենք բարի կամքի տեր բոլոր մարդկանց ուշադրությունը հրավիրում ենք այն փաստի վրա, որ իմպերիալիստական ուժերը դեռևս շարունակում են գաղութակալության և նոր-գաղութակալության, ռասիզմի և ապարտեյդի իրենց քաղաքականությունը, ճնշում ու շահագործում են Ասիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի երկրներին:

տիմական Ամերիկայի ժողովուրդներին՝ այդ երկրների բնական հարստությունները սեփականացնելու, հարստացնելու և իրենց տիրապետությունը պահպանելու համար: Այդ ուժերը ամեն կերպ փորձում են ճնշել ժողովուրդների ազգային ազատագրական պայքարը և կասեցնել նոր զարգացող երկրների ընկերային ու տնտեսական առաջընթացը:

Մենք չենք կարող անտեսել զինաթափման և, առաջին հերթին, միջուկային զինաթափման հարցը, որը մեր ժամանակի կարևորագույն հարցերից մեկն է: Կոչ ենք անում այն երկրների կառավարություններին, որոնք դեռևս չեն ստորագրել միջուկային զենքը չտարածելու վերաբերյալ պայմանագիրը, միանալ այդ պայմանագրին: Հրավիրում ենք բոլոր պետություններին միասնաբար որոնել զինաթափման ուղիները և քայլ ա քայլ հետևել դրանց:

Մենք պաշտպանում ենք Մոսկվայում կայացած կոմունիստական և բանվորական կուսակցությունների միջազգային համագումարի կողմից ի խնդիր խաղաղության պաշտպանության բանաձևված կոչի մեջ հավատացյալներին ուղղված դիմումը, մեր հավանությունն ենք հայտնում այդ դիմումի մեջ արտահայտված իրապաշտ առաջարկություններին և պատրաստ ենք մեր մասնակցությունը բերելու մեր երկրագնդի վրա խաղաղության սրբազան գործի պաշտպանության համար մղվող ընդհանուր պայքարին:

Մենք կոչ ենք անում աշխարհի բոլոր հավատացյալներին, բարի կամքի տեր բոլոր մարդկանց՝ առավել մեծ մասնակցություն ունենալ կայուն ու արդարացի խաղաղության, ինչպես և ժողովուրդների միջև համագործակցության համար մղվող սրբազան պայքարին:

Մենք գիտենք, որ դավաճանքների տարբերությունները, ինչպես նաև բարի կամքի տեր բազմաթիվ մարդկանց անկրոնությունը մեզ չեն կարող արգելել միասնաբար տրամադրելու մեր ուժերը մարդկային հասարակությանը ծառայելու օգտին, այդ լինի տեղական, ազգային թե միջազգային մակարդակով:

Միևեկ բարեկամներ ու եղբայրներ, սրտագին կոչ ենք ուղղում ձեզ պայքարելու կայուն և արդարացի խաղաղության համար և խաղաղ մայատակներով ծավալվող մեր գործունեությանը մոտեցնելու խաղաղության և տիեզերական բարօրության գալուստը երկրի վրա:

Մենք մեր սրտերը տալով այս մեծ գործին՝ մեր ձեռքերը մեկնում ենք ձեզ հավաքական գործակցության համար:

Հ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ԳԱՂՈՒԹԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ, ՆՈՐ-ԳԱՂՈՒԹԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ, ՌԱՍԻՉՄԻ
ԵՎ ԱՊԱՐՏԵՒԴԻ ՄԱՍԻՆ

Մենք՝ ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների և քրիստոնեության համաժողովի մասնակիցներս, հիմնվելով այն անառարկելի ճշմարտության վրա, թե բոլորանդակ մարդկությունը սերված է միևնույն արյունից և, հետևաբար, բոլոր մարդիկ արյունակից եղբայրներ են միմյանց, վճռականապես դատապարտում ենք ամեն մի խտրականություն մարդկանց մաշկի գույնի, նրանց ցեղի և ընկերային ծագման պատճառով և հաշտարարում, որ մարդկանց անհավասարության կեղծ սկզբունքի վրա հիմնված ժողովուրդների ամեն տեսակի ճնշում հակառակ է Աստուծո օրենքին և արդարությանը:

Երկրագնդի բոլոր մարդիկ, անկախ իրենց ազգությունից, ցեղային պատկանելիությունից, հասարակական կյանքում իրենց ունեցած դիրքից, քաղաքական հայացքներից և կրոնական համոզմունքներից, պետք է միաճան՝ գործում կերպով պաշտպանելու համար մարդկային անհատն ու նրա իրավունքները:

Մենք միահամուռ կերպով պաշտպանում ենք նոր զարգացող երկրների ժողովուրդներին՝ իմպերիալիզմի, քաղաքական ու տնտեսական ճնշման, գաղութակալության և նոր-գաղութակալության դեմ իրենց մղած պայքարում:

Մենք պաշտպանում ենք այդ երկրների ամբողջական ազատությունն ու անկախությունը:

Բացարձակապես դատապարտում ենք ռասիզմի և ապարտեիդի քաղաքականությունը, որտեղ էլ որ երևան գա այդ չարիքը:

Մենք հայտարարում ենք, որ մարդու կողմից մարդու դեմ գործադրվող ամեն ճնշում և մի ժողովրդի կողմից մի այլ ժողովրդի ստրկացման ամեն մի փորձ, նրա կամքի, խղճի և կյանքի դեմ կատարվող ամեն բռնություն մեղք է Աստուծո առաջ ու նախատինք այն ժողովուրդների համար, որոնց կառավարությունները գործադրում են դրանք:

Մենք ջերմորեն պաշտպանում ենք նոր զարգացող երկրների ժողովուրդների տենչանքը իրենց պետությունների քաղաքական անկախության նկատմամբ, պաշտպանում ենք տնտեսության, կրթության, գիտության և մշակույթի բնագավառներում հաջողության հասնելու նրանց ազնիվ ցանկությունը:

Արդարությունն ու խաղաղությունը պետք է հաղթանակեն երկրի վրա:

Համագումարը ընդունում է նաև հետևյալ պաշտոնական հաղորդագրությունը.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1969 թ. հուլիսի 1—4-ը Ջագորսկ քաղաքում տեղի ունեցավ ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների համաժողով վասն խաղաղության և ժողովուրդների միջև համագործակցության:

Սովետական Միության եկեղեցիների և բոլոր կրոնական համայնքների ներկայացուցիչները, ժողովուրդների միջև խաղաղության ամրապնդման նկատմամբ իրենց զգացած կրոնական պատասխանատվությունից մղված և գիտակցելով շարունակաբար սրվող միջազգային դրության հետևանքով աճող վտանգի սպառնալիքը, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի պատրիարք Տ. Ալեքսիի նախաձեռնությամբ հավաքվեցին ս. Սերգեյի Երրորդության վանքում, որպեսզի համակողմանիորեն քննարկեն աշխարհի ժամանակակից իրադրության հիմնական հարցերը և նախագծեն այն միջոցառումները, որոնց իրագործումը հավատացյալների կողմից կկարողանան իրապես նպաստել ժողովուրդների միջև խաղաղության և բարեկամության ամրապնդմանը:

Համաժողովի աշխատանքներին մասնակցեցին Սովետական Միության տարբեր ազգություններին պատկանող 175 պատգամավորներ, որոնց այս նպատակով Ջագորսկ էին ուղարկել հետևյալ եկեղեցիներն ու կրոնական համայնքները. Յոթներորդ օրվա աղվենտիսների համայնքը, Հայաստանյայց

Առաքելական եկեղեցին, Ավետարանական քրիստոնյա-մկրտչականների Համամիութենական Խորհուրդը, Լիտվայի Հին-ծիսականների Բարձրագույն Խորհուրդը, Վրացական Ուղղափառ Եկեղեցին, Սիբիրի և Սովետական Միության եվրոպական մասի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Ղազախստանի և Միջին Ասիայի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Անդերկովկասի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Հյուսիսային Կովկասի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Լատվիայի Ավետարանական-Լութերական Եկեղեցին, Էստոնիայի Ավետարանական-Լութերական Եկեղեցին, Լիտվայի Ավետարանական-Լութերական Եկեղեցին, Հրեական կրոնական համայնքները, Էստոնիայի Մեթոդիստական Եկեղեցին, Մոսկվայի Պոմորյան համաձայնության քրիստոնյա հին-ծիսականների համայնքը, Մոսկվայի Պատրիարքությունը, Մոսկվայի Այլակերպության հին-ծիսականների համայնքը, Ուկրաինայի Անդրկարպատյան մարզի Ռեֆորմատ Եկեղեցին, Լիտվայի Ավետարանական Ռեֆորմատ Եկեղեցին, Լատվիայի Հռոմեական-Կաթոլիկ Եկեղեցին, Լիտվայի Հռոմեական-Կաթոլիկ Եկեղեցին, Ռիգայի Գրեքնշիկյան հին-ծիսական համայնքը, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի հին-ծիսական արքեպիսկոպոսությունը, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի վաղնջական-ուղղափառ քրիստոնյաների մովոդիբկովյան հին-ծիսական արքեպիսկոպոսությունը և ՍՍՀՄ Բուդդայականների Կենտրոնական Հոգևոր Վարչությունը:

Համաժողովի պատվիրակների մեջ կային բազմաթիվ ականավոր կրոնական գործիչներ՝ եկեղեցիների և հոգևոր վարչությունների ղեկավարներ, հասարակական հեղինակություն վայելող ճանաչված դեմքեր, ճշմարտորաստվածաբաններ և հոգևոր առաջնորդներ: Համաժողովին, որպես հյուր, մասնակցում էին Ասիայի, Աֆրիկայի, Հյուսիսային և Լատինական Ամերիկայի ու Եվրոպայի 44 երկրների աչքի ընկնող կրոնական գործիչներ:

Համաժողովը բացվեց Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի պատրիարք Նորին Սրբություն Տ. Ալեքսիի բացման ճառով: Համաժողովին ողջույնի ուղերձ էր հղել ՍՍՀՄ Միևնաստների սովետի նախագահ Ա. Ն. Կոսիգինը, որը համաժողովի մասնակիցներին հաջողություն էր մաղթում իրենց խաղաղարար աշխատանքներում: Այս ուղերձը մեծ ոգևորությամբ ընդունվեց համաժողովի մասնակիցների կողմից, որոնք Կոսիգինին ուղղված իրենց պատասխան-ուղերձի մեջ սրտագին շնորհակալություն հայտնեցին նրան:

Համաժողովի աշխատանքի առաջին օրը ռուս պրավոսլավ եկեղեցու սուրբ Սինդի անդամ, Լենինգրադի և Նովգորոդի միտրոպոլիտ Նիկողիմը ընթերցեց հիմնական զեկուցումը համաժողովի գլխավոր թեմայի շուրջ:

Համաժողովում ողջույնի խոսքերով հանդես եկան արտասահմանյան բազմաթիվ հայտնի կրոնական գործիչներ և եկեղեցիների ու միջազգային կրոնական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Նրանց ելույթներում խոր անհամաձայնություն էր զգացվում աշխարհի ճակատագրի համար: Ելույթ ունեցողներից շատերը իրապաշտ վերլուծության ենթարկեցին հողագնդի այն շրջանների բարդ ու երբեմն ողբերգական դրությունը, որտեղից նրանք եկել էին, և խոսեցին այն արմատական ուղիների ու միջոցառումների մասին, որոնցով հնարավոր կլիներ փոխել այդ դրությունը դեպի լավը:

Հուլիսի 2-ին և 8-ին համաժողովի մասնակիցները իրենց աշխատանքները շարունակեցին հինգ աշխատանքային համձնախմբերում: Դրանցից առաջինը, որտեղ կարդացվեց ավետարանական քրիստոնյա-մկրտչականների համամիութենական խորհրդի գլխավոր քարտուղար Ա. Վ. Կարևի զեկուցու-

մը, քննության առավ Վիետնամի և Հարավ-Արևելյան Ասիայի խնդիրները: Երկրորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցեց Վիլնյուսի հոռմեական-կաթոլիկ թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Չեպովաս Կրիվայտիսը, քննարկեց Եվրոպայի ամվտանգության հարցերը: Երրորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցումով հանդես եկավ Ղազախստանի և Միջին Ասիայի մահմեդականների Հոգևոր Վարչության նախագահ Մուֆթի Ջուայթին Բաբախանովը, քննարկեց Մերձավոր Արևելքի տագնապը: Չորրորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցում կարդաց Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու ներկայացուցիչ, Արարատյան թեմի թեմական խորհրդի ատենապետ պրոֆ. Ս. Կ. Արևշատյանը, քննարկեց գաղութակալության և մոր-գաղութակալության, ռասիզմի և ապարտեիդի դեմ մղվող պայքարի խնդիրները: Հինգերորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցումով հանդես եկավ ռուս պրավոսլավ եկեղեցու ս. Սինդոդի անդամ, Ուկրաինայի Էկզարխ, Կիևի և Գալիցիայի միտրոպոլիտ Ֆիլարետը, քննարկեց տարբեր կրոնների համատեղ ջանքերի հիմքերը, պրակտիկան և հեռանկարները ի պաշտպանություն խաղաղության և ժողովուրդների միջև համագործակցության:

Աշխատանքային հանձնախմբերի մասնակիցները՝ համաժողովի պատգամավորներն ու հյուրերը, մեծ եռանդով քննարկեցին իրենց առաջ դրված հարցերը:

Վիետնամի ժողովրդի մղած հերոսական պայքարը համաժողովի արուսահամանյան և սովետական մասնակիցների կողմից արժանացավ միահամուռ հավանության:

Համաժողովի շրջանակներում անցկացվեցին երեք պանելային (ընդհանուր) բանավեճեր՝ նվիրված հետևյալ թեմաների քննարկմանը. «Խաղաղ գոյակցությունը և աշխարհի հեղափոխական վերափոխումը», «Միջուկային զինաթափումը, մոր զարգացող երկրների հարցերը՝ կապված ժողովուրդների միջև խաղաղության և արդարության հաստատման հարցի հետ» և «Անհատը մեր ժամանակաշրջանի հասարակական-քաղաքական կացությամբներում»: Այս բանավեճերում բովանդակալից զեկուցումներով հանդես եկավ Ասիայի, Աֆրիկայի, Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկայի ու Եվրոպայի երկրների հայտնի կրոնական և հասարակական գործիչներ:

Համաժողովի ողջ աշխատանքը անցավ նրա մասնակիցների միջև հաստատված իսկական եղբայրական հարաբերությունների մթնոլորտում, կարծիքների ազատ և անկեղծ փոխանակման պայմաններում: Համոզված լինելով, որ ամեն մի հավատացյալ մարդ անհրաժեշտորեն պետք է արձագանքի արդիականության կենսական հարցերին, քանի որ բոլոր կրոնների հոգևոր հիմքերը պարտավորեցնում են նրանց թե՛ ազգային և թե՛ միջազգային չափանիշներով գործնականապես աջակցել խաղաղության գործին, համաժողովի մասնակիցները ընդունեցին դիմում, ուղղված աշխարհի բոլոր հավատացյալ և բարի կամքի տեր մարդկանց, կոչ անելով ուժեղացնել իրենց ավանդյալ բոլոր ժողովուրդների միջև՝ արդար և կայուն խաղաղության ու համագործակցության հաստատման համար մղվող սրբազան պայքարում: Դիմումի մեջ խոսվում է համաժողովի մասնակիցների կողմից Մոսկվայի կոմունիստական և բանվորական կուսակցությունների միջազգային խորհրդակցությունում ի պաշտպանություն խաղաղության ընդունված կոչին աջակցելու և հավատացյալ ու ոչ հավատացյալ մարդկանց հետ միասնաբար, կողք-կողքի իրենց ուժերը ի նպաստ մարդկային հասարակությանը նվիրաբերելու անհրաժեշտության մասին:

Համաժողովի մասնակիցները ընդունեցին նաև հայտարարություններ աշխատանքային հինգ համձնախմբերում քննարկված հարցերի վերաբերյալ: Ելնելով իրենց կրոնական սկզբունքներից՝ համաժողովի մասնակիցները այդ հայտարարություններում շարադրեցին իրենց վերաբերմունքը ամբողջ աշխարհի խաղաղության համար առավել վտանգավոր ժամանակակից հարցերի շուրջ, ինչպես նաև տարբեր կրոնների հետևորդների համատեղ պայքարի կրոնական հիմքերը ի պաշտպանություն խաղաղության:

Հուլիսի 4-ին համաժողովի վերջին լիազումար նիստում եզրափակիչ ճառով հանդես եկավ Ամենայն Հայոց Մայրագույն Պատրիարք և կաթողիկոս Նորին Սրբություն Վազգեն Առաջինը:

Հուլիսի 5-ին Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Նորին Սրբություն Ալեքսիս ընդունելություն տվեց ի պատիվ համաժողովի մասնակիցների:

Հուլիսի 6-ին համաժողովի մասնակիցների համար ընդունելություն կազմակերպեց նաև ՍՍՀՄ Միմիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհուրդը:

Համաժողովի մասնակիցները հույս են հայտնում, որ ՍՍՀՄ տարբեր կրոնների և արտասահմանյան ներկայացուցիչների Զագորսկի հանդիպումը կուժեղացնի կրոնների հետևորդների խաղաղարարական գործունեությունը, կնպաստի նրանց առավել մերձեցմանը միասնաբար պայքարելու համար հանուն խաղաղության, կնպաստի ժողովուրդների միջև խաղաղության պաշտպանության ու ամրապնդման նպատակին ուղղված նրանց և բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց ջանքերի միավորմանը:

Համաժողովի մասնակիցները միահամուռ կերպով արտահայտվեցին Զագորսկում տեղի ունեցած հանդիպման նման այլ հանդիպումներ կազմակերպելու օգտավետության մասին և հույս հայտնեցին, որ հետագայում ևս հնարավոր կլինի անցկացնել նման հանդիպումներ:

Համաժողովի մասնակիցները երախտապարտ են ռուս պրավոսլավ եկեղեցուն և նրա առաջնորդ՝ Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Նորին Սրբություն Ալեքսիսին այն մեծ ավանդի համար, որ նրանք դրեցին սույն համաժողովի նախապատրաստման և անցկացման գործում, այն սրտաբացության և սիրալիրության համար, որով շրջապատվեցին այլ եկեղեցիների և տարբեր կրոնների կրոնական համայնքների ներկայացուցիչները ռուսական ուղղափառության այս հոգևոր կենտրոնում:

Համաժողովի մասնակիցները հավատացած են Ամենաբարձրյալի օրհնության շնորհիվ հաջողությամբ պսակված այս հանդիպմանը և ժողովուրդների միջև համագործակցության ու խաղաղության համար մղվող պայքարի այն սուրբ գործին, որին նրանք նվիրում են իրենց ուժերը:

Երկու փաստաթղթերն էլ ժողովի հավանությանն արժանացան և հաստատվեցին բուն ծախսհարություններով:

Ապա համաժողովը լսում է Նորին Սրբություն Ս. Ալեքսի պատրիարքի՝ ներկաներին ուղղված դիմումի խոսքը, որն ընթերցվում է տ. Նիկողոսի միտրոպոլիտի կողմից: Սրբազան պատրիարքը իր դիմումի մեջ օրհնում է հավատացյալների և բոլոր կրոնների սպա-

սավորների՝ հօգուտ մարդկության ծավալած ջանքերը և, ապավինելով Աստուծո ռդորմածությանը, հայցում է հարձրյալից, որ խաղաղության սուրբ գործին նվիրաբերված ոչ մի ուժ երբեք աննկատ չթողնվի:

Նիստի վերջում դահլիճը լարված ուշադրությամբ լսում է նիստի նախագահ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի փակման հետևյալ ճառը.

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՓԱԿՄԱՆ ԾԱՌԸ
ԶԱԳՈՐՄԱԿԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

(1969 թ. հուլիսի 4-ին)

Սիրեցյալ եղբայրներ և բարեկամներ,
Աստուծո ռդորմությամբ և օգնականությամբ մեր համագումարը իր աշխատանքները ավարտեց:

Մեր ժամանակաշրջանի խաղաղության տարեգրությանց մեջ, կկարծենք թե իր պատմական տեղը պիտի ունենա այս համագումարը և նոր ազդակ պիտի հանդիսանա ապագա գործունեության զարգացման և միջեկեղեցական համագործակցության, միշտ ի պաշտպանություն աշխարհի խաղաղության սրբազան դատին:

Սովետ Միության մեջ գործող քրիստոնեական եկեղեցիները և կրոնական կազմակերպությունները՝ մուսուլմանական, հրեական և բուդդայական, կամեցան այս համագումարը կազմակերպել, մանավանդ որ այս տարի լրացավ խաղաղության միջազգային շարժման քսան տարին, որ սկիզբ առավ, ինչպես գիտեք, 1949-ին, Ստոկհոլմի պատմական կոչով: Սովետ Միության կրոնական կազմակերպությունները, առաջին իսկ օրեն արձագանքեցին այդ կոչին և քսան տարիներ շարունակ իրենց բոլոր ուժերով հանդես եկան խոսքով և կենդանի գործով, ի նպաստ խաղաղության, ի նպաստ ժողովուրդներու բարեկամության, ի նպաստ զինաթափման, ի նպաստ պետություններու խաղաղ գոյակցության:

Մենք երջանիկ ենք, որ ահա 20 տարի մնան աստվածահաճո աշխատանքից հետո, հավաքվեցինք այս սուրբ վայրը, մի անգամ ևս, սիրով ու հավատքով, վերանորոգելու մեր ուխտը, մեր խաղաղության ուխտը:

Այս հանդիսավոր պահուն, պարտք կհամարենք Ձեր բոլորի անունով, մեր ջերմագին շնորհակալությունը հայտնելու ռուս պրավոսլավ մեծ եկեղեցվո պետ Նորին Սրբություն Ալեքսի Սրբազան Պատրիարքին, որ, ինչպես ուրիշ անգամներ, նախաձեռնողը եղավ սույն համագումարին և մեզ բոլորս հրավիրեց իր տունը, այստեղ, Ջագորսկի պատմական վանքի կամարներուն տակ, հրաշագործ սուրբ Սերգեյի շնորհներուն ներքև, ուր վայելեցինք սքանչելի հյուրասիրություն մը, լիառատ հոգևոր սնունդով և ճոխ բարիքներով: Մենք երբեք պիտի չմոռնանք այս օրերը, երբեք պիտի չմոռնանք Ջագորսկի այս ներշնչող մթնոլորտը, երբեք պիտի չմոռնանք Ալեքսի Պատրիարքի, մեր շատ սիրեցյալ ավագ եղբոր պաշտառ դեմքը և մաքուր հոգին:

Մեր շնորհակալությունը պարտինք հայտնելու նաև ռուս պրավոսլավ եկեղեցվո բարձրաստիճան ներկայացուցիչներուն և Ջագորսկի վանքի հոգեվոր և վարչական ղեկավարության, համագումարի բոլոր կազմակերպիչներուն, որոնք գլխավորությամբ Ն. սրբազնություն Նիկողիմ միտրոպոլիտի, այնքան արդյունավետ դարձուցին համագումարի աշխատանքները և այնքան հաճելի ու հոգեպարար մեր այստեղ անցուցած օրերը:

Այս համագումարը կազմակերպողներու և նախագահության անունով Մեր գոհունակությունն ու շնորհակալությունը կհայտնենք քույր եկեղեցիներու և կրոնական կազմակերպությանց ներկայացուցիչներուն և բոլոր հյուրերուն, որոնք արտասահմանեն եկան մասնակցելու մեր աշխատանքներուն և աղոթելու մեզի հետ միատեղ:

Թող Աստված օրհնե մեր հոգևոր միությունը և քաղցրությամբ ընդունի մեր աղոթքները:

Հանուն համագումարին, պարտք կզգանք նաև մեր երախտագիտությունը հայտնելու Սովետ Միության պետական բարձր իշխանություններում և կրոնից գործերու խորհուրդի նախագահ Ն. Գերազանցություն Տիար Կուրոյեդովին և իր ժրաջան գործակիցներուն, բոլոր այն դյուրություններուն և սիրալիր վերաբերմունքին համար, որ ընծայվեցան մեզի բոլորիս առատորեն ու անկեղծ սիրով:

Այս ցույց կուտա անգամ մը ևս թե մեր մեծ երկրի՝ Սովետ Միության կառավարությունը ինչքան բարձր կզնահատե աշխարհի խաղաղության գործը և այն նպատակը գոր կրնան բերել եկեղեցիները և կրոնները այդ գործի իրականացման ճամբուն:

Մենք իբրև Աստուծո ծառաներ, իբրև Քրիստոսի Ավետարանը քարոզողներ, երջանիկ ենք ու մխիթարված որ մեր կառավարությունը կհանդիսանա հզորագույն ամրոցը աշխարհի խաղաղության: «Երանի խաղաղարարաց...»:

Եվ արդ, բաժնվելե առաջ այս ժողովեն, կհրավիրենք Ձեզ, սիրեցյալ եղբայրներ, պահ մը կանգ առնել և ներամփոփվիլ, խոկալ մեր կատարած աշխատանքին վրա, և անգամ մը ևս անդրադառնալ մեր բոլորիս և բոլոր հոգևորականներուս պատասխանատվության՝ աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդներու եղբայրակցության նկատմամբ:

Աշխարհը և մարդկությունը համայն, ահավոր պատերազմի մը վտանգին առաջ կգտնվին: Հնարավոր է որ վերստին զոհվին, տասնյակ և զուցե հարյուր միլիոնավոր մարդիկ: Մենք չենք քննել այն հարցը թե, ո՞ր մարդիկ, ո՞ր ժողովուրդները պիտի զոհ երթան, թե ո՞ր երկիրները պիտի բնաջնջվին: Այդ միևնույն է մեզի համար, որովհետև բոլորն ալ մեր նմաններն են ու մեր եղբայրները:

Արդ, ջերմ եռանդով աղոթենք և Աստուծո ողորմությունը հայցենք, որ պեսզի պահպանվի խաղաղ համակեցությունը աշխարհի վրա, բոլոր ժողովուրդներու միջև: Զբավարարվինք սակայն միայն աղոթքով: Աստված պետք է տեսնե որ մենք արժանի ենք իր ողորմության: Մեր կենդանի գործով արդարացնենք զմեզ Աստուծո դատաստանին առջև: Զգանք և գիտակցինք թե մենք, եկեղեցիներու և կրոնական հաստատություններու ղեկավարներս, պատասխանատվության բաժին ունինք այսօրվան ստեղծված այս վտանգավոր կացության առջև, հետևաբար նույն չափով զոհն պարտականությունը ունինք մեր կենդանի գործով միջամտելու, կանգնեցնելու համար պատերազմի մեքենան և վերացնելու համար բոլոր այն պատճառները, որոնք պատերազմներ կծնանին, որոնք անարդարություններ կստեղծեն, որոնք ժողովուրդներու միջև թշնամության ևատելության որոճը կցանեն:

Մեր համագումարի հանձնաժողովներու աշխատանքները հստակ կերպով ցույց տվին մեզի մեր օրերու իրականությունները, վտանգներու աղբյուրները և խաղաղության ճանապարհները:

Մենք բոլորս, անկախ քաղաքական և ընկերային մտածելակերպերե, և անոնցմե վեր, պետք է հանդես գանք իբրև խաղաղության առաքյալներ, ամենայն համարձակությամբ: Մենք ոչ մեկ պետության քաղաքական և ընկերային կառուցվածքի, և ոչ մեկ գաղափարաբանության նկատմամբ հստակ դիրքավորում չենք ուզեր ունենալ, սակայն կպահանջենք բոլոր պետություններեն և գաղափարախոսներեն որպեսզի որպես գերագույն կանոն և սրբու-

թյուն հարգեն խաղաղության սկզբունքը, հարգեն մարդոց և ժողովուրդներու կյանքը ամեն բանե վեր:

Մեր Աստվածը, խաղաղության Աստված է, հետևաբար մենք՝ Աստուծո որդիներս, խաղաղության որդիներն ենք, խաղաղության ծառաներն ենք այսօր և միշտ, խոսքով և կենդանի գործով:

Կփակենք այս պատմական ժողովը հայցելով բոլորիդ սուրբ Հոգվո շնորհները և Աստուծո սերն ու խաղաղությունը. ամեն:

Այնուհետև Հայոց Հայրապետը համագումարը հայտարարում է փակված և համաժողովի բոլոր մասնակիցներին հրավիրում է, որ յուրաքանչյուրն իր լեզվով, լուռ ու ներամիտք, արտասանի Տերունական աղոթքը:

Նույն օրը, ուշ երեկոյան, համաժողովի նիստերի դահլիճում, ի պատիվ համագումարի մասնակիցների, կազմակերպվում է հոգևոր երաժշտության ճոխ համերգ, որ կատարում է Մոսկվայի ս. Աստվածածին եկեղեցու երկսեռ երգչախումբը:

Վեհափառ Հայրապետը, մեծապես մխիթարված իր այս արբազան և աստվածահաճո առաքելությամբ, հուլիսի 4-ի երեկոյան վերադառնում է Մոսկվա՝ «Լենինգրադսկայա» հյուրանոցի իր հարկաբաժինը:

Հուլիսի 5-ին Նորին Սրբություն Տ. Ալեքսի Պատրիարքի հրավերով համագումարի բոլոր պատգամավորների և հյուրերի պատվին Մոսկվայի «Ռոսսիա» հյուրանոցի ընդարձակ ճաշարանում կազմակերպվում է ճոխ ընդունելություն:

Հուլիսի 6-ին նույնպիսի մի ընդունելություն է կազմակերպում նաև ՍՍՀՄ Միևիստրդների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհուրդը «Սովետսկայա» հյուրանոցի մեծ ճաշարանում: Երկու ընդունելություններին էլ իր բարձր մասնակցությունն է բերում Վեհափառ Հայրապետը իր շքախըմբով:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐ

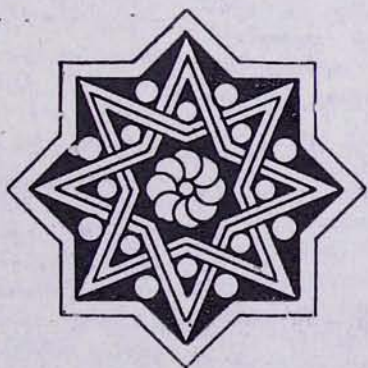
Հուլիսի 7-ի առավոտյան Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հրաժեշտ է տալիս Մոսկվային և իրեն ողջերթ մաղթելու համար Վնուկովոյի օդանավակայան եկած ՍՍՀՄ կրոնական գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Պ. Մակարցևին, տ. Պարզև եպիսկոպոսին և թեմական խորհրդի անդամներին:

Մոսկվա—Երևան մոտ երեքնկես ժամվա օդանավային թռիչքից հետո, ժամը 13-ին, Վեհափառ Հայրապետը իր շքախմբի բոլոր անդամներով ժամանում է Երևան: Օդանավակայանում Վեհափառ Հայրապետին դիմավորում են լուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպիսկոպոսի գլխավորությամբ Մայր Աթոռի միաբանությունն ու պաշտոնեությունը: Հայոց Հայրապետի ժամանումը ողջունում է հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Ս. Հովհաննիսյանը:

Այսպիսով՝ հանձին Վեհափառ Հայրապետի Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին մի անգամ ևս կատարում է իր սուրբ պարտքը հանուն աշխարհի խաղաղության, ժողովուրդների եղբայրության, համամարդկային սիրո վսեմ գաղափարի հաղթանակի:

Թող Տերը օրհնի իր աշխարհին թողած խաղաղության և ի մարդիկ հաճության սուրբ գործը, այդ գործի անխնջ մշակներին և բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց:

ՆԱՐԵԿ ՎՐԴ. ԾԱՔԱՐՅԱՆ
ՊԱՐԳԵՎ ԾԱՀԱԶՅԱՆ

Մ Ա Յ Ր Ա Թ Ո Ռ Ո Ւ Մ

Հուլիսի 6-ին, կիրակի.—Բարեկենդան վարդավառի պահոց.

Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Նշան քահանա Բելլերյանը:

Սուրբ պատարագին ներկա էին Վեհափառ Հայրապետն ու սփյուռքահայ բազում հյուրեր:

* *

Հուլիսի 7-ին, երկուշաբթի.—Ուխտավորաբար Մայր Աթոռ ս. Էջմիածին ժամանեց Ռումինիայի առաջնորդական փոխանորդ և Մայր Աթոռի միաբան տ. Զարեհ արեղա Պարոնյանը, որը Մայր տաճարում իր ուխտն ու աղոթքը կատարելուց հետո, ընդունվեց Վեհափառ Հայրապետի կողմից:

* *

Հուլիսի 13-ին, կիրակի.—Վարդավառ: Պայծառակերպություն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի.

Մայր տաճարում հանդիսավոր ս. պատարագ մատուցեց Ռումինիայի առաջնորդական փոխանորդ տ. Զարեհ արեղա Պարոնյանը և քարոզեց՝ «Ցնծայ այսօր փառօք» բնաբանով:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

* *

Հուլիսի 14-ին, երկուշաբթի.—Ցիշատակ մեռելոց.

Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Զարեհ արեղա Պարոնյանը:

Հավարտ ս. պատարագի կատարվեց հոգեհանգստյան հանդիսավոր արարողություն ի հիշատակ համայն ննջեցիկոց:

* *

Հուլիսի 19-ին, շաբաթ.—Օշականի ս. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցում, Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ կարգադրությամբ, վարդապետական մասնավոր գավազանի իշխանություն շնորհվեց տ. Զարեհ արեղա Պարոնյանին, ձեռամբ Մայր տաճարի լուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպիսկոպոս Աբրահամյանի:

* *

Հուլիսի 20-ին, կիրակի.—Մայր տաճարում պատարագ մատուցեց տ. Հակոբ քահանա Հակոբյանը:

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը:

* *

Հուլիսի 21-ին, երկուշաբթի.—Այսօր Մայր Աթոռ այցելեցին ՄԱԿ-ին առընթեր եկեղեցական կենտրոնի ներկայացուցիչ ղովտ. Կարլ Սաուլը և հարավ-աֆրիկացի պատուիր հայր Ֆերկիդոնը:

Պատվարժան հյուրերին Վեհափառ Հայրապետը սիրով ընդունեց Վեհարանում և զրույց ունեցավ նրանց հետ, միջեկեղեցական մի շարք հարցերի շուրջ:

Հուլիսի 22-ին, երեքշաբթի.—Այսօր Վեհափառ Հայրապետը մեկնեց Կիսլովոդսկ՝ մի ամսով հանգստանալու «Կրասնի կամեն» առողջարանում՝ ընկերակցությամբ Վրաստանի հայոց առաջնորդ տ. Կոմիտաս եպս. Տեր-Ստեփանյանի:

Վեհափառ Հայրապետին ճանապարհեցին Մայր Աթոռի միաբանությունը և պաշտոնեուկները:

Հուլիսի 27-ին, կիրակի.—Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Մուշեղ վրդ. Պետիկյանը:

Ս. պատարագին ներկա էին ուխտավորարար մայր հայրենիք ժամանած սփյուռքահայ բազում հյուրեր:

Հուլիսի 28-ին, երկուշաբթի.—Այսօր Ռումինիա՝ իր պաշտոնատեղին մեկնեց տ. Զարեհ վրդ. Պարոնյանը, որը ուխտավորարար գտնվում էր Մայր տաճարում և հայրենիքում:

Օգոստոսի 3-ին, կիրակի.—Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Հակոբ քհն. Հակոբյանը:

Ս. պատարագին ներկա էին բազում սփյուռքահայ ուխտավորներ և մշակերտներ:

Նույն օրը, Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ կարգադրությամբ, Երևանի ս. Սարգիս եկեղեցում քահանա ձեռնադրվեց ուրարա-կիր և հոգևոր ճեմարանի նախկին սան Ռադմիկ Հարությունյանը՝ վերանվանվելով տեղի Եղիշե՝ ձեռամբ Արարատյան թեմի հայրապետական փոխանորդ տ. Վահան եպս. Տեր-յանի:

Տ. Եղիշե քհն. Հարությունյանը ծնվել է 1939 թ. սեպտեմբերի 1-ին Լենինականում: Նախնական կրթությունը ստացել է տեղի միջնակարգ դպրոցում և 1958—59 ուսումնական տարում ընդունվել է ս. էջմիածնի հոգևոր ճեմարան, որտեղ սովորել է մինչև 1965 թվականը: Նորընթան իր քառասունըր Մայր Աթոռում անցկացնելուց հետո, կապաշտոնավարի Վրաստանի հայոց թեմում:

Օգոստոսի 10-ին, կիրակի.—Բարեկենդան ս. Աստուածածնի.

Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Մուշեղ վրդ. Պետիկյանը և քարոզեց «Այսօր ժողովեալ սրբոց Հայրապետաց» բնաբանով:

Օգոստոսի 15-ին, ուրբաթ.—Այսօր Կիսլովոդսկից Մայր Աթոռ վերադարձավ Վեհափառ Հայրապետը՝ ընկերակցությամբ տ. Կոմիտաս եպիսկոպոսի: Վեհափառ Հայրապետին օղանավակայանում դիմավորեցին Մայր Աթոռի միաբանությունն ու վանքի պաշտոնեուկները:

Օգոստոսի 17-ին, կիրակի.—Վերափոխումն ս. Աստուածածնի.

Մայր տաճարում հանդիսավոր ս. պատարագ մատուցեց Վրաստանի թեմի հայոց առաջնորդ տ. Կոմիտաս եպս. Տեր-Ստեփանյանը: «Հայր մեր»-ից առաջ Վեհափառ Հայրապետը քարոզեց «Աստուածածին անարատ Մայր Տեառն» բնաբանով:

Հավարտ ս. պատարագի Վեհափառ Հայրապետի հանդիսավորությամբ կատարվեց «Օրհնութիւն խաղողոյ»:

Օգոստոսի 18-ին, երկուշաբթի.—Յիշատակ մենելոց.

Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Նշան քհն. Բեյլերյանը:

Հավարտ ս. պատարագի կատարվեց հոգեհանգստյան արարողություն՝ ի հիշատակ համայն ննջեցելոց:

Օգոստոսի 21-ին, հինգշաբթի.—Այսօր Մայր Աթոռ ուխտի եկան մի խումբ սփյուռքահայ ուսուցիչներ, որոնք ժամանել էին մայր հայրենիք: Մայր տաճարում իրենց ուխտն ու աղոթքը անելուց հետո, հյուրերն ընդունվեցին Վեհափառ Հայրապետի կողմից, Վեհաբանում: Հայոց Հայրապետը ողջունեց հայ ուսուցիչների ներկայությունը և հաճելի զրույց ունեցավ նրանց հետ՝ սփյուռքի կրթական ու մշակութային կյանքի վերաբերյալ:

Օգոստոսի 24-ին, կիրակի.—Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Հովհաննես քհն. Մարությանը։

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը։

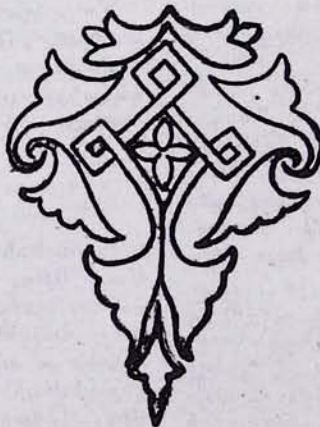
Օգոստոսի 27-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Մայր Աթոռ ժամանեցին՝ Անթիլիասի մայրավանքի Դրան եպիսկոպոս տ. Գարեգին Սարգսյանը և Ազգային կենտրոնական վարչության անդամ պրն. Ոսկերեքյան Արզումանյանը՝ անձամբ հանձնելու համար Ամենայն Հայոց Հայրապետին Տ. Խորեն Ա կաթողիկոսի օգոստոս 26 թվադրոշմով նամակը։

Օգոստոսի 25-ին, երկուշաբթի.—Այսօր ԱՄՆ-ից Մայր Աթոռ ժամանեց բարերար պրն. Տատուր Տատուրյանը՝ Մայր Աթոռի ապագա շինարարական գործերով տեսակցելու համար Վեհափառ Հայրապետի հետ։

Օգոստոսի 31-ին, կիրակի.—Տօն Գիւտ Գոտույ ս. Աստուածածնի.

Մայր տաճարում ս. պատարագ մատուցեց տ. Հակոբ քհն. Հակոբյանը։

Ս. պատարագին ներկա էր Վեհափառ Հայրապետը։

**ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԳԻՐԸ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍ ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԵՀԼԵՐՅԱՆԻ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆԻ
ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹՎ**

ԳԵՐԱԸՆՈՐԸ

**Տ. ԵՂԻԾԵ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՄՈՆՅԱՆԻՆ,
ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԼԻՖՈՐՆԻԱՅԻ**

Լոս-Անժելոս

Հանեցեք Մեր անունով ողջունել բացումը ազգային հերոս Սողոմոն Թեհլերյանի հուշարձանին, այսօր կիրակի 31 օգոստոսին:

Սողոմոն Թեհլերյան, անուն մը նվիրական համայն հայության համար անխտիր որ ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի: Անուն մը խորհրդանշիչ քաջության, արդարության և ազատության ոգիի: Անուն մը՝ հայոց առավել պայծառ ապագան շեփորող: Անուն մը՝ բոլոր հայերուն հրավեր կարդացող որ մնան հավատարիմ հայրենի հողին, մեկ սիրտ մեկ հոգի, հավետ անբաժան իբրև զավակները մեր անմահ ազգին:

Վերածնած Մայր Հայաստանեն, Արարատեն և Սարդարաբադեն և սուրբ Էջմիածնեն օրհնություն և փառք Թեհլերյանի սուրբ հիշատակին:

Վ Ա Ջ Գ Ե Ն Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

30 օգոստոս 1969 թ.,

Մայր Աթոռ ա. Էջմիածին

ԻՍԱՀԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Գ Ր Ա Խ Ո Ս Ա Կ Ա Ն

ՎԱԶԳԵՆ Ա. ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ

ԳԻՐԲ ԵՐԿՐՈՐԿ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ
1968

Գիրքը որ կու գա մեզի 317 էջերու վրա, տարակուս իսկ չկա, մնա պիտի իբրև պատմական վկայություն մը մեր՝ մասնավորաբար ախյուրքի հայ եկեղեցական դժբախտ ու բարեբախտ երևույթները բարացուցող:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի Գերագույն հոգեվոր խորհուրդը որքան գեղեցիկ, նույնքան արտառույզ գաղափարն է ունեցեր հրատարակելու **Վազգեն Ա. Հայրապետ Հայոցի երկրորդ հատորը**: Այս երկու ածականները ունայնորեն չէ որ մեր գրիչին ու մտածումին ներքև կիյնա: Գեղեցիկ՝ զի այդ էջերուն մեջ միշտ ընթերցողին աչքին ու մըտքին դիմացը կկանգնի՝ հայ եկեղեցին ու ազգը մարմնավորող լուսաթույր անձը, Լուսավորչի գահը ծառանգած՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգեն կաթողիկոսը և Ծայրագույն Պատրիարքը Ամենայն Հայոց. արտառույ՝ զի սև ու ճերմակին են ընդելուզված Վեհափառ Հայրապետի անձին որքան հեզությունն ու ազնվագարն հոգին, նույնքան տառապող մեծ անձնավորությունը ի տես մեր եկեղեցիին անհիմաստ բայց ալետանջության մատնող ցավագին կացության:

Գիրքին մեջ երևցող 17 քառանյապետական կոնդակներու, 19 հայրապետական քարոզներու, 39 ճառերու ու Եպիսկոպոսապետի մը վայել ողջույնի սիրո խոսքերուն,

ու 7-ը նամակներու մեջեն կերևի ամբողջությամբ հայ ախյուրքի բարեբախտ ու ողբերգական լինելու չափ՝ դժբախտ երևույթներու պատկերը:

Առիթը:

Նորին Սուրբ Օծության ծննդյան 60-ամյակն է ու գահակալության 14-րդ տարեդարձը:

Սա 14 տարիներու հարուստ ծաղկումին կերևի իրագործումներն ու նվաճումները՝ Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածնի, տպարանին բացման ու եկեղեցիներու նորոգման: Ազգային-եկեղեցական դեմքերու ու հաստատությանց տարեդարձները, ծննդյան ու զատական քարոզները, ընդհանուր քրիստոնեական եկեղեցվո նվիրապետական Աթոռներու գահակալներուն, եկեղեցական ու մշակութային կազմակերպությանց ուղղյալ միտքն ու ոգին շարժապատկերի մը նման կանցնին մեր մտքին ու սրտին աչքերուն դիմաց:

Սրտագին պարտականություն մըն է զոր կկատարենք, որդիական խորին ակնածությամբ ու ջերմագին սիրով, երբ համեստ փորձ մը կընենք այսպես ներկայացնելու մեր ամերիկահայ պատվական ժողովուրդին ու մտավորականության, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին միտքը, սիրտը ու գործը 14 տարիներու երկայնքին հասակ առնող:

Երբ մեր աչքերուն դիմաց տողանցեցին գիրքին բոլոր էջերը, մենք եկանք այն եզրակացության, որուն հասած էր վաղուց ի վեր նույնիմեք ամենուս սիրելի ու թանկագին Վազգեն Առաջին քառանյապետը՝

երբ Իր ընտրության ու օծման հաջորդող առաջին իսկ պահում Ան Իր շրթները բացավ ու արտասանեց բառ առ բառ, «Իմ միակ վարչագիտությունն՝ անկեղծությունն է եղած»։ Ոչ միայն գոհար բառ, այլ նաև ու մանավանդ, պայծառ **նկարագիր**։ Եթե Վեհին քառորդին չափ ալ անկեղծությունը բույն դրած լիներ ա՛յլ պատասխանատու հայ միտքերու ու սրտերու մեջ, կհավատանք թե մեր ազգին ու եկեղեցիին խնայվեին պիտի այն բոլոր ողբերգությունները, որոնց թաթին տակ ինկանք ու կտառապինք հն ի հն սա 14 տարիներու ընթացքին։

Ամեն հայ պարտավոր է, բայց մանավանդ մտավորական ու պատասխանատու ղեկավար մը, իր ազգային խղճմտանքեն ներշնչյալ մը, հրամայական է որ ման բերե ոչ այնքան իր հպանցիկ նպատակը **Վազգեն Ա Հայրապետ Հայոց** գիրքին էջերուն այլ որքան ու ավելի իր լուրջ տրամաբանության աչքերը սկետելու է՝ որպեսզի գտնեն հոն, **Իրավը**։

Վեհափառ Հայրապետը պատմության իջնող այս գիրքին մեջ կերևի ոչ միայն իբրեւ շինարար Հայրապետ մը, այլ իբրև, և մանավանդ, **անկեղծ** միտք ու ջերմ սիրտ ունեցող Քահանայապետ մը։

Ահա նմուշ մը Իր այդ անկեղծ սրտեն ու մաքուր հայտի խղճմտանքեն. «Օտար ափերի վրա կենդանի պահեցեք Մեսրոպյան տառերի փառքը...»։ Եվ կամ՝ «Մենք զՄեզ զգացինք անապատի մը մեջ, Մեր սիրտը վիշտով լեցվեցավ։ Սիրտ ու միության Մեր կոչը կուղղենք նախ Անթիլիասի ներկա Աթոռակալին, Զարեհ սիրեցյալ եղբորը Մեր, որմե տարիներ առաջ համբուրիվ բաժնվեցանք Մեր մեկնումի տխուր օրը, ուրախ օր մը վերստին ողջագործվելու քաղցր հույսով»։ Եվ կամ՝ «Մեր նահատակները մեռան ապրելու հույսով և հայ հայրենիքի վերածնունդի տեսիլքով»։ Ուրիշ մը՝ «Հայկական Բարեգործական ընդհանուր միությունը ծառայության և զոհաբերության ուխտ մըն է, որ ահա վեց տասնամյակներն ի վեր կը գործեն հայ ժողովուրդի ծոցին մեջ ամեն տեղ»։ Ուրիշ մը՝ «Համայն հայ հավատացյալ ժողովուրդը, առանց խաղության, հարազատ ժողովուրդն է Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի, երեկ և այսօր, միշտ և հավիտյան անկախ և վեր ամեն քաղաքական, ընկերային կամ այլ կարգի նկատումներն»։ Ասկե ավելի անկեղծ արտահայտություն ու իրավ հաստատում կարելի չէ սպասել։ Եվ հետևաբար խոնարհելու է ամեն մեկ հայ, Քահանայապետի հետևյալ հորդորին. «Հրավեր և հորդոր կկարդանք բոլորին որ

հեռու կենան Մայր Աթոռին և անոր սուրբ գործին քաղաքական բնույթ վերագրել, փորձելով արդարացնել որոշ քաղաքական դիրքավորում սուրբ Էջմիածնի հանդեպ»։

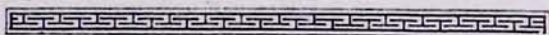

ՎԱԶԳԵՆ Ա ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՅ

ԳԻՐԶ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԿՈՆԴԱՆԵՐ, ՔԱՐՈՋԵՐ,
ՃԱՌԵՐ, ԵԼՈՒՅՐԵՐ

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածին
1968

Ձեռք կրնար հոս կենալ։ Մեր ընթերցողներու խղճի ու իրավ ՀԱՅՈՒ սրտին կքանդակենք Հայրապետի վերոհիշյալ արդար միտքերու շարունակությունը. — «ՄԵՆՔ ԳՈՐԾ ՉՈՒՆԻՆՔ», կպատգամե Վեհափառ Տերը, «և չենք ալ ուզեր ունենալ քաղաքական-ընկերային վարդապետությանց հակամարտությանց մեջ և կկամենանք նաև որ մեր հոգևորականները և արտասահմանի մեր ազգային-եկեղեցական իշխանությունները ՄԱԶԱՉԱՓ ԱՆԳԱՍ չհեռանան իրենց գուտ հոգևոր կոչումեն և նպատակներեն։ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԱՐՏԱՍԱՀ՝ ՄԱՆԻ ՄԵՋ Է՛, ԵՎ ՊԵՏՔ Է ՄՆԱ ԵԿԵՂԵՑԻ-ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ»։ «Ձեր զավակներուն և թոռնիկներուն փոխանցեցեք մեր քրիստոնեական առաքինությունները, մեր հայկական ոգին, մայր հայրենիքի սերը»։ «ԾԱՆԻՐ ԶՔԵՋ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ»։

Վեհափառ Հայրապետին այս վերջին խոսքը չի՝ հիշեցնե՞ր մեզի մեր ոսկեդարու մատենագիրները, որոնք բյուզանդական իմաստասիրությամբ իրենց միտքն ու հոգին ճոխացուցին, ինչպես՝ Մովսես Խորենացին (կամ լավ ևս է ըսել պունեցի պատմահայր քերթողը), Եզնիկն ու Կորյունը, Եղիշեն ու Հովսեփ Պաղնացին ու Հովհան Եկեղեցացին:

Այս պայծառ ոգիով է որ Վեհափառ Հայրապետը ողջագործեցավ Խորեն Առաջին կաթողիկոսին հետ, Գալիլիացիի սուրբ քաղաքին մեջ, Գեթսեմանիի, Գողգոթայի ու Հարության խորհուրդներու Իմաստ շուքին ու շնորհին ներքև ու հայտարարեց՝ «Մենք Մեր եղբայրական պարտքը կհամարենք շնորհավորել Ձերդ Սրբության ընտրությունը և օծումը իբրև կաթողիկոս Տանն Կիլիկիո»։ «Երկու կաթողիկոսներս եղբայրաբար խոսքի նստինք իրարու հետ, և աշխատինք լուծել այն բոլոր հարցերը, որոնք կդրվին մեր առջև ի շինություն և ի հաստատություն մեր եկեղեցիին և ի մխիթարություն հայ ժողովուրդին»։ «ԿիսորՀին՝ Թե ԱՅՍ ՍԻՐՈ ԵՎ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՈԳԻՆ ԱՅԼԵՎՍ ԶԻ ԲԱԺՆՎԻՐ ՄԵԶՄԵ ԵՎ ԱՅՍ ԿԸՆԿԱՏԵՆՔ ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ԾՆՈՐՀ ՄԸ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ»։ «ԱՅՍԵՆՆ ՈՉ ՎԱԶԳԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԵՎ ՈՉ ԱԼ ԽՈՐԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀԱՐՑ ԿԱ; ԵԹԵ ԿՈՒԶԵՔ, ՈՉ

ԻՍԿ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԵՎ ԱՆԹԻՒԽԱՍԻ ՀԱՐՑ, ԱՅԼ ՄԵՐ ԱՄԲՈՂԶ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԾԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑ»:

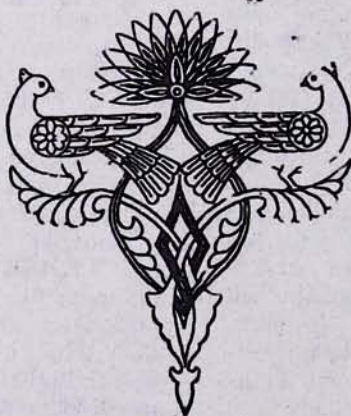
«Մեկ բանի համար ԱՆԿԵՂԾՈՐԵՆ ԿԸՑԱՎԻՆՔ որ հաշտությունը հնարավոր չեղավ երջանկահիշատակ ԶԱՐԵՀ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ օրով: Առանձնապես Մեզի համար խոր վիշտ է այս, ափսոս...: Կիսնդրենք որ Ձեր վերադարձին սրբազան պարտք նկատեք «Հոգեց» կարդալ Մեր կողմե անոր հողակույտին վրա»:

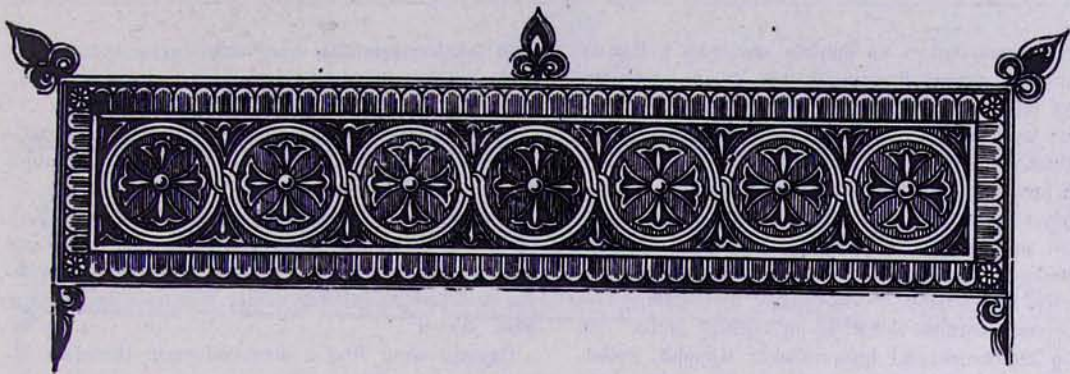
Վազգեն Ա. Հայրապետ Հայոց երկրորդ գիրքի այս հրատարակության բոլոր էջերը նման են համրիչի մը, որուն աղամանդ քարերն են Վեհիկ մտքեն ու սրտեն փրթած բառերը և որոնց մեջեն, կանցնի հայ ժողովուրդի ԱՆԿԵՂԾՈՒԹՅԱՆ կարմիր թելը: Ու ի՞նչ սրտատույ է տեսնել որ այդ համրիչին ալ ծայրը կախված լինի խաչը՝ ստեղծողական սիրո:

Սիրով կթելադրենք բոլոր հայերուն անխըտիր, այս գիրքին ընթերցումը:

Կգնահատենք բարձրորեն նաև Ա. Հատիսյանը ու բոլոր նվիրյալ աշխատավորները այս գեղեցիկ և պատկերազարդ հրատարակության համար ու կապառենք երրորդ հատորին:

(«Հայաստանեայց եկեղեցի», 1969 թ., մայիս, էջ 149—151):

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՕՐՄԱՆՅԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻՑ*

Համար 27

* *

Բերա, 28 հունիս 1918.

Երվանդ սիրելի.

Ստացա հունիս 1-ի վերջին՝ մամակդ. ուրախ եմ առողջությանդ և հաջողությանդ լուրերում համար: Աշխատութենե ետքը այժմ հանգիստ ունիս, չեմ գիտեր թե ո՞ր և ի՞նչպես պիտի անցընես:

Ազգապատումին 9 և 10 պրակները հղած եմ արդեն ժամանակին. և ցարդ ստացած կըլլա գրաքննական արգելարանեն ազատված:

Անոր մասին վերջին դատաստանդ ինձի համար գոհացուցիչ է. ժողովրդական հրատարակությանց սիրահարություն ունիմ, գիտական ոճի հավակնությունը չունիմ:

Էջմիածնե լուրեր կառնեմ Սուրբաս արքեպիսկոպոսե, Կարապետ եպիսկոպոսե և Հուսիկ վարդապետե. այս անգամ Բենիկ վրդ. ալ գրեր էր Տփղիսե. բայց ոչ մի մխիթարական երևույթ: Կոմիտաս վրդ. ալ Կովկաս եկավ, գուցե տեսնաս:

Ես եղելությանց հպատակելու սկզբունքով կգոհանամ հնարավորն ընելով. և կկարծեմ թե իմ գրականը օգտակարագույն ալ է: Միայն թե վեց շաբաթ է անգործ եմ տպարանին հրկիզվելուն պատճառով, որ դեռ մորեն չկարգադրվեցալ: Այդ կոտորածությունը և ամառվան տաքը չեն ներեր ինձ լրջորեն աշխատիլ. կուզեի երկրորդ տասնյակ պրակները հրատարակել, և աշնան խմբագրության դառնալ:

Կրոնական ծրագիրը պետք չէ՞ր արդոք, որ բոլոր վարժարաններու համար համաձայն և համաչափ

լլար: Մի՞թե Ալեքսանդրապոլի համար հատուկ է ծրագիրդ*:

Ես հանգիստ եմ, անցածն ալ գրեցի: Քիչ-քիչ ազգային շրջանակին մեջ կմտնեմ: Ամեն շաբաթ Բերայի ու Հարությունը և Ղալաթիո ու Լուսավորիչը կը քարոզեմ. երբեմն ուրիշ եկեղեցիներ ալ կհրավիրվիմ, դպրոցներու քննությանց կերթամ, քահանայից լսարանին կդասախոսեմ, Ազգային ժողովի կանգամակցիմ, կրոնական ժողովե ալ կուզեմ անցընել:

Այսչափ այս անգամ: Օրհնաձայն ողջույններ Քեզ և Քոյոցդ.

Մաղ. արք. Օրմ.:

* *

Համար 28

Բերա, 28 նոյեմբեր 1918.

Սիրելի Երվանդ.

Կոմիտաս վրդ. այստեղ եղած ատեն հունիս 28-ին համառոտ գիր մը գրած էիր, որում դեռ չեմ պատասխանած:

* Խոսքը Ալեքսանդրապոլի պետական ոռոսական 8 դասարանյան Առևտրական դպրոցի համար ծրագիր կազմելու մասին է: Այդ ծրագրով մախատելով էր V և VI դասարաններում ընդարձակել հայոց եկեղեցու պատմությունը՝ մրա մեջ զուգահեռաբար մտցնելով մաև ամբողջ հայոց պատմությունը: Այն ժամանակները առանձին հայոց պատմություն անցնել ոռոսական պետական միջնակարգ դպրոցներում ոչ մի կերպով և պայմանով հնարավոր չէր: Ծրագիրը երկայացված էր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին և ստացել էր մրա հավանությունն ու հաստատությունը և պիտի դասավանդվեր իհարկե միայն հայազգի և հայոց եկեղեցուն պատկանող պատանիներին:

* Ծարուհակված «Էջմիածին» ամսագրի 1969 թվականի №№ 9, Ե-Ձ-ից:

Դու՛ն կցավակցեիր որ հրդեհը արգելած է Ազգապատումին շարունակությունը. քիչ մնաց որ բոլորովին պիտի մեռներ, զի ես անդիի աշխարհք երթալոց եղա, մի՛նչ և թժիշկներն ալ հույսերնին կտրելու չափ. բայց Աստուծո ողորմությամբ դեռ կենդանի եմ և իբր երեք ամիս դադարե ետքը կամաց-կամաց գործելու կակսիմ:

Դեռ բոլորովին կազդուրվելու պետք ունիմ, և թժիշկներ ու բարեկամներ կպահանջեն չաշխատիլ և չհոգմիլ. Congertion cébrale էր հիվանդությունը:

Ազգապատումին մի՛նչ և 18-րդ պրակը հղած եմ. գործը հանդարտորեն կշարունակե: Վերջին ատեններու պատմությունները ավելի մոտություններ երեւան կհանեն:

Ողջույն սիրո Քեզ և Քոյոցդ:

Այսչափով գոհացիր այս անգամ

Մաղ. արք. Օրմ.:

*
* *

Համար 29

Բերա, 20 փետրվար 1914.

Սիրեցյալ Երվանդ.

Բավական երկարատև լուրջենե ետքը կստանամ հունվար 28-ի նամակդ, և ուրախ եմ լավ լուրերդ լսելով:

Ես բավական կազդուրված կզգամ զիս, բայց միշտ զգուշությամբ ծանր տաղտապանքներե, և պարտավորիչ և հուզիչ պաշտոններե: Բոլոր գործունեությունն կենտրոնացնելով Ազգապատումին շուրջը, որուն երկրորդ մասին հրատարակությունը լրացնելու մոտ եմ, մի՛նչ և ցմահ Դանիելի 1808-ին, և հետո պիտի սկսիմ 19-րդ դարը գրել: Եթե այդ մասին օգտա-

կար տեղեկություններ կամ աղբյուրներ կամ հիշատակարաններ կարենաս ցույց տալ, շնորհակալությամբ պիտի ընդունիմ:

Ազգապատումին 16-րդն ալ դրկած եմ, և այս անգամ ալ 17-րդը կհղեմ. նույնպես 14-րդն ալ կրկին անգամ, որ անշուշտ կորած է:

Մայրավանեցիին մասին Կարապետ եպիսկոպոսի գրածը ստացա, բայց կարդալու պարտալ չունեցա: Երբ որ վիճաբանության մտնես, նայե որ պատշաճից առիթներուն մեջ մնաս, և ակամքներ խաղող բան չգրես:

Ողջույն սիրո Քեզ և Քուկիներուդ: Աստված ուրախ և երջանիկ պահե:

Մաղ. արք. Օրմ.:

*
* *

Համար 30

25 ապրիլ 1914. (պոստքարտի վրա).

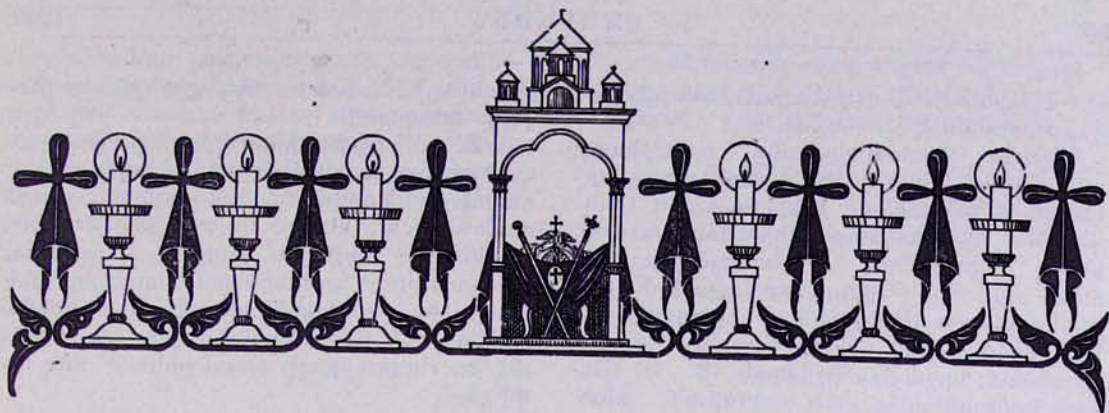
Սիրելի. Ծնորհավորությանցդ կապտասխանեմ համատու քաղթով՝ բազմապիսի գրադումներով շրջապատված: Իսկ կնիքի* մասին ապրիլ 3-ին գրածներուդ կվերապահեմ գրել, երբ որ մտադրությամբ քննելու պատեմ գտնեմ:

Օրհնաձայն ողջույն Քեզ և Քոյոց

Մաղ. արք. Օրմ.:

* Խոսքը Կարապետ եպիսկոպոսի հրատարակած «Կնիք հավատո» դավանաբանական հատվածների ծողովածուի մասին է:

Տ. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ

(Մահվան 35-րդ տարեկիցի առթիվ)

Այս տարի լուսավ բուրդարահայ թեմի անդրանիկ առաջնորդ տ. Ստեփաննոս արք. Հովակիմյանի մահվան 35-րդ տարեկիցը: Նրա անթառամ հիշատակը ոգեկոչելու նպատակով, ի ներկայության Սոփիայի բազմաթիվ հայ հավատացյալների, եկեղեցական վարչության նախաձեռնությամբ Սոփիայի ա. Աստվածածին եկեղեցում կատարվեց հոգեհանգստյան արարողություն, և հանին կենաց քարոզությամբ ոգեկոչվեց նրա բարի հիշատակը:

Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս Հովակիմյանը պատկանում էր մեր ավանդապահ հոգևորական սերնդին: Նա յուրահատուկ նկարագրով տիպար հայ եկեղեցականներից մեկն է եղել, որի կենսագրական գծերն ու երկարամյա կյանքի գեղեցիկ դրվագներն ու վաստակավոր գործունեությունը մասնահատուկ տեղ են գրավում մեր եկեղեցական ժամանակակից պատմության մեջ:

Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսը ծնվել է 1846 թ. հունիսի 12-ին Նիկոմիդիայի Տաղ գյուղում: Հայ եկեղեցուն և հավատացյալ հայ ժողովրդին ծառայելու բարի տենչանքն ունենալով, իր ամբողջ կյանքը նվիրում է եկե-

ղեցուն: 1873 թ. Անառակի կիրակիի օրը Նիկոմիդիայի ա. Աստվածածին եկեղեցում ձեռնադրվում է կուսակրոն քահանա՝ ձեռամբ Ներսես արքեպիսկոպոս Վարժապետյանի:

Հոգեւոյս Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսը, ինչպես ինքն է նկարագրում իր ինքնակենսագրության մեջ, «գրաբար» կյանք չէ ունեցել: Նա մի քանի տարի սովորել է Կ. Պոլսի Խազյուղի Ծախնազարյան գիշերօթիկ դպրոցում: Հոգևոր կոչումն ստացած երիտասարդ եկեղեցականի առջև բացվում է ծառայության լայն առաքելագ: Այն ժամանակվա Նիկոմիդիայի նորընտիր առաջնորդ՝ Ներսես եպիսկոպոս Վարժապետյանը, Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքական թափուր Աթոռի համար նկատվում էր լավագույն թեկնածուն: Սակայն, պատրիարքական Աթոռին բարձրացողը պետք էր անպայման եպիսկոպոսական օծում ստացած լիներ ա. Էջմիածնում, բայց քանի որ Ներսես արքեպիսկոպոսացած էր Սսի Աթոռում, հետևաբար ուխտի է գնում Մայր Աթոռ՝ Իջման ա. սեղանի առջև իր ուխտը վերանորոգելու և հավատարիմ մնալու ա. Էջմիած-

մին և Ամենայն Հայոց Հայրապետության ու վերադառնում է Կ. Պոլիս:

Ներսես Վարժապետյանը պատրիարք ընտրվելով, Նիկոմիդիայի թեմի առաջնորդությունը ստանձնում է երիտասարդ Ստեփաննոս վարդապետը՝ փոխանորդությամբ, ապա ստանձնում է առաջնորդության ծանր պաշտոնը, երեսփոխանական ժողովի ընտրությամբ: Ստեփաննոս սրբազանը իր եպիսկոպոսական օծումը ստացել է ս. Էջմիածնում, երջանկահիշատակ Տ. Տ. Մակար կաթողիկոսից, իսկ արքության տիտղոսը՝ Խրիմյան Հայրիկից:

Ծուրջ 70 հազար հայության հոգևոր առաջնորդությունը ստանձնելով, Ստեփաննոս եպիսկոպոս Հովակիմյանը ցուցաբերում է մեծ ձեռններեցություն ու փայլուն գործունեություն: Նրա առաջնորդության շրջանում Նիկոմիդիայի հայ եկեղեցիներն ու դպրոցները ապրում են զարթոնքի շրջան, հոգևոր կրթական իմաստով:

Ստեփաննոս սրբազանը իր եկեղեցաշեն ու ազգօգուտ գործունեությամբ, իր համակցանքի ընթացքում արժանանում է իր ժողովրդի մեծ համակրանքին ու գուրգուրանքին: Նա կառուցել է տվել բազմաթիվ եկեղեցիներ, դպրոցներ, կամուրջներ, ճամպարաններ, ջրաղացներ, հաստաբեր շենքեր: Նա եղել է ազնիվ սրտի և մեծ հոգու տեր եկեղեցական: Բնավորությամբ շատ բարի, հեզ ու համեստ այս անձնավորությունը հանդիսացել է հավատքի, ազնվության, աշխատասիրության լավագույն օրինակը իր ժողովրդի համար:

1915 թ. հուլիսին, հայ ժողովրդի Մեծ եղեռնի օրերին, Նիկոմիդիայի թեմի ամբողջ հայությունը ևս իր սրբակյաց առաջնորդով ենթարկվեց աքսորի, բարձրացավ հայ Գողգոթան և ցմրուր քամեց աքսորի ամենալեղի բաժակը: Սակայն, Ստեփաննոս սրբազանը իբրև ճշմարիտ հավատացյալ երբեք չընկճվեց, նույնիսկ աքսորի ընթացքում հետևելով իր պատվական ժողովրդին, ինք ևս ապրեց նրա մեծ տառապանքը և ամոքեց նրա ցավերն ու վշտերը:

Գոնիալում, ուր առաջին հանգրվանն էր ընդհանուր աքսորի, նա մերժում է կառավարչի հրամանը, այն է՝ թողնել աքսորված ժողովուրդը ու գնալ միայնակ ապաստանել Երուսաղեմի հայոց վանքում: Այս հրամանը Ստեփաննոս սրբազանը մերժում է ասելով. «Ժողովուրդն ուր, ես ալ՝ հո՛ն»:

Զինադադարից հետո Հովակիմյան սրբազանը վերադառնում է իր թեմը և իր կոտորակված հոտի մնացորդին գլուխն անցնելով, կրկին շարունակում է իր հոգևոր հովվությունը, այդ խեղճ, անկյալ ու կոտորյալ

խլայների հազար ու մեկ վշտերն ու ցավերը ամոքելով:

1922 թ. Նիկոմիդիայի երբեմնի բարգավաճ թեմում այլևս փակվել էին եկեղեցի և դպրոց ու ժողովուրդը գաղթականի ցուպն առնում էր իր ձեռքը: Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսը նույնպես գալիս է Բուլղարիա, ուր վայելում է իր հարազատ ժողովրդի մեկ մասի ջերմ հյուրասիրությունը, որ դժխեմ բախտի մեկ հարվածով եկել ու հաստատվել էր Բուլղարիայի ասպնջական այս ամիսներում:

Մինչև առաջին համաշխարհային պատերազմը բուլղարահայ թեմը չի ունեցել ո՛չ թեմական կազմակերպություն և ո՛չ էլ առաջնորդ: Բուլղարահայ համայնքները եղել են Թուրքիայի հայոց պատրիարքության հոգևոր իշխանության տակ: Պարբերաբար այստեղ են այցելել Պոլսո պատրիարքության կողմից վարդապետներ ու եպիսկոպոսներ՝ Բանին կենաց քարոզությամբ մղխիթարելու հավատացյալներին: Երբեմն այցելու հոգևորականները փորձել են եկեղեցիները կազմակերպել ու առաջնորդական Աթոռ հաստատել, ինչպես օրինակ՝ Վահան ծ. վրդ. Հակոբյանը, Մալաքիա վրդ. Տերունյանը, որոնք, սակայն, չեն հաջողել:

1924 թ. ստեղծվում է բուլղարահայ թեմական կազմակերպություն՝ Մայր Աթոռի հոգևոր վերին իշխանության ներքո, ու անդրանիկ առաջնորդ է ընտրվում միաձայնությամբ Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս Հովակիմյանը՝ հակառակ իր առաջացած տարիքին: Նա իր վարչական, եկեղեցական ու ազգօգուտ լայն գործունեությամբ ամուր հիմքերի վրա է դնում նորակազմ բուլղարահայ թեմը: Ստեփաննոս սրբազանը ձեռներեցությամբ և ոգևորությամբ շարունակում է իր գործունեությունը բուլղարահայ ավանդապահ ժողովրդի ծոցում, մինչև -որ կնքում է իր մահկանացուն:

1930 թ. Սոֆիայում մի խումբ ազգայիններ որոշում են տոնել Ստեփաննոս սրբազանի քահանայական գործունեության 60-ամյակը: Այս մտահղացումը հայտնում են առաջնորդ սրբազանին, որը համաձայնվում է մեկ պայմանով՝ գոյանալիք հասությո՞ր հատկացնել Սոֆիայում կառուցվելիք ազգային վարժարանին: Ամբողջ մեկ տարի հայտարարվում է հոբելյանական տարի: Աշխարհի մի շարք հայկական գաղթօջախներում, Պոլսում, Կահիրեում, Ալեքսանդրիայում, Մարսելում, Լիոնում և այլուր, ինչպես նաև Բուլղարիայի բոլոր հայ համայնքներում, շուքով ու հանդիսություններով է տոնվում բազմերախտ առաջնորդի քահանայական ձեռնարկության հոբելյանը:

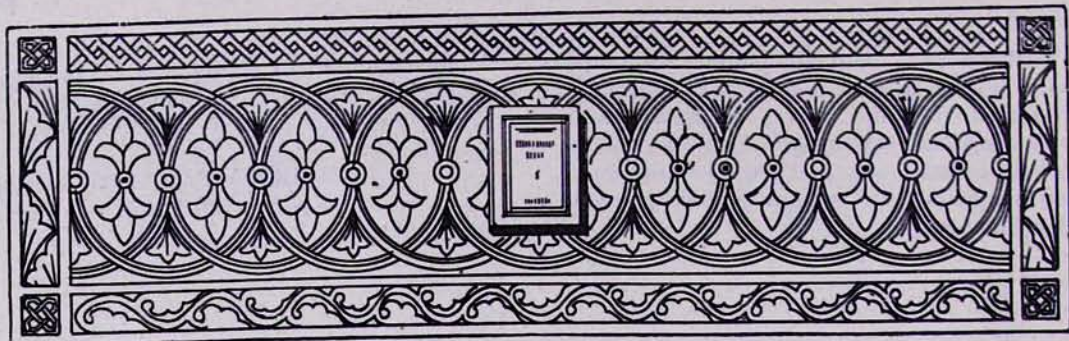
Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս Հովակիմյանի կյանքի թելը կտրվում է 1934 թ., 88 տարեկան հասակում: Այդ համեստ հոգեվորականի անունը մինչև այսօր էլ մեծ երախտագիտությամբ է հիշվում բուլղարահայ գաղթօջախում՝ բազմաթիվ հայորդիների սրտերում:

Նրա անունները ամփոփված են Սոփիայի հայոց գերեզմանատան մատրան մեջ:
Հարգանք նրա պայծառ հիշատակին:

Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՔԶՆ. ԲԵՆԼԻՅԱՆ
(Հոգևոր հովիվ Սոփիայի հայոց)

Սոփիա

Հ. Ս. ԱՆԱՍՅԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՑԻՆ ՈՐՊԵՍ ՀԱՄԵՐԱԾԽՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱՒՈՍ

Վարդան Այգեկցին ԺԲ/ԺԳ դդ. մեր արդյունավոր մատենագիրներից մեկն է, որի վաստակը տակավին ամբողջությամբ հայտնի չէ հայ գրականության պատմությանը: Նա հայտնի է եղել որպես առակագիր ու մի շարք կրոնա-քարոշական գրվածքների հեղինակ¹: Բայց նորահայտ նյութերի հիման վրա պարզվում է, որ նա ունեցել է նաև հանրային լայն գործունեություն, մասնակցել է իր ժամանակի գաղափարական այն շարժումներին, որոնք հուզում էին Կիլիկյան Հայաստանի հասարակայնությանը:

Վարդան Այգեկցին ծնվել է Մարաթայում, որը գտնվում էր Ասորիքի Դուք (Կիլիկյան ուղղափրությանը՝ Տյուք) գավառում: Այս շրջանում կային Մարաթա անունով մեկից ավելի բնակավայրեր². Վարդանը էր «ի Մարաթոյ Վերնոյ»³:

Ինչպես Այգեկցին ինքն է ասում իր հիշատակարաններից մեկում՝ հիշյալ Մարա-

թան նրա «բնիկ ժառանգություն»-ն էր⁴: **Բնիկ ժառանգություն** ասելով պետք է հասկանալ ոչ թե այն սեփականությունը, որ հայ հոգևորականը ժառանգում էր նույնպես հոգեվոր կոչում ունեցող իր նախնիներից, ինչպես հակված էր կարծելու Ն. Մառը⁵, այլ, սովորական իմաստով, **հայրենի տուն՝ հայրենական կայված**, ինչպես էր, օրինակի համար, նույն Դուք գավառում գտնվող Ծովք դոշակը՝ Գրիգոր Պահլավունի և Ներսես Ծնորհալի եղբայրների համար⁶: Բայց չի բացաքսվում, որ Այգեկցին նաև հոգևոր հովիվ եղած լինի իր **բնիկ ժառանգության** (հայրենի տան) շրջաններում, որոնց բնակիչներին նա անվանում է «հոգևոր որդեակք իմ», ինչպես կոչանքներ քիչ հետո:

Վարդան Այգեկցու կյանքի առաջին շրջանի վերաբերյալ մինչև այժմ ոչինչ հայտնի չի. եղել, բացի այն պատահական մանր տեղեկությունից, թե ուսանել է Արքակաղնիում⁷: Դրանից դուրս՝ միայն գիտենք, որ մեզ անհայտ պատճառներով նա հալածական լինելով իր բնիկ ժառանգությունից՝ 1210 թ. գնում հաստատվում է Այգեկի առաքատում⁸, որը գտնվում էր Սև կամ Սուրբ

¹ Տես՝ Н. Марр, «Сборник притч Вардана материалы для истории средневековой армянской литературы», ч. I—III, С.-Петербург, 1894—1899.

² Հ. Հ. Տաշյան, «Ժողովածուք առակաց Վարդանայ. Նիսիքի պատմության Հայոց միջնադարեան մատենագրության ըստ հայագետ Ն. Մառի», Վիեննա, 1900:

³ Հստ Յակոտի՝ այս շրջանում գոյություն ունեին Մարաթա անունը կրող բազմաթիվ վայրեր, հմմտ. Н. Марр, I, 292, ծան. 4:

⁴ Երևանի Պետ. Մատենադարանի ձեռ. № 8356, էջ 151բ:

⁴ Տես՝ Н. Марр, I, 306.

⁵ Անդ, 294, ծան. 8:

⁶ Հմմտ. Հ. Ղ. Ալիշան, «Ծնորհալի և պարագայ իր», Վենետիկ, 1878, էջ 95—97: Բարգևն ծ. վ. Կյուլեներյան, «Ծովք, Ծովք-Տյուք և Հոռոմ-կալ», Վիեննա, 1904, էջ 18—18 և 41—44:

⁷ Տես՝ Н. Марр, I, 294.

⁸ Անդ, 306:

անվանվող լեռների (Ամանուսյան լեռների) մասերում:

Վարդան Այգեկցու ամուսնով ծանոթ գործերից մի մասը հայտնի կերպով նրա կյանքի այգեկյան շրջանից է, բայց մեծ մասի ժամանակն անհայտ է և կարելի էր ենթադրել, թե նրանց մեջ սակավ չեն այնպիսիներ, որոնք նախապես շրջանից են:

Այժմ, սակայն, նոր հայտնաբերված նյութեր հնարավորություն են տալիս հաստատելու, որ Վարդան Այգեկցին իր կյանքի նախապես շրջանում ունեցել է մատենագրական և հանրային շատ ավելի լայն ու արդյունավետ գործունեություն, քան կարելի էր ենթադրել: Նրա գրական աշխատանքների մեջ, որպես ժամանակաշրջանի պատմա-հասարակական իրադրության արտահայտիչ, մի իսկական գլուխ-գործոց է «Արմատ հաւատոյ» կամ «Համառատ հաւաքումն սրբոց վարդապետաց» անունը կրող անտիպ գիրքը, որի ավարտման տարին 1205 թվականն է և որի մեզ հայտնի օրինակների մեջ ամենալավը Երևանի Պետ. Մատենադարանի № 3295 ձեռագիրն է⁹:

«Արմատ հաւատոյ»-ն նկիրված է հայ եկեղեցու միաբնակ դավանության և նրա կարգերի պաշտպանությանը՝ «ընդդէմ երկաբնակաց և ամենայն հերձուածողաց»: Դա իր կառուցվածքով մի այնպիսի ժողովածու է, ինչպիսին էին անցյալից հայտնի՝ Տիմոթեոս Կուդի «Հակաճատութիւն առ սահմանեալսն ի ժողովոյն Քաղկեդոնի» գիրքը և Կոմիտաս Աղեցի կաթողիկոսի օրով կազմված «Կնիք հաւատոյ»-ն, միայն ըստ բնույթի այն տարբերությամբ, որ մինչ դրանք գուտ և միմիայն դավանաբանական հարցեր են շոշափում, «Արմատ հաւատոյ»-ն միաժամանակ և՛ դավանաբանական, և՛ ծիսական խնդիրներ է ընդգրկում:

Մենք «Արմատ հաւատոյ»-ի մասին շուտով հանդես կգանք առանձին ուսումնասիրությամբ՝ նպատակ ունենալով նաև հրատարակության պատրաստել նրա քննական բնագիրը: Այսօր ուշադրություն ենք հրավիրում Վարդան Այգեկցու մի ուրիշ գրվածքի վրա՝ «Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն», որը նույնպես պատկանում է նրա նոր հայտնաբերվող գրվածքների շարքին և գտնվում է Երևանի Պետ. Մատենադարանի № 8356 ձեռագրում:

№ 8356 ձեռագիրը շատ արժեքավոր նյութեր է պարունակում Վարդան Այգեկցու երկերից: Ընդօրինակված է 1322 թ. Կիլիկիայի Կամրիկ անապատում՝ ի ձեռն Ստեփանոս կամ Փանիկ դպրի (որդի Հովհաննես քահանայի և Զապյունի): Այդ մասին վերջինս գրում է իր կրկնակ հիշատակարաններում. «Որ արժանի արար զանարժան ծառայս իւր կատարել զգիր քարոզութեանն սուրբ վարդապետին Վարդանայ որ ի Մարաթոյ»¹⁰, «Որ արժանի արար զողորմելի մեղաւորս զՍտեփանոս տյանել ի կատարումն զաստուածելէն գիրս սուրբ վարդապետին Վարդանայ որ ի Մարաթոյ»¹¹: Իսկ Վարդանի գործերի վերջում հիշատակագրում է, որ ընդօրինակությունը կատարվել է հեղինակի ինքնագրից. «Յիշատակ լիցի սա Ստեփանոսի և ծնողաց իւրոց: Զայս ի Վարդանայ վդ. ձեռացն ի գրածնէն եմ գրել, և Քրիստոսի փառք յաիտն[ան]»¹²:

Նշանակում է՝ այս ձեռագրով մեզ հասած նյութերը վավերական աղբյուրից են: Ընդօրինակության մեջ հավատարմորեն պահպանված են նաև բնագրերից շատերի վերջում գտնվող հեղինակային հիշատակագրությունները, որոնց կանոնադրականը ուրիշ աղբյուրով:

Այս ձեռագրում գտնվող նյութերի մի մասը Վարդան Այգեկցու արդեն հայտնի գործերից են, թեև նորանոր խմբագրությունների ենթարկված: Այդպիսիներ են՝ «Վասն տասն վաճառականաց» առակը, 8 առակավոր քարոզները, «Բանք վասն տասն համարոյ», «Բանք ի խորհուրդ կատարման տասն թուին» և «Պատմութիւն վասն անքուն որդանցն»¹³:

Վարդան Այգեկցու մյուս գործերը նոր են հայտնվում այս ձեռագրով:

Դրանցից մի քանիսն «Արմատ հաւատոյ» ժողովածուն կազմելու նպատակով հավաքված նախնական նյութեր են, որոնք հետո, նոր լրացումներով, կազմել են նրա Ժ—ԺԶ գլուխները: Դրանք են՝ «Յատուածաշունչ գրոց վկայութիւնք վասն ծննդեանն և մկրտութեանն Քրիստոսի, զի պարտ է ի միում ատուր տանել ի վեցն յունուարի», «Յիւրիդ Աղեքսանդրոս հայրապետին» ի Թեոդոսի ի թղթէն, զի պարտ է ուտել նրազալուցին ի իրկունն», «Վկայութիւնք ի սուրբ գրոց ընդդէմ նոցա որք ասեն թէ Քրիստոս ոչ եկեր զգառնն ի հինգշաբաթոյ երեկոյին», «Վկա-

⁹ «Արմատ հաւատոյ»-ի և նրա ձեռագիր օրինակների մասին տես նաև մեր հետևյալ հոդվածը՝ «Զել ուրբաթագեղ», Լրաբեր Հասարակական Գիտությունների, 1969, № 3(310), էջ 78—81:

¹⁰ Ձեռ. № 8356, էջ 130բ:

¹¹ Անդ, էջ 143բ:

¹² Անդ, էջ 157ա:

¹³ Անդ, էջ 1ա—130բ և 144ա—149ա:

յութիւնը յաստուածաշունչ գրոց, զի պարտ է գտորք պատարագն առնել անխմոր և ան-
շորք», «Յաստուածաշունչ գրոց վկայու-
թիւնը, զի պարտ է ասել զԽաչեցարն
[յ]ամենայն ատր ի դէմ որդոյ», «Վկայու-
թիւնը յաստուածաշունչ գրոց՝ վասն ուրբա-
թագելի զի սուտ [է] յամենայնի» և «Վասն
գատկի մատաղի, զի բարի է»¹⁴:

Վարդան Այգեկցուն պատկանող վերջին
երկու բնագրերն առանձին նյութեր են:

Դրանցից մեկը, որին մենք տալիս ենք
«Վասն անիրաւ բամբաստողաց եկեղեցոյս
Հայաստանեայց» խորագիրը, — որովհետեւ
ձեռագրում խորագիր չունի¹⁵, — իր բովան-
դակութեամբ պատկանում է «Արմատ հա-
ւատոյ»-ի շրջանակին, բայց նրա մաս չի
կազմում, օգնում է լուսաբանելու այն խըն-
դիրները, որոնք առիթ են տվել «Արմատ
հաւատոյ» ժողովածուի առաջացմանը: Դա
մի գրություն է՝ ուղղված քաղկեդոնամիտ
հայերին, այն «դիւաբերան և շատահաջ»
մարդկանց, որոնք բամբաստում էին, թէ
«Հայք տգէտ և վերջին ազգ են»:

Մյուս բնագիրն է՝ «Վասն շատահաջ քն-
նողացն յանդիմանութիւն»¹⁶, որն արժանի է
հատուկ ուշադրության, որովհետեւ իր բնույ-
թով ու բովանդակությամբ բոլորովին տար-
բերվում է նախորդ բնագրերից:

Վարդան Այգեկցու «Վասն շատահաջ
քննողացն յանդիմանութիւն» գրվածքը մի
ընդարձակ նամակ է, որի սկզբնավորու-
թյունն է՝ «Առ գերապատիւ Աստուծոյ մերոյ, և առ
քրիստոսաւեր և բարեպաշտ ժողովուրդքդ
որք բնակիք պանդխտութեամբ ի [Տե?]պա
և ի Մարաթա, ի Նափա և ի Պուշարիքն,
և յայլ շուրջ ի կայ գեղանդ, առ Ասորի և առ
Հոռոմ և առ Հայք և գրված է «ի Սուրբ լեռ-
նէս ի Տաւսիս ձորոյս»¹⁷: Ուրեմն՝ նամակն
ուղղված էր հեղինակի ծննդավայր Մարա-
թայի և հարակից շրջանների բնակիչներին,
շրջաններ, որոնց մտքողությունը կազմում
էր Դուրք գալաթը: Իսկ Դուսի (կիլիկյան
ուղղագրությամբ՝ Տաւսիս) ձորը, որտեղից
գրված է նամակը, անունն էր այն վայրի,
ուր գտնվում էր Այգեկի վանքը: Այս հաշ-

վով՝ նամակը գրված է ավելի ուշ, քան
1210 թվականը, երբ Վարդանը հաստատ-
վեց Այգեկում, և այն էլ՝ բավականին ուշ,
քանի որ ասում է, թէ «ի վաղ ժամանակաց
կայր ի սիրտ իմ գալ և տեսանել զձեզ»¹⁸:
Վարդան Այգեկցին սույն նամակով իր հո-
գեվոր որդիներին՝ Դուրք գալաթի հայ, ա-
սորի և հոռոմ (հույն) բնակիչներին հորդո-
րում է վերջ տալ կրոնական փոխադարձ
վեճերին, այլ խոսքով՝ ազգամիջյան խոռ-
վություններին:

Ի՞նչն էր առիթ տվել Վարդան Այգեկցուն՝
այս նամակը գրելու: Այդ մասին տեղեկա-
նում ենք նամակի հետևյալ տողերից.

«Ապա շատ զարմացումն կայա զիս, զի
լսեցի երեք տարոյ յառաջ, թէ սաստանայ
գոչեաց ի մէջ քրիստոնէիցց, և հայհոյել
կուտայ ձեզ զճշմարիտ որդին Աստուծոյ
զՅիսուս Քրիստոս զգառնն անմեղ, և զո-
րմն չարութեան իւրոյ սերմանեաց ի վերայ
քրիստոնէիցդ, և ցնծայ ի մէջ ձեր, որպէս և
ի մէջ Հրեիցն որք խաչեցին զորդին Աստու-
ծոյ»¹⁹:

Վեճերի բնույթը պարզվում է հաջորդ տո-
ղերից.

«Քանզի Հայն ասէ թէ ե՛ս եմ լաւ և ընտիր
քրիստոնէայ, և հայհոյէ անմտութեամբ զՀո-
ռոմն և զԱսորին: Եւ Հոռոմն ասէ հպարտու-
թեամբ թէ ե՛ս եմ ազգ առաջին, սուրբ և
գիտնական և ուղեղ հաւատ, և Հայն և Ասո-
րին ոչ են ի կարգս քրիստոնէութեան և ոչ
ունին առ Աստուած բաժին, և այսպէս նա-
խատէ և հայհոյէ: Իսկ Ասորին ասէ ծածուկ
նենգութեամբ և կեղծաորութեամբ, թէ ե՛ս
եմ ընտիր քրիստոնէայ և ունիմ անարատ
հաւատ և սուրբ կարգ, և Հոռոմն և Հայն
լցեալ են չար հերձուածաւք, ատարս են
յԱստուծոյ և զՅիսուս Քրիստոս ոչ ճանաչեն
և դժոխաց են ժառանգ»²⁰:

Պարզ է, որ Ասորիքի ազգային-կրոնա-
կան երեք գլխավոր համայնքների միջև սուր
խարվածությունն ու ծանր խոռվությունն էր
ծայր առել և այդ երևույթի վրա մտահոգու-
թեամբ էր նայում Վարդան Այգեկցին: Նա-
մակում սկզբից իսկ տեսնում ենք, որ հեղի-
նակն ակններն կերպով խաղաղասեր ու հաշ-
տարար ոգի է ցուցաբերում վիճող կողմերի
հանդեպ, կարողանում է վերևից նայել կող-
մերի վրա՝ բացարձակ անխտրականու-
թեամբ: Նա թէ՛ հայրաքար հանդիմանում է
և թէ՛ անեծքի լեզվով սպառնում հավասա-
րապէս բոլորին.

«Ո՛վ յիմար և անմիտ Հայ, թէ միայն դո՛ւ
ես քրիստոնէայ և ժառանգ արքայութեանն,

¹⁴ Անդ, էջ 132բ—143ա:

¹⁵ Անդ, էջ 149ա—151ա:

¹⁶ Անդ, էջ 151ա—157ա:

¹⁷ Անդ, էջ 151ա—151բ: Հիշատակվող աշխարհա-
գլխական անուններից առաջինը ձեռագրում եղծված
է, միայն վերջին երկու տառերն են մնացել՝ «...պա»:
Մենք այդ անունը լրացնում ենք որպէս **Տեպա** (կի-
լիկյան ուղղագրությամբ), այսինքն՝ **Դեբա**, ըստ
Պաղտմետի՝ **Ճիթա**, որ է այժմյան Այնթապ: Իսկ
Պուշարիք անունը գուցե **Քլպաշար**-ն է:

¹⁸ Անդ, էջ 151բ:

¹⁹ Անդ, էջ 152ա:

²⁰ Անդ, էջ 152ա—152բ:

և այլ ազգ չեն, ապա Աստուած թող զմի որ ի ձեռն չտանի յարքայութիւնն: Ո՛վ աղաւաշ և սրբակոյր Ասորի, թէ դո՛ւ միայն ես քրիստոնէայ և բաժին Աստուծոյ, և այլ ազգ չկայ, ապա Աստուած թող զմի որ ի ձեռն չտանի յիր հանգիստն: Ո՛վ խոյ և խաւարեալ Հոռոմ, թէ դո՛ւ միայն ես քրիստոնէայ և ընտիր աստուածապաշտ, և արժանատր վեփինն Երուսաղէմի որ է մայրն Պետրոսի և Պօղոսի, և այլ ազգ չկայ, ապա Աստուած թող զմի որ ի ձեռն չաճէ յիր առագաստն և ի տաճարն»²¹:

Ահա և հովվական խրատը.

«Ապա աղաչեմ զձեզ, որդեա՛կք, ամէն ազգ կալէք զիր եկեղեցուն սահմանն և սովորութիւնն և զկարգն՝ զպատարագելն, զտաճելն, զպահքն, զմկրտելն, և առ իրար սիրով կեցիք և խաղաղութեամբ, որ Քրիստոս հանգչի առ ձեզ: Զի զհաւատքն ուղիղ պահիցէք, զամենատրբ երրորդութիւնն հաւասար և համագոյ և անբաժանելի դասանցէք, և զԲանին Աստուծոյ մարդկոյութիւնն ճշմարիտ դասանցէք, և վասն կարգաց եկեղեցոյ մի՛ քննէք և բանավէճ լինիք և անհանգստիք. զայս մեծն Դիոնիսիոս Աթենաքին գրեաց առ Թէոփորոս աշակերտն իւր որ էր հայր վանաց»²²:

Վարդան Այգեկցոյ «Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն» գրվածքում ի հայտ եկող ազգային ու կրոնական համերաշխության այս անկողմնակալ ոգին ըստ էության ներդաշնակ է նրա մյուս գրվածքների ոգու հետ: Եթե համեմատության առնենք սույն գրվածքը «Արմատ հաւատոյ» գրքի հետ, կտեսնենք, որ երկուսի միջև եղած տարբերությունը լոկ արդյունք է երկու գրվածքների միջև եղած նպատակների տարբերության: «Արմատ հաւատոյ»-ն կյանքի է կոչվել հայ եկեղեցին պաշտպանելու համար Բյուզանդիայից և լատինական Արեւմտոքից ներմուծվող քաղկեդոնական քարոզչության դեմ, ուստի և նրա նպատակն էր պարզապէս ինքնապաշտպանության պայքար կազմակերպել Կիլիկիայում դրոսից թելադրվող գաղափարական հարձակումների դեմ, քայքայողական անհանդուրժելի քննադատությանը պատասխանել պաշտպանողական աններող քննադատությամբ: Այս գաղափարն ինքնին իսկ գերծ լինելով հարձակողական բնույթից, «Արմատ հաւատոյ»-ն ներքին կյանքի անդորրությանն էր ձգտում Կիլիկիան Հայաստանում, ուր ընդունված կարգուսարքն արդեն ապահովում էր այլադավան այլազգիների հաշտ ու խաղաղ համակեցությունը հայերի հետ՝ ինչպէս

Այգեկցին ինքն է ասում, թէ «ի տուն իշխանութեանս Հայոց են Ասորի իշխանք և Հոռոմք, և ասորի վաներ և հոռոմ և վրացի, և ունին պատիւ և ապրանք ի տանէս Հայոց, և կան խաղաղութեամբ և սիրով ամէն ազգ յիր եկեղեցոյն կարգքն և ի սահմանն, և զԱստուած փառատրեն»²³: Ուստի՝ «Արմատ հաւատոյ»-ն ըստ էության ազգային-կրոնական համերաշխության գաղափարը պաշտպանող գիրք էր:

Իսկ «Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն» նամակը բոլորովին այլ պայմանների ծնունդ էր: Այստեղ խնդիրը կայանում էր ոչ թե հայրենիքում կազմակերպված մի գաղափարական հարձակման դեմ ինքնապաշտպանության դիմելու մեջ, այլ նրա սահմաններից դուրս գտնվող մի շրջանում կրոնական վեճերի ձևի տակ տեղի ունեցող ազգամիջյան խռովություններ մարելու, թույլ չտալու, որ նրանք զարգանան: Տեղական բնույթ կրող այդ վեճերի հետագա հավանական զարգացման մեջ Վարդան Այգեկցին Կիլիկիան Հայաստանի շահերի տեսակետից արդյոք տեսնո՞ւմ էր որևէ վտանգ, ասենք՝ «Արմատ հաւատոյ»-ով կազմակերպված պայքարը դժվարացնելու առումով: Դժվար է հաստատ բան ասել: Բայց, անկախ բոլոր տեսակի հավանականություններից, «Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն» գրվածքը կա և մնում է որպէս նրա հեղինակի լայնամիտ, հաշտարար ու խաղաղասեր տրամադրությունների պերճախոս վկա:

Եթե Վարդան Այգեկցին «Արմատ հաւատոյ»-ով հայ եկեղեցու ինքնուրույնության ու ազգայնության գաղափարն էր պաշտպանում, ապա «Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն» նամակով նա նույն առումով իր պաշտպանության տակ էր առնում հաւասարապէս նաև մյուս այլադավան եկեղեցիները, համաքրիստոնէական նշանաբանով առաջ քաշելով եկեղեցիների միասնության գաղափարը, որ ընթերցողներին գրելով, թե «դուք ի մի Քրիստոս կոչեցայք և ի մի առաքան մկրտեցայք, ի մի հայր և ի մի սուրբ հոգի լուսատրեցայք»²⁴:

Վարդան Այգեկցին հայ միջնադարյան մատենագրության մեջ հանդես է գալիս որպէս եկեղեցու ազգայնության և ազգային եկեղեցիների համերաշխության գաղափարախոս:

Հրատարակության ենք տալիս նրա «Վասն շատահաջ քննողացն յանդիմանութիւն» նամակի բնագիրը:

²¹ Անդ, էջ 153բ:

²² Անդ, էջ 155ա:

²³ Անդ, էջ 156ա:

²⁴ Անդ, էջ 153բ:

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՑԻ

151ա

ՎԱՍՆ ԾԱՏԱՀԱԶ ՔՆՆՈՂԱՑՆ ՅԱՆԴԻՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Ձեռ. № 8356)

151բ Առ գերապատուեալ և սուրբ քահանայքդ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, և առ քրիստոսաւեր և բարեպաշտ ժողովորդքդ ॥ որք բնակիք պանդրխտութեամբ ի [Տե?]պա և ի Մարաթա, ի Նաւթա և ի Պուշարքն (sic), և յայլ շուրջ ի կայ գեղանդ, առ Ասորի և առ Հոռոմ և առ Հայ, գրեմ ի Սուրբ լեռնէս ի Տաւսիս ձորոյս, մեղաւոր հողս Վարդան որ ի Մարաթոյ Վերնոյ: ՅԱստուծոյ հարե շնորհք ընդ ձեզ, և խաղաղութիւնն Յիսուսի Քրիստոսի՝ ծոցածին Բանին Աստուծոյ եկեացէ և հանգիցէ ի վերայ ձեր հայրական հոգւոյն զարութեամբ, և արիննացէ զձեզ հոգւով և մարմնով և [զ]գաւակս ձեր և զամաւսունս ձեր, զէնն և զանդատանս ձեր, և բառնայ զգաւսմն բարկութեան իւրոյ ի ձէնց և յանասնոց և ի սահմանաց ձերոց, և ջնջեցէ զմոլոս մնջեցելոց ձերոց Քրիստոսի սուրբ և անապական արիւնն որ հեղաւ ի վերայ խաչին վասն Ադամայ և ծննդոց մորա: Եւ գիտացնեմ ձեզ, հոգևոր որդեակք իմ, որ ի վաղ ժամանակաց կայր ի սիրտ իմ գալ և տեսանել զձեզ և խաւսել առ ձեզ զհրամանս արինացն Աստուծոյ, և մեղք իմ խախալնեաց գիս և տկարութիւն ծերութեանս, վասն որոյ և ոչ կարացի գալ. այլ խորհեցայ գրով խաւսել ընդ ձեզ զհրամանս արինացն Աստուծոյ: Ապա շատ զարմացումն կալաւ զիս, զի լսեցի երեք տարոյ յառաջ, թէ սատանայ գոչեաց ի մէջ քրիստոնէիցդ, և հայհոյել կուտայ ձեզ զճշմարիտ որդին Աստուծոյ զՅիսուս Քրիստոս զգառնն անմեղ, և զորովն չարութեան իւրոյ սերմանեաց ի վերայ քրիստոնէիցդ, և ցնծայ ի մէջ ձեր, որպէս և ի մէջ Հրէիցն որք խաչեցին զորդին Աստուծոյ: Քանզի Հայն ասէ թէ եւս եմ լաւ և ընտիր քրիստոնէայ, և հայհոյէ անմտութեամբ զՀոռոմն և զԱսորին: Եւ Հոռոմն ասէ հպարտութեամբ թէ եւս եմ ազգ առաջին, սուրբ և գիտնական և ուղեղ հաւատ, և Հայն և Ասորին ոչ են ի կարգս քրիստոնէութեան և ոչ ունին առ Աստուած բաժին, և այսպէս նախատէ և հայհոյէ: Իսկ Ասորին ասէ ծածուկ նենգութեամբ և կեղծաւորութեամբ, թէ եւս եմ ընտիր քրիստոնէայ և ունիմ անարատ հաւատ ॥ և սուրբ կարգ, և Հոռոմն և Հայն լցեալ են չար հերձուածաւք, ատար եմ յԱստուծոյ և զՅիսուս Քրիստոս ոչ ճանաչեմ և դժոխոց են ծառանգ: Եւ այսպէս սատանայ խաղաղ և ցնծայ ի մէջ ձեր, և զանմեղն և զանարատն Յիսուս Քրիստոս տայ ձեզ հայհոյել և ի խաչ հանել որպէս արարին Հրէայքն յԵրուսաղէմ, և դժոխոցն [արժանի] առնէ զձեզ, ո՛վ ողորմելիք, և դուք կուրացեալ էք և

ոչ իմանայք: Ապա թէ դուք ձեր լեզուաք և ձեր վկայութեամբ կամիք լինել սուրբ և անարատ հաւատով, առանց գրոց վկայութեան և քննութեան, ահա զայ խալիֆայն ի Բաքելոնէ, և խաւսին ի Հայպաց, և նախատեն զձեզ առանց սուրբ գրոց վկայութեան, և ասեն թէ դուք ամենայն քրիստոնէայք ատար էք յԱստուծոյ և ոչ ճանաչէք զնա, զի երեք ատուած ասէք և արատաւոր ծնունդ ասէք Աստուծոյ՝ որպէս մարդոյ, և պաշտէք զհիպստ և զքար որպէս էին առաջին կուսպաշտքն: Յիմար և անմիտ Հոռոմ, խալ և խաւարեալ Ասորի, աղաւաշ և կոյր Հայ. զայս չէ՞ք լսել ի գրոց, որ ամենայն ॥ մարդ պիտի որ զիր կարգ և զհաւատն գովէ: Չգիտէ՞ք որ սատանայ առաց ի չար միտս իւր, թէ ես իրաւ եմ քան զԱստուած: Եւ Ադամ առաց, թէ՛ Աստուած, դու կործանեցիր զիս որ զկինս ետուր ինն: Եւ կալէն զինքն իրաւ տեսաւ և զանմեղն Արեւ կապան: Եւ Մարիամ զՄովսէս խաչատաւիկաց որ ատուած կոչեցաւ: Եւ Վորիս և Գադան հայհոյեցին զՄովսէս, և երկիր կլաւ զնոսա: Եւ ստու մարգարէքն որ դիւարն խաւսին, զճշմարիտ մարգարէքն Աստուծոյ նախատէին և կախարդ կոչէին: Ո՛վ խուրք և կոյրք, չէ՞ք ի լսել ի սուրբ Աւետարանն, որ անարեւն Հրէայքն զանարատ գառն Աստուծոյ զՅիսուս Քրիստոս, որ է ծնունդն սրտին աստուծոյ, և է խորհուրդ և քան և զարութիւն և իմաստութիւն և որդի Աստուծոյ հար, զնա Սամարացի և կախարդ և դիւահար և Բէղզիբոլ (sic) կոչէին, և ասէին առ Քրիստոս, թէ դու մարդ ես և զանձն քո Աստուած առնես: Չգիտէ՞ք որ հերձուածաւք հայրապետքն զճշմարիտ և զուղղափառ սուրբ հայրապետքն հայհոյէին և անարգէին, ստու ॥ համարէին: Ո՛վ յիմար և անմիտ Հայ, թէ միայն դո՛ւ ես քրիստոնէայ և ծառանգ արքայութեանն, և այլ ազգք չեն, ապա Աստուած թող զմի որ ի ձէնց չտանի յարքայութիւնն: Ո՛վ աղաւաշ և սրբակոյր Ասորի, թէ դո՛ւ միայն ես քրիստոնէայ և բաժին Աստուծոյ, և այլ ազգ չկա, ապա Աստուած թող զմի որ ի ձէնց չտանի յիւր հանգիստն: Ո՛վ խուրք և խաւարեալ Հոռոմ, թէ դո՛ւ միայն ես քրիստոնէայ և ընտիր աստուածապաշտ, և արժանաւոր վերինն Երուսաղէմի՝ որ է մայրն Պետրոսի և Պաւլոսի, և այլ ազգ չկա, ապա Աստուած թող զմի որ ի ձէնց չաճէ յիւր առաջատուն և ի տաճարն: Ընդէ՞ք ոչ հայիք ի տունն Մալիմնաց, թէ քանի ազգ են բաժանեալ լեզուաք, և կան խաղաղութեամբ և սիրով առ իրար, ի մի սահման և ի կարգ, զոր առաջ-

153ա

153բ

նորոյն իրեանց Մահմէտ կարգադրեալ և սահմանեալ զնոսա: Եւ դուք ի մի Քրիստոս կոչեցայք և ի մի աւագան մկրտեցայք, ի մի հայր և ի մի սուրբ հոգի լուսաւորեցայք, և ի մի հայր զարձեալ նախատեք զիրար և հայհոյեք ॥^{154a} 154a

աւացին, թէ երբ պիտէր նա Բանն Աստուած հետանայր ի մարմնոյն և փախէր, և երբ պիտէր նա ի մարմնին: Եւ չարն Ետիքէս աւագ թէ առ աշաւք շրջեցաւ Քրիստոս յաշխարհի, և այլ անթիւք այսպիսի բանք: Ո՛վ յիմարք և անմիտք, չգիտէ՞ք որ այս չէ ժամ զհաւատքս քննել կամ հաստատել, զի լցաւ երկիր գիտութեամբ Աստուծոյ. այժմ որ ունի՞ ա՛յն է զինչ որ ունի: Այս գործոց ժամ է և ապաշխարութեան, զի կարճեցաւ ժամանակս և եկաք հաւասք ի դուռն դատաստանին, զի սակաւ մի ժամանակ է մնացեալ և յետ առնելոյն զերուսաղէմ յալլ ազգացն, յայտնի ննոնն և մերձի արն դատաստանի: Հոռոմն ասէ թէ ե՛ս ծանեալ առաջ զՔրիստոս, և Աստի՛ն ասէ՛ թէ ե՛ս, և Հայն ասէ՛ թէ ե՛ս: Ահա ձեր անմտութիւնդ յայտնեցաւ. ապա սատանայ քան զամէնոյ էր յառաջ առ Աստուած, ապա նա լա՛ւ է քան զձեզ, թէ առաջինն մեծ է քան զյետինն: Ո՛վ ողորմիկիք, առ Աստուած չկայ առաջին և վերջին, զի որ զբարին գործէ, ա՛յն է առաջին առ Աստուած: ॥ Որպէս և իմ ճշմարիտ Յիսուս Քրիստոսն որդին և Բանն Աստուծոյ հրամայէ, թէ եղիցին առաջինք՝ յետինք, և յետինք՝ առաջինք. զի որ զտասն և զմի ժամն յարն գործեաց և որ զմի ժամն, նա զվարձն միասկէս ետ ողորմանն Աստուած, զի նա չէ իբրև զձեզ չար և լցեալ նախանձով: Զի թէ աչսար գայ յարեմտից աստանապաշտ մի, և մկրտի յանուն հայր և որդւոյ և սուրբ հոգւոյն ի չարշարանքն Քրիստոսի և ի մահն և ի յարութիւնն, և լինի բարեգործ անկի քան զքեզ, լաւ և մեծ է նա առ Աստուած քան զքեզ որ ի հազար պապէ ի վեր քրիստոնեայ եւ, թէ ե՛ս յազգէն Պետրոսի և Պաղոսի ես: Զգիտէ՞ք որ ել Յուդա որ առաջին էր, և եմուտ Մատթիա ի դասս առաքելոցն, որ վերջին էր: Զգիտէ՞ք որ քահանայական շնորհքն Աստուծոյ է և ոչ մարդոյ. քանզի գտաք ի գիրս, որ կախարդ և սատանապաշտ պապ և պատրիարք նստան ի Կոստանդինուպոլիս և ի Հոռոմ, բայց Աստուած զիր շնորհքն չարգիլեաց (sic) ի քրիստոնէիցն ॥ ի ձեռնադրելն: Նոյնպէս և այսար Աստուած ըստ գործոց իրեանց դատելոց է զառաջնորդքն և զքահանայքն, և զիր շնորհքն չխափանէ ի քրիստոնէիցն ի մկրտելն, ի պսակելն, ի խոստովանելն և ի ձեռնադրելն:

Ապա աղաչեմ զձեզ, որդեա՛կք, ամէն ազգ կալէք զիր եկեղեցւոյն սահմանն և սովորութիւնն և զկարգն՝ զպատարագելն, զտանելն, զպահքն, զմկրտելն, և առ իրար սիրով կեցիք

և խաղաղութեամբ, որ Քրիստոս հանգչի առ ձեզ: Զի զհաւատքն ուղիղ պահեցէք, զամենասուրբ երրորդութիւնն հաւասար և համագոյ և անբաժանելի դասանցէք, և զԲանին Աստուծոյ մարդեղութիւնն ճշմարիտ դասանցէք, և վասն կարգաց եկեղեցւոյ մի՛ քննէք և քանավէ՛ն լինիք և անհանգստիք. զայս մեծն Դիոնիսիոս Աթենացին գրեաց առ Թէոդորոս աշակերտն իւր որ էր հայր վանաց: Եւ ահա, որդեա՛կք, ցուցանեմ ձեզ գործ մի զարմանալի գորարար սուրբ անտարանիչն Յովնան[ն] էս: 155p

॥ Զի Պետրոս ը[զ]գատիկն ի կիրակէ սահմանեաց ի Հոռոմ որպէս և էր, և Յովնաննէս յԵփեսոս հետ Հռիփցն սահմանեաց ըզգատիկն ի յաւոր հինգշաբաթոց. և ուր հայրապետ փոխեցան յետ նորա մինչև ի Պաղիկրատէս և հետ Ջոսմոյն առնէին ը[զ]գատիկն, և կոխ չկայր զի հաւատքն մի էր: Եւ մնաց այսպէս մինչև ի Գրիգոր Աստուածաբան և ապա նա աղաթիւք ուղղեաց և միաւորեաց ը[զ]գատիկն: Ո՛վ որդեակք, հաւատով անարատ լիք, և բարի գործաւք և խաղաղութեամբ և սիրով բնակեցէք, և յամենայն ար անտեաց տանեցէք, և ծննդեան, և յայտնութեան, և խաչելութեան, և յարութեան, և համբարձման, և հոգւոյ զալստեան, և առաքելոց, և մարգարէից, և Աստուածածնի, և խաչի, և հայրապետաց, և մարտիրոսաց, և սուրբ հրեշտակաց. և թէ այդ մեղք է, նա ես տամ Աստուծոյ պատասխանի: Եւ մարդ որ աղաթէ առ Աստուած, թէ զմարմնաւոր մարդ առաքէ ի դժոխս, եղիցի ժա՛ննանց դժոխոց անձն նորա: Ո՛վ որդեակք, ի տուն իշխանութեանս Հայոց եւն Ասորի իշխանք և Հոռոմք, և ասորի վանք և հոռոմ և վրացի, և ունին պատիւ և ապրանք ի տանէս Հայոց, և կան խաղաղութեամբ և սիրով ամէն ազգ յիւր եկեղեցւոյն կարգն և ի սահմանն, և զԱստուած փառաւորեն:

Յառաջագոյն գրեցին Հոռոմոց և Ասորոց և Հայոց առաջնորդքն և հայրապետքն, և պնդով նշովս եղին ի վերայ և աւացին, թէ ամենայն ազգ քրիստոնեայ թող յիւր ազգն առնեն խընամութիւն, որ չխառնակի մի ազգն ի միւսն, և յիւր ազգն մկրտի և հաղորդի. և այս բարի էր զորս սահմանեցին, զի, ո՛ր գիտէ, թէ լինէր հերձուած ինչ ի մի ազգն, նա չխառնէր ի միւս ազգն: Բայց ժողովորդք ազգացն ոչ պահեցին զհրամանս առաջնորդաց իրեանց: Եւ ահա ի Կեսարիա և ի Մելիտի, ՚նուհա և յԱնտիոք, և ի մեր աշխարհս Կիլիկիեցոց անխտիր կոխանամեան և կոստանուն հարսն զդատերս միմեանց, Ասորիւն և ॥ Հայն և Հոռոմն, և ոչ կարացին խափանել զնոսա ոչ հին առաջնորդքն և ոչ նորա: Լի՛ք և դուք աչսպէս, և պաշտեցէք ամենայն ազգ զիր կարգն և զսահմանն յիւր եկեղեցին: Եւ զայս քաջ գիտացիք, զի որ ի ձե՛նք խիստ պարծենալ թէ ես անարատ եմ հաւատով և կարգով, սուտ է բերան

¹ Զեռագրից մեկ թերթ ընկած է:

157ա

նորա. քանզի սատանայ բնաւ ոչ եթող եկեղեցի և ազգ և մարդ անարատ և անվնաս, այլ դեղնալ ապականեաց զամենայն ազգ և զեկեղ[եց]ի, և իրք մի վնաս և չար սերմանեաց ի նոսա որ է արոմն (sic). քանզի շրջեցայ ես շատ ժամանակ ընդ աշխարհս, և տեսայ աչաւք իմաւք զամենայն ազգ քրիստոնէայ: Ապա թէ լինի ի միջի ձերում խոտվարար մարդ՝ ստոյգ սատանայ խաւսի քերանով՝ նորա. դուք նշանակեսցիք զնա և գրեցէք առ մեզ, ես ողորմութեամբն Աստուծոյ յիւր գլխաւոր առաջնորդէն առնում իւր անէծք և հալածեմ զնա, թէ Հայ է, և թէ Հոռոմ, և թէ Ասորի: Բայց աղալչանաւք սուրբ Աստուածածնին և ամենայն սրբոց ջնջեսցէ Աստուած և բառնայ զչարն և զշատահաջ մարդն ի միջոյ ձերմէ որ տեսանէք աչաւք ձերովք: Եւ սուրբ հոգին հայրական արհմեացէ

զամենայն ազգս քրիստոնէից, և պարգևեացէ նոցա անարատ և ուղիղ հաւատս: Եւ թէ կայ իրք մի չար լեկեղեցիս քրիստոնէից, զայն չբահամարի նոցա ի մեղս, զի մարդիկ են տկարամիտք, և սատանայ խաւսալ է և նենգաւոր: Եւ զամենայն որդիս Աղամայ որ այս տկար և ողորմելի մարմնովս են, փրկեացէ Աստուած ի մեղաց և ի դժոխոցն, և տայ ձեզ ամենայն քրիստոնէիցոյ հոգի զղջման և ապաշխարութեան, և սուրբ և ուղիղ հաւատս որ ի հայր և յորդի և ի սուրբ հոգին: Եւ վասն Աստուծոյ աղաչեմ զձեզ ի բաց թողէք ի ձեց զտըրտունց և զքամբասանք, և հոգացէք զմեղս ձեր և զահագին ար դատաստանին որ խորհրդոց և բանից համարս պահանջելոց է ի մեց ահաւոր դատաւորն Բրիստաւ:

Հրատարակեց՝ Հ. Ս. ԱՆԱՍՅԱՆ

ՅՈՒ. Ա. ԹԱՄԱՆՅԱՆ

(Ծարտարապետ)

ՂՐԻՄԻ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ՎԱՆՔԸ

Ղրիմը հայկական գաղթօջախներից մեկն է, որտեղ պատմական հարուստ նյութ կա, որը և խոսում է ժամանակի բարձր մշակույթի մասին:

Կաֆայից (այժմյան Թեոդոսիա) մեր նախնիները տարածվել են ամբողջ թերակղզիով, կառուցելով բազմաթիվ եկեղեցիներ, բնակավայրեր, մենաստաններ, աղբյուրներ, դպրոցներ և այլ կառուցվածքներ, որոնց միայն չնչին մասն է հասել մեզ: Դարերի ընթացքում, արշավանքների և զանազան ասպատակությունների հետևանքով շատ ուժեղ ավերվել են մեր հուշարձանները: Նրանց շուտափույթ վերանորոգումը դարձել էր հրամայական պահանջ և ահա 1968 թվականից սուրբ Խաչ վանքում, ինչպես նաև Թեոդոսիայի ս. Սարգիս և Հրեշտակապետաց եկեղեցիներում սկսվել են վերանորոգման աշխատանքները:

Այդ կապակցությամբ Պատմական հուշարձանների պահպանման հայկական ընկերությունը ստեղծել է հատուկ հանձնաժողով, որն զբաղվում է այդ հուշարձանների վերանորոգման աշխատանքների ընթացքում մասնագիտական օգնություն ցույց տալու հարցով:

*
*
*

Հայերը, ստեղծելով իրենց բազմաթիվ գաղթօջախները հայրենիքից հեռու, երկար ժամանակ պահպանել են իրենց ազգային

հատկանիշները՝ մայրենի լեզուն, գրականությունը, արվեստն ու սովորությունները: Այս հանգամանքը նպաստում է թողած մշակութային ժառանգության ուսումնասիրմանը և միևնույն ժամանակ հնարավորություն է ընձեռում ըմբռնելու այն ներքին ձրգտումը, որով իր գոյությունը պահպանել է մեր ժողովուրդը:

Համաձայն պատմական աղբյուրների, դեռ 10—11-րդ դարերում հայերը առևտրական կապեր են ունեցել Ռուսաստանի հարավի, հատկապես Կիևյան Ռուսաստանի հետ: Ղրիմ թերակղզին, գտնվելով առևտրական ճանապարհների հատման կենտրոնում, վաղուց ի վեր գրավել էր հայ առևտրականների ուշադրությունը, ուր կլիմայական պայմանները և աշխարհագրական դիրքը շատ նպաստավոր էին թե՛ նավագնացության և թե՛ արհեստների ու առևտրի զարգացման համար: Այս էր պատճառներից մեկը, երբ այնտեղ հետագայում հիմնադրվեցին հայկական գաղթօջախներ:

Տեղավորվելով Ղրիմի Կաֆա և նրա մերձակա քաղաքներում՝ Սուտաղում (Սուդակ), Սուրխաթում (Հին Ղրիմ), Բելոգորսկում (Կարասու բազար) և այլ տեղերում, հայերը ստեղծում են իրենց օջախները, իրենց «փոքրիկ Հայաստանը»՝ սեփական մշակույթով, միատ ու կացով, սովորություններով, շինարարական արվեստով և ճարտարապետությամբ: «Ղրիմի ճարտարապետությունը» գրքում հետևյալ գնահատականն է տրված

հայերի գործունեությանը. «Դրիմի ճարտարապետության հետագա զարգացման մեջ մեծ դեր խաղացին հայ ճարտարապետները: Հրաշալի շինարարներ, հարուստ ավանդույթներով, որոնք Դրիմի շինարարության մեջ ներդրեցին նոր ձևեր, իսկ ճարտարապետության մեջ՝ նոր շենքերի տիպեր»¹:

Ինչպես երևում է մեջքերումից, այս գնահատականը միանգամայն ճիշտ է բնորոշում հայերի շինարարական գործունեությունը Դրիմում:

Դրիմում կառուցված ճարտարապետական հուշարձանները՝ իրենց յուրահատուկ ճարտարապետական ձևերով, միևնույն ժամանակ ունեն ընդհանուր, անխզելի կապեր բուն Հայաստանի ճարտարապետության հետ: Այդ կապը շատ ավելի ուժեղ է զգացվում հատկապես վաղ շրջանի կառուցվածքներում:

Տարակույս չկա, որ Դրիմի ճարտարապետական դպրոցը կապված է բուն Հայաստանի ճարտարապետության հետ: Կառու-

Սուրբ Խաչ վանքի ընդհանուր տեսքը XIX դարի վերջում

Նրանց ստեղծած ճարտարապետությունն այժմ կարելի է դիտել որպես Դրիմի հայկական ճարտարապետության դպրոց, միավորելով այն Լեհաստանի, Ուկրաինայի, Բուկովինայի և Մոլդավիայի հայ ճարտարապետական դպրոցներին, որպես առանձին հյուղը: Անշուշտ, այդ ճարտարապետական դպրոցներն ունեն իրենց յուրահատուկ կողմերը, սակայն ունեն նաև ընդհանուր շփման կետեր, որոնք և տալիս են մեզ հայկական գաղթօջախների ճարտարապետությունը համեմատության մեջ դնելու իրավունքը:

ցողական մանրամասները, քիվերը, կամարները, պատուհանները և նրանց քանդակազարդ երեսակալները, ինչպես նաև պատերի շարվածքի ձևը, քարի մշակումը, ծածկառանքի և թաղերի կառուցողական ձևերը սերտորեն կապված են բուն Հայաստանի կոնստրուկտիվ ձևերի հետ: Միայն կլիներ ասել, որ միայն վերը նշված հատկանիշներով են կապված ճարտարապետական այդ դպրոցները: Կառուցվածքների հատակագր-ծային և տարածական լուծումները, նրանց տարատեսակները ավելի են համոզում մեզ, որ նրանք անխզելիորեն կապված են իրար հետ:

Լայն տարածում են գտել Դրիմում խաչ-

¹ Ю. С. Асеев, Г. А. Лебедев. «Архитектура Крыма», Киев, 1961 г. ст. 20 (թարգմ. Յու. Թ.):

քարերը, որոնք, մեծ մասամբ շարված լինելով պատերի մեջ, իրենց քնույթով արտահայտել են նույն գաղափարները և նույն նշանակությունն են ունեցել, ինչ որ՝ Հայաստանի խաչքարերը: Նույնը վերաբերվում է նաև քանդակագարդ փայտյա դռներին, որոնց ստանձին օրինակները դեռ հնում գաղթի ժամանակ իրենց հետ բերել են Անիից: Նույնի մասին է վկայում նաև վերջերս Թեոդոսիայի ս. Սարգիս եկեղեցում գտնված քանդակագարդ, փայտյա խոյակը, որը հետավոր կերպով հիշեցնում է Սևանի համարահայտ խոյակները:

Վերը նշվածները, ձևերի ընդհանրությունը, համոզեցուցիչ ապացույց են հանդիսանում այն սերտ կապի մասին, որը գոյություն է ունեցել բուն Հայաստանի և Ղրիմի հայկական ճարտարապետության միջև: Դժբախտաբար մենք զրկված ենք բնակելի տների կամ կենցաղային իրերի որոշակի համեմատություն կատարելու հնարավորությունից, այնուամենայնիվ կարող ենք պնդել, որ նշված կապերը բավական են հաստատելու մեր տեսակետը:

Չնայած այն անժխտելի կապի, որը գոյություն ունի Հայաստանի և Ղրիմի ճարտարապետությունների միջև, վերջինս ունի ինքնուրույն հատկանշական կողմեր, որոնք դրսևորվում են արդեն տեղական ազդեցությունների հետևանքով:

Չի կարելի անտեսել նաև հայկական մշակույթի ազդեցությունը տեղական ժողովուրդների՝ հույների, թաթարների և այլոց մշակույթի վրա:

*
* *

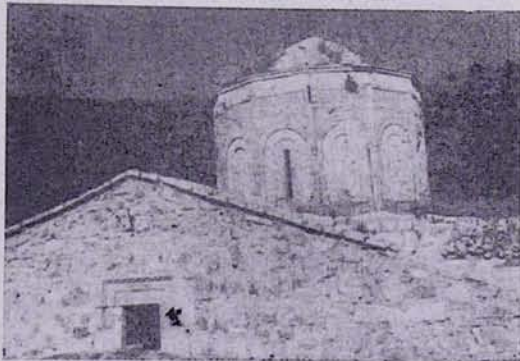
Մեզ հասած հուշարձաններից Հին Ղրիմ քաղաքի սուրբ Խաչ վանքն է, որը համեմատաբար լավ է պահպանվել, որին և նշվիրվում է այս հոդվածը:

Սուրբ Խաչ վանքը գտնվում է Ղրիմ թերակղզու արևելյան մասում, Հին Ղրիմ քաղաքից մոտ 3,5 կմ արևմուտք, անտառապատ բարձրադիր հարթակի վրա: Ծրջակա ոչ բարձր սարերը ծածկված են խիտ անտառներով, այնպես որ մինչև ընդհուպ հուշարձանին մոտենալը, վերջինս բոլորովին չի երևում: Տեղն ընտրելիս այդ պայմանն, անշուշտ, երկրորդական դեր չի խաղացել:

Հին Ղրիմ քաղաքը, որը անցյալում կոչվել է նաև Սուրխաթ, կառուցված է Թեոդոսիա—Սիմֆերոպոլ խճուղային ճանապարհի վրա, մի գեղեցիկ դաշտավայրում: Սուրբ Խաչ վանքի ճանապարհը սկսվում է քաղաքի արեւմտյան արվարձանից և, անցնելով մի փոքրիկ գետակի վրայով, մտնում է անտառ:

Անտառի բուսականությունը զարմանալի կերպով հիշեցնում է Հայաստանի բուսականությունը, կազմված հոնի, ալոնի և այլ ծառերի տեսակներից: Որոշ ժամանակ անցնելուց հետո, ճամփորդի առաջ հառնում է միջնադարյան ճարտարապետական կոթողը:

Սուրբ Խաչ վանքը, սկսած իր հիմնադրումից, հանդիսացել է Ղրիմի հայության նշանավոր հոգևոր կենտրոններից մեկը: Այստեղ վեց դար անընդմեջ հարատևել է վանական կյանքը և մինչև վերջին ժամանակներս էլ շարունակվել են կրոնական մեծ տոնակատարությունները, ուխտավորների հավաքը և այլ կրոնական ծիսակատարությունները:

Ս. Նշան եկեղեցու տեսքը արևմուտքից

Նշանակալից դեր է կատարել սուրբ Խաչ վանքը նաև միջնադարյան մշակութային կյանքի զարգացման գործում: Հայտնի է վանքի դպրոցը, ուր ուսուցչություն են արել բազմաթիվ հայտնի գործիչներ, հատկապես կարող ենք նշել Ստեփանոս Թոխատեցուն, Մարտիրոս Ղրիմեցուն և այլ նշանավոր մարդկանց:

Հուշարձանախումբը ներկայացնում է բավական խոշոր վանական համակառույց, ուր բոլոր կառուցվածքները խմբավորված են երկու փակ բակերի շուրջը:

Հիմնական եկեղեցին՝ ս. Նշանը² (որոշ հեղինակների մոտ նշված է ս. Գևորգ³), կառուցված է 14-րդ դարում: Եկեղեցու ճարտարապետական հորինվածքը որոշ չափով առնչվում է հայկական ճարտարապետության մեջ հանրահայտ գմբեթավոր բազիլիկաներին, (Գայանե, Մրեն), կամ ավելի

² Հ. Միմաս Բժշկեան. «Մանապարհորդություն ի Լեհաստան», Վենետիկ, 1830, էջ 324:

³ Հ. Ն. Ղալփախյան. Հայ-ռուսական կուլտուրա-կան հարաբերությունները և նրանց արտացոլումը ճարտարապետության մեջ, Երևան, 1957:

ճիշտ կլիներ ասել, առանձին գմբեթակիր մույթերով կառուցված տաճարների (Տաթև) տիպերին: Հատկապես մեծ մասնություն կա ս. Նաչի և Տաթևի տաճարի հատակագծային լուծման մեջ, որ գմբեթակիր կամարները հենվում են առանձին կանգնած մույթերի և արևմտյան մասում ավանդատների համապատասխան պատերի վրա: Այս դեպքում տաճարի կառուցողը, մեծությունը չկապելով գմբեթի տրամագծի մեծության հետ, հնարավորություն է ստանում կառուցելու բավական ընդարձակ եկեղեցի:

Եթե Հայաստանի ճարտարապետության մեջ 13-րդ դարում հիմնավորվել էր եկեղեցիներում արևմտյան ավանդատների կառուցման սկզբունքը և բացառություն էին կազմում մի քանի հուշարձաններ, ինչպես օրինակ՝ Գոշավանքի Աստվածածին և սբ. Գրիգոր եկեղեցիները, ապա այստեղ տեսնում ենք, որ արևմտյան ավանդատները վերացվում են, և նրանց տարածությունները միացվում են եկեղեցու ընդհանուր տարածությանը՝ պահպանելով միայն արևելյան մասում փոքրիկ արսիդներ: Նույնը կարելի է ասել նաև արևելյան ավանդատների վերաբերյալ, որոնք համարյա չեն անջատվում ընդհանուր ներսի տարածությունից, ստեղծելով եռաբսիդ կառուցվածքի տիպավորություն: Այդ տիպը մշակվել է դեռ 6-րդ դարում (Արթիկի փոքր եկեղեցի) և հետագայում էլ կիրառվել է այլ հուշարձաններում:

Դրիմում բաց արևելյան ավանդատներով հուշարձանների տիպը լայն կիրառում է գրտել, որը ապացուցվում է մի շարք պահպանված հուշարձանների օրինակներով:

Հատակագծում առանձին կազմած մույթերը փաստորեն անջատվում են արևելյան ավագ խորանից՝ երկու ավանդատները միացնող բացվածքներով, իսկ արսիդայի վերևի մասում կազմում են համատեղ աշխատող միաձույլ զանգված: Այս հանգամանքը որոշ չափով հեռացնում է մասնության համար մեջ բերված կառուցվածքների օրինակից, սակայն վկայում է, որ կառուցողը ոչ թե կոտորեն է ընդօրինակել Հայաստանից բերված ձևը, այլ մշակել է ինքնուրույն, ելնելով տեղական պայմաններից: Ս. Նշան եկեղեցին ներսից ունի 13,2 մ երկարություն, 7,70 մ լայնություն և կառուցված է տեղական ճեղքված, անմշակ, բաց մոխրագույն բազալտ քարից: Ծակատները լուծվում են վերին աստիճանի գուսպ. միակ հարդարանքը լուսամուտների տաշված եզրաքարերն են:

Եկեղեցու համակառուցի ամբողջ շեշտը դրված է թմբուկի հարդարման վրա, որը կառուցված է սրբատաշ քարից, որն էլ ու ձգված լուսամուտները, կիսակլոր

խորշերը, կամարաշարքը և վերջապես թմբուկի բազմանիստ ձևը ստեղծում են շատ տպավորիչ լույսի և ստվերի խաղ: Թմբուկի 12 նիստերից չորսը ունեն նեղ և երկար լուսամուտներ, դասավորված երկրի կողմերին համապատասխանաբար, իսկ մնացած նիստերին արված են կիսակլոր խորշեր:

Ս. Նշան եկեղեցու թմբուկը արևելքից

Նիստերի անկյուններում կան բարակ 3—4 սյուներ, որոնց վրայով անցնում է կամարաշարքը: Կամարաշարքից վեր տեղադրված է գոտեմման արձանագրություն-նոտանավորը, որը փորագրված է 12 նիստերին յուրաքանչյուր նիստում միակտոր քարի վրա:

Փառաց տաճարս Աստուածային,
Յերկրի դրախտ կենաց փայտին.
Որ է պատկեր երկնից վերին,
Եւ եռանձնեալն կայանին.
Ի ծննդնէ մարմնով Փրկչին,
Յերեք հարիւր և հազարին
Յուր և Յիսուսին սկսեալ ամին,
Կանգնեալ լանուն սբ. Նշանին.
Սատարութեամբ իւր ծառային,
Յովհաննիսի կրաւնատրին.
Եւ հարազատ եղբարց նորին,
Եւ ըստ ոգոյ որդոց բնաւին⁴:

Այս արձանագրություն-նոտանավորից պարզվում է հուշարձանի ճիշտ անունը՝ ս. Նշան, կառուցողը «սատարությամբ Հովհաննես կրոնավորի և նրա ընկերների»⁵ և կառուցման տարեթիվը՝ 1358, որը ճշտեց Ա. Մանգականյանը (Հ. Մ. Բժշկյանի մոտ հիշատակվում է 1338 թիվը)⁶:

⁴ Վ. Ա. Միքայելյան. «Դրիմի հայկական գաղութի պատմությունը», Երևան, 1964, էջ 321:

⁵ Նույն տեղում, էջ 321:

⁶ Հ. Մ. Բժշկյան, Հիշված աշխատության էջ 325:

Թմբուկը պսակվում է ցածր և պարզ եզրագիծ ունեցող քիվով: Հատակագծում եկեղեցին և գավիթը գտնվում են մի երկայնական առանցքի վրա՝ ընդգծելով այն և համակառույցին հաղորդելով մի տեսակ նպատակալացություն: Այդ բոլորին վարպետը հասել է շատ զուսպ ու պարզ ձևերով: Միանգամայն նորություն են արևելյան բաց ավանդատները և հատկապես նրանց և բեմը միացնող մուտքերը: Այս ձևը, ինչպես կարելի է տեսնել Լվովի հայկական հուշարձաններում ևս, կիրառվել է և կազմում է Ղրիմի ու Լվովի հայկական գաղութների ճարտարապետական դպրոցների յուրահատուկ և միևնույն ժամանակ կապող հանգամանքներից մեկը:

Արևելյան գմբեթաբլուրը ծածկված է որմնակարներով, սակայն երևացողը, ըստ մեզ, հին որմնակարների վերանորոգությունն է: Բեմի պատերի որոշ տեղերում ծեփի տակից երևում են հին որմնակարների հետքերը:

Գմբեթը ներսից կառուցված է մանր, կոպիտ տաշված քարերից և եղել է սկաղված: Գմբեթի փականքի խոշոր քարի վրա պահպանվել է «Աստույ գառ» բարձրաքանդակը, որի մմանը քանդակված է ման եկեղեցու արևմտյան շքամուտքի վերին մասում:

Գավիթը կառուցված է եկեղեցու արեւմտյան կողմում մույն քարից և մման կառուցողական արվեստով: Այս հանգամանքը հնարավորություն է տալիս ենթադրելու, որ գավիթը կառուցված է եկեղեցու կառուցումից անմիջապես հետո և մույնպես 14-րդ դարի գործ է:

Գավիթը եռանավ կառուցվածք է՝ մի փոքր ձգված արևմուտքից արևելք ուղղությամբ: Ներսի չափերն են. 10,09 մետր՝ 8,86 մետրի վրա:

Գլխավոր առանցքի ուղղությամբ գցված են երկու զույգ կամարներ, որոնք կենտրոնում հենվում են երկու պուրների վրա: Նավերը ծածկված են գլանաձև կամ, ինչպես հնում էին ասում, օրորոցաձև՝ թաղերով, որոնց գոտկող կամարները հենվում են պահուսկների վրա:

Այսպիսով, ստացվում է նոր տիպի, երկպուստանի գավիթ, առանց երդիկի: Այս տիպը լայն տարածվել է Ղրիմի հայ ճարտարապետության մեջ: Այդպես է օրինակ Թեոդոսիայի Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցու գավիթը:

Գավիթի հարավ-արևմտյան անկյունում տեղադրված քարաշեն աստիճաններով կանելի է բարձրանալ զանգակատունը, որը նաև հարմարեցված է եղել դիտակետի և ու-

նեցել է պաշտպանողական նշանակություն: Առհասարակ այդ կառուցվածքը թողնում է ամրոցի տպավորություն:

Գավթի հարավային ճակատը

Գավթի տանիքը երկթեք է, ծածկված է խոշոր քարե սալերով: Սալերի արանքներում հագուցված են ելունները փոխարինող, իրենց բարձրությամբ կրկնակի քարե սալերը, որոնց շնորհիվ ստեղծվում է ծածկի անջրաթափանցությունը: Տանիքների այս տիպը մույնպես սերտորեն կապված է բուն Հայաստանի հետ (Սելիմի քարավանատուն):

Գավթի արևմտյան մուտքի առաջ տարածված է ընդարձակ բակը, որի հանդիպակաց արևմտյան կողմում կառուցված է եղել սեղանատունը:

Սեղանատունը թաղակապ կառուցվածք է, ուղղանկյուն հատակագծով: Մեջտեղում ունի առանձին կանգնած պուր, որի վրա հենվում են երեք կամարները: Սեղանակի մի մասի առաստաղը գլանաձև թաղով է ծածկված, իսկ մյուս մասինը՝ խաչաձև է: Դա հավանաբար առաջացել է վերակառուցումների հետևանքով:

Սեղանատան ներսում սկիզբ են առնում ներքնահարկը տանող աստիճանները: Այդ

⁷ Հ. Մ. Բժշկեան, Հիշյալ աշխատության էջ 825:

աստիճանների հետ տեղացիները այժմ կապում են ավանդություններից հյուսված ստորերկրյա անցքի գոյությունը, որն իբր թե միացնում էր վանքը մոտակա ձորում գտնվող աղբյուրի հետ:

Սեղանատունը արևմուտքից լուսավորվում է երեք խոշոր լուսամուտներով: Ներսը պահպանվել են որմնամույթերի մնացորդներ: Հավանաբար սկզբնական ծածկը ունեցել է կառուցողական ուրիշ սխեմա, իսկ մեզ հասածն արդեն արդյունք է վերակառուցումների:

Մի փոքր դռնակ, բացված հյուսիսային պատի մեջ, տանում է հարևան սենյակը, որն ունի ուղղանկյուն հատակագիծ, մեջտեղում երկու սյուն, որոնց վրա հանգչում են թաղակիր կամարները:

Այդ սենյակի, ինչպես և սեղանատան մուտքը արևելքից է, առաջին բակից: Հյուսիսային պատի մեջ արված է բուխարին և մի կամարով եզրված անցք, որի հետևը դասավորված է ուղղանկյուն փոքրիկ փուռը:

Այդ երկու սենյակների հատակները մի մակարդակի են և 60—70 սմ ցած են բակի մակարդակից, իսկ նրանց լուսամուտները, արևմտյան կողմում շնորհիվ տեղանքի ուժեղ ցածրանալուն, հավասար են 2-րդ հարկին և քավականին դժվարամատչելի են:

Գավթի մուտքի դիմաց կա քարե աստիճաններ, որոնք տանում են միաբանության բնակարանները, որոնք ըստ Բժշկյանի վկայության 1830 թվին արդեն քանդված էին:

Այժմ նրանք նույնպես քանդված են, բայց պահպանվել են վերանորոգությունների հետքեր: Ենթադրում են, որ միաբանությունը 20-րդ դարի սկզբում ցանկանում էր վերականգնել այդ շենքը, բայց կառուցումը մնացել է անավարտ: Այժմ կանգուն մնացել

են անավարտ պատերը և քարձակ պատը՝ զամբը մետաղական հեծանների վրա:

Գավթի հարավային կողմում տեղադրված է երկրորդ փակ բակը, որի արևմտյան և հարավային պատի երկայնքով տեղադրված են միաբանության բնակելի շենքերը: Արևմտյան պատի տակ տեղադրված առաջին սենյակը ունի հետաքրքիր խաչվող, գոտկող կամարներով (ներվյուրներով) առաստաղ, իսկ հաջորդը թաղակապ է:

Վանքից ոչ հեռու, մուտքից հարավ-արևմուտք, կա մի փոքր կառուցվածք: Դա վանքի աղբյուրն է: Սառը և համեղ ջուրը նույնպես հեռավոր հիշեցնում է բուն Հայաստանի սառը ջրերը, և երևի աշխարհայած հայերը գոնե այդ ջրով են հագեցրել իրենց կարոտը հայրենիքի նկատմամբ:

Աղբյուրի շենքը կառուցված է սպիտակավուն կրաքարից: Ծակառի վրա աչքի է ընկնում պլացիկ կամարը, որի կենտրոնից ծորում է ջուրը:

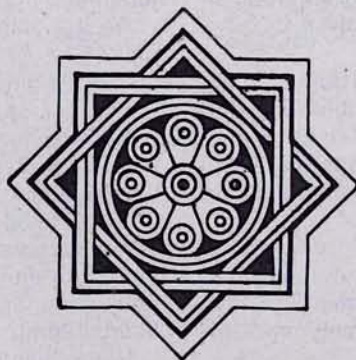
Մի աղբյուր էլ եղել է վանքի ներսը, քարաշեն աստիճանների տակ, որը չի պահպանվել:

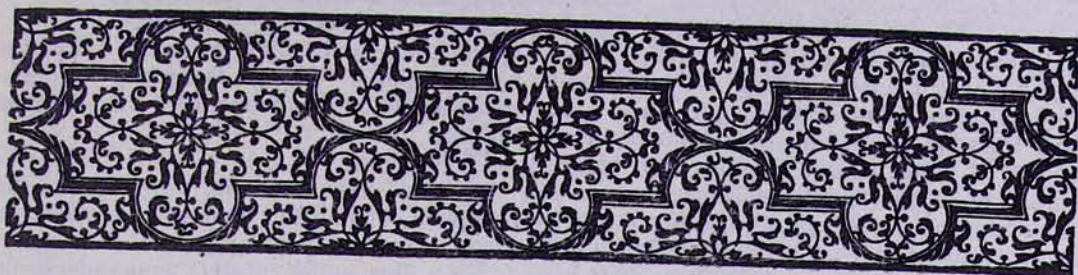
Այդ նույն տեղում պահպանվել է մի արձանագրություն՝ նվիրված վանքի վերանորոգմանը: Ըստ արձանագրության, վանքը վերանորոգվել է 1751 թ. Ադամ արքեպիսկոպոսի օրոք⁸:

Այսպիսով ս. Խաչ հուշարձանը իրենից ներկայացնում է մի ինքնատիպ համակառույց, որը, անշուշտ, կարոտ է բազմակողմանի ուսումնասիրության:

Հարուստ վիմագրական նյութը և որմնակարները կարող են շատ հետաքրքիր և գրավիչ նյութ տալ ուսումնասիրողների համար:

⁸ Հ. Մ. Բժշկեան, Հիշյալ աշխատության էջ 825:

Օ. Ս. ԵԳԱՆՅԱՆ

ԹԱՂԱՎԱՐԴԵՑԻ ԳՐԻԳՈՐ ՔԷ. ԴԱԴՅԱՆՑԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

Առաքել Բաբախանյանը (Լեո) «Արձագանք» շաբաթաթերթի 1885 թվականի № 9-ում հրապարակած իր «Մի քանի հեռություններ» հոդվածում խոսելով ժողովրդի ծոցից դուրս եկած այն հասարակ մարդկանց մասին, որոնք սրբությամբ են պահպանում անցյալից ժառանգած հոգևոր մշակույթի մասունքները, գրում է. «դոցանից մեկն է եղել և թաղավարդեցի Գրիգոր քահանա Դադյանը, որ վախճանյալ է մի քանի ամիս սրանից առաջ Ծուշիում, թողնելով յուր Սմբատ և Վահան որդիներին հին ձեռագրերի մի հարուստ ժողովածու (մինչև 33 հատ)»:

Իր հոդվածում Լեոն հատկապես կանգ է առել այդ 33 ձեռագրերից առավել արժեքավոր 13-ի վրա և 1—13 թվահամարների ներքո տվել դրանց համառոտ նկարագրությունը, իսկ մյուսների մասին բավարարվել է արձանագրելով. «նաև 20 հատ ուրիշ գրքեր, որոնք հիշատակարան չունին, բոլորը հին, մագաղաթի վերա գրած. դոցա մեջ տեսա մի քանի հատ քերականություն»:

Արդ, ի՞նչ եղան այդ ձեռագրերը:

Քանի որ Լեոն այդ ձեռագրերը բաժանել է երկու որոշակի խմբերի, մի խումբը նկարագրել, իսկ մյուսը՝ ոչ, ուստի անդադառնա՞նք այդ խմբերից յուրաքանչյուրին առանձին-առանձին:

Ա. **Նկարագրված ձեռագրեր.**—Ինչպես ասվեց, Լեոն այդ 33 ձեռագրերից ավելի հանգամանալի նկարագրել է միայն 13-ը: Ստուգումները ցույց են տալիս, որ այդ 13

ձեռագրերից 12-ը (№№ 1, 3—13) մտել են Խաչիկ վրդ. Դադյանի հայտնի հավաքածուի մեջ և արձանագրված են Հակոբ Թոփճյանի կազմած ցուցակում, իսկ մեկը (№ 2 «Մաշտոց, գրած հայոց ՌՄԺԵ (1666) թուին Օղձաբերդ գիղի մեջ», որի ուր գտնվելը, ի միջի այլոց, մեզ հայտնի չէ, այդ ցուցակում չի արտացոլված: Այդ 12 ձեռագրերը 1903 թվականին Խաչիկ վրդ. Դադյանի հարուստ հավաքածուի կազմում մուտք են գործել Էջմիածին, իսկ այժմ գտնվում են Մաշտոցի անվան Մատենադարանում (տե՛ս հին և նոր թվահամարների կից տախտակը):

Բ. **Չնկարագրված ձեռագրեր.**—Ըստ Լեոյի, քացի նկարագրված վերոհիշյալ 13 ձեռագրերից, եղել են նաև 20 այլ ձեռագրեր: Անտարակուսելի է, որ ինչպես նախորդները, այնպես և վերջիններս պետք է ժառանգած լինի Խաչիկ վրդ. Դադյանը՝ Գր. քհ. Դադյանցի Վահան որդին, մանավանդ, որ դրա մասին կա Լեոյի պարզորոշ վկայությունը: Հետևապես, չնկարագրված վերոհիշյալ 20 ձեռագրերը պետք է փնտրել ոչ այլ ուր, քան Թոփճյանի նկարագրած ձեռագրերի շարքում:

Փորձենք փնտրել:

ա) Ըստ Լեոյի, չնկարագրված 20 ձեռագրերի մեջ կային «մի քանի հատ քերականություն»: Ուշադրություն դարձնենք, որ քերականական ձեռագրերի քանակը եղել է ոչ թե մեկ կամ երկու, այլ՝ «մի քանի հատ», այսինքն առնվազն երեք, կամ նույնիսկ ավելի: Թոփճյանի ցուցակում այդպիսիների

թիվը հասնում է 4-ի (№№ 91, 92, 92ա, 93): Պետք է կարծել, որ այդ 4 ձեռագրերը Լեոյի հիշատակված ձեռագրերն են:

բ) Ըստ Լեոյի, չնկարագրված ձեռագրերը գրված են՝ «մագաղաթի վերա»: Եթե Լեոյի ասածը բառացի չհասկանանք, այլ՝ որ այդ ձեռագրերի մեջ մեծ թիվ են կազմել մագաղաթյա ձեռագրերը, ապա կարող ենք ասել, որ խաչիկ Դադյանի հավաքածուի մեջ եղած 12 մագաղաթյա ձեռագրերից առնչված 10-ը (№№ 3, 4, 6, 8, 11, 15, 18, 19, 25, 53) Լեոյի հիշատակված «մագաղաթի վերա գրած» ձեռագրերն են: Մագաղաթյա մյուս երկու (№№ 12, 37) ձեռագրերը բացառվում են, որովհետև առաջինը (№ 12) մտնում է նկարագրված 13 ձեռագրերի թվաքանակի մեջ (№ 7), իսկ երկրորդը (№ 37) Ծաղաթի ձեռագրերից է, որտեղից խաչիկ Դադյանն է վերցրել անձամբ: Որպես հավելյալ փաստարկ նշենք, որ մագաղաթյա այդ 10 ձեռագրերից երկուսը (№№ 6, 8) Տեր Գրիգորի այրին՝ տիրուհի Հյուրիգադ Դադյանցը 1897 թվականին, որպես աջահամբույր, նվիրել է Խրիմյան Հայրիկին: Հավատացյալ տիրուհին ում ձեռագրերը պիտի նվիրեր, եթե ոչ իր հանգուցյալ ամուսնու:

գ) խաչիկ Դադյանի հավաքածուի ձեռագրերից երկուսի վրա (№№ 26, 78) եղած հիշատակագրություններն ու կնքադրոշմները հուշում են, որ այդ ձեռագրերը սկսած 1793 թվականից մինչև 1885 թվականը, այսինքն մինչև Գր. քհ. Դադյանցի մահը, եղել են Ծուշիում: Բացառված չէ, որ ծրնունդների վերաբերյալ եղած գրառումներն էլ կատարված լինեն Տեր Գրիգորի ձեռքով: Հետևապես կարելի է ենթադրել, որ այդ երկու ձեռագրերը նույնպես Լեոյի հիշատակված 20 ձեռագրերից լինեն:

դ) 1897 թվականին խաչիկ վրդ. Դադյանը 4 ձեռագիր է նվիրաբերել, մեկը (№ 7) անձամբ Խրիմյան Հայրիկին, իսկ 3-ը՝ (№№ 60, 80, 81)՝ Մայր Աթոռի Մատենադարանին: Թեև առանձին փաստարկներ չկան, բայց կարծում ենք, որ դրանք ևս Լեոյի հիշատակված ձեռագրերից պետք է լինեն: Այստեղ ուշադրության է արժանի այն

պարագան, որ ինչպես տիրուհի Հյուրիգադի, այնպես և խաչիկ Դադյանի նվիրատվությունները կատարված են միաժամանակ:

Ամփոփենք:

Ելնելով շարադրվածից, որոշ վերապահությամբ, կարող ենք ասել, որ Լեոյի հիշատակված բայց չնկարագրված 20 ձեռագրերը (որոնք հետ այսու կնշվեն աստղանիշ ունեցող 14—33 թվահամարներով՝ որպես նախորդ 1—13 թվահամարների շարունակություն) ամբողջությամբ մտել են խաչիկ Դադյանի հավաքածուի մեջ և Հակոբ Թոփճյանի ցուցակում արձանագրված են 3, 4, 6, 7, 8, 11, 15, 18, 19, 25, 26, 53, 60, 78, 80, 81, 91, 92, 92ա, 93 թվահամարների տակ:

Նշված ձեռագրերից. 6-ը (№№ 6, 7, 8, 60, 80, 81) Մատենադարան են մուտք գործել 1897 թվականին և մտել «Գևորգյան» կոչվող հավաքածուի մեջ, իսկ մնացած 14-ը (№№ 3, 4, 11, 15, 18, 19, 25, 26, 53, 78, 91, 92, 92ա, 93)՝ 1903 և այժմ պահվում են հետևյալ թվահամարների ներքո (տե՛ս հին ու նոր թվահամարների կից տախտակը):

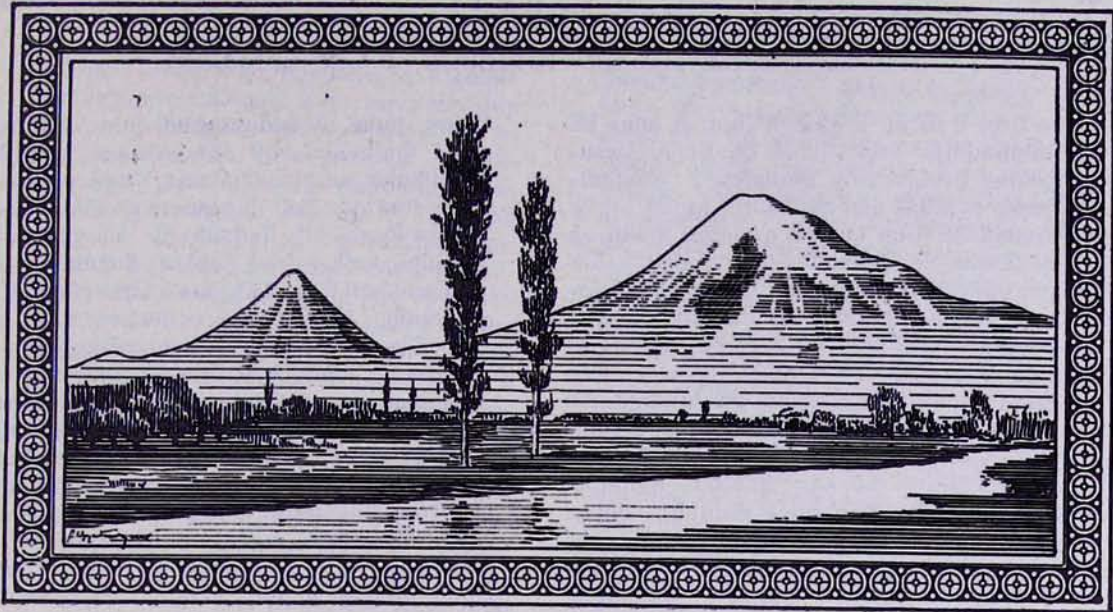
Համեմատական տախտակ

Թաղավարդեցի Գրիգոր քհ. Դադյանցի ձեռագրերի հին և նոր թվահամարների

Հին	Թոփճյան	Գևորգյան	Մատենադարան	Հին	Թոփճյան	Գևորգյան	Մատենադարան
1	27	—	3668	18	—	967	3259
2	—	—	—	19	11	—	3662
3	32	—	3872	20	15	—	3663
4	31	—	3671	21	18	—	3664
5	23	—	3871	22	19	—	4304
6	54	—	3876	23	25	—	3666
7	12	—	3943	24	26	—	3667
8	70	—	3678	25	53	—	3952
9	77	—	3681	26	60	1029	3159
10	52	—	4119	27	78	—	3965
11	62	—	4120	28	80	615	2559
12	63ա	—	3957	29	81	633	2561
13	47	—	3874	30	91	—	3883
14	3	—	4321	31	92	—	3451
15	4	—	3660	32	92ա	—	3967
16	6	362	3784	33	93	—	3685
17	7	897	2582				

* Հակոբ Թոփճյան, Ցուցակ ձեռագրաց Դադեան խաչիկ վարդապետի, մասն Ա, Վաղարշապատ, 1898:

Գ. Մ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻՆ ՃԱՌԱԳԻՐ

11-րդ դարի ականավոր մատենագիր Արիստակես Լաստիվերցին իր Աշտոտոցի Պատմությունից և «Մեկնություն ընթերցումաց»-ից զատ հորինել է նաև գեղեցիկ ճառեր: Սակայն այդ գործերի մի մասը ցրված լինելով զանազան ժառանգություններում, ժամանակի ընթացքում կորել է, իսկ մի մասն էլ վերագրվել է 18—19-րդ դարերի ինչ-որ Արիստակես վարդապետի, իսկ երբեմն էլ Աշտոցի դարաշրջանը հիշատակելու: Այդպես է պատահել նաև «Ինոր կիրակեն» ճառի հետ: Ուսումնասիրության ընթացքում պարզվեց, որ այն գրել է Արիստակես Լաստիվերցին: Բանասիրական այդ ապացույցը մենք տպագրել ենք Երևանի Խ. Աբովյանի անվ. հայկական մանկավարժական ինստիտուտի «Գիտական աշխատություններ» (Հայ գրականության բաժին) ժողովածուում (Երևան, 1968 թ., № 1, էջ 377—387):

«Ինոր կիրակեն» ճառը Լաստիվերցին գրել է Պատմությունից առաջ, «Գիրք սաղմոսաց»-ի և հատկապես Գր. Աստվածաբանի (Նազիազանցի, 328—389) համանուն ճառի խորը ազդեցությամբ: Լաստիվերցու

այս ստեղծագործությունը պահվում է Մաշտոցի անվ. մատենադարանի հինգ ժառանգություններում (18—19-րդ դարեր), Երուսաղեմի և Հակոբյանց վանքի № 413 Տոնապատճառում (14-րդ դար) և Վենետիկի Մխիթարյանների 13—14-րդ դարերի մի ժառանգություն (№ 236):

Համեմատական բնագիրը կազմելու համար մենք օգտվել ենք Մաշտոցի անվան մատենադարանի հինգ ձեռագրերից և Երուսաղեմի և Հակոբյանց վանքի Աշտոցի Տոնապատճառից: Վերջինս մի շարք այլ ձեռագրերի մանրաթափանցների հետ Երուսաղեմից ստացվել է ՀՍՍՀ Միևհատրների խորհրդին կից Հայ եկեղեցու գործերի կոմիտեի միջոցով և այժմ պահվում է Մաշտոցի անվ. մատենադարանում:

Բնագիրը, որն ունի ճանաչողական կարեւոր արժանիքներ, տպագրվում է առաջին անգամ:

Օգտագործված ձեռագրեր

Ա.	413	Դ.	2551
Բ.	2715	Ե.	6681
Գ.	8032	Զ.	8914

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԷՆ

Նոր է տօնս և չքնաղ՝ որք ի սմս եմ
խորհուրդք: Նոր՝ վասն զի նորոյ արա-
րածոց է սկիզբ և զանցեալն հնացու-
ցանէ և ինքն հանդերձեալ իրաց լինի
պատճառ: Նոր կոչի և գարուն, վասն զի
զձմեռնային ժամանակն հատանէ և նո-
րոգութեան արարածոց լինի ասպնջա-
կան, յորում և ծառք ի մեռեալ կերպա-
րանաց վերստին արծարծին նորոգու-
թեամբ ուղեշիցն և դալարութեամբ տե-
րեվոցն: Նոր կոչի, վասն զի զձմեռնային
անգարդութեան քօղն մերկանայ և զգե-
նու գիսառս և զմեծ վայելչութիւն՝ բու-
սուցանելով լինքեմէ գրոյս դալարոյ
զգանազանս: Նոր եմ և ծաղիկք բազ-
մագունակք կերպարանաց տեպեամբ՝
որք այն ինչ ի յերկրի բուսեալք և վաղ-
վաղակի ի ծայրս իրեանց ցուցանեն
զգանազան գոյնն ներկուածոց վառ ի
վառ և բոցատեսիլ հրաշիւք շքեղացեալ
և զարդարեալ ազգի ազգի հոտովք և
համօք և ճաշակօք, որովք ծիծաղի եր-
կիր և մեծաւ ուրախութեամբ ցուցանէ
զո՛ւմս իւր իբրև գնոր հարսն ելեալ յա-
ռագատէ: Նոր եմ և պտուղք ծառոց,
որք ի գագաթունս ոստոց և տերևոց նախ
ծաղկեալ փթթին, ապա հանգոյցս կա-

պեալ վասն մատաղութեան ընդ տերե-
վովն հովանան, զի մեղմախառն օդովն
սնանիցին անվնաս տապոյ արեգական
և յորժամ գայցեն ի կատարումն, ար-
տաքս ելանեն ի հովանոյն և ջերմու-
թեամբն արեգական եփեալ հասանեն և
պատրաստին ամենիշխան Առաջնորդին
իրեանց խորտիկք յօգնագունակք և
ճաշակք համեղագոյնք բաժանեալք յայ-
լագունակ համս և ի հոտս: Նոր է և
երկրագործաց մշակութեան արուեստ
սերմանեաց ցանումն և եզանց ընդ լծով
մտանելն, որք բազմախմուտ արուեստիւք
նախ զնոսա վարժեալ սովորեցուցանեն,
զի մի՛ ամեհաբար նահանջեալ անկանի-
ցին և խալիսն առնիցեն մշակութիւնն,
և ապա մեծաւ վստահութեամբ արօր
կառուցանեն և ընդ լծով ածեալ զնոսա,
պատառեն զքաղցր ակօսն լցեալ սեր-
մամբ, առ որս և աղօթիւք մշակելովն
զպտղատուն յօգնականութիւն կոչեն:
Նոր եմ և առ նմին բոյսք սերմանց ցո-
րեւոյն, սքանչելապէս ի միոջէ ցորե-
նահատէ երկնաջրովք ելանեն ծնկակապ
հանգուցիւք և ստեղծանձն աճմամբ, որք
ի կատար ընթացիցն ցուցանեն զհաւ-
կիցն դիրս երկպատում սենեկօք շրջա-

Ա Արքատագէտ Զ Արիստակէսի
Դ Քարոզ Նոր կիրակէի: Ասացեալ յԱրիս-
տակէս վարդապետէ
ԱԲ կիրակին
Ա որ փխ. որք
Ա արարածո
ԱԳԻ սկիզբն
Բ զձմեռնային
Ա ասպնջական
Զ ծառքն,
ԲԳԻԵԶ չիք վերստին
Գ ուղեշիցն
Ա տերևոյն
Բ զձմեռնային Ե ձմեռնային
ԳԻ վայելչութիւնս
Ա գրոյս ԳԻ գրոյսն Բ դալարոյ
ԳԻԵ զգանազան
Ա որքան (ինչ)
Ա զանազան ԲԳԻԶ զգանազանագոյնս,
ԲԳԻԵԶ գոյնս Ա երկուածոց փխ. ներկուա-
ծոց
Ա հոտիւք ԳԻԵԶ հոտօք Ա չիք և (համաք)
Զ յերկիր
Գ իբր
ԱԲԵԶ տերևոցն
Ա ծաղկել Զ փթին փխ. փթին Ա հանկոյցս
ԳԻ հանգոյն

Զ մատաղութեանն
Բ սնանիցեն Ա արեգականն
Ա ի հովանոյն Զ ի հուանոյն
ԲԳԻԵԶ ջերմութեամբ
Ա արեգականն
ԲԳԻԵԶ հասանին
ԱԲԳԻԶ ամենիշխան
Ե յօգնագունակ փխ. յօգնագունակք
Ա յայլագունակք
Զ չիք համս
Ա չիք և (ի հոտս) Զ ի հոտս
ԲԳԻԵԶ մշակութիւնք Ա արուեստք
ԲԳԻԵԶ սերմանց
Ա մտանել
ԲԳԻԶ վարժել Ա սովորեցուցանէ
Ե ամեհաբար Ա նահանջել
ԱԲԵ մշակութեան ԳԻԶ մշակութիւն Զ մշա-
կութեանն
ԱԳԻԵ օրօր (Զ առ օր) փխ. արօր
Ե պատունն փխ. պատառն Զ պատառին
ԱԲԳԻԵԶ (նոր) է
ԲԵԶ ցորեւոյն
Զ զսքանչելապէս
Բ ցորենահատ Զ ցորենահատ
ԲԳԻԵԶ երկնաջրօք ԳԻ ծնկաց
Ա հանկուցիւք Զ զոնդանձն աջմամբ, որ
Ա բազում ԳԻ երկպազում Ե երկպաղում

պատեալ, յորս հանդարտապէս ծնանցին ծնունդը սերմանեաց ըստ իրաքանչիւր ազգաց ամրացեալ սրեալ միգակօք, որովք պահպանին ի թոշնական որսորդականաց աներկիւղ հասանելով ի կատարումն իրեանց: Նոր են և ծնունդը խաշանց և անդէից, որք ի մատաղ հասակի ի ձմեռնային որջիցն իբրև յարգելանէ ազատեալք, խաղան ընդ միմեանս և խնդան՝ շրջելով համարձակ ի հովիտս և ի դալարաբեր վայրս: Եւ նոր է ծնողաց նոցա մարմնաբար արարութիւն և վերստին նորոգութիւն իբրև ի մեռելութենէ ի կենդանութիւն, որոց հովիւք և անդէտորք առեալ ի լերինս ելանեն և ի դալաբեր տեղիս արածեն և առ քաղցրահամ աղբերակամբ մակաղին, գիշերապահ արթնութեամբ առանց դժբանաց պահեն զնոսա, որպէս զի առատապէս մշակեացեն ի նոցանէ զբոխտումն կաթին պատրաստելով կերակուր գողտրիկ տերանց իրեանց: Նոր է թոշնոցն վաստակ և աշխատութիւն, որք ի ծայր ծառոց և ի քարանձաւս վիմաց ամրացեալք, բոյն կառուցանեն, յորս սնուցանեն զորդիս իրեանց բազում տառապանք և իբրև քնար ինչ բազմահնչօղ

ձայնիւ եղանակեն զերգս իրեանց, որովք հեշտանան անցաւորք ճանապարհաց: Նոր են մեղուացն գործք և հրաշք, քանզի այժմ իբրև յարգելանոցէ արձակեալք, ի վեր թոշին և զթևս օդոյն տան և երթեալք ի հովիտս ծաղկանոցաց զառ ի նոցանէ զօգուտն իբրև զհարկս պահանջեն և կապեալ զբեռինս ի կրկնուած ոտիցն՝ դառնան ի խորշս իրեանց և անհետազօտելի իմաստիւք մշակեն ըզգործս իրեանց՝ պտուղ քաղոր և անուշ, յորմէ ախորժելով կերակրին թագաւորք և ռամիկք: Նոր է և ծովու ճանապարհորդութեան ընթացք, քանզի ի ձմեռնային մրրկայոյզ վրդովմանց խաղաղացեալ հանդարտանայ և զնաւորդսն խնդամտութեամբ յուղարկէ, որոց երաշխատոր լինի դլփին՝ շուրջ խաղալով և փքալով, որք և ի նոսա հայելով համարձակապէս զկայմն ի վեր կանգնելով և զթևս առագաստին պարզելով քաղցրաշունչ օդոյն տան, յորմէ լցեալ, արագամէտ ընթացիւք իբրև զթոշնոն հերձանելով զմկանունս ջուրցն, հասանէ ի յառաջադրեալ տեղին: Նոր է և երկրի մաքրագոյն երևոյթ ի ձիւնաբեր ամպոց յատակեալ, և արեգակն՝ ի բարձրանիստ կամարն հասեալ, և լուսինն՝ ի բովանդակութիւն և աստեղաց պարք և ժամոց բարեկարգութիւնք: Եւ եթէ այսոքիկ ա-

ԲԵԶ սերմանեացն

Ա ամրացեալք ԳՂ ամրաց է Ա միգակօք

Զ թոշնական

Ա որսորդականացն

Ա աներկիւղ

Ա ի ձմեռնային ԲԶ չիք որջիցն Ե որջից

Ե արգելանէ

Ա ազատել Ա (շրջելով) ընդ միմեանս

Ե (շրջելով) ի Ե չիք ի (հովիտս)

Ե չիք ի (դալարաբեր) Զ դալարապեր

Ա մարմնապարարութիւն փխ. մարմնաբեր արարութիւն Զ արարութեան

Ա վերջստին

Ա յորոց

Բ անդէտորք Ե անդէ որք Զ անդէտորք ԳՂ չիք ի (լերինս)

Ե արածին ԲԳՂԶ չիք և

Ա աղբիւրակամբ

Ե գերահրաշ փխ. գիշերապահ

Ա դրժանաց

ԵԶ մշակեսցին

Ա կաթին

ԲԳՂԵԶ չիք կերակուր

Ա գողարիկ ԲԳՂԵ գողութիւք

Ե տերանց Ե թոշնոց

Ա աշխատամիտութիւն

Ա ամրացեալ

Զ բուն, յօրս

Ա լեղանակեն

Զ ճանապարհացն

ԱԲԳՂԵԶ Է փխ. են Զ գործ

Ա արձակեալ

Ե չիք և (զթևս) Դ օդոցն

Ա երթեալք Զ ի հովիտս Ե ծաղկանոցաց

Ա հարկ

Ա բեռինս Ա կրկնուածս Զ կրկնված

Ե մշակին զգործ

Ա անաւրար (ԲԵ անաւոր Զ անար օրր) փխ. անուշ Դ անուշ

Ա աղքատք փխ. թագաւորք

ԱԳՂԵ խաղացեալ փխ. խաղաղացեալ

Ե հանաւարտանայ

Ա յղարկէ

ԲԵԶ դլփին

Ա կանկնելով

Զ հերձանելով

Ա նոր իմն է փխ. նոր է

ԱԲԳԵԶ երևոյթ

Ա յատակել

Ա հառանել

Ա ի բաւանդակութիւն Զ ի բովանդակութիւն

Ա բարեկարգութիւն

Բ այսոքիկ Դ այսոքիք

մենքեան նորք ապին վասն գարնանաբեր ժամանակին, որոյ մերձաւոր տօնս է, ո՞րչափ ևս առաւել նոր է եկեղեցւոյ խորհուրդ և վայելչացեալ հոգևոր պաշտօնութեամբ, քանզի առաւ, որոց փոքր ի շատէ յիշումն արարաբ, ամենայն ամի չորիք եղանակօք գիտփոխումն առնուն, քանզի առ գարնայնովն ծննդագործին և յամարայնի աճեն և ի կատարելութիւն գան և յաշմանի ծերանան և ի ձմեռնային ժամանակուն մեռանին և ի գարունն վերստին նորոգին, որով և յարութեան մերոյ նկարի խորհուրդ, որպէս գրէ երիցս երանեալ Հայրապետն մեր սուրբն Գրիգոր: Իսկ եկեղեցի առանց հնամալոյ ունի զնորոգութիւն, քանզի չի՞ք ի սմա յեղեղմունք ժամուց և փոփոխմունք ժամանակաց, չի՞ք առ սմա հնամալ կամ ծերանալ, այլ ի ծերութենէ ի նորոգութիւն գալ, չի՞ք առ քարձրութիւնք և խոնարհութիւնք, քանզի Քրիստոսի կատարեցան և դադարեցան և այլ ո՛չ ևս յաւելուն, որպէս և ինքն իսկ ասաց, թէ «Կատարեալ են ժամանակք և հասեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ»: Քանզի ի նախաստեղծէն յերկրորդ հայր աշխարհաց սահմանեցաւ՝ ժամանակն առաջին, և երկրորդն ի մարգարէիցն պետն յօրէնադիրն Մովսէս, իսկ ի Քրիստոս կատարեցաւ: Այսպէս և ընդ աշակերտսն ասէր, թէ «Ահա ասիկ ելանեմք

յերուսաղէմ և կատարեցին ամենայն գրեալքն մարգարէիք վասն իմ»*: Արդ, ել և կատարեաց զկանխասացիկ քանն ծառայից իւրոց, որ վասն խաչի և չարչարանաց նորա, մահու և յարութեան սահմանեալ էին: Եւ այսօր նորոյ արարածոցս սկիզբն առնէ, որոյ ո՛չ գոյ փոփոխումն, վասն այնորիկ Նոր կիրակէ կոչի: Զոր օրինակ առաջին օրինաւորաց քահանայութիւնն փոփոխելով ի միմեանց մարդ ի մարդոյ առնոյր «վասն մահուան արգել լինելոյն»*, — որպէս գրէ Առաւել: Իսկ յորժամ եկն Քրիստոս և սահմանեցան ի մմա օրինականքն, կայ և պաշտէ առանց հնամալոյ միշտ և հանապազ՝ անցեալ ընդ երկինս և նստեալ ընդ աջմէ հօր: Քանզի ո՛չ մեռանի և մահ մմա ո՛չ ևս տիրէ, վասն այնորիկ երկրորդի ո՛չ կարօտամայ: Նոյնպէս և օրս այս նորոյ ժամանակի է, քանզի ո՛չ գոյ այլ ժամանակ, որ զսա հնացուցանէ, վասն այնորիկ կոչի նոր, յաղագս որոյ և առաջին կիրակէ, և ուրեքեակ գոյ, որ ցուցանէ եօթն ատուրք: Ի սմանէ սկսանելով զնոր արարչութիւնս նոյն թուովք յանգեալ, յորում ծնան և կենցաղավար կենացս ընթացք նովիմք թուովք չարեալ, իսկ սովա հանդերձեալ առեանն ցուցանի մեզ առաջին մի և անքակտելի գոյ: Եւ զի այսոքիկ այսպէս լո՛ւր Սոդոմոնի, որ ասէ. «Բաժին տալ ո՛չ մի-

Ա որո Զ որով
Ա եկեղեցոյ
Ե չիք խորհուրդ
Ա գորս փխ. որոց
Ա յեղանակաւք Ա փոփոխումն
ԲԳԴԵ գարնայնովքն Զ գարնայնովքն ԲԶ
ծննդագործեն
Բ ի ձմեռային Զ ի ձմեռային
ԲԳԴԵԶ ժամանակս
Ա վերջստին ԲԳԴԶ որովք
Ա մերո ԲԳԴԵԶ նկատի փխ. նկարի
ԱԳԴԵ երանելի փխ. երիցս երանեալ
Ա չիք մեր սուրբն ԳԴԵ չիք սուրբն
ԱԲԵԶ չի՞ք ի սմա փխ. չի՞ք առ սմա
ԲԶ յեղաշրջմունք փխ. յեղեղմունք
Ա դադարեցին Ե և այլևս ոչ
Դ յաւելեան Ե յաւելումն
ԲԳԴ արքայութիւն Ե յարքայութիւնն
Ա (երկրորդն ի) նմանէ ի հայրն արդարոց և
երրորդն (ի մարգարէից պետն) և արինա-
դիրն
Զ պետն
Ա (այսպէս) որպէս
ԲԳԴԵԶ չիք թէ
* Մարկ. Ա. 15

Ա եղև փխ. ել և ԲԳԴԶ և ԲԳԴԵԶ զկանխա-
սիկ ԱԲԵԶ քանս
ԲԶ նոր
Ա արարածո
ԱԲ կիրակէ ԳԴ կիրակի
Բ քահանայութիւն
Ա մահուն
Ա գրեալ է առաքեալ
Բ օրինակնքն ԳԴ օրինակն փխ. օրինա-
կանքն Զ գալ փխ. կայ
Ա և անցանելո (միշտ)
Ե երկրորդ փխ. երկրորդի
Ա (այս) նոր Ա ար (քանզի)
ԱԵ կիրակէ Ա ուրեքեակ (գոյ) ԲԵ ուրեքեակ
ԳԴ ուրեքեակ Զ չիք գոյ Ա (ի) նմանէ
ԱԳԴ սկսեցելովք ԲԵԶ սկսեցելօք ԳԴԵ արար-
չութիւն ԲԳԴԵ թուօք Ա յանկեալ
ԲԶ կենցաղակաւացս ԳԴԵ կենցաղաւոր կե-
նացս (Դ կենանցս)
ԲԵԶ նովիմք թուօք
Ե առաջի ԲԵԶ անքանակելի փխ. անքակտե-
լի ԳԴ անքակելի
Ա Սոդոմոնի (լուսանցքում) ԲԵԶ Սոդոմոնի
ԳԴ ժողովող 11.2 (լուսանցքում)
* Ղուկ. ԺԸ. 31
** Երբ. Է. 23

այն եօթանց, այլ և ութից»*: Արդ, զոր օրինակ առաւօտն զգիշերն հատանէ և ինքն արեգական կարապետ լինի և գիշերին ճրագ պիտոյ է: Իսկ յառաւօտուն հաւախօսի լինելով զգաստութեան միջնորդ, յորմէ իբրև խթանաւ ընդոստոցեալ զարթնուն մարդիկ և յիրաքանչիւր գործս յառնեն: Եւ առաւօտն թէպէտ յառաջ քան զծագումն արևուն է, սակայն յաւոր համարի հաշուին մարդիկ: Այսպէս իմա՛ ինձ և զառաջին ժամանակն կոապաշտութեան խաւարն աղջամղջեալ, յորում և մարգարէքն իսկ գիշեր անուանէին, որպէս Յոբ ասէր. «Գիշերք ցաւագինք տուան ինձ»**: Եւ Դաւիթ ասէ. «Ի մէջ գիշերի յառնէի»*** և դարձեալ. «Ասացի խաւար ուրեմն արդեօք ծածկեաց զիս»**** և «Գիշերի սատակեացի մովաքացին»*****: Եւ այլ ևս բազում ինչ գտանի ասացեալ ի մարգարէիցն: Արդ, ի յայնմ ժամանակի զօրեմն իբրև զճրագ ետ Աստուած, որպէս ասէր Դաւիթ «Ծրագ եմ բանք քո ոտից իմոց»***** և «Յայտնութիւն բանից քոց լուսաւոր և իմաստուն առնէ զողայս»*****: Իսկ ի գալ յախտեանից արդարութեանն, Յովհաննէս իբրև առաւօտու հաւախօսուն եղեալ ի

զգաստութիւն յարուցանէր զմարդիկ ասելովն. «Ես՝ ձայն բարբառոյ յանապատի. պատրաստ արարէք զճանապարհ»*: Արդ՝ սա զկոապաշտութեան գիշերն եհատ և առաւօտ խաղաղութեան ծագեաց, զկնի որոյ լոյսն թագաւորեաց, որ սպառսպտո զխաւարն հալածեաց և արար միջօրեայ փրկութիւն արարածոց մեծամեծ նշանօք և արուեստիւք, յոր հայեցեալ յօրհնութիւն ցփրրկեալսն հրաւիրէ ասելով. «Օրհնեցէք զտէր յօրհնութիւն նոր»**, զի սքանչելիս արար, զի եցոյց զփրկութիւն իւր ի ձեռն չարչարանաց խաչին և յայտնեաց զարդարութիւն իւր, զի եհան ի լոյս զստուերս մահու և դատապարտեաց զմեղս մարմնով իւրով և արդարացոյց զմեզ արեամբն իւրով: Արդ՝ վասն այսմ ամենայնի կոչի օրս այս նոր. զի ըստ Դուկայ ազգաբանութեանն յԱղամայ մինչև ի Քրիստոս թուեալ ազգահամար, յորս յաւոր մերոյ փրկութեան նկարեցաւ խորհուրդ, զնոյն թիւ գտանեմք և աստ յառաջաւորաց պահոց մտին մինչև յօրս այս կատարեալ, վասն այնորիկ նորոյ արարածոցս սկիզբն ասի գոյ և կիրակէ, բանզի տեառն նոյրեալ է՝ բարութք է և

ԱԲԳԴԶ ութիցն

Ա (ինքն) լուսոյ արեգականն Զ կարապետ

ԲԵԶ յառաւօտին ԳԻ յառաւօտին

Ա հաւախօսի Զ հաւախօսին

Ա զգաստութեան միջնորդ (վերջինս՝ լուսանցքում)

Զ (իբրև) և Ե խթանալ Ա ընդոստել

Բ մարդիկք

Դ առաւօտն Ե յառաւօտն

ԲԳԴԵԶ հաշուն

Ա ինձ իմա՛

Ա Յովք ԳԻ յօսաբեր փխ. Յոբ ասէր Ե յօր

ԲԶ գիշեր

Ե ցաւագին

Ա (յառնէի) առաւօտ առնել առ քեզ աստ-

ուած Ե առնէի փխ. յառնէի

Ա չիք ծածկեաց

ԲԶ սատակեցի

ԳԻ մովաքացի Զ մովաքացին

ԳԴԵ ի մարգարէից ԳԻ ի յայն փխ. ի յայնմ

Ա Դաւիթ ասէր

ԱԲԳԴ Յովհաննէս Ե Յօհաննէս

Ա առաւօտոյ ԳԻ առաւօտու Ե յառաւօտու

* Ժող. ԺԱ 2

** Յոբ Է 8

*** Սաղմ. ԾԺԸ 62

**** Սաղմ. ԾԼԸ 11

***** Եսայ. ԺԵ 1

***** Սաղմ. ԾԺԸ 105

***** Սաղմ. ԾԺԸ 130

Ա ի սգաստութիւն

Ա բարբառո Ե բարբառոյ

Ա զկոապաշտութեանն

Ե Եհատ ԳԻ առաւօտ

Ե սպառ սպառու փխ. սպառսպտո

ԲԳԴԵԶ չիք արար

ԲԵԶ արար (արարածոց) Ե արածոց փխ. ա-

րարածոց

ԲԵԶ նշանիւք

Ա յօրհնութիւնն

Ե յօհնութիւն ԱԲԳԴԶ ի (նոր)

Զ զսքանչելիս

Ա (իւր) յախտեանից

Ե Եհան

Ա զստուերս փխ. զստուերս Ե զստուերս

ԳԻ ի մարմնի փխ. մարմնով

ԳԴ չիք և արդարացոյց զմեզ արեամբն իւրով

Ա չիք այսմ

Ա Դուկա ԲԳԴԵ ազգաբանութեան Ա յԱղամա

Ա յորոց Ա փրկութեանն

Ա գտանեմ

Ա մտն

Զ վասն այսորիկ

Ա սա (նորոյ) արարածոյ Ե արարածս

ԱԲԵԶ կիրակէ

Ե բարութք

* Յովն. Ա 28

** Յուդիթ ԺԶ 15

այս: Զոր օրինակ յաշխարհականութենէն խոնարհ ամենայն իշխանութեանցն յօրինին կարգք նորին հրամանաւ. այսպէս և օրս նորոյ արարածոցս սկիզբն ասի գոյ և կիրակէ, որ է տէրունի օր իբրև յաշխարհէ ի սմանէ շառաջ կարգաւորին ամենայն տարևորական ժամանակացն ընթացք, և սա անծերանալի գոյով, միշտ նոյնութեամբ պատուեալ տէրունի, որ է պատկեր և կերպարան հանդերձելոյ ատենին վասն նոյնութեան, վասն որոյ և նաակատիս հրամայէ առնել, որ է ուրախանալ հոգևոր խնորութեամբ, որպէս սաղմոսերգուն թելադիր լինի ասելով. «Արարէ՛ք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ»*, քանզի հաւատացելոց տեղի ուրախութեան ոչ այլ գոյ, բայց եթէ յեկեղեցոց, որ տէրունական արձանն հաւտաւեալ կայ, որ զմահ կենարարին քարոզէ, քանզի թագաւորական ասպարիզին ամենայն զօրքն նորա անդր ժողովին, զի ուրախակից նմա լինիցին: Նոյնպէս և աստ ի տէրունական ասպարիզին ժողովիմք յեկեղեցիս, յորում աթոռ փառաց քազմեալ կայ, և ուրախ է միշտ յարարածս իւր, զոր արար ի մէջ երկրի: Ուրախացուք և մեք, քանզի թէ նա ի փրկութեան մեր՝ զոր փրկեաց ուրախ է,

Ա իա ակն Հոյսենէն ԲԳ իա ական Հուէն
Ե ի Զական չիք Հուէն (Վիս. յաշխարհակա-
նութենէն) ԲԶ յօրինեն Ե յօրինի

Ա. արարածոյս

Բ գալ

ԱԲԵԶ կիրակէ

ԲԶ չիք իբրև ԱԲ (իբրև) իաէ ԳԴ իա Ե ի
տարեկանէ (Վիս. յաշխարհէ)

Ա ժամանակաց ընթացքն

ԲԳԴԶ նոյնութեան

ԳԴ չիք է

Ա յատենին

ԱԲԶ չիք և

Ա. ուրախանան

Ա. տան

Ա չիք գոյ Ա. թէ Վիս. եթէ

Ա. յեկեղեցոյ

Բ տէրունական Զ արձան

Ա. (քանզի) որպէս

Ա. ասպարիզին Վիս. ասպարիզին

Ե զօրք

Ա. ասպարիզին

ԳԴ յեկեղեցին Ա. ա (աթոռ) ԲԳԴԶ չիք ա

Ա. կա

ԳԴԶ չիք արար

ԳԴԵ ի փրկութիւն

* Սաղմ. ԺԺԷ. 27

քանի՞ ևս պա՛րտ է մեզ ուրախ լինել վասն մեր: Զի թէ երկնաւոր զօրութիւնքն ի գիտ միոյ մեղաւորի ուրախ լինին, ո՞ր այսքան քազմութիւն փրկելոցս է, քանի՞ ևս պա՛րտ է մեզ վասն մեր ուրախ լինել: Եթէ յԵգիպտոսէ և ի Բաբելոնէ փրկեալքն զմիմեանս յորդորէին և օրհնութիւն նոր երգէին Աստուծոյ ի Փարաւոնէ և ի դժոխաց գերծեալքն ո՞րչափ ևս մեք: Արդ՝ ասացուք և մեք «Օրհնեցէ՛ք զտէր յօրհնութիւն ի նոր»: Բայց նոր օրհնութիւն յորժամ յետ, զնոր կենացս իմա՛, որ յարդարութենէ և ի կատարեալ վարուց ընծայի, զի եթէ մեղք հնացուցանեն և ապականեն, յա՛յտ է, թէ արդարութիւն անարատս առնէ և նորս: Արդ՝ ի հաճոյական վարուց պա՛րտ է օրհնել զԱստուծո՞, քանզի չկայէ՞լ ի բերանոյ մեղաւորի գովութիւն Աստուծոյ, որպէս գիրք ասեն, քանզի ի խոժադոժմն չառին յանձն գերեալքն ի Բաբելոն գերգան Սիովնի երգել, ո՞րչափ ևս առաւել ի բարբարոսական յոգոյց չէ օրէն: Արդ՝ ասելովն նոր՝ զնոր կենացն նշանակեաց, քանզի ամենայն ինչ նորոգեցաւ Քրիստոսի վերստին, զի հինն էանց և եղև ամենայն ինչ նոր: Նոր է և եկեղեցոյ խորհուրդ և զայս յԱռաքելոյն ուսանիմք. «Յայտնեցի արդ իշխանութեանց և պետութեանց, որք յերկինս են, քազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ՝ ի ձեռն եկեղեցոյ»* և դարձեալ՝ «Խորհուրդն ամրածածուկ, որ ան-

Ե զօրութիւնք

Ե փրկելոյ

Զ քանզի Վիս. քանի ԲԳԴԵԶ չիք ևս

ԳԴ լինիլ

Զ ի Բաբելոնէ

ԳԴ ի փարաւոնէ Զ ի փառաւոնէ

ԲԳԴԵԶ (ի փարաւոնէ) գերծեալքն (Զ ծեր-
ծեալքն Բ գերծեալք) և՛ ի դժոխաց

Ա. իմայ Ա. ընծայի

ԲԳԴԵԶ թէ Վիս. եթէ

Ա. հաճական

ԳԴ ասեն գիրք

Ա. (քանզի) թէ առ չիք ի

ԳԴ ի խոժադոժմն Ե Բաբելոն Զ Բաբելոն

ԲԳԴԵԶ Սիովնի

նշանակեացն

Ա. վերջստին

Զ եկեղեցոյ

Ա. յառաքելոյ ԲԶ յառաքելոյն Դ յառաքելոյ

Զ յայտնեցին

Ա. որ Զ երկիւն (են) ԳԴ քազմապատիկս

Բ իմաստութիւն

Ա. եկեղեցւոյ

* Եղիս. Գ. 10

յայտ էր յախտեանցն և ազգաց, այժմ յայտնեցաւ արքոց իրոց»*: Նոր է և եկեղեցւոյ պատիւ և զայս դարձեալ Առաքնայն ուսուցանէ. «Ընում, ասէ, զպակասութիւն չարչարանացն Քրիստոսի և մարմնի իմում վասն մարմնոյ նորա, որ է եկեղեցի»*: Նոր է և եկեղեցւոյ պաշտօնն և զայս Քրիստոս յայտ արար ասելովն. «Շշմարիտ երկրպագութ, ասէ, յորժամ գան և երկիր պագանիցեն Հօր՝ հոգւով և ճշմարտութեամբ***», քանզի Հայրն այնպիսի երկրպագութ իւր խրնդութիւն: Նոր է և եկեղեցւոյ հոգևոր ծնունդ և վերստին, և զայս յառաջագոյն տեսեալ Մարգարէն՝ զարմանայր ասելով. «Ո՛վ ետես և կամ ո՛վ լուսաւ այնպիսի ինչ. եթէ երկնեաց երկիր, և ծնաւ ի միում ատուր և ի միում ժամու ազգ մի ողջոյն բազում»****: Նոր է և յեկեղեցւոյ արքոյ սեղանոյն խորհուրդ և փառք, զի ոչ ևս ի ծայրս եղջերացն զարիւն նոխազացն ունի, այլ բովանդակ ամենայնի ներկեալ է կենարար արեամբ օծելոյ որդւոյն Աստուծոյ: Նոր է և յեկեղեցւոյ պետութեանն կարգ և զայս ի Քրիստոսէ ուսանիմք, զոր առ հրէայսն առաջնորդս ասէր, թէ. «Բարձցի ի ձեռն արքայութիւն Աստուծոյ և տացի ազգի, որ տացէ ի ժամու զպտուղ նորա»****: Նոր է յեկեղեցւոյ և քրիստոնէութեան անուն, և

զայս Մարգարէին յառաջ խոստացաւ Աստուած. «Եւ ծառայից իմոց կոչեցի անուն նոր, որ օրհնեցի ի վերա երկրի»*: Նոր է և յեկեղեցւոյ հաւատացելոց և ծառանգատրաց լոյս, և զայս դարձեալ Առաքեալն ցուցանէ. «Այսուհետև չենք ծառայք, այլ որդիք, ծառանգք Աստուծոյ և ծառանգակիցք Քրիստոսի»*: Նոր է և յեկեղեցւոյ աւետիք արքայութեանն և զայս նոյն ինքն Առաքեալն ուսուցանէ. «Ընդ մեա, ասէ, յարեաք և ընդ մեա նստաք յերկնատրսն ի Քրիստոս»***: Համաձայն սմին և Տէրն ասէ. «Ուր եսն եմ, անդ և պաշտօնեայն իմ եղիցի»****: Նոր է և յեկեղեցւոյ խորհուրդ յարութեանն մեռելոց և յայսմ հաւատարիմ միջնորդ, թէ որ ասէ. «Խորհուրդ մի ասեմ ձեզ, ամենեքեան ննջեցուք, այլ ո՛չ ամենեքեան նորոգեցուք, յանկարծակի յական թօթափել, քանզի փող հարկանի և մեռեալք յառնեն առանց ապականութեան և մեք նորոգեցուք»****: Տեսանե՛ս զՔրիստոսի պարգեացն առատութիւն, թէ ո՞րքան բարիս շնորհեաց մեզ, յայս ամենայն հայեցեալ Առաքեալն, ասէ, թէ ամենայն ինչ նովաւ նոր եղև: Արդ՝ այս բարեացս ամենայնի պատճառ և աղբիւր է օրս այս, վասն այնորիկ կոչի նոր: Բայց և սա

ԲԳԴԵԶ յախտեանց Ա յազգաց
ԳԴԵԶ (նոր է և) եկեղեցի (Բ կրկ. և եկեղեցի) փխ. եկեղեցւոյ պատիւ

Ա առաքեալ

Զ եկեղեցւոյ

Ա պաշտաւն

Բ երկրպագանիցեն Ե (երկիր) պագիսնիցեն

Ա հոգով

Ա հայր

Ա վերջստին

Ա թէ փխ. եթէ

ԱԳԴԵ չիք. ի միում ատուր և

Ա բաւանդակ

Զ օծելով

Ա որդւոյն

Ա առաջնորդ (լուսանցքում) կարգք

ԳԴ (ի) Քրիստոսի

Ա հրէայս առաջնորդսն Ե՝ առաջնորդս.

Ա բարձի

ԱԳԴԵ արքայութիւնն

Ա յեկեղեցւոյ

ԱԳԴ քրիստոնէութեանն

* Հմմտ. Կողոս. Ա. 26

** Կողոս. Ա. 24

*** Յովն. Դ. 23

**** Հմմտ. Եւայ. ԿԶ. 3

***** Հմմտ. Մատթ. ԻԱ. 41, 43

Ա չիք որ

Ա յեկեղեցւոյ Զ յեկեղեցւոյն

Ա չիք և (ծառանգատրաց)

Ա առաքեալ

ԲԶ ծառանգակից

Ա յեկեղեցւոյ

Բ արքայութեան ԲԶ չիք ինքն

Զ չիք խորհուրդ

ԲԶ յարութեան

Ա այսմ

Զ չիք միջնորդ

Զ չիք խորհուրդ

ԲԳԴԵԶ նորոգիցուք

ԲԵԶ թօթափելն ԳԴ թօթափիլն

Բ փոել փխ. փող. Զ մեռեալքն

ԳԴ նորոգիցուք

Ե յայսմ Ա առաքեալ

ԳԴ չիք նովաւ

Ե չիք նոր Զ բարեացն

ԲԳԴԵԶ չիք ամենայնի

Ե (վասն) այսորիկ ԲԳԴԵԶ չիք և

* Եւայ. ԿԵ. 15

** Հմմտ. Գաղատ. Դ. 7, Հովմ. Ը. 15

*** Եփես. Բ. 6

**** Հովն. ԺԲ. 26

***** Ա. Կորնթ. ԺԵ. 51

կերպարան է հանդերձեալ աշխարհին: Սա օրինակ է և նա ճշմարտութիւն: Սա անցնելով անցանի և նա յախտեան կայ: Աստ ի մասնէ գիտեմք և ի մասնէ մարգարեանմք և անդ ի կատարումն հասանեմք բարոյն գիտութեամբ: Աստ ի պտղոյ վայելեմք Հոգւոյն, իսկ անդ նոյն ինքն Հոգին սուրբ բնակէ ի մեզ: Աստ գտունկ առաքինութեան տնկեալ սնուցանեմք և անդ զպտուղն կրեալ վայելեմք: Աստ ի հանդիսի կացեալ նահատակիմք և անդ փառօք պսակիմք: Աստ քաղցնումք և անդ յագիմք ի սեղանոյ լիութեան Տեառն: Աստ աղքատանմք հոգւով և անդ ի ծոց արքայութեան ընդունի գմեզ: Աստ հեզութեամք և խոնարհութեամք գնամք, որպէս ուսաքն ի նմանէ, և անդ զարքայութիւն երկնից ժառանգեմք: Աստ ողորմութիւն առնեմք կարօտելոց, որք ի ձեռս մեր հային և անդ չերկինս բարձրութեամք հանդիպիմք ողորմածին Քրիստոսի: Աստ սրբութեամք դաստիարակեմք զսիրտս մեր և անդ յուրջ երեսօք տեսանեմք զԱստուած: Աստ խաղաղարարք առ ամենեւին ցուցանեմք զմեզ և անդ որդիք Աստուծոյ լեալք և ժառանգակիցք Քրիստոսի գտանիմք: Աստ փոքր ի շատէ հալածիմք յաղագս արդարութեան և անդ յարքայութեանն երկնից հանգչիմք հանապազ: Աստ սուգ առնումք և լամք

վասն մեղաց, և անդ խնդամք և ուրախանամք միշտ: Աստ ի պատերազմի արիանամք իբրև զքաջս և անդ պսակիմք իբրև զյաղթողս: Տեսանե՛ս՝ ո՛ր տարաւ եհան զմեզ քանս, տեսանե՛ս՝ ցո՞րքան հրահանգս առաքինութեան եմոյժ ի մեզ տօնիս խորհուրդ: Արդ՝ այստիեան յիշեացուք զԱռաքելոյն զխրատըն, որ հրամայէ. «Ո՛չ կերպարանօք աշխարհիս կերպարանիլ, այլ նորոգիլ միշտ ի նորոգութիւն մտաց և կերպարանիլ ի կերպարանս պատկերի Արարչին մերոյ»* և այս է օրինակ կերպարանին, զակն ողջախոհացուցանել, այսինքն՝ ի ցանկական տեսութենէ խոյս տալ: Ասա՛ ի վերայ ամենայն զգայարանացն և անդամոցն, և ապա ասա՛՝ այսպէս նորոգի մարդ, այսպէս պատուի նաակատեսցս օր, այսպէս մերկանամք զհին մարդն, այսպէս զգեմումք զնորն՝ որ ըստ Աստուծոյն: Զայս օրէնքն դաստիարակեցին, զայս ի մէջ Քրիստոսի և օրինակացն մարգարէքն, զայս հոգևոր օրինացն կատարիչ և կատարած Քրիստոս: Այսորիկ աղագաւ ի ներքս եմոտ փոխանակ հնոյն նորս: Եւ յաղագս ակտիւն, որ յախտիցն կոչեցաւ վասն այնորիկ փայտ հակառակ փայտի և դառնութիւն ճաշակացն՝ յաղագս ճաշակմանն, զի օճն խաչատաակեցի և հեշտութիւնն յաղթեացի, և զԱդամ վերստին կեցուցի կամ

Ա. ճշմարտութիւնն
Ե չիք սա... ճշմարտութիւն
Ա. կա Ե ի սմանէ փխ.
Ի մասնէ
Գ. հասանիմք (բարոյն)
Դ. բարոյն հասանիմք Ա. բարոյն գիտութիւն
Ա. հոգւոյն վայելեմք
Ա.Բ.Գ.Դ.Ե. չիք ինքն Բ չիք ի
Ե տուցանեմք Բ.Զ. զպտուղ
Բ.Գ.Դ.Ե. չիք վայելեմք փխ. պսակիմք
Գ.Դ. քաղցրանում փխ. քաղցնումք Ա. (քաղցը-
նումք) և ծարաւիմք առաքինաբար
Ա. սեղանո
Ա. հոգով Ա.Զ. արքայութեանն
Բ. ուսաք
Ա. չիք ի նմանէ
Գ.Դ. զողորմութիւն
Ա.Ե. որ փխ. որք
Ա. ամենեսեան
Ա. լեալ Ա.Բ.Գ.Դ. ժառանգակից
Բ.Զ. գտանեմք
Ա. յարքայութիւնն Գ.Դ. յարքայութիւնն Բ. յար-
քայութիւն
Գ.Դ. (առնումք) վասն մեղաց և լամք

Գ.Դ. զյաղթօղս
Ե. Էհան
Ա. խորհուրդս
Ա. զառաքելոյ Գ.Դ. զառաքելոցն
Ա. խրատն
Գ. կերպարանել
Ե. նորոգութիւնք
Բ.Գ.Դ.Ե. չիք պատկերի
Բ.Զ. չիք մերոյ
Ա. առտ փխ. առա
Ա. ի վերա... սգայարանացն Բ.Զ. չիք ի վերայ
ամենայն
Բ. անդամացն
Ա. նորոգիմք փխ. նորոգի մարդ
Ե. պատի
Զ. ըզհին
Գ.Դ. Աստուծոյ Ե. այն փխ. Աստուծոյն
Ա. (զայս) մեզ
Զ. մարգարէն
Բ.Գ.Դ.Ե. չիք նորս
Ա. հեշտութեանն յաղթեցէ
Ա. վերջստին Ա.Գ.Դ. չիք կեցուցի կամ Զ. չիք
կեցուցի
* Հմմտ. Հոովմ. ԺԲ 2

կեցուցել և զանկեալն միսանգամ նորոգեցել: Այսոքիկ այսպէս եղելոց պատկանեցո՛ւք ի շնորհէն, լիցո՛ւք հաւատի պահապանք մերոյ փրկութեան, միշտ ի մտի կայցուք զերախտիսն Փրկողին մերոյ, Յիշեցուք զառ ի Պետրոսէ աւանդեալն. «Ոչ թէ արծաթեղինօք կամ

ոսկեղինօք փրկեցաք»*, և այլն, որում վայելէ փառք և իշխանութիւն այժմ և յապայն յանգրաւ յաիտենի: Ամէն:

Ա այսպիսի բանի աւարտէ և փառք. զի շտապս էի: Յիշեցէք զԿր[ակոս] գրագիր զմեղոցեալս Գրի այսպիսի բանի աւարտէ և փառք յաիտեանս ամէն: Վերջ Ե այսպիսի բանի աւարտէ և փառք

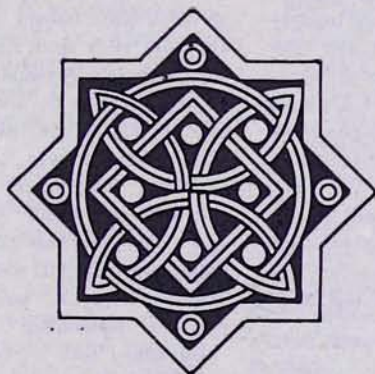
Զ անգրաւ

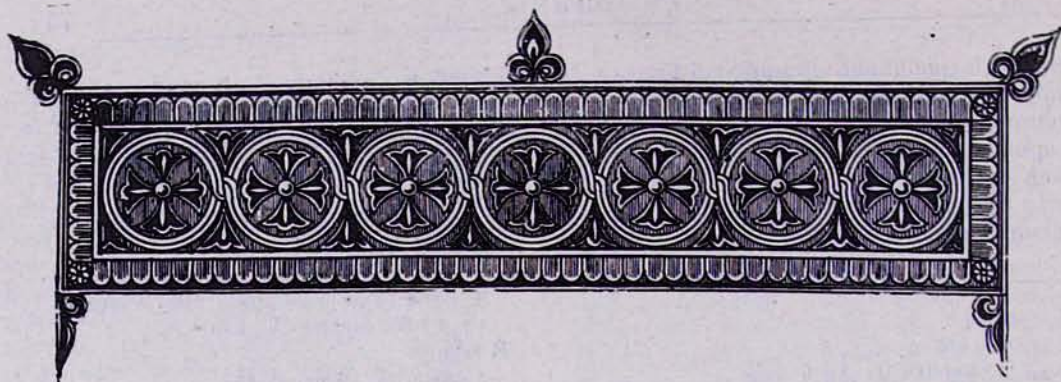
* Հմմտ. Ա. Պետր. Ա 18

Ա այսոքիկ

Զ արծաթեղինօք

Զ ոսկեղինօք ԱԳԴԵ չիք և այլն

ԷԴՎԱՐԴ Մ. ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ԽՐԱՏՆԵՐԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Խրատն, ընդհանրապես, իբրև հասարակության, անհատի բարոյական դաստիարակության միջոց, սկիզբ է առնում մարդկության քաղաքակրթության հետ միաժամանակ: Հայտնի են հին և միջնադարյան ամենատարբեր լեզուներով ու խմբագրություններով մեզ հասած բազմաթիվ խրատներ, որոնց մի մասը մեծ տարածում է գտել բազմաթիվ ժողովուրդների մոտ: Այդպիսի նշանավոր խրատական գլուխ-գործոցներից են Խիկարի խրատների ժողովածուն, Նուշիրվանի խրատները և այլ ժողովածուներ: Սրանց մեջ հիմնականում քարոզվում են իմաստության, բարության համամարդկային գաղափարներ, որով և թերևս պիտի բացատրել նրանց տարածումը՝ զարգացման ամենամաշափ մակարդակ և ազգային ու կրոնական ամենատարբեր կազմ ունեցող երկրներում: Այդ խրատների բնորոշ կողմերից մեկն էլ այն է, որ սկիզբ դրին գրական նոր տեսակի, խրատական ժանրի: Սակայն, խրատական բովանդակություն ունեցող երկերը ուղղակիորեն չեն առնչվում այդ ժանրին:

*
* *

Խրատը միջնադարում որոշակի չի առանձնացվել: Հայ մատենագրության մի այնպիսի քաջատեղյակ հեղինակ, ինչպիսին Կիրակոս Գանձակեցին է, թվելով Մխիթար Գոշի թողած գրական հուշարձանները, գրում է. «Եթող նա յարձան և յիշատակ գերեզմանի գիրս իմաստախոս»՝ յօգուտ իմաստասիրաց, համառոտ մարգարեութեանն Երեմիայ՝ գեղեցկագիր կարգօք, և սուղ ինչ կանոնս վասն սպաստաորեզոյ մարմնոյ և արեան Տեառն, թե որպէս պատշաճ իցէ կամ

որպիսի կարգօք, և գիրք մի ողբ ի վերայ բնութեանս՝ ի դիմաց Եւայի՝ առ դատերս նորա, և գիրք մի յայտարարութիւն ուղղափառ հաւատոյ՝ ընդդէմ ամենայն հերձուածոց, ի խնդրոյ մեծ զօրավարին Ջաքարէի և եղբօր իւրոյ, և այլ թուղթս խրատականս»¹: Ուշագրավ է, որ հայագետ Հ. Հ. Տաշյանը հնարավոր է համարում, թե Կիրակոսի վերևում նշված «թուղթս խրատականս» գրությունների մեջ, բացի զուտ խրատական գործերից, կարող են հաակացվել նաև Գոշի մյուս գործերը, որոնց մասին դարձյալ ակնարկում է Կիրակոսը. «ցանկացաւ նա հմուտ լինել գրոց արքոց և առակաց խորնոց, որ կան ի նոսա»՝ որ նախընթաց թուղթս խրատական» բառերուն հետ կրնայ առնուիլ Գոշի առակներու հաւաքում մը յօրինելու իմաստով²:

Այստեղ ոչ միայն խրատները, այլև բազմաթիվ այլ արձակ գործեր ժանրային խառնաման չեն եկն թարկվում: Ավելին, բազմաթիվ տարբեր բնույթի և բովանդակության ստեղծագործություններ համարվում են խրատներ:

Եվ իրոք, եթե միջնադարյան արձակի բնագավառում երբեմն խիստ դժվար է, ժամանակակից հասկացողությամբ, առանձնացնել տարբեր ժանրային պատկանելության գործեր, ապա այդ առավել ևս դժվար է խրատների հարցում:

Ի՞նչ է խրատը: Ընդհանուր առմամբ յուրաքանչյուր գրավոր կամ բանավոր աղբյուր հետևյալ պատասխանն է տալիս. «Հրահանգ, կրթութիւն դաստիա-

¹ Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն, Վենետիկ, 1865, էջ 115:

² Հ. Հ. Տաշյան, Ժողովածոյք առակաց Վարդանայ, Վիեննա, 1900, էջ 16:

րակություն»։ («Ամուցանիչքը գնուսա (գորդիս) խրատու և ուսմամբ Տեսուն») նաև խորհուրդ («Այսպես տամ քեզ խրատ»), ինչպես և ուսումն, մակացություն, գիտություն։ (քերականություն, և ճարտասանություն և այլոց հանճարող խրատու տեսանք»³, կամ «Պատուէր, հրահանգ, ... Իմաստալից խօսք՝ առածի ձեռով, ... Ուսուցանելու դաստիարակելու միջոցը հին ժամանակ, պատիժ, ծեծ, խտրություն»⁴։ Միջնադարյան հայ մատենագրության մի այնպիսի կոթող, ինչպիսին Մովսես Խորենացուն վերագրվող Պիտոյից գիրքն է, այսպես է բնութագրում խրատները. «խրատ է բան բացատրությանը գլխատերը, յորդորելով յինչ, և կամ հրաժարեցուցանելով»⁵։

ԺԳ դարի նշանավոր հայ խրատագիր Հովհաննես Երզնկացի («Պլուգ»), մի առիթով խոսելով առակի առանձնահատկության մասին, տալիս է մի ձևակերպում, որը որոշ չափով վերաբերում է նաև խրատական գրություններին։

«Արդ, ամենայն գիրք աստուածային առանձին անուորությունները յարդեանցն և յիրացն կոչեցան, որպես Ե գիրքն, Մովսիսի Պատմությունն Արարածոց, Ծնունդ և Ելք և այլով անուամբն մակագրեցան, նշանապետ և այլ գիրք մարգարէիցն, և պատմությունը թագաւորացն, և ի նորս Աւետարանն փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»։

Արդ, ի սոցանէ ոմանք յանուն պատմողացն կոչին, և են, որք յիրացն և յարդեանցն և ի գործոցն զանուանցն կոչումն բերեն յինքեանս։ Իսկ Մովսիսի գիրքս, ոչ այնպէս, այլ առակք անուանեալ կոչի, զի ո՛չ միոյ իրացն նշանակէ, այլ զամենայն խրատ իմաստութեան և խորհրդոյ ունի յինքեան։ Եւ ո՛չ միայն մարգարէութիւն է և ոչ յատուկ պատմութիւն, զի ոչ հայցեաց առ մարգարէութիւն և ոչ թագաւորութիւն, այլ խնդրեաց զիմաստութիւն, որ զամենայն տեսակս բարութեան զինքեան պարունակեալ ունի»⁶։ Այնուհետև Երզնկացին բացատրում է նաև, որ առակների իմաստը չպետք է ուղղակի հասկանալ, այլ այլաբանորեն⁷։

Այս բնորոշումը մեծ չափով համապատասխանում է նաև խրատական բնույթի գործերին։ Իրոք, խրատը ևս որոշակի հարցի չի նվիրվում, այլ ինչպես առակը՝ «զամենայն խրատ իմաստութեան և խորհրդոյ ունի յինքեան»։ Դրանում համոզվելու համար բավական է դիմել հենց իր՝ Երզնկացու խրատական գործերին, որոնցում շոշափվում են ամենաբազմազան հարցեր, ըստ որում, նայած հանգամանքներին, այդ ամենը երբեմն մատուցվում են իբրև խնդրանք, երբեմն՝ խրատ, երբեմն կարգադրություն և այլն։ Հիմնական տարբերությունը թերևս նրանումն է, որ խրատի ի-

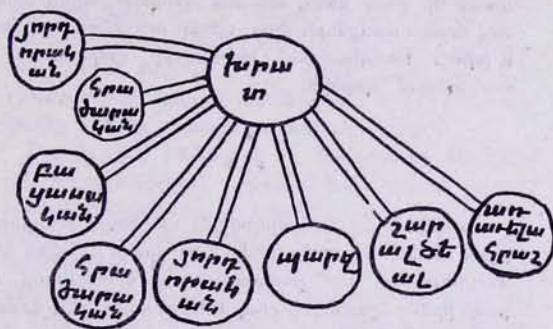
մաստը պետք է ուղղակի հասկանալ և ոչ այլաբանությամբ։

Մյուս կարևոր եզրակացությունը՝ վերը բերված հատվածից այն է, որ միջնադարում գրական, գիտական երկերը տարբեր «ժանրերի» էին բաժանվում ոչ այնքան իրենց կառուցվածքային ձևի, որքան բովանդակության առումով։

Այս հանգամանքները կարևոր ենք համարում՝ միջնադարյան բազմաթիվ ճանրերի ու քարոզների շարքում խրատական բնույթ ունեցողները զատորոշելու համար։

Միջնադարում խրատները տարբեր խմբերի են բաժանվել։ Պիտոյից գրքում նրանք անջատված են հետևելալ կերպ. «Եւ խրատուս ոմն է բացասական, որպէս. Պէտք են ընչից։ Եւ ոմն է հրաժարական, որպէս Ոչ է պարտ զամենայն գիշերն քնել։ Եւ ոմն՝ յորդորական, որպէս պարտ է յաղթատութենէ փախչել։ Եւ ոմն՝ պարզ. Մի հաւ՝ քաջ։ Եւ ոմն շարալըծեալ։ Ոչ ի բարոյք բազմիշխանութիւն, մի իշխան եղիցի։ Եւ ոմն՝ առաւելահարաշ։ Ոչինչ տկարագոյն երկիր սնուցանէ քան զմարդ։ Արդ զանազանութիւն այս է խրատուս»⁸։

Հետաքրքիր է, որ դասական այս բաժանումը պահպանվել է նաև 1817 թ. գրված մի ձեռագրում, աղյուսակի ձևով⁹։

Ուշադիր դիտելու դեպքում դժվար չէ համոզվել, որ ինչպես Պիտոյից գրքում, այնպես էլ աղյուսակում եղած տեսակները կարելի է միավորել երեք հիմնական խմբերի մեջ։ Երզնկացին հենց այդպես էլ անում է՝ ըստ նրա խրատները բաժանվում են հետևյալ խմբերի.

ա) Հորդորական, բ) հրաժարական, և գ) միջակային.

«Եւ գիտելի է, զի ամենայն խրատ կա՛մ յորդորական է, կա՛մ հրաժարական և է, որ միջակաբար ունի։ Եւ պարտ է, որ յորդորէ յիրս, նախ զգեղեցկութիւն նորին գովութեամբ ներքողեալ ցուցանէ և զագնուականութիւն փառաց և պատուոյ նորին նազելի առնի, որպէսզի ի ցանկութիւն զմիտս լսողին շարժիցէ։ Իսկ յորմէ հրաժարեցուցանէ զընդիմական նորս

³ Բառգիրք Հայկազեան լեզուի, Վենետիկ, 1836, էջ 992։

⁴ Մո. Մալխասեան, Հայերեն բացատրական բառարան, Բ. Բ. Երևան, 1944, էջ 308։

⁵ Յաղագս Պիտոյից, Վենետիկ, 1865, էջ 356։

⁶ Մտղ. ձեռագիր № 2173, ԺԴ դ., էջ 383բ, «Նորին Յոհաննիս Երզնկացու, ի սուրբ առաքելաւն...»։

⁷ Անդ, էջ 364ա։

⁸ Յաղագս Պիտոյից, Վենետիկ, 1865, էջ 356։

⁹ Մտղ. ձեռ. № 353, էջ 296ա։

և զվնասու հետևողաց նորին երևցուցանէ որոյ կարծեօք բարին թուեցեալ լինէր, իսկ միջակ է, որոյ դեմքն ոչ է յայտնի, այլ հասարակաբար զխրատական բանն առաջի դնէ»¹⁰:

Խրատի ընդարձակ հասկացողությունը եթե մի կողմից հնարավոր է դարձնում խրատական գործերի բազմազանությունը, մյուս կողմից օրինաչափ է դարձնում այն հանգամանքը, որ խրատական գործերի համար իրեն ատաղձ ծառայեն ամենաբազմազան գյուտեր: Եվ իրոք, նրանց համար աղբյուր են հանդիսացել Աստվածաշունչը, և՛ Կանոնագիրքը, և՛ սըրբերի ու ժամանակակից վարդապետների երկերն ու ասույթները, և՛ իրական կյանքից ամհատի ու սեռուղիների ստացած փորձը:

Խրատական գործերը հանդես են գալիս երբեմն կանոնական գրության և երբեմն խրատական թղթի (ուղղված որևէ անհատի կամ մի խումբ մարդկանց), երբեմն շրջաբերական թղթի, իսկ երբեմն էլ քարոզի կամ ճառի ձևով:

Խրատների վերջին երկու տեսակը նորությունն չեն և մեր մատենագրությունից կարելի է բերել բազմաթիվ օրինակներ:

Ինչ վերաբերում է առաջին տեսակին՝ կանոնական բնույթի խրատներին, զարգացում է ապրում հատկապես 18-րդ դարից սկսած և նրա խոշոր ներկայացուցիչներից մեկն է Հովհաննես Երզնկացին, ուստի մի փոքր կանգ առնենք պատմա-քաղաքական այն հանգամանքների վրա, որոնք պատճառ դարձան և խթան հանդիսացան խրատների զարգացման և տարածման գործին:

*
* *

Հայտնի է, որ հայ ժողովրդի պայքարն իր գոյության համար արտահայտվել է ոչ միայն զինված դիմադրությամբ, այլև բազմաթիվ այլ միջոցներով, որոնք իրենց նշանակությամբ և հետևանքներով վճռական դարձան մեր հետագա ողջ պատմության ընթացքում: Դրանց շարքում անվերապահորեն դասվում է քրիստոնեության ընդունումը, հայ գրերի գյուտը և այլն:

Սակայն միշտ չէ, որ պայքարն արտահայտվել է այդպիսի խոշոր երևույթներով: Երբեմն այն դրսևավորվել է որևէ գրական երկի կամ ժանրի առաջացմամբ:

5-րդ դարում, գրերի գյուտից անմիջապես հետո, սկսվում է բուն թափով զարգանալ հայ պատմագրությունը, որի նպատակն էր ժողովրդի մեջ վառ պահել ազգային արժանապատվությունը, ազատության և հայրենասիրության ոգին:

Նույն երևույթը նկատելի է նաև 8-րդ դարում, երբ մի կողմից քյուզանդական եկեղեցին, մյուս կողմից հոծ զանգվածներով Հայաստան թափանցող մահմե-

դականությունը իրենց գաղափարախոսություններով որոշակի ապառնալիք էին ներկայացնում Հայաստանին: Այս շրջանում է երևան գալիս Հովհան Օձնեցու խմբագրած կանոնագիրքը:

Անշուշտ, հասարակական կյանքի և օտար բռնակալության դեմ մղած պայքարի անհրաժեշտությունն էր ստիպել Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի երևան գալը: Բացատրելով Դատաստանագրքի երևան գալու պատճառները, նա նշում է, որ Դատաստանագիրքը գրվում է, որպեսզի նախ քրիստոնյաները ստիպված չլինեն դիմելու օտար դատարաններին, և որպեսզի օտարները չմեղադրեն, չժողորեն քրիստոնյաներին, այն բանի համար, թե նրանք իբր դատաստան չունեն:

Գոշը հերքում է քրիստոնյաների մինչ այդ դատաստան չունենալու մասին եղած մեղադրանքը, բայց միաժամանակ ցույց է տալիս, որ իր օրոք եկեղեցական դատարանը, որ հենվում էր զուտ Աստվածաշնչի բարոյագիտության վրա, այլևս անուծ էր իր դերը կատարելու տիրող բարքերի և մտայնության հետևանքով. «Ջի այժմ վասն ծուլութեան ոչ վարժին յօրենսն եւ ի մարգարէսն եւ յաւետարանն, զի ի նոցա զօրութենէն ընտրել կարիցեն զուղի դատաստան. վասն այնորիկ կամեցաք գրով դատաստանիս զնոսա իբրեւ ի քնոյ զարթուցանել», կամ «Ջի այժմ ոչ ներգործէ Հոգին սուրբ, որպէս ի Սաղմոսն կամ ի Դանիէլ, կամ որպէս ի Կորնթացիսն եւ յայլս ճըշմարիտ առնել դատաստան»¹¹:

Այսպիսով, Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի երևան գալու հիմնական պատճառներից մեկը քրիստոնեության բարոյականության և իրավական սկզբունքների նկատմամբ եղած անփութությունն էր: Եվ դա տեղի էր ունենում այն ժամանակ, երբ վաղուց ի վեր Հայաստանում գոյություն ուներ հայոց եկեղեցու Կանոնագիրքը:

Ամբողջ հարցը նրանում է, որ ինչպես Գոշի Դատաստանագիրքը, այնպես էլ կանոնագիրքը լիովին կիրառելի կարող էր լինել միաժամանակ պետականության պայմաններում, մի բան, որ Հայաստանում վաղուց ի վեր գոյություն չունէր:

Այս պարագաներում է, որ 12—18-րդ դարերում հայ իրականության մեջ սկսում են գրվել կանոնական բովանդակությամբ խրատներ:

*
* *

Հայտնի է, որ քրիստոնեության սկզբնավորման առաջին դարերում քրիստոնեության գաղափարախոսությունը համընդհանուր էր: Բայց ժամանակի ընթացքում, տարբեր երկրներում այն պետական կրոն դառնալուց հետո, հասարակության զարգացման հետեւանքով եկեղեցին ինքն էլ է վերակառուցվում, ազգային վարչական կազմակերպչական իմաստով:

¹⁰ Մտղ. ձեռագիր № 2178, էջ 262ա, «Նորին Յոհաննի Երզնկացեոյ, ի խճ աղմոսն Դաթի, ի մեկնողաց բանից յարմարեալ»:

¹¹ Վ. Բատանյան, «Մխիթար Գոշի Դատաստանագիրքը հայոց», Էջմիածին, 1880, Նախադրութիւնը, էջ 10:

Հետագայում, յուրաքանչյուր ազգային եկեղեցի իր հոգևոր ազգային ծեսերն ու սովորույթներն ամրացնում է և նրան իրավական-կանոնական ուժ տալիս: Սա նշանակում է, որ եկեղեցին հանդես է գալիս իրենից սովյալ ազգի համախմբվածության և պետականության ամրապնդման համար պայքարող կենտրոնաձիգ ուժ:

Հայ իրականության մեջ եկեղեցու այս դերն առավել ևս շեշտվում է՝ կապված այն հանգամանքների հետ, որ հայ ժողովուրդը վաղուց ի վեր կորցրել էր իր պետական անկախությունը, և օտարների մոտ նրան հավաքականորեն ներկայացնող միակ կազմակերպությունը մնացել էր եկեղեցին: Այս պայմաններում, հասկանալի է, նա իր վրա պետք է վերցնեց նաև պետականության որոշ իրավունքներ ու պարտականություններ, այսինքն հոգար ժողովրդի ճակատագրի, նրա ֆիզիկական և բարոյական դիմադրողականության բարձրացման, ընկերային տարբեր շերտերի ծալարահղ հակաառությունների հաշտեցման և այլ խնդիրների մասին:

Այս լուրջ խնդիրների իրագործման համար էր նաև, որ դեռևս 5-րդ դարից սկսած, ընդհանուր եկեղեցական օրենքները և կանոնական որոշումները թարգմանելիս, զուտ ազգային-եկեղեցական ժողովներում, սահմանվում էին նաև ինքնուրույն կանոններ, որոնք ի վերջո հավաքվեցին «Կանոնագիր հայոց» ժողովածուի մեջ:

Հայոց եկեղեցու «Կանոնագիրը»-ը, հսկայական դեր է խաղացել հայ ժողովրդի պատմական կյանքում, նպաստելով նրա բարոյական, դաստիարակչական, կենցաղային, ծիսական սովորույթների մաքրման, հաստատման, ժողովրդի քաղաքական համախմբման և բազմաթիվ այլ հարցերում: Սակայն, չպետք է մոռանալ, որ այս շրջանում հայ ժողովուրդը իր պատմական հայրենիքում բաժան-բաժան էր եղել, ընկնելով մի շարք իրար թշնամի պետությունների գերիշխանության տակ: Այս վիճակում Հայաստանից դուրս՝ Կիլիկյան հայկական թագավորության ներքոյում խիստ դժվար էր իրականացնել հայ եկեղեցու կանոնների կիրառումը, մանավանդ որ կաթոլիկ և հունական եկեղեցիների հրահրած երկպառակությունը նորանոր խոչընդոտներ էր հարուցում հայ համայնքի դեկավարման հարցում՝ հենց բուն Կիլիկիայում: Հայ եկեղեցու կանոնական իրավունքների իրագործմանը և հայ համայնքի կազմակերպմանը մեծ չափով խոչընդոտում էր նաև Հայաստանում հաստատված մահմեդականությունը:

Ներսես Օմորիակին, իր Ատենաբանությունում, հակիրճ, բայց ճշմարտացի պատկերացում է տալիս այն դժվարությունների մասին, որոնք ծառացած են եղել հայ ժողովրդի և նրա աշխարհիկ ու հոգևոր առաջնորդների առջև: Դրանցից մեծագույնը նա համարում է այն, որ հայ ժողովուրդը «ոչ ի միում աշխարհի բնակին»՝ որպես այլոց ազգաց, զի դիրքին էր շրջել առ նոսա առաջնորդացն և սերմանել զբանն, այլ ըստ մեղաց մերոց ցրուելալ են ազգ մեր և ժողովուրդը ընդ ոլորտս տինգերաց ի մեջ օտարասեռ ազանց: Նաև Աթոռս սուրբ դրդուելալ է ի հաստա-

տութենէ ի զանգան և լանպատշաճ վայրս տարբերի ընդ հարկաւ և երկիւղի այլասեռոց, և անօգնական և անուրի ի մերասերաց, որում ոչ է կար համարձակ շրջել և ուսուցանել, այլ թագնապար լինել որպէս զվնասապարտս»¹²: Եվ հենց այդ դժվարությունների արդյունքն է նաև այն հանգամանքը, որ Ատենաբանությունից ընդամենը երեք ամիս հետո գրած իր նշանավոր «Թուղթ» ընդհանրական»-ին տալիս է ավելի խրատական երանգ, քան կոմդակի, կամ կանոնական գրության բնույթ:

Օմորիակուց հետո հանգամանքները չէին փոխվել ի նպաստ հայերի: Նույն դժվարությունների ակալություն մասին է վկայում նաև Երզնկացին, իր ամենածավալուն խրատական ստեղծագործության՝ «Եւրատաք հասարակաց...»-ի ներածականում: «Ձի պարտապան եմ բազում քանքարաց եւ բիր տաղանդոց և անհամար պարտուց տեսոմ իմոյ ամենատառ պարգևատուիմ և բարերարիմ...»:

Տնկագործ և պահապան աստուածային այգոյ նորա կոչեցաւ և զվարձս մշակութեան լիով ընկալաւ, և երկնաւոր տունկս և ի բանաւոր բոյսս ի ծառայական մշակութիւն քրիստոնէից անձանց ոչ աշխատեցաւ. և զի՞նչ էր աշխատիլն՝ շրջիլ, քարոզել, խրատել, զբարեգործութեան պտղոցն զվնասակար չարիսն և զսովորական մեղսն կտրել, հատանել, զվարդապետութեան գրով որոգել, շուրջ բերել և կակղացուցանել...»¹³: Բայց այս ամենը նա չի կարողացել կատարել. «Եւ արդ, զի ո՛չ կարացի առնել զգործս մշակութեան տեսոմ որպէս արծանն էր, եթէ վսան տըկարութեան մարմնոյ, և թէ վսան ժամանակի ամբոխեալ շարժմանց և դատութեան և թէ հակառակաւէր բարոց ոմանց կամ անշոութեանց»¹⁴:

Երզնկացին, ինչպես և իր ժամանակին Օմորիակին, դրությունից ելք է գտնում խրատական շրջաբերական գրելով, որը իր էությունով կանոնական գրություն է: «Այլ այժմ գտնաւ ածի և հնարեցա թեթեւացուցանել զլոյով բեռինս իմոյ պարտուց»՝ ի ձեռն ակաւս վճարման, և գրեցի զակաւս բանս խրատոց ի կանոնական հրամանացն առաքելոց սրբոց և աստուածագումար ժողովոց սուրբ հարցն սահմանաց, և ժողովեցի զյոյժ հարկաւորն և զպիտանին և ի յագուտ քրիստոնէից...»¹⁵:

Երզնկացու «Եւրատաք հասարակացը» գրվել է պատմական ժամանակաշրջանում, որոշակի պայմանների թելադրմամբ:

Ուշագրավ է, որ կանոնական բնույթ ունեցող խրատական գրությունից ձգտում են խտացված ձևով ներկայացնել, բարոյագիտության, իրավագիտության, կենցաղի այն ամենահիմնական հարցերը, որոնք կարելի էր համարվել սովյալ շրջանում:

Կանոնական բնույթի խրատներն ունեցել են մի այլ առավելություն ևս: Տարբեր պետությունների գերիշ-

¹² «Թուղթ» ընդհանրական, Ներսիսի Օմորիակույ, Էջմիածին, 1865, էջ 422:

¹³ Մատ. ձեռ. № 2223, էջ 225ա—225բ:

¹⁴ Անդ, էջ 225բ:

¹⁵ Անդ, էջ 226բ:

խանության տակ ընկած հայկական տարբեր համայնքների առջև հաճախ ծառացել են հրատապ հարցեր, որոնց համար միշտ չէ, որ եկեղեցին ունեցել է պատրաստի կանոնական որոշումներ, միջոցառումներ կանոնների ընդհանուր ոգուց, առանձին նշանավոր անհատներ կարող էին անմիջապես, նույնիսկ եթե ոչ վարչական միջոցով, ապա խրատական գրությամբ, հարթել ծագած դժվարությունները: Վերջապես կանոնական որոշումները, իրենց էությամբ լիճեղով խիստ պահպանողական, չէին կարող հաճախ ճախատեսել տեղական առանձնահատկությունները, ինչ որ ընդհակառակը կարող էր անել անհատը՝ արտահայտելով այն խրատների միջոցով:

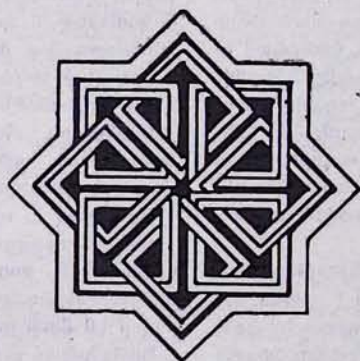
Խրատական գրություններում, այդ թվում նաև կանոնական բնույթի խրատներում, շեշտը դրվում էր հիմնականում բարոյական համոզման վրա և պատահական չէ, որ բոլոր խրատագիրները, այդ թվում և կաթողիկոսները, հիշեցնում են, որ իրենք ոչ թե հրամայում, այլ խնդրում և հորդորում են¹⁶: Բայց

¹⁶ Տե՛ս Ներսես Շնորհալու Թուղթ ընդհանրականը, էջ 68, նույնը և Կոստանդին Բարձրաբերդցու խրատ

սա, իհարկե, չի նշանակում, թե կանոնական խրատների միակ հենարանը բարոյական ներգործությունն էր: Այնուհետ, որտեղ եկեղեցին ուժով էր, բնականաբար կանոնական խրատները, ինչպես և կանոնները պարտադրվում են իբրև օրենք:

Ամփոփելով վերը ասվածը, կարելի է եզրակացնել, որ 12—18-րդ և հետագա դարերում, հայ իրականության յուրահատուկ պայմաններում, կանոնական բնույթի խրատները այն համեմատաբար ճկուն լծակներից մեկն էին, որի շնորհիվ եկեղեցին և նրա առանձին աչքի ընկնող գործիչները կարողանում էին միջամտիս լինել հայ հասարակությանը հուզող բազմաթիվ հարցերի, ծառայել նրա գոյապահպանմանն ու գոյատևմանը:

տական թղթում, տե՛ս Լ. Խաչիկյան, Կոստանդին Բարձրաբերդցու խրատական թուղթը, աստված Արեւիկյան Հայաստան, 1251 թվականին, Բանբեր Մատենադարանի, 1958, № 4, էջ 267—284:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ «ԱՐԱՐԱՏ» ԱՄՍԱԳՐԻ (1868—1919)*

8800. ԹՈՒՂԹ Հայոց ի Պարսա, առ ուղղափառս:

[Բնագիր]: 1898, էջ 383—386, 471—472:

Այլ. Սրբասեր և ճշմարտասեր և սուրբ հաստոց...

Այս կարևոր հիշատակարանը ընդօրինակված է Կ. Պոլսի Անտոնյան միաբանության «Թղթոց գիրք» ձեռագրից:

8801. ԺԱՆՏԱԽՏ: [Տարածման մասին]: 1898, էջ 468—469:

8802. ԻՆՉ կարիք ունի հայոց եկեղեցին: 1898, էջ 81—83:

8808. ԻՇԽԱՆ Բիսմարկ: [Գերմանական կայսրության կանցլեր: Մահախոսական]: 1898, էջ 372—373:

8804. [ՍՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Արիստակես եպիսկոպոս Դավթյանին արքայության պատիվ շնորհելու մասին]: 1898, էջ 284:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնականը» խորագրի տակ:

8805. [ՍՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Գարեգին արեղա Հովսեփյանին մատենադարանապետ նշանակելու մասին]: 1898, էջ 40:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնականը» խորագրի տակ:

8806. [ՍՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Երևանի փոխ-թեմակալ Ներսես եպիսկոպոսին արքայության պատիվ շնորհելու մասին]: 1898, էջ 41:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնականը» խորագրի տակ:

8807. [ՍՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ: Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարան: Արևմտյան Հայաստանում հայ գաղթականությունը կանգնեցնելու մասին]: 1893, էջ 235:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնականը» խորագրի տակ:

8808. [ՍՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ: Կոնդակ՝ հանուն Ա. Երեմիայի հայոց: Հովսեփ եպիսկոպոսին առաջնորդ նշանակելու մասին]: 1898, էջ 284:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնականը» խորագրի տակ:

8809. [ՍՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Սինոդի նախանշան Սարգիս եպիսկոպոսին արքայության պատիվ շնորհելու մասին]: 1898, էջ 40:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնականը» խորագրի տակ:

8810. ՄԱՆՈՒՅՈՒՄՆ: [Բժիշկ Գևորգ Ավետիքի Տիգրանյանցի կտակը. 5000 ռ. ճեմարանի վարչությանը, որի տոկոսներով դասագրքեր տպելու և բաժանելու հաշ չքավոր երեխաներին: 2000 ռ. մոզանակ՝ հայոց բնամիջ թատարան կազմողին, 2000 ռ. ամսատական թատարան կազմողին]: 1898, էջ 159—160:

8811. ՄԱՆՈՒՅՈՒՄՆ: [Ճեմարանում որդեգիրներ պահող անձանց մասին]: 1898, էջ 159—160:

8812. ՄԻՍԱԿԱՆ խնդիրների վերաբերեալ մի քանի հարցեր: 1898, էջ 186—187:

8818. ԿԱՐԱՊԵՏ եպ. Ալվազեան: [Շամախու թեմական առաջնորդ: Մահախոսական]: 1898, էջ 37—38:

8814. ԿԻԼԻԿԵՑԻ:—Դալիթ Բաղիշեցի: [Միջնադարյան մատենագիր: Ուսումնասիրություն]: 1898, էջ 120—124:

8815. ԿԻՂՐՈՍԻ [հայկական] ազգային որբանոցի խնամակալությունը կողմից: [«Արձագանք»-ի 1898 հունվ. 14, 26-րդ որբանոցի մասին եղած հոդվածի դեմ]: 1898, էջ 417:

8816. ԿՈՄԻՏՏԱ ՎԱՐԱՊԵՏ:—Երգեցողությունը և պատարագի: Փոխադրեալ ի խաղս երրորդական և մերդաշնակեալ ի ձեռն Մ. Եկմալեան. տպագրեալ արդեամբք պ. Գր. Մեղուհեան: Լէպսիգ—Բրետլոպֆ եւ Հերտզ. Վիեննա, Միխայելեան տպ. 1896. [Գրախոսություն]: 1898, էջ 111—117:

8817. ԿՈՍՏԱՆԵՆԱՅՑ ԿԱՐԱՊԵՏ:—Հոգեւոր ճեմարանի պ. տեսչի համառոտ տեղեկագիրք: 1897—98 ռու. շրջանի ռումմ. եւ տնտես. վիճակի մասին: 1898, էջ 445—447:

Հեղինակի անունը՝ հանված է էջ 444-ից:

8818. ԿՈՍՏԱՆԵՆԱՅՑ ԿԱՐԱՊԵՏ:—Մկրտիչ Նաղաշ: [Կյանքի և գրական գործունեության մասին]: 1898, էջ 20—23, 66—74:

Ստորագր.՝ Կ. Կ.:

8819. ԿՐԷՊԷԼԻՆ Դ.:—Հոգեկան աշխատությունը. Կրեպելինի: Քաղաածորեն թարգմ. Մանդինեան Ս.: 1898, էջ 358—365:

8820. 1897 Թ.-Ի ընթացքում տեղի ունեցած աշխարհագրական ձեռնարկությունների մասին համառոտ տեղեկություններ: 1898, էջ 146—150:

Ստորագր.՝ Հ. Յ.:

8821. 1898 ԹՈՒԻ համար ընդհանուր ակնարկ: [«Արարատ» ամսագրի մասին]: 1898, էջ 496—497:

8822. ՀԱՒԱՏԸ եւ հրաշքը: [Քարոզ]: 1898, էջ 380—383:

8828. ՀԱՅ և իշխանություն: [Թարգմ. գերմ.՝ Ս. Մ.]: 1898, էջ 26—31:

8824. ՀԵՐՈՎՂԻՄ ՄԵՑ: [Ազատ թարգմ. գերմ.-ից՝ թարգմանիչը չի նշվում]: 1898, էջ 7—11:

8825. ՀՐԷԻՑ ուսումն ու դաստիարակությունը Գերմանիայում: [Թարգմ. գերմ.՝ Ս. Մ.]: 1898, էջ 189—144:

8826. [ՃԵՄԱՐԱՆ: Գրական երկերությունը ճեմարանում: Դեռնդանց և ս. վարդապետի տոմար առիթով]: 1898, էջ 84:

Անվերնագիր՝ «Մայր Աթոռ» խորագրի տակ:

8827. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռ: [Տեղեկություններ]: 1898, էջ 158—160, 206—207, 259—260, 399—400, 444—445:

8828. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռ:—[Սաների առողջական վիճակի մասին]: 1898, էջ 158:

8829. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Եպիսկոպոսական ձեռնադրություն: Երեք արևմտահայ վարդապետների՝ Մադաքիս վարդապետ Տերունյան, Հովսեփ վարդապետ Սարգսյան և Սահակ վարդապետ Այվադյան]: 1898, էջ 296—297:

8830. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Եպիսկոպոսական ձեռնադրություն՝ Հակոբ-Աղոտ Փափազյանի, Գևորգ Ութուզյանի, Հովհաննես Շիրակունու և Եղիշե Դուրյան ծ. վարդապետների]: 1898, էջ 497—498:

Անվերնագիր:

8831. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Եպիսկոպոսական ձեռնադրություն: Կ. Պոլսի պատրիարքական փոխանորդ՝ Գևորգ ծ. վարդապետ Երիցյան]: 1898, էջ 156:

8832. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Եպիսկոպոսական ձեռնադրություն, Կ. Պոլսից՝ Ներսես վարդապետ Ապամյանի և Գաբրիել ծ. վարդապետի]: 1898, էջ 442—443:

Անվերնագիր:

8838. ՄԱՅՐ Աթոռ:—Թիխիսի թեմ: [Խրիստիան Հայրիկի ժամանումը, պաշտոնական նպատակներով, Թիֆլիս: Ընդունելություն Կովկասի կառավարչապետ Գոյիզինի մոտ]: 1898, էջ 34—35, 37:

8834. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Խրիստիան Հայրիկի ճնշման տոմար և նույն առիթով գրական երկերություն ճեմարանում]: 1898, էջ 36:

8835. ՄԱՅՐ Աթոռ: 1898, էջ 34—36, 33—36, 204—205, 258—259, 296—298, 349—350, 398—399, 442—444, 497—498:

8836. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ճրամսկացի հայազետ բարոն Դր Բայի Մայր Աթոռ այցելելու մասին]: 1898, էջ 444:

Անվերնագիր:

* Շարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1968 թ. №№ ԺԱ—ԺԲ-ից և 1969 թ. №№ Ա—Զ-ից:

8887. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ ՍԵՂՐԱԿ:—Ազատութեան մասին: Զօն Ստիարտ Միլի, քարգմ.՝ Ա. Կ., հրատ. Մ. Գ. Ը., Մոսկուա, 1898: [Գրախոսություն]: 1898, էջ 319—320:

Ստորագր.՝ Ս. Ս.:

8888. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ ՍԵՂՐԱԿ:—Թերուսումնութիւն: 1898, էջ 210—219:

Ստորագր.՝ Ս. Ս.:

8889. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ ՍԵՂՐԱԿ:—Լեւոն ԺԳ-ի ուսումն ու զարգացումը: [Պատկեր կենսագրություն]: 1898, էջ 510—515:

Ստորագր.՝ Ս. Ս.:

8890. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ ՍԵՂՐԱԿ (—):—Մի քանի խօսք մեր երկու գրական լեզուների մերձեցման մասին: [Մ. Արեւելյանի նույնանուն հոդվածի շուրջը]: 1898, էջ 128—137:

Ստորագր.՝ Ս. Ս.:

8841. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ ՍԵՂՐԱԿ:—Մկրտիչ Էմինի երկասիրությունները հայոց լեզուի, գրականության և պատմության մասին: Հայկաբանի մի պատկերով և կենսագրության միջոցով: Էմինեան ազգագրական հրատարակությունների 4-րդ հտ. խմբ. Գր. Խաչատրեանցի, 1898, Մոսկուա: [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 320—328:

Ստորագր.՝ Ս. Ս.:

8842. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆ ՍԵՂՐԱԿ:—Նոր հարկերական: Տոմար եւ գատկական տուն: 1898, էջ 507—510:

Ստորագր.՝ Ս. Ս.:

8843. ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆ Մայր Աթոռ: Ստացում գրքեր: [Գրականության ցանկ]: 1898, էջ 86, 160—161, 174, 228, 281, 425:

8844. ՄԻ ԿԱԼ հակառակ չարին: [Բարոզ]: 1898, էջ 180—182:

8845. ՅԱՆՈՆ կանոնաց մալ. Մօլլե ու երեք: [Ժող. բանահյուսություն. Նյայթի բարբառով]: Գրի առաւ Ս. Հակոբյան: 1898, էջ 466—468:

8846. ՅԻՇԱՆԱԳՐԱՆ գրոցս պատմագրաբար, գոր շինեալ է քաջ քարտուղարն՝ առաքելական եպիսկոպոսն ու աստուծաբան վարդապետն Տէր Աստուածատուր, քուեր որդի մեծ ռաբունապետին Յակոբայ Ուլսանաց: 1898, էջ 44—48:

Սկ. Փառք ամենատուր Երրորդութեանն Հօր և Որդու և Սուրբ Հոգույն...

Հիշատակարանը գրված է 1668 թ. ա. Էջմիածնում Հակոբ կաթողիկոսի ժամանակ, կցված է «Յաղագս մարդկային հոգույն» վերնագիրը կրող ձեռագրին, որ լատիներենից հայերենի է թարգմանել Ստեփանոս վարդապետ Լկուցին:

8847. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Էջմիածնի փղոսկրայ Ավետարանի մասին]: 1898, էջ 519—520:

Ստորագր.՝ Գ. Վ.:

8848. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ժողովրդական բանահյուսության հետքեր միջնադարեան տաղարաններում: 1898, էջ 544—551:

8849. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մրդուրի [Այլցիլայի գավառ] հին Աւետարանը: [Գրված 974 թվին]: 1898, էջ 519:

8850. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Կոմիտաս կաթողիկոսի մի նոր արձանագրություն: [Գտնված ա. Հոփիսիմի տաճարում]: 1898, էջ 441—442:

8851. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐԵՎԱՅ:—Մայր Աթոռի մատենադարանի համար շնորհակալությունը ստացել ենք հետևեալ գրքերը:—Տպում գրքեր: [Գրականության մատենագիտական ցանկ]: 1898, էջ 86:

8852. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մշտնջենական օրացոյց:—Մշտնջենական օրացոյցի Գրիգորէ Հովուեան: [Օրացոյցի աղյուսակի մասին ծանոթություն]: 1898, էջ 308—309:

Ստորագր.՝ Գ. Վ.:

8853. ՆՈՅՆԵՐԻՆԻ մեկի գիշերուայ ասույանը: 1898, էջ 460—465:

8854. ՆՈՐ-ՆԱՅԻՋԵՆԱՆԻ հայոց հոգեւոր խնամարկության և բարեգործական ընկերության հաշիւ-տրութիւնները: [Վիճակագրական տվյալներ]: 1898, էջ 222:

Տպագրված է առանց խորագրի:

8855. ՆՈՐԱՍՈՒ ՄԱՔՍ:—Մարտություն հոգեւորականին: Թարգմ. ֆրանս.՝ Մանդիկեան Ս.: 1898, էջ 303—308:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

8856. ՔԷՔԵՐԵՐԻ աղանդը: Թարգմ.՝ Գ. Ղ.: 1898, էջ 58—63:

Աղանդը սկիզբ է առել 1689 թվին Ֆրանսիայում, ապա տարածվել է Անգլիայում և ԱՄՆ-ում:

8857. ՇՏԱԿԵՐ ԶԷՄՍ:—Ցիստիկ նազարեթում անցրած խաղաղ տարիները: Թարգմ. անգլ.՝ Տէր Մկրտչեան Կարապետ վարդապետ: 1898, էջ 55—53:

8858. Պ. Ս.:—Ցանձախապատումի ԻԳ-րդ ճառը. «Յորադք ճգնատրաք եւ ցոյցք հանդիսից, որ յառաքնութիւն յորդորեն»: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր]: 1898, էջ 244—249:

8859. ՊԱՒՈՒՍԻ կորած համարված թղթերը: [7-րդ դարի: Գտնված Հայդերդի համալսարանի կողմից]: 1898, էջ 220—221:

8860. ՊՕՂՈՍ վարդապետ Մայիսանեան: [Մահախոսական]: 1898, էջ 157—158:

8861. Ս. Կ.:—[Մանագլան Հակոբ] Աղոսանքի պատմություն: 1897. Beiträge zur Albanischen Geschichte. [Գրախոսություն]: 1898, էջ 117—120:

8862. Ս. Կ.:—Մատնարդա: [Իտալիայի վերածր-նություն շրջանի նշանավոր գործիչներից: Մահվան 400-ամյակի առթիվ]: 1898, էջ 187—192:

8863. Ս. Յ.:—Գիրք գրելու արուեստը. նոր հեղինակներում ուղեղի քանի մը կարևոր ակնարկություններ. գրեք Հ. Գարրիել Վ. Մեմելիշեան. Վիեննա. 1898: [Գրախոսություն]: 1898, № 1, շաբ. էջ 4:

[Էջ 50-ից հետո]:

8864. Ս. Յ.:—Երջանկություն, դպրոց եւ աշխատարդ եղբայրություն: [Բարոյախոսություն]: 1898, էջ 187—189:

8865. Ս. Մ.:—Պրոֆ. Մարրի կարծիքը վրացոց, ընդդէմ հայոց ուղղած վեճի մասին: [«Новое обозрение» №№ 4841 և 4842-ի մեջ գետնդված «Гру-зинский поэт Акакий об армянах» հոդվածի շուր-ջը]: 1898, էջ 75—78:

8866. Ս. Տ. Գ.:—Հաւատքը ճշմարիտ առաքնա-կան կեանքի հիմքն ու արմատն է: 1898, էջ 478—482:

8867. ՍԱՍՈՒՆԱՅ ԳԱԻԻԹ: [Խաչի բարբառով: Հավաքողի անունը չի նշվում]: 1898, էջ 520—525:

8868. [ՍՆՈՂԻ ԳՐՈՒՅՈՒՄՈՐ Ռուսաստանի քոլո-թեմերին. կազմակերպել օգնություն երաշտից տու-ծած Ռուսաստանի ազգաբնակչությանը]: 1898, էջ 236:

Ամվերնագիր «Պաշտօնական» խորագրի տալ:

8869. ՍՈՒՐ մտքեր: 1898, № 1, շաբ. էջ 4, [էջ 50-ից հետո], 153, 319:

8870. ՎԱՂՄԱՍԵՐ ԹԷՌՈՒՆՈՒ:—Գրուգների կրօնը: [Թարգմ. գերմ., թարգմանիչը չի նշվում]: 1898, էջ 386—390:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

8871. ՎԱՐԴԱՆ վարդապետ Վարդանեան: [Մահախոսական]: 1898, էջ 157:

8872. ՎԵՆԱՓՈՒՆ և վեհաճոհն արքայ օծության... Ամենայն Հայոց մեծի կաթողիկոս... Ի իշատակի ծննդեան օրհնեալ ամրոգում [Միջնադար Հայրիկին: Օմորհարկական ուղեւոր Կ. Պոլսից: Գրաբար ձև, չափածո]: 1898, էջ 87:

8878. ՎԵՀԱՓԱՆ Լայրապետը Տփլիսում:—Վեհափառ Լայրապետի ուղեորությունը: [Խրիմյան Լայրիկի. Թիֆլիսից հաջո]: 1898, էջ 84—86:

8874. ՎԵՀԱՓԱՆ Լայրապետի ուղեորությունը: [Խրիմյան Մկրտչի. Հանգեզուր, Դարաքաղ, Արախտյան նահանգ]: 1898, էջ 395—398:

8875. ՎԻԼԻՍՄ ԳԼԱԿՍՏՈՆ, [Անգլիացի քաղաքական գործիչ: Մահախոսական]: 1898, էջ 268—269:

8876. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Ազգային սահմանադրության վերաքննության աշխատանքների մասին]: 1898, էջ 354—355:

Անվերնագիր:

8877. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Արաբկիրում և Խույե-վանքում տեղական որսանոցներ բացելու մասին]: 1898, էջ 162:

Անվերնագիր:

8878. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Գերմանիայի Վիլհելմ Երկրորդ կայսրի և Վիկտորիա կայսրուհու Երուսաղեմի՝ ս. Հակոբ վանքը այցելելու մասին և այդ առթիվ պրուսական թագ, առաջին կարգի պատվո նշանի տվելություն՝ Երուսաղեմի հայոց պատրիարք Հարություն Վեհապետյանին]: 1898, էջ 499:

Անվերնագիր:

8879. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Գոնիայի նորակազմ առաջնորդական վիճակ: Վիճակագրական տվյալներ և մարդահամար թեմի հայ ազգաբնակչության համար]: 1898, էջ 261:

Անվերնագիր՝ «Պաշտոնական» խորագրի տակ:

8880. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Դիարբեքիի մոտ Լճե գավառի մակարաչեղվոց հայկական վանքի դեմ սառիկների ուղեգրությունների մասին]: 1898, էջ 355:

Անվերնագիր:

8881. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: Դիարբեքիից խաչագող: [Գողություն Լճե գավառում գտնվող մակարաչեղվոց կամ Ստաբելոց վանքից, սառի քանակային կողմից: Գողացված է հնագիտական արժեք ներկայացնող ոսկեղեն, արծաթեղեն խաչեր, եկեղեցական սպասներ, զգեստներ, ս. Թադեոս առաքյալի մատուցները]: 1898, էջ 499—500:

8882. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Շոխե ծ. վարդապետ Կյուլասարյանի «Շոխեի քննական ուսումնասիրություն» և Մուշեղ ծ. վարդապետ Սերոբյանի հրաբեկի աշխարհաբար թարգմանությունը Խզմիրյանց գրական մրցանակին ներկայացնելու մասին]: 1898, էջ 299:

Անվերնագիր:

8883. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Երուսաղեմի հայոց ս. Փրկիչ վանքի պարսպապատումը Հարություն պատրիարքի նվիրատվությամբ]: 1898, էջ 299:

Անվերնագիր:

8884. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Երուսաղեմում առաջին նորաշեն անգլիկան եկեղեցին օրհնելու և Երուսաղեմի հայոց պատրիարքության հետ բարեկամական հարաբերություններ զարգացնելու մասին]: 1898, էջ 161:

Անվերնագիր:

8885. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Հատկի տոնի առթիվ պաշտոնական ընդունելություններ և շնորհավորանքներ Կ. Պոլսի պատրիարքարանում: Փոխադարձ այցելություններ հուլյանին, կաթողիկոսներին՝ Մաղաքիա Օրմանյան պատրիարքի ողջույնի խոսքը և հայ գաղթականների համար կատարված նյութական-քարոշական աջակցությունը]: 1898, էջ 207—210:

Անվերնագիր:

8886. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Հելլուցագիր Վանում գրող-ընկեր չորս որսանոցների]: 1898, էջ 448—449:

Անվերնագիր:

8887. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Խրիմյան Հայրիկի գրությունը՝ 2500 ռ. գումարով. Կ. Պոլսի պատրիարքին՝ 1800 ռ.՝ գավառի հայ չքավորներին ուղարկելու, 500 ռ.՝ Մշո ս. Կարապետ վանքի նորոգության,

200 ռ.՝ Վարազա վանքի որսանոցի համար]: 1898, էջ 161:

Անվերնագիր:

8888. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսի: Հայոց պատրիարքարանի որոշումը՝ Բաբերդի ազգային վարժարանը որսանոցի վերածելու համար, որպեսզի փրկեն հայ որբերին կաթողիկ և բողոքական դառնալու վտանգից]: 1898, էջ 261—262:

Անվերնագիր:

8889. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսի Բերայի ս. Երրորդություն Մայր եկեղեցում, Մաղաքիա Օրմանյանի ձեռքով, վեց սարկավագների կուսակրոն քահանա ձեռնադրելու մասին]: 1898, էջ 447:

Անվերնագիր:

8890. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: 1898, էջ 87—88, 161—162, 207—210, 261—263, 298—300, 350—355, 400—403, 447—449, 499—500:

8891. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: 1898, էջ 400—403:

Բովանդ.՝ Լիմ անապատ:—Վան:—Սամասարեան վարժարան:—Կիմիշ-Մատեն եւ Գրգու-պաշք: (Տարածի լեռնաշղթա):

8892. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Հեռավոր հայկական նահանգների բոլոր գավառներից սուլի զարհուրելի ձայներ են լսվում: Թշվառ հայ գեղջուկին զրկում են մի կտոր հացից և վճռում հայրենի գյուղերից: Ձմեռային ցրտերի ժամանակ կատաղությունը Վանից և այլ քաղաքներից դուրս վանեց քաղաքով հայ գաղթականների: Նույնը՝ Կարին, Բաղեշ, Մարաշ, Մուշ, Երզնկա]: 1898, էջ 88:

Անվերնագիր:

8893. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: Հրահանգ Ազգային որսանոցների: [Կազմված Կ. Պոլսում: Որսանոցների նրպատակի և պահելու միջոցների մասին: Կանոնադրություն]: 1898, էջ 253—254:

8894. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Մանչեստրի հայոց որոշումը՝ Այնթապի նորաքաղ որսանոցում, իրենց ծախքով 30 հայ որբեր պահելու մասին]: 1898, էջ 261:

Նույն տեղում՝ Ֆրեզնոյի հայ բողոքականների որոշումը՝ տարեկան 360 դոլար հատկացնելու որսահամաճ գործին:

8895. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Նիկողայոս Մատի այցելությունը Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարան: Այնուորդի վրացական վանքում վրաց ձեռագրերի ուսումնասիրություն: Գտնվել է հայերենից վրացերեն թարգմանված «Կապարանություն սրբոց»-ը, որի մեջ նաև Սահակ Պարթևի և Ատոմյանց գործվարների վկայաբանությունը: Գտնված է նաև հայերենից վրացերենի թարգմանված հին և նոր կտակարանը]: 1898, էջ 299:

Անվերնագիր:

8896. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Նիկոմիդիո գավառում կատարվող կրոնափոխության հարցի քննարկումը Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարանում]: 1898, էջ 500:

Անվերնագիր:

8897. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վանի գավառական խաղո ժողովի և տեղապահ Ստեփան ծ. վարդապետ Աղազատյանի տեղեկագիրը՝ Աղթամարի կաթողիկոսական թեմերի վանքերի ու ժողովրդի տխուր վիճակի մասին]: 1898, էջ 162:

Անվերնագիր:

8898. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վանում աղջկաների մանկանոց բացելու մասին]: 1898, էջ 499:

Անվերնագիր:

8899. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վիճակագրական տեղեկություններ Բաղեշում բացված որսանոցի և Վանի շորջանի Անգղ գյուղի մասին]: 1898, էջ 298—297:

Անվերնագիր:

8900. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վիճակագրական տեղեկություններ Տրապիզոնի հայկական դպրոցների մասին]: 1898, էջ 499:

Անվերնագիր:

8901. ՏԱԺԿԱՀԱՅՔ: Վիճակագրոյց Կ. Պոլսոյ թաղային վարժարանաց: [Վիճակագրական տվյալներ]: 1898, էջ 262—268:

8902. ՏԱԺԿԱՀԱՅՔ: [Օրմանցան պատրիարքի բողոքը՝ Կ. Պոլսում Բայր Նաուզ ընկերության նախագահին, Ուրֆայում, նրանց հատուտած որբանոցում, հայ մանուկներին հաղորդությունից զրկելու դեմ]: 1898, էջ 298:

Անկերնագիր:

8908. ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ թեմին հայոց Ատրպատականի: [Աշխարհագրական և վիճակագրական տվյալներ]: 1898, էջ 801—803, 856—858, 403—405, 449—458, 500—507:

Բովանդ.: Թարիզ քաղաք:—Մաքու:—Խոյ:—Սալմաստ:—Ուրմի:—Բարանդուզ:—Մարաղա:—Ղարաղաղ:—Արդաբիլ:—Ազգահամար [պարսկահայերի]:

8904. ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ Իզմիրեանց կտակի գործադիր մնացում լանձնատնոցի ի ԺԲ հանդիսի Սահակ-Մեսրոպեան մրցանակաբաշխություն: 1898, էջ 850—858:

8905. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Աստուածաբաններ պետք են: 1898, էջ 199—204:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8906. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ: ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Bibliotheca Scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana-Patrum Nicaenorum nomina latine, graece, coptice, syriace, arabice, armeniace.—Sociata opera ediderunt H. Gelzer, H. Hilgenfeld, O. Cuntz.—Lipsiae. 1898. [Հեղինակությամբ Գելզերի, Հիլդենֆելդի և Կունցի: Մատենախոսություն]: 1898, Բ. 6, շալկ. էջ 4:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8907. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Die Entstehungsgeschichte des Monotheismus, nach ihren Quellen geprüft und dargestellt.—G. Owsepian. Leipzig, 1897. (Միականության ծագման պատմությունը իր աղբյուրներով քննած և ներկայացրած. Գ. օսարկ. Յովսէփեան. Լայպցիգ, 1897): [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 15:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8908. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Կրկին քառամյակյան հարցը և աստուածաբանությունը: 1898, էջ 344—349:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8909. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Կրթնատրներ պետք են: [Բանավեճ]: 1898, էջ 254—258:

Հեղինակի անունը հանված է՝ էջ 199—204. «Աստուածաբաններ պետք են» խորագրով հոդվածից՝ Կ. վ. ստորագրությամբ:

8910. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հայոց եկեղեցւոյ առաջին մասնակցությունը դատական վեճերի մէջ և Բաբգէն կաթողիկոս: 1898, էջ 431—436:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8911. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մի անուշադիր մնացած հայրապետ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տնից: [Փառնելու հարցին Աշտիշատից, 4—5-րդ դար]: 1898, էջ 482—485:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8912. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ցիսուս Բրիստոսի երկրաւոր կեանքը և վարդապետությունը: Հիսուսած չորս անտարաններից ժամանակագրական կարգով.—աշխատ. Տաճատ քահ. Մարաղեան: Բագու, 1898: [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 469, 470:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8918. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Պատմություն 75-ամեայ գոյության ներսիս-

եան հայոց հոգեւոր դպրոցի, որ ի Թիֆլիս. հտ. Ա. (1824—1850): Թիֆլիս, 1898: [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 543—544:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8914. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ռումեհայոց ներկան և ապագան: Գրեց Պետրոս քահ. Մամիկոնեան—Կալաց 1895: [Մատենախոսություն]: 1898, Բ. 6, շալկ. էջ 4:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8915. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ: [Զարոյ]: 1898, էջ 4—7:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8916. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ուսուցումն քրիստոնէական կրօնի.—Սահակ քահ. Սահակեանց: Տիֆլիս, 1898: [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 269—274:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8917. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Զարոյց մեր մէջ: 1898, էջ 153—155:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8918. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հննական կրօնագիտություն. հանդերձ ապացուցութեամբ կրօնից:—Տէր Սահակ քահանայի Տէր-Մարգարէ: Կ. Պոլիս. 1897: [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 11—15:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8919. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Քրիստոսի փորձությունն անապատում: 1898, էջ 51—55:

Ստորագր.: Կ. վ.:

8920. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Եղեան Կ. Յ. Պետրոս Մեծի յարաբերությունը հայոց հետ: Թղթեր քաղուած Մոսկուայի, Պետերբուրգի, Աստրիական և Բաւարական պետական արխիւներից և կայսերական գիտութեանց ճեմարանի կարգադրութեամբ հրատարակուած: [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 536—543:

Ստորագր.: Մեսրոպ վարդապետ:

8921. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ն. Մառ: «Хитонъ Господень въ книжныхъ легендахъ армянъ, грузинъ и сирійцевъ»—«Ճաղագւ անկար պատմութեան հետ» հայոց, վրաց և ասորաց գրական առասպելներում: Из сборника учениковъ профессора Бар В. Р. Розена. С. Петербург, 1897. [Մատենախոսություն]: 1898, էջ 223—227:

Ստորագր.: Մեսրոպ վարդապետ:

8922. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ն. Մառ. քննություն «Գ. Տէր-Մկրտիչեանի (Միաբան) Ազաթանգեղոսի աղբյուրներից յիշատակ դատականք Գորիս և Շնոնի վկայից, որ վկայեցին յուրմաս»: [Գրականություն]: 1898, էջ 222—223:

Ստորագր.: Մեսրոպ վարդապետ:

8923. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Պատմություն ս. Կեղարդեան և այլ տնօրինականացն Բրիստոսի: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր]: 1897, էջ 227—228:

Այ. Վասն սուրբ և փրկական տնօրինականացն արքայապետն Բրիստոսի:

8924. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Սոկրատ պատմագիր և Մովսէս Խորենացի: [Ուսումնասիրություն. քննադրել]: 1898, էջ 165—173: Բովանդ.: Ա. Սեդեկեարոսի ընդարձակ վարքը և Խորենացու պատմությունը:—Բ. Խորենացի և մեծ Սոկրատ:—Գ. Խորենացի և փոքր Սոկրատ:

Ստորագր.: Մեսրոպ վարդապետ:

8925. ՅԻՏԵԼՄԱՆ ԿԱՏԱՐԻՆԷ:—Ի՞նչ է կրթությունը: Թարգմ. գերմ. Մանդիլեան Ա.: 1898, էջ 263—266:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:
8926. ՓԱՇԱՅԵԱՆ Կ. Յ.—Նամակ խմբագրության: [Դավիթեմ, տեղի հայերի համար, լսարանական ընկերություն կազմակերպելու մասին]: 1898, էջ 221—222:

8927. ՔԱՂՈՒՄԻ Ի կոնդակաց վեհապետ Հայրապետի: 1898, էջ 40—41, 91—93, 162—164, 179—180, 235—236, 283—284, 379—380, 427—428, 475—476:

8928. ՔԱՂՈՒՄԻ Սիմոն օրագրություններից: 1898, էջ 41—43, 164, 236, 284—285, 331, 423—429, 476—477:

8929. ՔՐԻՍՏՈՍԻ Ա. Յաշտոնությունը: [Քարոզ]: 1898, էջ 3—4:

8930. ՔՐԻՍՏՈՍԻ եկեղեցին: [Քարոզ]: 1898, էջ 236—239:

8931. ՔՐԻՍՏՈՍ լսարանի մեռելոց: Մահուան հանդէպ: Յիսուս հանգուցիչ: [Քարոզ]: 1898, էջ 99—107:

8932. [ՔՐԻՍՏՈՍԻ թագաւորութիւնը], գերմաներեն ամսագրեր, Լեպսիուսի խմբագրությամբ, հայկական հարցի վերաբերյալ: 1898, էջ 64:

Անկերնացիի՝ «Բողոքական եկեղեցիներ» խորագրի տակ:

8933. ԱՃԱՌԵԱՆ ՀՐԱՅԵԱՆ—Grégoire de Tours-ի մէկ գլխում վերայ արեւելքի պատմութեան մասին: 1898, էջ 515—518:

8934. ՅԵՏՏԵՐ—Ս. Ներսէս Շնորհալի եւ նորա «Յիսուս որդի» եղերեղությունը: Թարգմ. գերմ. [Թարգմանիչը հայտնի չէ]: 1898, էջ 107—111:

Հեղինակի անունը՝ հոդվածի վերջում տրված ծանոթությունից:

8935. ՕԽԱՆ օծելի: (Ժող. բանահյուսութիւն: Պատմել է Խաթայ Փրխուս գիւղից Քրսեցի Արեւշատ-Սարիբէկ): Գրի է առել Ս. Հայկունին: 1898, էջ 412—414:

8936. ՕՏԱՐԱԶԳԻ մանկավարժական գրականությունից: Թարգմ.՝ Սեդրակ Մանգիւնեան: 1898, էջ 406—412, 454—460:

Բովանդ.՝ Մէր: Թող ու տկարներին: Կրթական հանապազօրեայ պատահականություններ:

8937. ՕՐՄԱՆԵԱՆ ՄԱՂԱՔԻԱ ՊԵՏՐԱՐԻ Կ. ՊՕԼԻ:—Վեհապետ Ա. Հայրապետ: [Նամակ խորանային Հայրիկին: Հերքում Թիֆլիսի մի շարք թերթերում տպագրված այն ոչ ճիշտ տեղեկության, ըստ որի իբր, որբերի դրամարկից է վճարվում ազգային պատրիարքարանի պաշտոնյաների ոռոգիկները]: 1898, էջ 477—478:

1899

8938. ԱԲԵՂԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ:—Հայ ժողովրդական առասպելներ Մ. Խորենացու Հայոց պատմութեան մէջ: (Քննադատություն և ուսումնաբ.) 1899, էջ 30—37, 81—87, 136—142, 200—207, 246—256, 304—310, 360—367, 459—467, 529—535, 1900, էջ 32—39, 86—92, 140—144, 193—205, 264—267, 302—307—354—361, 415—425, 484—495, 548—556, 623—631:

Բովանդ.՝ Ներածություն: Ա. Առասպել: Վէպ:—Ջրոց:—Վիպասանք:—Առասպելներ:—Երգեր:—Երգք վիպասանաց:—Բ. Մի քանի բառերի նշանակություններ Խորենացու մէջ: (Բան, բանք:—Երգ բանիցն:—Երգաբանք բանատրք:—Բանք երգոցն:—Ի բանն՝ որ զերմանէ:—Բան ի մնանէ):—(Ասել:—Վիպասանք:—Երգ վիպասանաց:—Ի թիւ առել:—Թուել:—Թուելեացն երգք):—Գ. Խորենացու հայեացքն առասպելի վրայ և առասպելի մեկնություն:—Դ. Վահագնի առասպելը:—Ե. Հայկի առասպելը:—Ջ. Անգեղ Տուրքի առասպելը:—Է. Վիպասանք:—Ը. Տիգրանի առասպելը:

8939. ԱԶԳ: [«Բանասէր» Փարիզում, եռամսյա հայագիտական հանդես, խմբագրությամբ Կարապետ Բաւմաջյանի, հրատարակության մասին]: 1899, էջ [97]:

8940. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ Ա.Բ.—Պարսկահայք: Թարգմ. հայոց Արամեան և Ա. Աննայեան երկսեռ դրպոցների 1896—97 եւ 1897—98 ուսումնական թուականների համար: [Վիճակագրական տեղեկություններ]: 1899, էջ 346—347, 387—389:

8941. ԱՂԱՆԱՂՈՒՄՆԵՐ և օտարամոծություններ մեր եկեղեցու արարողութեանց մէջ [Հրապարակախոսություն]: 1899, էջ 503—505:

8942. ԱՂԱՆԵԱՆԻ ԲԱԲԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Առաքել պատմագրի դամբարանի կառուցման համար ստացած գումարի հաշիւը: 1899, էջ 292:

8943. ԱՃԱՌԵԱՆ ՀՐԱՅԵԱՆ ՅԱՆՈՒԿ: Հայտնական կարողութեան զարգացումը մարդոց եւ լեզուաց մէջ: 1899, էջ 199—200, 239—241, 302—303:

8944. ԱՃԱՌԵԱՆ ՀՐԱՅԵԱՆ ՅԱՆՈՒԿ:—Ուսումնասիրություններ հայկական բարբառախոսության: Քննություն Ղալաբալի բարբառին: 1899, էջ 394—399, 453—459, 1900, էջ 26—28, 73—76, 190—193, 411—415, 529—533, 612—616, 1901, էջ 236—239, 310—312, 368—375:

8945. ԱՅԼ և աղբ: 1899, էջ 42—43, 94—96, 156—158, 210, 258—260, 310—312, 405—408, 467—468:

8946. ԱՆՈՒՉԻՆ Գ. Ն.—Հայերը մարդաբանական և աշխարհագրական տեսակետից: Թարգմ. ռուս.՝ Օմարյան Ս.: 1899, էջ 37—40, 87—91, 143—146:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

8947. (ԱՇԾԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏ): «Մէր սուրբ հարց դասանությունը: [Գրախոսություն]: 1899, էջ 102—106:

Պատմական փաստերով խմբագրությունը հերքում է հայ կաթոլիկ վարդապետի ոչ ճիշտ տեսությունները հայերի հնում կաթոլիկություն ընդունած լինելու մասին:

8948. ԱՍՏՈՒԱՄԱՅԻՆ հոգու գործունեութեան նշանները: [Քարոզ]: 1899, էջ 421—424:

8949. ԱՍՏՈՒԱՄԱՅԻՆՈՒՆՆԱ Ս. գիրքը: [Ուսումնասիրություն]: 1899, էջ 55—60:

8950. [ԱՐԱՄ սարկ. Էդիլյան: Քարվանսարան, ճամբարանի սան: Մահախոսական]: 1899, էջ 18:

8951. ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԵԱՆ կարօտ կետեր Ա. Գրքի մէջ: 1899, էջ 269—271, 327—329, 378—376, 424—426:

8952. ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ եկեղեցի: Գերմանիա: [1899 թ. փետրվարի 6—8-ին Հայկ քաղաքում տեղի ունեցած «Առաքելության խորհրդին» մասնակցած, «Հայոց օգնող ընկերության» Բեռլինի մասնաճյուղի անդամ դոկտոր Բորբախի՝ հայերի մասին կարդացած ատենախոսության շուրջը: Տպագրություններ Հայաստան կառարած ճանապարհորդությունից: Նաև Լեպսիուսի և Վետլերի խոսքը]: 1899, էջ 62—63:

8953. ԲՐԱՀՆ:—Մանկավարժական փորձեր: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 390—393:

8954. Գ. Լ.—Տրախտման դպրոցներում: 1899, էջ 357—360:

8955. ԳԱՆԱԶԱՆԱԿԻՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Առաքելական Աթոռ կաթոլիկոսութեան Ամենայն հայոց: 1899, էջ 493—496:

Բովանդ.՝ Աթոռ յԱրտագ:—Աթոռ ի Վաղարշապատ:—Աթոռ ի Դուին:—Աթոռ յԱղթամար:—Աթոռ յԱրգինա:—Աթոռ յԱնի:—Աթոռ ի Թաւրոս:—Աթոռ

ի Մամնդա:—Աթոռ ի Սեա լեռ: Աթոռ ի Հոռմ-կըլայ:—Աթոռ ի Սիա:—Աթոռ ի Վաղարշապատ:

8956. ԳԵՐՄԱՆԻԱ: [Գերմանական լրագրերի քանակիովը «Հայոց օգնող ընկերություն» վերաբե-րությամբ՝ գերմանացիք պետք է դադարեն հայերի օգնելուց]: 1899, էջ 227—228:

«Բողոքական եկեղեցիներ» խորագրի տակ:

8957. ԳԵՌՐԳ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԵՐՐՈՊԵՆՑ:—(Սու-չաա—Պուրջիմա): Ռուսմեկույ հայք: Երուսիմ Հայոց հովի Գեր. Գերգ եպիսկոպոսի շրջաբերա-կան թուղթը: Առ արծ. երիցուն, պատ. հոգաբար-ձուրթին և ազնի ժողովուրդս հայոց Ռուսմեկույ: 1899, էջ 119—120:

Թուրք կառավարության արգելքի պատճառով Ռուսմեկա այցելել չկարողանալու պատճառով, շըր-ջաբերական թուղթ ուղղված ժողովրդին, ս. էջմիած-նին հավատարմի մնալու համար:

8958. ԳԵՌՐԳ ՄԵՐՑ:—Միգրուիտների մանկավար-ժություն: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: [Սեդրակ Մանդիկյան]: 1899, էջ 121—129:

8959. ԳԻՐԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱԷԼԱՅԵԱՆ: [Սահմախական]: 1899, էջ 384—385:

8960. ԴԱՇՏԵՐԻՄՆԱԿԵՆ համար ամենախելացի միջոցներ: 1899, էջ 133—136, 242—236:

8961. ԴԱՍՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՌԱՍՏԱՆԱԿԱՆ մահացու ան-պատեհությունները: (Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik v. Rein): Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 347—354:

8962. ԴԱՏԵՍՆ ԽԱՉԻԿ Մ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Թա-րըխտյ աքարա կամ շարաֆ համա: Բրդերի պատմու-թյուն կամ փառաց մատեն: 1899, էջ 536—539:

Ստորագր.՝ Դ. Խ. Ծ. Վ.:

8963. ԵՐԿՐԱԳՆԻՍ ԲԱՆԱԿԻՆԵՐԻ թիւը: [Վիճա-կագրական տվյալներ]: 1899, էջ 42:

«Այլ և այլ» խորագրի տակ:

8964. ԷՍԽԵՐԻՍ Գ.:—Միգրուների հոգեբանու-թյուն: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 233—239:

8965. [ԹԱՎԱԹԱՌԱՆԿ ԳԵՐՈՐԳ ԱԷԼԱՅԱՆՈՐՈՎԻ-չի մահը: Այդ առթիվ թագավորի և կաթողիկոսի փո-խանակած հեռագրերը]: 1899, էջ 297—298:

8966. ԹՈՒՄԱՆԱԿԱՆ:—(Լոնդոն): Անգլիոյ գա-նազան եկեղեցիները: [«Մեթոդական», «Երիցական», «Ժողովական», «Բուեյք» և «Փոկության քանակ» կրոնական համայնքների մասին]: 1899, էջ 376—378:

Հեղինակի ազգանունը՝ տողատակի ծանոթությու-նից:

8967. ԻՆՉՊԷՍ պետք է վերականգնել հաւատը մեր ժողովրդի մէջ: [Հրապարակախոսություն]: 1899, էջ 284—287:

8968. ԼԱՋԱՐԵՍՆ ԸՆԴԱՐԱՆ ԱՐԵՆԵԿԱՆ ԼԵՈՐԱԿ: Մոսկուա: Յայտարարություն: 887 թուականին գըր-ուած մագաղաթեայ գրչագիր հայերէն Աւետարանի լուսատիպ հրատարակութեան մասին: 1899, էջ [480]:

8969. ԼԵՋՈՒԻ և գրչի սանձարձակութիւնը մեր մէջ: [Հրապարակախոսություն]: 1899, էջ 381—383:

8970. ԼՈՏԻ ԳԻՐԵ:—Մոնտիոնի «Առաքիւնութեան մրցանակը»: [Մրցանակաբաշխություն գրասրտու-թյան, քարեգործության համար]: Թարգմ. ուռւ.՝ Մեա-րով վարդապետ: 1899, էջ 7—19:

Հեղինակի անունը հանված է բնագրից:

8971. ԼՈՐԻՆ արքեպիսկոպոս Աշխգան, նախ-կին պատրիարք Կ. Պոլսի: Մահախոսական]: 1899, էջ 521:

Անվերնագիր՝ «Տանկախայք» խորագրի տակ:

8972. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ քսյոր թեմերի առաջնորդներին, վանահայրերին, հայ գյու-ղերի տաճարներին: Ազգագրական հանդեսի խմբ-րագիր Երվանդ Լալայանին, ազգագրական նյութեր հավաքելիս, աջակցություն չույց տալու համար]: 1899, էջ 171:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8973. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Մաթեա Մամուրյանին: Գրական-հրապարակախոսական 50-ամյա գործունեության առթիվ]: 1899, էջ 484—485:

8974. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Մակար Եկմայանի քառամայն պատարագը հայ եկեղեցիներում կատարելու մասին]: 1899, էջ 99:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8975. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Ռուսա-տանի թեմակալ առաջնորդներին, Գևորգյան ճեմա-րան երաժշտության ընդունակ աշակերտներ ուղար-կելու մասին]: 1899, էջ 4:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8976. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Վրաս-տանի հայոց առաջնորդին, եկեղեցու գալթում մտնող թաղելու դեմ]: 1899, էջ 51:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8977. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Ցավա-ցություն Պողոս Նուբար փաշային, հոր մահվան առթիվ]: 1899, էջ 51:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8978. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ օրհնու-թյան՝ թծկապետ Բագրատ Նովասարդյանին, Կով-կասյան քարեգործական ընկերության հաստատման առթիվ]: 1899, էջ 324:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8979. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ օրհնու-թյան՝ Նիկողայոս Երկայնաբազուկ Արդուրյանին, Սահմանի վանքի նորոգության նախահաշիվը հաս-տատելու առթիվ]: 1899, էջ 323:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8980. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ օրհնու-թյան՝ շուշեցի Բարս Բեգի Թյունի Բեգյանին Մայր Աթոռի թանգարանին արծաթ հին դրամներ և այլ հնություններ նվիրելու առթիվ]: 1899, էջ 342:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8981. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ԼԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ օրհնու-թյան՝ Պերճ Պողոսյանին՝ նրա գրական-մանկավար-ժական գործունեության 40-ամյա հոբելյանի առթիվ]: 1899, էջ 221:

Անվերնագիր՝ «Պաշտօնական» խորագրի տակ:

8982. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵ-ՆԱՅՆ ԼԱՅՆԻ:—Կոնդակ: [Գ. ճեմարանի տեսուչ Կարապետ Կոստանյանի, հիվանդության պատճա-ռով, հրաժարականի հաստատումը]: 1899, էջ 267—268:

8983. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵ-ՆԱՅՆ ԼԱՅՆԻ:—Կոնդակ: [Միջոցառումներ Գ. ճե-մարանի 25-ամյակի առթիվ]: 1899, էջ 219—220:

8984. ԼՈՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ:—Հայրապետական տնօրինություն: 1899, էջ 220—221, 323:

8985. ՄԱՆՈՒՑՈՒՄ: [Գևորգյան ճեմարանի վարչությունից թծիչ Գևորգ Ավետիսյան Տիգրան-յանցի կտակի մասին 24 հազար ուրուի ճեմարանին, 9 հազար ուրուի՝ հայագիտական հրատարակչական աշխատանքների համար: Նաև՝ զանազան ազգային-ների նվիրատվությամբ ճեմարանում որդեգիրներ պահելու մասին]: 1899, էջ 115—116:

8986. ԿԵՆՆԻՔ: [Բարոյ]: 1899, էջ 221—223:

8987. ԿՈՄԻՏԱՍ վարդապետի վերադարձը Գերմանիայից և ճեմարանում եկեղեցական երաժշ-տությունը դասավանդելու մասին]: 1899, էջ 384:

Անվերնագիր՝ «Ճեմարան Մայր Աթոռ» խորա-գրի տակ:

8988. ԿՈՍՏԱՆԵՆԱՅՆ ԿԱՐԱՊԵՏ:—Տեղեկագիր հոգևոր ճեմարանի Մայր Աթոռի ս. էջմիածնի: Զու-տումնական և զտնտեսական վիճակի ճեմարանի լընթացը 1898—99 ուսումնական շրջանի: Ճեմարանի բացման ԻՆ տարեդարձի օրը տեսչի ներկայացրած հրապարակական տեղեկագիրը: 1899, էջ 507—521:

Ստորագր.՝ Կ. Կ.:

8989. ԿՈՎԿԱՍԻ «ամառագործ» երեխաները: [Հնկերության կազմակերպման և աշխատանքների մասին]: Թարգմ.՝ Գ.: 1899, էջ 413—416:

8990. ԿՐԹՈՒԱՆ քահանաները եւ ժողովուրդը: 1899, էջ 64—67:

8991. ԿԻՐԿՈՒԱՆ մեղքը: [Թարգմ.]: 1899, էջ 324—327:

8992. ՀԱՅԿԱԳՐՈՆԱԿԱՆ եւ դաւանափոխական շարժումը մեր մեջ: [Հրապարակատություն]: 1899, էջ 186—190:

8993. ՀԱՐԱՆՑ ձայներ: [Բարոյախոսական մրտ-քեր՝ քաղված Մաթիաս Կլավդիուսի նամակներից և անգլիական «Մեծ մտքեր» գրքից]: 1899, էջ 60—61:

8994. ՀԱՌԱՏՈՒՄ մարտը: [Բարոյախոսություն]: 1899, էջ 53—55:

8995. ՀԻԹԻ:—Աշխատելու արուեստ: Թարգմ. գերմ.՝ Պ.: 1899, էջ 129—133:

8996. ՀԻՂԵՐԲԱՆՏ Ա. Ֆ.:—Հին Հնդկաստանի ուսումը: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 194—199:

8997. ՀՈՒՂ ԿԱՐԼ:—Յունական վանականությունը: Թարգմ.՝ Թ.: 1899, էջ 106—109, 175—181:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

8998. ՀՕՐ ազդեցությունը: [Մանկավարժական առումով]: Թարգմ. ռուս.՝ Գ. Ղ.: 1899, էջ 78—81:

8999. ՂԱԶԱՐԵԱՆ ԳԵՌԳ:—Գիտական կեանքի մեջ փոխադարձ օգնության գաղափար եղանակներ: 1899, էջ 539—544:

Ստորագր.՝ Գ. Ղ.:

4000. ՂԱԶԱՐԵԱՆ ԳԵՌԳ:—Թե ի՞նչ միջոցներով կարելի է երաշխի առաջն առնել: 1899, էջ 399—405:

Ստորագր.՝ Գ. Ղ.:

4001. ԾԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: 1899, էջ 114—116, 191, 229—230, 291—292, 341—342, 384—387, 439—442, 567—608:

4002. ԾԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Կարապետ Կոստանյանցի փոխարեն Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչյանցիի ճեմարանի տեսչի նշանակելու մասին]: 1899, էջ 291:

4003. ԾԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Ս. Ղևոնդյանց և ս. Վարդանանց տոմարի կատարումը: Գրական երեկույթներ, տպավորություններ, Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանի ղեկավարությամբ ճեմարանի ուսանողների Դարապազյա կատարած ճանապարհորդությունից: Նաև՝ երեկույթ նվիրված Խաչատուր Աբովյանին]: 1899, էջ 114—115:

4004. ԾԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Վարժողի փոխարեն ճեմարանում Ա. և Բ դասարաններ կազմելու, ինչպես նաև «եկեղեցական իրավագիտություն» առարկան, դասախոս Սիրական Տիգրանյան, ուսումնական ծրագրի մեջ մտցնելու մասին]: 1899, էջ 341—342:

4005. ԾԵՄԱՐԱՆԻ քացման ին տարեկարծը: 1899, էջ 439—442:

4006. ՄԱՅՐ Աթոռ: 1899, էջ 16—17, 228, 287—290, 341, 383—384, 437—438, 506—507:

4007. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Գրական երեկույթ Գ. ճեմարանում՝ Ալեքսանդր Պուշկինի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ]: 1899, էջ 229—230:

Անվերնագիր:

4008. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Եպիսկոպոսական ձեռնադրություն՝ Կեսարիայի առաքնորդ Տրդատ վարդապետ Պալյանի, Բիլայիկի առաքնորդ Մովսես վարդապետի, Ռոդոստոյի առաքնորդ Հովսեփ վարդապետ Այվազյանի, Պրուսայի առաքնորդ Հովհաննես վարդապետ Արշարունի]: 1899, էջ 228—229:

Անվերնագիր:

4009. ՄԱՆԳԻՆԵԱՆ ՍԵՂՈՍԿ:—Լեզուի մի համատ դաս: [Հայոց լեզվի մասին: Բանալիճ Գրիգոր Վանցյանի հետ]: 1899, էջ 40—42:

Ստորագր.՝ Ս. Մ.:

4010. ՄԱՌԻ մեկնումը Էջմիածնից Արտաշատ, պեղումների նպատակով]: 1899, էջ 383:

4011. ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Նոր ստացված գրականությունից զանգ]: 1899, էջ 20, 48—49, 96, 181—192, 217:

4012. ՄԱՐԱՍԵԻ որբանոցի մասին]: 1899, էջ 20: Անվերնագիր՝ «Տանկախալ» խորագրի տակ:

4013. ՄԵՐ ժողովրդի բարոյական վիճակը: [Հրապարակատություն]: 1899, էջ 338—340:

4014. ՄԻ հատուած Ռոստոմ Զալ վեպից: [Պարսից ժողովրդական վեպ: Պատմված Մոկաչ քարառով: Ծանոթագրություններ Գ. Վ.—Գարեգին վարդապետ Հովսեփյան]: 1899, էջ 91—94:

4015. ՄԻ նշանավոր աստուածաբանի ուսուցչական գործունեության թանգիզման եկեր: [Բեռլինի համալսարանի ուսուցչապետ Ադոլֆ Հաունսկի մասին]: 1899, էջ 426—430:

4016. ՄԻԻԼԻՐ ՄԱՐԱՍ:—Ի՞նչ անըրպետով է բանաձևում կենդանին մարդուց: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 293—299:

4017. ՄԻԻՆՍ ՎԻԼՀԵԼՄ:—Ձանձրություն: [Հոգեբանական դրոպապատմաների մասին]: 1899, էջ 72—78:

4018. ՄՇԱԿՆԵՐԻ պեղքը հոգեւոր ասպարեզում: [Բարոյախոսություն]: 1899, էջ 485—488:

4019. ՄՈՐԻՍ ՖԷԼԻՐԻ:—Բարկություն՝ հոգույն հիւանդություններից մեկը: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 24—30:

4020. ՄՈՒԶՆԵԻՐԴԻՆ ԿԱԶԱՐ ՇԱՀՆՇԱՀ (ինքնակա Պարսկաստանի):—Պարսից արեգակնափայլ շահի գրությունն ի պատասխանի Ռոբին Վեհափառության Ամենայն Հայոց երկու նամակների:

[Պատասխան Նիքիյան Հայրիկին. Սահակ եպիսկոպոսին Ատրպատականի և Մարաքիս եպիսկոպոսին Պարսկաստանի և Հնդկաստանի հայոց առաջնորդներ նշանակելու առթիվ]: 1899, էջ 52—53:

4021. ՄՈՒԾԻ հռոմեականները և բողոքականները: [Վիճակագրական տվյալներ]: 1899, էջ 20—21:

«Տանկախալ» խորագրի տակ:

4022. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ ՏԵՐ-ՄԵԼԻՔԻՍԵԿԵ ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—(Իզմիր): Ցրեղեան պ. Մատթեոս Մամուրեանի: [Հանձնաժողով ընտրելու և միջոցառումներ մշակելու մասին]: 1899, էջ 368:

4023. ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ժողովրդական բանահյուսության հետքեր միջնադարեան տարաբաններում: [Ուսումնասիրություն: Բնագրեր]: 1899, էջ 44—47:

Բովանդ.՝ Տաղ ուրախության ի վերայ ծովում եւ նախ:—Ահա տեսե՛ք թե ինչ կայ ծովին:—Ժողովրդական—«Եկե՛ք, տղա՛ք ի՞նչի՛ն ի կիրի գոթի»...

4024. ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Խոսքովի թարգմանիչ: (Ը դար). Պատմական-մատենագրական ուսումնասիրություններ: 1899, էջ 211—216, 260—264, 315—320, 408—413, 469—480:

4025. ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հայագիտական տեղեկություններ: 1899, էջ 151—158:

Բովանդ.՝ Բեռլինի մարդաբանական-նախապատմական-ագագրական գիտական ընկերության անդամներ՝ Բեկլի և Լեմանի ուսումնասիրություններ վանի շրջակայքում: 60 նոր բնեագիր արձանագրությունների հայտնաբերում: Խաղական թագավորների շինություններ, ջրանցքներ և նրանց վերաբերյալ արձանագրություններ:

Օքսֆորդի համալսարանի ուսուցչապետ, հայագետ Կոնիքիի ս. Սահակ Պարթևի անունով մեզ հասած կանոնական թղթեր The armenian Kanons of St. Sahak Katholikos of Armenia վերնագրով: Նույն հեղինակի գործերից է Անանիա Շիրակացու ինքնակենսագրության թարգմանությունը Ananias of Shirak (A. D. 600—650)—Byzantinische Zeitschrift 1897 B. VI. Heft 3—4.

Մարտիրոսի համալսարանի ուսուցչապետ Եմսենի գիրքը Iensen, Hittler and Armenier, Strassburg, 1898.

Գիրքը քաղկասցած է հետևյալ գլուխներից՝ ա. Հատիօ—Հայոց ժողովուրդն ու երկիրը: ք. Հատենան—Հայկական արձանագրությունները, գ. Հատենան—Հայկական գրերի համակարգությունը, դ. Հատերի լեզուն եւ հայերենը. ե. Հատենան—Հայկական կրօնի մասին. գ. Հատենան—Հայկական պատմության մասին:

Հատ Եմսենի՝ Արմատյան Հայաստանի, Կիլիկիայի և Փոքր Ասիայի արևելյան գավառներում գտնված հատյան կոչված արձանագրությունները հայերեն են, հին հայոց լեզվով և հայ թագավորների ձեռքով գրված, որ Ուրարտու ճշմանկում է Արարատ:

4026. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հայագիտական տեղեկություններ: Մանուկ Աբեղյան: «Հայոց ժողովրդական հաստոր»: Լայպցիգ: 1899, 128 էջ: [Գերմաներեն լեզվով: Գրախոսություն]: 1899, էջ 256—257:

4027. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հայագիտական տեղեկություններ: H. Mapp. Из поездки на Афонъ. Կ. Մաս: Աթոսի ճանապարհորդությունից: [Գրքի մեկնաբանություն]: 1899, էջ 208—210:

Ն. Մառը այս աշխատությանը պարզում է ասորոց, հայոց և վրաց մատենագրության առնչությունը: Փաստերով ապացուցում, որ վրաց մատենագրությունը Ե—Ը դարերում կախում է ունեցել հայոց մատենագրությունից: Հայոց քաղաքակրթության ազդեցությանը առաջին մեծ հիշատակարանը վրաց ա. Գիրքն է, որը թարգմանված է հայերենից:

Հոդվածին կցված է նաև 1898 թ. ընթացքում Ն. Մատի հրատարակած հոդվածների ցանկը:

4028. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մխիթար Մասնեցի: 1260?—1887: (Կերմանեցի): [Ուսումնասիրություն]: Բնագիր: 1899, էջ 153—167: Բնագիր՝ [Մկրտիչ աթեղա]: Պատմություն հաւատի եւ համառոտ Մխիթար վարդապետի: էջ 165—167:

Այ. Ամենայն հրապարակեց պատմությունը առաջեալ և շարագրեալ եղեն շատտուածայնոց ոմանց ի սրբոց հարցն և ի վարդապետացն առաջնոց...

4029. ՅՈՒՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ծնորհատու ճոր տարի: [Բարոկ]: 1899, էջ 5—7:

4030. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ Մառը էջմիածնում: Նպատակը՝ ձեռագրերի ուսումնասիրություն: Նաև պեղումներ այն բլուրում, ուր ենթադրվում է պատմական Դվին մայրաքաղաքը: 1899, էջ 341:

4031. ՆՈՐ կրթություն: [Դեմոկրի «Նոր կրթություն» գրքի շուրջ]: Թարգմ. Գ. Լ.: 1899, էջ 449—451:

4032. ՆՈՒԲԱՐ փաշա: [Հայագրի: Եգիպտոսի մայիսին մախարարապետ: Մահախոսական]: 1899, էջ 97:

4033. ՉԱՐԶԱՐԱՆԻ Զարաթ: (Ծիրակի գիտական կենսից): Հարաբեց Եր. Մովսիսեան: 1899, էջ 146—151:

Բովանդ. Ա. Չիք-չորեքշաբթի, Առաջ հինգշաբթի, յուրի-ուրբաթ, Ջատիկի շաբաթ:—Բ. Ախատի կիրակի, մեռելոցի Էրկուշաբթի:

4034. Ս. Կ.:—Մալխասեանց Ստ. «Մերենի պատմությունը և Մ. Խորենացի. մատենագրական ուսումնասիրություն», Թիֆլիս, 1899, 118 էջ: [Մատենախոսություն]: 1899, էջ 312—315:

4035 Ս. Մ.:—Ուղեղի յոգնության խրտուխակը: [Դպրոցներում]: 1899, էջ 445—449:

4036. Ս. Յ.:—Կրոնշտադի առաջ քահանայ Իոհանն Սերգեյի 70-ամեայ յոթելեանը: 1899, էջ 491—492:

4037. Ս. Յ.:—Մարդասիրության եւ ազատության առաքեալ Թեոդորոս Գարկեր: 1899, էջ 223—225, 271—275, 329—334:

4038. ՍԱՂՄՈՍԱՎԱՆԻՔԻ վերանորոգությունը: [Գրիգորիս եպիսկոպոս Աղվանցանցի կտակած գումարներով և Խրիմյան Հայրիկի նվիրատվությամբ]: 1899, էջ 442—443:

4039. ՍԱՐԱՍԹԵՆԻ աղետը: [Ալլաքալակի 1899 թվի դեկտեմբերի 19-ի երկրաշարժի մասին]: 1899, էջ 505—506:

4040. ՍՐՎԱՍԶԻ ազգային որբանոցի տնտեսական միջոցների մասին: 1899, էջ 22:

Անվերնագիր՝ «Տաճկահայք» խորագրի տակ:

4041. ՍՈՒՐ յիշողության օրինակներ: [Աշխարհի ակաճավոր մարդկանցից՝ Միսրդատ, Սեմեկա, Կեսար, Կյուրոս և ուրիշներ]: 1899, էջ 42:

«Այլ և այլ» խորագրի տակ:

4042. ՍՏԵՓՈՆ վարդապետ Իսկենդերեան: [Մ. Աթոռի միաբան: Մահախոսական]: 1899, էջ 18:

4043. ՍՐԲՈՒԹԵԱՆ պահանջը: [Բարոկ]: 1899, էջ 99—102:

4044. ՎԱՍՏԱԿԵՆՈՒ շնորհը: [Բարոյախոսություն]: 1899, էջ 372—373:

4045. ՎԵՆ. Հայրապետի [Խրիմյան Հայրիկ] ուղեւորությունը Տփլիսից Էջմիածին: 1899, էջ 190—191:

4046. ՎԵՆԱՓՈՒՆ Հայրապետը Թիֆլիսում: [Խրիմյան Հայրիկի պաշտոնական տեսակցությունը Կովկասի կառավարչապետ իշխան Գ. Ս. Գոլիցինի և մեծ իշխան Նիկոլայ Միխայլովիչի հետ: Նաև՝ ջրօրհնաց հանդես Կուր գետում և կաթողիկոսի անվանակոչության առթիվ պատարագ Մայր եկեղեցում]: 1899, էջ 18—20:

4047. ՎԵՆԱՓՈՒՆ Հայրապետի ուղեւորությունները: [Խրիմյան Հայրիկի՝ Մողմի, Սաղմոսավանք, Սիվան, Ապարան, Երևան, Դամարյու, Խոր Վիրապ, Բյուրական]: 1899, էջ 288—290:

4048. ՎԵՆՈՒՆԻ ՍՐԵՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Աւարիոյ հայ գաղթականությունը: 1899, էջ 22—24, 70—72:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

4049. ՏԱԺՎԱՆՅԱՔ: 1899, էջ 20—22, 68—70, 116—119, 192—194, 230—233, 292—293, 342—346, 443—445, 521—522:

4050. ՏԱԺՎԱՆՅԱՔ: [Այն քաղաքում հանգանակության կազմակերպում բացվելիք որբանոցի համար, նաև վիճակագրական տվյալներ՝ շրջանի որբերի մասին]: 1899, էջ 342:

Անվերնագիր:

4051. ՏԱԺՎԱՆՅԱՔ: [Ամերիկայի հայոց հոգևոր հովիվ Հովսեփ եպիսկոպոս Սարաջյանի կողմից Ամերիկայի վիճակ 7 համայնքների բաժանելու և առանձին հոգևոր հովիվներ նշանակելու մասին]: 1899, էջ 344:

Անվերնագիր:

4052. ՏԱԺՎԱՆՅԱՔ: [Եվրոպայի հայ համալսարանական ուսանողության խորհրդակցությունը Հայդելբերգում: Վիճակագրական տվյալներ Եվրոպայում սովորող հայ ուսանողների մասին, նաև որոշում՝ հայ ուսանողական կանգնի վերաբերյալ 6 ամսյա տեղեկագիր հրատարակելու համար]: 1899, էջ 232:

Անվերնագիր:

4053. ՏԱԺՎԱՆՅԱՔ: [Երուսաղեմի հայոց Հարություն պատրիարք Վեհապետյանի անձնական ծախքով ա. Թորոս եկեղեցում հայկական ձեռագրերի համար գրադարակներ շինելու և Սահակ եպիսկոպոս Խապայանցի մատենադարանապետ նշանակելու մասին]: 1899, էջ 119:

Անվերնագիր:

4054. ՏԱԺՎԱՆՅԱՔ: [Երուսաղեմի հայոց վանքի

մատենադարանային Սահակ եպիսկոպոս խաչա-
յանի կողմից 320 ձեռագրերի ցուցակ կազմելու մա-
սին]: 1899, էջ 342:

Անվերնագիր:

4055. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Թոքատում և Վանում հայ
կարոտյալներին օգնելու պատրվակով կաթոլիկ և բո-
ղոքական հոգևորականության կողմից հաշերին դա-
վանախոս անելու փորձերի մասին]: 1899, էջ 117:

Անվերնագիր:

4056. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Իզմիրյանց գրական մոր-
մանակաբաշխության հանդիսություն. մրցամակի ներ-
կայացված վեց աշխատություններից երեքի մրցանակ
շահելու մասին]: 1899, էջ 345—346:

Անվերնագիր:

4057. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Խորհրդակցություն Կ. Պոլ-
սի պատրիարքարանում. Կիլիկիայի կաթողիկոսա-
կան ընտրության նպատակով Սահակ եպիսկոպոս
խաչապանին, որպես պատրիարքարանի պատվիրակ-
քննիչ, Ադամա ուղարկելու մասին]: 1899, էջ 385—
386:

Անվերնագիր:

4058. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսի ս. Փրկիչ Ազգա-
յին հիվանդանոցի կողքին Կարազոլյան որբանոցի
շինության մասին]: 1899, էջ 522:

Անվերնագիր:

4059. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Հանձնաժողովի կազմա-
կերպում Կ. Պոլսում, Պապա Համբարձումի գլխավո-
րությամբ, հայկական եկեղեցական երգեցողության
կանոնավորության և միօրինակության համար]:
1899, էջ 444:

Անվերնագիր:

4060. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Մաղաքիա Օրմանյան
պատրիարքի բարդ ծայրագույն վարդապետական
ատտիճանի մասին]: 1899, էջ 343:

Անվերնագիր:

4061. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Գրիգոր
Զանյանից, 5000 ռ., Կ. Պոլսի պատրիարքին. նոր
որբանոց բացելու համար]: 1899, էջ 193—194:

Անվերնագիր:

4062. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Սանա-
սարյանի կտակակատար Կարապետ Եղյանից՝ 2000
ռուբլի Կ. Պոլսի պատրիարքին, Սանասարյան վարժա-
րանի համար կալվածք գնելու նպատակով]: 1899,
էջ 344:

Անվերնագիր:

4063. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Օյսաբնակ եկեղեցական-
ներում: [Արարկիրի և Այն բաղաքների առաջնոր-
դական տեղապահ Մուշեղ վարդապետ Սերոբյանի
նամակը Վանի և այլ գավառների կրոնամիտության
շարժման հանդեպ հայ կղերի ցույց տված անտար-
բերության մասին]: 1899, էջ 192:

Անվերնագիր:

4064. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վանի Հոգևոց վանքի վե-
րանորոգման մասին]: 1899, էջ 118:

Անվերնագիր:

4065. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վիճակագրական տվյալ-
ներ՝ Բիթլիսի խնդրակատար վանքում և Մարաշում
բացված երկսեռ որբանոցների վերաբերյալ]: 1899,
էջ 443:

Անվերնագիր:

4066. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Վիճակագրական տվյալներ
Երուսաղեմի հայ, հույն և կաթոլիկ եկեղեցիների և
թուրքական մզկիթների մասին]: 1899, էջ 70:

Անվերնագիր:

4067. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Օրմանյան պատրիարքի
շքավաճակով կատարած այցելությունը, զատկի տոնի
ատոյի, Կ. Պոլսի Ֆեների հույն պատրիարքարանը:
Ուղեընթերի փոխանակում]: 1899, էջ 231—232:

Անվերնագիր:

4068. ՏԵՐ ԻՄ ԵՆ ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ: [Քարոզ]: 1899,
էջ 173—175:

**4069. ՏԵՐ-ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍ արքեպիսկո-
պոս:** [Մահախոսական]: 1899, էջ 438—439:

4070. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՆԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍՑ:—Հայկա-
կանք: ԺԳ—ԺԹ: [Դիտողություններ Նիկողայոս Մա-
ռի «Վարդանի Սոսկյազբեք» աշխատության շուր-
ջը]: 1899, էջ 299—302, 354—357, 451—453: 1900,
28—32, 134—140, 254—263:

**4071. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՆԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱ-
ՊԵՏ:**—Հարեանցի դիտողություններ: [«Նոր-Դար»-
ում «Մարտակ» ստորագրությամբ Գ. ճեմարանի մա-
սին գրված հոդվածի դեմ]: 1899, էջ 67—68:

Ստորագր.՝ Կ. Վ.:

4072. ՔԱՂՅԱՐԱՀԱՅԵԱՆՑ վանքը Եղիշե ծ. վ.
Գալիպոլիսի նախաձեռնությամբ, և Կ. Պոլսի հայոց
պատրիարքի հավանությամբ, վերակառուցելու մա-
սին]: 1899, էջ 230:

Անվերնագիր՝ «Տաճկահայք» խորագրի տակ:

**4073. ՔԱՂՈՒՄԵՐ Ի ԿՈՆՏԱԿԱՅ ՎԵՏԱՓԱՆ ՀԱ-
ՐԱԿԵՒԻ:** 1900, էջ 3, 51, 171—173, 323—324, 372—
373, 419—420, 488—485:

4074. ՔԱՂՈՒՄԵՐ սինոդի օրագրություններից:
1899, էջ 4, 99, 420, 421, 228, 276—277:

4075. ՔՐԻՍՏՈՍ Ի մէջ յայտնեցաւ: [Քարոզ]:
1899, էջ 4—5:

4076. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Բողոքական եկեղեցի-
ներ: 1899, էջ 14—16, 62—64, 113, 226—228, 278—
283, 336—337, 380—381, 434—437, 500—503:

4077. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Ընդհանուր տեսու-
թիւն: [Տարեկան]: 1899, էջ 496—498:

4078. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Կաթոլիկ եկեղեցի:
1899, էջ 13—14, 109—113, 184—186, 276—278,
335—336, 432—434:

4079. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Օրթոդոքս եկեղեցի:
1899, էջ 10—13, 61—62, 181—184, 225—226, 275—
276, 334—335, 378—380, 430—432, 498—500:

4080. ՖԱՐՐԱՐ: Քրիստոսի ծնունդը: [Քարոզ]:
Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1899, էջ 488—491:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

1900

4081. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ Ա.Բ. (տեսուչ):—Տեղեկա-
ցիր Արամեան և Ս. Աննայեան երկսեռ դպրոցների
1898—99 ուսումնական ամի: 1900, էջ 249—251:

4082. ԱՆՍԱՀԱՆԱԿԻ գաւառի աղետը: [Երկրա-
շարժ: Օգնության և հանգանակության կազմակեր-
պում ի նպաստ աղետյալների՝ 120 հազար ռուբլի]:
1900, էջ 23—24:

4083. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ թեմ: [Տեղի հայ ազգային
կյանքի մասին]: 1900, էջ 589:

4084. ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Բարոյական ա-
րիությունը: [Բարոյախոսություն]: 1900, էջ 149—151:
Ստորագր.՝ Բենիկ վարդապետ:

4085. ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Նախաձեռնի դեմ:
[Բարոյախոսություն]: 1900, էջ 52—55:

4086. ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Քրիստոնեական
սիրոյ մասին: [Քարոզ]: 1900, էջ 277—280:

4087. ԵՕՀԱՆ ԱՆՏՈՆԻՆԻՅ, (ապաւոն Բոյ-
ցի):—Վեհատանի հայերը: Աւստրո-ունգարական
կայսրութիւնը խօսքով և պատկերով: Թարգմ. գերմ.
և ծանոթ. Գրիգոր Վանցեանի: 1900, էջ 346—353:

Հոդվածում խոսվում է նաև Վեհախիկ Մխիթար-
յաններից Հ. Միսա Բժշկյանի «Ճանապարհորդու-
թիւն ի Լեհաստան և յայլ կողման բնակեալ ի հայ-

կազմաց սերելոց ի նախնեաց Անի քաղաքին» աշխատության մասին:

4088. ԱՅԼ եկեղեցիներ: ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ եկեղեցիներ: 1900, էջ 15—19, 62—64, 110—111, 158—159, 162, 243—245, 288—284, 385—386, 387—391, 448—451, 456—457, 521:

4089. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Կաթոլիկ եկեղեցի: 1900, էջ 14—15, 62, 109—110, 159, 242—243, 282—283, 385, 385—387, 451—456, 517—521:

4090. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Յումաց եկեղեցի: [Տեղեկություններ]: 1900, էջ 13—14, 108—109:

4091. ԱՇՈՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Աստուածաշունչ ա. գրքի տպագրության առիթ: 1900, էջ 10—12:

4092. ԱԽՍՏՐԻՈՅ Ռաբա:—Սուլապից: [Տեղի հայ ազգային կյանքի և «Անի» ընկերությունը վերականգնելու մասին]: 1900, էջ 25—26:

4093. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆ Ի. Յ. Ա. Կ. (իմաստե Իսքուսար: Ի Խորոշմել, 20 ապրիլի 1849): Արգոյ և սիրելի պարոն: Առ ազգիս պ. Մկրտիչ Խրիմեան: [Նամակ]: 1900, էջ 168—169:

Հ. Ա. Բագրատունու նամակը Խրիմյանին:

4094. ԲԱՐՍԻՈՒՅԱՐԵԱՆՑ ՄԱԿԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Ծանուցում: 1900, Բ. 2, փետրվար, շաբ. էջ 4: Հեղինակի դիմումը հայկական մի շարք գյուղերի մեղիքներին, իրենց տոհմի մասին տեղեկություններ հաղորդելու, «Պատմություն Աղուանից», հտ. Բ, և Աղուանքի երկրի պատմությունը, շարադրելու համար:

4095. ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—(Քիշինու): Սկզբնաղբիւրն Բաղկանեան ազգերի ապստամբական շարժման: Բարձր սրբազան Արքեպիսկոպոսիդ Յովհաննու, լազոնեմար եղբոր իմոյ սիրեցելոյ ի Տեր խնդալ: [Նամակ: Գրված 1821 թվին: Բնագիր՝ Մայր Աթոռի դիվանից]: 1900, էջ 619—621:

4096. ԳԵՈՐԳԵԱՆ ԲԱՐՔՈՒՂԻՄԵՆՈՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—«Վումպ» հանդեսի մատենախօսական յոդուածի առիթ: [Արշակ Տեր-Միքայելյանի «Նորեմացին» քննադատության մեջ» հոդվածի առթիվ]: 1900, էջ 96:

4097. Ս. ԳՐԻԳՈՐ Լուսառեղի նորագիտ կենսագրությունը: [Հունարեն լեզվով գրված մագաղաթյա մի կրկնագիր, որը պարունակում է Պոլիկարպոսի մի ներքող, Հովհան Ոսկեբերանի և Վլասիոսի վկայաբանությունը, Գրիգոր Լուսավորչի վարքագրությունը և Թովմաս առաքյալի «Գործքը»: Չնազիրը գտնվում է Բոլոսեղի արքայական մատենադարանում: Հաշտնաբերված է գիտնական Բիդելի կողմից]: 1900, էջ 621—623:

4098. ԳՐԻԳՈՐ Զանգեան: [Մահախոսական]: 1900, էջ 400—402:

4099. ԴԱՆԻՍԱՆ Գամականից: 1900, էջ 300—302:

Ստորագրութ.՝ Ս. Մ.:

4100. ԴԱՏԵԱՆ ԽԱԶԻԿ Ծ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Երկու վանքագրեր Տ. Խաչիկ վարդապետի ձեռագրերի ծոդվածոցից: 1900, էջ 317—320:

Հաղորդում հեղինակի 1878—1898 թթ. ղեկավարում հավաքած ձեռագրերի, և հնությանց ցուցակը՝ աշխատությանը Հ. Հ. Թովմյանի, հրատարակության մասին: Իբրև մուշ տպագրված է երկու վավերագրեր:

Ստորագր.՝ Խ. Յ. Վ. Դ.:

4101. ԴԵՄՈՒՆ ԷՄՈՒՆ:—Անգլիական կրթության առաքելությունը: Թարգմ.՝ Ս. Մ.—[Ստորակ Մանդիկյան]: 1900, էջ 172—178:

4102. ԵՓՐԵՄ ԿԱՅՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Եփրեմ կաթողիկոսի կոնդակը Պողոս պատրիարքի օրով ծագած միության շարժման մասին: [1821 թ. հայ-կաթոլիկ վեճեր: Կոնդակի տակ ստորագրել են նաև Սիմոնի 8 եպիսկոպոս անդամներ]: Սկ. Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդ և շնորհիւ նորին

Տեր Եփրեմ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց...

4103. ԶՈՒՆՐԹՆՈՅ եկեղեցու պեղումները: [Մաչիկ վարդապետի կողմից արարներեն, ասորերեն, հունարեն, վրացերեն և սեպարմե արձանագրությունների, ինչպես նաև մոզայիկ խաչի հայտնաբերման մասին]: 1900, էջ 380—381:

4104. ԹՈՓԾԵՆԱՆ ՅԱԿՈԲ:—Գորիայի եւ Ծամոնայի վկայաբանությունը: [Գ. Տեր-Մկրտչյանի 1896 թ. «Արարատ»-ում հրատարակած «Ազարանգեղոսի աղբյուրներից» ուսումնասիրության մասին]: 1900, էջ 480—484:

4105. ԻՆՉ Է երջանկությունը: [Բարդուխտություն]: Փոխադրութ. Յ. Յ.: 1900, էջ 233—238:

4106. ԻՆՉՊԷՍ պահպանող ծաղիկ հիանդությունից: Թարգմ.՝ բժշկապետ Ա. Բարաչեանց: 1900, էջ 312—315:

4107. ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «Արարատ»-ի: [Բանավեճ՝ «Բազմավեպ»-ում տպագրված Հ. Երեմյանի «Կոնց և ազատություն» հոդվածի դեմ, հայ որբերի խնամատարության և այդ առթիվ դավաճանախոսության հարցերի շուրջը]: 1900, էջ 523—525:

4108. ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «Արարատ»-ի: [Մոտեն եպիսկոպոս Ստեփաննի և Սարգիս եպիսկոպոս Զալապյանի, յուրաքանչյուրի հասարակական նպատակներով կտակած 25 հազար ուրբին 130 տարի հետո գործարկելու մասին: Այս առթիվ հոդվածագրի դիտողությունները]: 1900, էջ 585:

4109. ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «Արարատ»-ի: [«Տարազ» № 43-ում տպագրված «Մամուլ և գրականություն» հոդվածի դեմ: Բանավեճ կրոնի, գիտության, ժողովրդի փոխարարությունների հարցի շուրջը]: 1900, էջ 522—523:

4110. ԽՈՐԻՆՆ եպիսկոպոս Ստեփաննի մահը: 1900, էջ 586:

4111. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Ներսիսյան դպրոցի հոգաբարձությանը և Մայր Աթոռի ճեմարանին, Սեդրակ Մանդիկյանին տարեկան 500 ո. կենսաթոշակ նշանակելու մասին: 1900, էջ 571:

Անվերնագիր:

4112. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության Աթոռում հայկական նոր մատուռի շինության առթիվ: 1900, էջ 529, 571:

Անվերնագիր:

4113. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ պեքսանդրատյոցի Մարգարիտ Ասլանյանին, Հարիսա վանքի երկու աղբյուրների քրանցքի շինության առթիվ: 1900, էջ 509:

Անվերնագիր:

4114. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ բազմեցի հայերին, Սևանա վանքի նորոգության առթիվ: 1900, էջ 276:

Անվերնագիր:

4115. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության Գրիգոր Նեչումյանին՝ Գեղարդա վանքի նորոգության առթիվ: 1900, էջ 51:

Անվերնագիր:

4116. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Նրևանի նորակառուց ա. Գրիգոր եկեղեցու շինության առթիվ: 1900, էջ 276:

Անվերնագիր:

4117. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրանոցի հաստատության 75-ամյակի առթիվ: 1900, էջ 276:

Անվերնագիր:

4118. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության Կ. Պոլսի պատրիարք Մաղաքիա Օրմանյանին, Գրիգոր Զանջյանի բարեգործությանը բազմած որբանոցների մասին տեղեկություններ պահանջելու առթիվ: 1900, էջ 572:

Անվերնագիր:

4119. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՅՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆ-

ՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Պատճեն շրջաբերական կոնդակի վեհ. Հայրապետի: [Ամուսնության, չհատության մասին]: 1900, էջ 99—100:

4120. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Քաղաղաբանի կոնդակային վեհափառ Հայրապետի: 1900, էջ 3—5, 51—52, 100, 227—228, 275—276, 371—372, 443—444, 507—509, 571—572:

4121. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Քաղաղաբանի կոնդակային վեհափառ Հայրապետի: [Տեր-Մկրտչյան կարապետ վարդապետին «Արարատ»-ի խմբագրի պարտականություններից ազատելու և նրա փոխարեն Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանին նշանակելու մասին]: 1900, էջ 3:

4122. ԾԱՂԿԱՔԱՂ ընտիր մտքեր: Հարանց վարքից: Կազմ. Տեր-Անտիքեան Նիկողայոս արեղայ: 1900, էջ 111—112, 151—152, 280—281:

4123. [Կ. ՊՈԼՍԻ թողային վարժարանների մասին. վիճակագրական տվյալներ]: 1900, էջ 130: Անվերնագիր: «Մանրալուր» խորագրի տակ:

4124. ԿԻՊՐՈՍԻ Հայք: [Տեղի ազգային կյանքի մասին]: 1900, էջ 580:

4125. ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Recueil de Chants Populaires Arméniens. «Հաւաքածոյ Հայոց ժողովրդական երգերի»: Հրատարակուելու է Փարիզում երկու ամիսը մի անգամ: Առաջին գրքույկը լոյս է տեսել, որը բովանդակում է՝ 1. Արաքսի արտասուքը, 2. Հերիք որդեակը, 3. Կիլիկիա, 4. Հայրիկ, 5. Զին գլխին, 6. Բոլոր բարձր և 7. Օրորոցի երգ: [Մատենախոսություն]: 1900, էջ 367—368:

4126. ԿՈՐԶԵԼԻՐ ՀԱՆՍ:—Մեր դարու ամենախայտառակ գայթակղությունը: (Politiken մայիս 25, 27, 29 և հունիս 1 կամ № 145, 147, 148 և 149): [Եվրոպական ժողովուրդների ուշադրությունը հրավիրել Տանկահայաստանի հայկական կոտորածների վրա]: 1900, էջ 386—388:

4127. ՀԱՐՆԱԿ ԱՌՈՒՅ:—Արեւմտեան կամ կաթոլիկ վանականությունը: Փոխադրութ. Յ. Թոփչեան: 1900, էջ 326—328:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:
4128. ՂԱԶԱՐԵԱՆ ԳԵՈՐԳ:—Երկրագործական անհրաժեշտ գիտելիքներ. թե ինչպես պետք է վարել հողը: 1900, էջ 308—312, 361—367, 402—406, 478—476, 533—539, 596—603: 1901, 9 34—43, 92—99, 239—250, 315—326, 382—391:

Ստորագր. Գ. Ղ.:
4129. ՂԱԶԱՐԵԱՆ ԳԵՈՐԳ:—Հացահատիկները եւ ցանքը: 1900, էջ 71—73, 118—124:

Ստորագր. Գ. Ղ.:
4130. ՃԱՆՊԱՐԱՆԻՔԻ ԳԵՈՐԳԻՆԻՍԻՆ և Հայրապետի: [Խրիմյան Մկրտչի՝ եղվարդ, Բջնի, Սևան, Ցամաքաբերդ, Դիլիջան, Հարաքիլիսա, Հատին, Ապարան]: 1900, էջ 285—287:

4131. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: 1900, էջ 22—23, 169—170, 247—248, 344, 463:

4132. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Հակոբ Մամադյանին ճանաչում ուսուցիչ նշանակելու մասին]: 1900, էջ 22:

Անվերնագիր:
4133. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Հանդիսություն խրիմյան Հայրիկի անվանակոչության առթիվ: Վարդապետական ակադեմիայի լսելության տվյալություն Կոմիտաս վարդապետին]: 1900, էջ 22—23:

Անվերնագիր:
4134. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Հանդիսություն Ներսիսյան դպրոցի 75-ամյակի առթիվ: Հոգեհոգիատ Ներսես Ե-ի գերեզմանի վրա]: 1900, էջ 287: Նույն տեղում՝ Տեր-Սիմոնեան Արսէն:—Վեհափառ տեր, արքայազնաբ. հարք, սիրելի ընկերներ: [Ըստ արտասանված Ներսես Ե կաթողիկոսի գերեզմանին]: էջ 287—289:

4135. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Հիմնադրման 26-ամյակի տոնակատարություն]: 1900, էջ 463:

4136. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Հովհաննես Հովհաննիսյանին ճանաչում տեսչի օգնական նշանակելու մասին]: 1900, էջ 22:

4137. Մ. Ղ.:—Հայոց Հայրիկը հայ գրականության ասպարիզում: [Խրիմյան Հայրիկի մասին]: 1900, էջ 178—186:

4138. ՄԱՅՐ Աթոռ: 1900, էջ 21—22, 168—169, 246—247, 285—287, 343—344, 378—380, 461—463, 521—522, 584—585:

4139. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ալեքսանդր Դումանյու, ուսական փոխ-հյուպատոս Վանում, այցելությունը Մայր Աթոռ]: 1900, էջ 463:

Անվերնագիր:

4140. ՄԱՅՐ Աթոռ: [«Բանասեր»-ի հրատարակիչ և խմբագիր Կարապետ Բաամաջյանի՝ Մայր Աթոռում գտնվելու և Զվարթնոց եկեղեցու նորագույն տեսագիր արձանագրությունների լուսանկարները և էստամպած պատկերներ հանելու մասին]: 1900, էջ 585:

Անվերնագիր:

4141. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Գերմանացի ճանապարհորդներ Պաուլ Բորբախի և Բուխվիգի այցելությունը Մայր Աթոռ]: 1900, էջ 388:

Անվերնագիր:

4142. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Գրական երկեր, ճանաչում, Ալիովան Գրիգոր Զանչյանի հիշատակին]: 1900, էջ 584:

4143. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Մակրուրի համալսարանի դոցենտ Նիկոլայու Ֆինկի այցելությունը Մայր Աթոռ, հայ մատենագրությամբ զբաղվելու համար]: 1900, էջ 380:

Անվերնագիր:

4144. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Նիկողայոս Մելիք-Թանգյանին, երվանդ Տեր-Մինասյանին, Համբարձում վարդապետյանին սարկալագներ ձեռնադրելու մասին]: 1900, էջ 462:

Անվերնագիր:

4145. ՄԱՅՐ Աթոռ:—Ս. Հայրապետի ճանապարհորդությունը: [Խրիմյան Հայրիկի՝ Երևան, Թիֆլիս, Ալեքսանդրապոլ]: 1900, էջ 378—379:

4146. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ֆրանսիացի հայագետ Բուենի այցելությունը Մայր Աթոռ]: 1900, էջ 246—247:

Անվերնագիր:

4147. ՄԱՆՐԱՆՈՒՐԷ: 1900, էջ 41—44, 95—97, 127—130, 208—209, 271—272, 315—316, [368ա], 430—432, 495—496, 558—561, 632:

4148. ՄԱՏԵՆԱՎԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Նոր տաղված գրականության ցանկ]: 1900, փետրվար, հ. 2, շապիկի դարձերես:

4149. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ:—Գիտական հոգեբանականության հոդվածի հարկի խմբ. հիշքը: 1900, էջ 396—400:

4150. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՍԱՐԿԱՆԱԳ:—Հոգեբան ազգակցության մասին մի քանի խոսք: 1900, էջ 465—472:

4151. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ:—Հաճախների տնտեսական ապահովության մասին մի քանի խոսք: 1900, էջ 589—547:

4152. ՄԵԼՈՒՍԵՆՈՒԹԻՆ:—որպես ժողովրդական բարքը ազնուցնող մի խթան և գիտատնտեսության նպաստող մի միջոց: (Թարգմանություն գերմաներենից): 1900, էջ 252—254:

4153. ՄԻ ձեռագիր արձանագրության գողություն: [Եվրոպացի մի օտարականի կողմից՝ Արարատի ստորոտում, Տաշքուտում գյուղի մոտ եղած հնազույն նշանավոր 24 տող բնագիր արձանագրությունը, որ պարունակում է Վանի Մեծուս թագավորի (7-րդ դար

մ. ք. ա.) շրջակա երկիրը նվաճելու պատմությունը: Արձանագրությունը գտնվում է Բեռլինի թանգարանում: 1900, էջ 278:

4154. ՄԻՆԻՔԱՐԳՈՇ:—(Թուրք Մխիթար վարդապետին, որ Գոշն կոչվում է): [Բնագիր]: 1900, էջ 497—504, 562—568, 1901, էջ 55—61, 121—127:

Այլ Ջալա գծագրություն սակառուք հարկատու կարծեալք եղաք յաղագս Վրաց, որ ոչ սակառ յընամուրթին ընդ մեզ վարին քան գյուղն, աշակերտելով նոցա...:

4155. ՄԻՆԻՔԱՐԳԱՆ՝ միաբանության 200-ամյակի կապակցությամբ հրատարակվելիք գրականության ցանկ: Նաև՝ միաբանության կատարած դերի մասին: 1900, էջ 225:

Անվերնագիր՝ «Ցայտարարություններ» խորագրի տակ:

4156. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ԵՐՈՒՄՆԻ:—Շիրակի գիդական կենսից պատկերներ: 1900, էջ 406—411, 476—480:

Բովանդ.՝ Գոլդշեյն տունը:—Պատգամախօսներ:

4157. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ԳՈՒՄԻՎ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Երեք ձեռագիր մատենաներ է հայ կաթողիկոսների միության խնդիրը: (1810—81): [Ուսումնասիրություն]: 1900, էջ 209—228:

Բովանդ.՝ Մատենաներից առաջինը, մեծադիր, կաշեկազմ է 255 երեսից բաղկացած:—Այս գրքի վերնադրույթն է «Նամակագրությունը նախնեաց»:

Երկրորդը՝ Միջակադիր, հասարակ կազմով 188 երեսից: Այս գրքի վերնադրույթն է «Մեկնություն Ցայտարարության ծովհանձն առաքելույք, թարգմանելով ի յոյն լեզու է հայ բարբառ ի ձեռն Տոն. Տոն. Ներսիսի Լամբրոնացույ արքեպիսկոպոսի Տառածին Կիլիկեցու, ի թուին Հայոց ՈՒԸ եւ այժմ դարձելով օրինակեցու ի նոյն գաղափար է թուին Հայոց ՌՅԲ: Ի դուռն սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցույ որ ի Պալատ»:

Երրորդը՝ Նոյնպես միջակադիր հասարակ կաշեկազմով 187 երեսից բաղկացած: Այս գրքի վերնադրույթն է: «Շարունակություն կամ հաստատություն յառաջագույն գրեալ մերում տեսարանի, կամ յայտնի ապացույց նոր հերձուածով լինելով վերապատուելի Հայր Միջակի 2ամչեանց եւ բոլոր միաբանութեան իրոյ: Քաղեալ ի բուն ձեռագիր գրումաց իրոյց, գոր իբրեւ հրաշիւք ձեցեալք ի ձեռն մեր յամի 1815 մարտի 4»:

Ատորագր.՝ Յ. Վ. Մ.:

4158. Յ. Թ.: Հայագիտական տեղեկություններ: [Ա. Կարիերի «Հեթանոս Հայաստանի ոյ» արքավարերը՝ ըստ Ագաթանգեղոսի և Մ. Խորենացու] աշխատության Ֆրեդերիկ Մելերի գրած հոդվածի մասին: 1900, էջ 321:

4159. Յ. Մ.:—Александр Аннинский Древние армянские истории, как исторические источники. Одесса, 1899, стр. 133.—Ալեքսանդր Աննիսկի: Հայոց հին պատմիչները որպես պատմության աղբյուր: Օդեսսա, 1899, [Մատենախոսություն]: 1900, էջ 85—86:

4160. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆՑ Հ.:—Երեւանի հայոց հոգևոր դպրանոցը: Թղթակցություն «Արարատ»-ի: 1900, էջ 68—70:

4161. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆՑ Հ.:—Ս. Վարդանանց տունը Երեւանի թեմական դպրանոցում: Թղթակցություն «Արարատ»-ի: 1900, էջ 105:

4162. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Անշախառնների ամուսնությունը: [Վարդապետի թեմի Զիվանձի-Զրարիք գավառի Մարաղա գյուղի, անշախառնների ամուսնությունից ծագած հասարակական վնասների մասին]: 1900, էջ 65—68:

4163. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Աշխատանքի գաղափարը քրիստոնեության մէջ: [Հարց]: 1900, էջ 572—578:

4164. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—

Գիտություն եւ եկեղեցի: [Կրոնի, ժողովրդի և գիտության փոխհարաբերությունների մասին: Հրապարակախոսություն]: 1900, էջ 873—878:

4165. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Խմբագրություն կողմից: [Գ. Վ. Հովսեփյանին «Արարատ»-ի նոր խմբագիր ճշմանկեղու և ամսագրի ուղղության մասին]: 1900, էջ 19—21:

4166. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Կրօնական անձնատրություն: 1900, էջ 444—448:

4167. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Հայագիտական տեղեկություններ: Gelzer. Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung, Leipzig. 1899. Verl. Teubner. [Գրքի շուրջը]: 1900, էջ 76—88:

4168. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Հայագիտական տեղեկություններ: Միջազգային երաժշտական ընկերության հրատարակած հոդվածների ժողովածուն Կոմիտասի մասին: Zeitschrift der Internationalen Musikgesellschaft u. Die Armenische Kirchenmusik. 1900, էջ 267—268:

4169. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Հնագիտական, [Գերմանացի գիտնականներ Բելլ և Լենա գիտնականների Հայաստանում կատարած ճանապարհորդությունների և հնագիտական գյուտերի մասին]: 1900, էջ 83—84:

4170. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Marr H. Тексты и разыскания по Армяно-Грузинской филологии. I. Ефром Сирин.—А. О днях празднования Рождества. Б. Об основании первых церквей в Иерусалим.—Армянский текст с сирийскими отрывками в Армянской транскрипции XII—XIII века. Исследовал, издал и перевел. Н. Marr. Арнографические материалы по грузинским рукописам Иверы. I. Описание пяти пергаментных рукописей СП., 1900. [Մարի վերոհիշյալ աշխատությունների մասին, նաև՝ հոդվածագրի դիտողությունները այդ գրքերում շոշափված հարցերի շուրջը]: 1900, էջ 592—596:

4171. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Մուգաֆֆեր-Էդին շաֆի գայուսունի Մալր Աթոռ: [Պարսից շաֆի]: 1900, էջ 457—461:

4172. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Քանաճանների ընտրություն եղանակը: 1900, էջ 101—104:

4173. ՆՈՐԻՆ ՎԵՏԱՓԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՓԻՍԽՈՒՄ եւ վերադարձն ի Մալր Աթոռ: [Խորհման Հայրիկի]: 1900, էջ 245—246:

4174. ՊԱՆՆԱՆ ՏՐԳԱՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԵՍՍՐԻՈՅ:—Նախակիրիկեան—Հարեան նոր արձանագրություն մը ի Կեսարիա: [Նաև արձանագրության բնագիրը]: 1900, էջ 298—300:

4175. ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ Զվարթնոցում, Խաչիկ վարդապետ Դատյանի ղեկավարությամբ: 1900, էջ 287:

Անվերնագիր՝ «Մալր Աթոռ» խորագրի տակ: **4176. ՌԷԿՆԱՍ Կ.:**—Առողջապահական գիտելիքներ: 1900, էջ 39—41, 92—95, 124—127, 205—208, 268—271, 425—427:

Բովանդ.՝ Ռուդիք եւ ընկելիք:—Մաքուր օդ:—Մարմնի մաքրություն:

4177. Ս. Մ.:—Մշտական լուրերն տունը: (Մի փորձ դանիերեից): [Լուսկյացների վանք՝ Նորմանիայում]: 1900, էջ 139—240:

4178. Ս. Մ.:—Քանաճանական խնդիր: Համառոտ ակնարկ Արիստակես եպիսկոպոսի (Մեղրակեան): [Մատենախոսություն]: 1900, էջ 589—592:

4179. Ս. Յ.:—Անգլիական միջին կրթության բընորոշ գծերը: 1900, էջ 295—298, 604—608:

4180. ՎԱԳՆԵՐ ՖՐԻԴՐԻՇ:—Բարդական վճիռներ: [Բարդականություն]: Թարգմ.՝ Ս. Մ. 1900, էջ 112—117:

4181. ՎԱՆՑԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ:—Աստրիոյ կաթոլիկ հայր: Այց Լեմբերգի հայերին: 1900, էջ 291—295:

4182. ՎԱՆՑԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ:—Դիտողութիւններ Խորենացու մասին: Հին հայոց տիպարն ու ճաշակն ըստ Խորենացու: 1900, էջ 186—190:

4183. ՎԵՀԱՓԱՆ Լայրապետի ծննդեան 80-րդ տարեդարձը: Որսումնամեայ քարոզիչն ու ուսուցիչը: [Նորիմյան Լայրիկ: Մեքերտումներ նրա գրվածքներից և ցուցակ նրան աշակերտած մտավորականների, քահանաների ու վարդապետների]: 1900, էջ 163—168:

4184. ՎԵՀԱՓԱՆ Լայրապետի ծննդեան 80-ամեայ տարեդարձի տօնը Գ. ճանարանում: [Նորիմյան Լայրիկի]: 1900, էջ 169—170:

4185. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: 1900, էջ 24—25, 70, 105—107, 170—172, 248—249, 289—291, 344—345, 381—382, 463—465, 526—527, 586—589:

4186. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Ալեքսանդր Մանթաշյանի նվիրատվությամբ, Փարիզում Շան գ'էլիզի մոտ, հայ եկեղեցի կառուցելու մասին]: 1900, էջ 587:

4187. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Աստվածատուր եպիսկոպոս Տեր-Հովհաննիսյան: Նրուաղետի միաբանության անդամ: Մահախոսական]: 1900, էջ 171:

4188. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Բեթղեմի գերմանական որբանոցի հայ մանուկների այցելությունը Նրուաղետի հայոց վանք և Լարություն պատրիարքին]: 1900, էջ 527:

4189. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Երեմիա արքեպիսկոպոս Տեր-Սահակյան: Նրուաղետի միաբանության անդամ: Մահախոսական]: 1900, էջ 70—71:

4190. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Նրուաղետի ծառանգավորաց վարժարանում դասավանդող դասախոսների և առարկաների մասին]: 1900, էջ 383:

4191. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Իզմիրյան գրական մրցանակաբաշխության 1900 թվի համար ներկայացված գրականության ցանկ]: 1900, էջ 70:

4192. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսի հայ նախակրթարանների շրջանավարտների հանդեսը և վիճակագրական տեղեկություններ նախակրթարանների մասին]: 1900, էջ 587:

4193. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսում Թազվոր փաշայի ազգային հաստատություններին կտակած նվիրատվությունների մասին]: 1900, էջ 290—291:

4194. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Հայ կաթոլիկ Էմմանուել վարդապետ Պալյանի հայ եկեղեցու գիրքը դադնալու մասին]: 1900, էջ 382:

4195. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Հանգանակության կազմակերպում: Փարիզում, Սեմա գետի ափին հայկական եկեղեցի կառուցելու համար]: 1900, էջ 24:

4196. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Մաղաքիա Օրմանյան պատրիարքի «Եկեղեցական բարեկարգության քանի մի հրահանգներ» գրքովի հրատարակման մասին]: 1900, էջ 587:

4197. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Մեծփի վանքից հին, արծաթապատ գրչագիր գոյացված Ավետարանի գրությունները և վանք վերադարձվելու մասին]: 1900, էջ 383:

4198. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Նորաձևության հանդես՝ «Զարդ», խմբագրությամբ Մարի Սվանցանի, Փարիզում հրատարակելու մասին]: 1900, էջ 106:

Անվերնագիր:

4199. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Վեհ հայերի և ասորիների միջև Դիարբեքրի մակաբաղկեցվող վանքի սեփականատիրական իրավունքների առթիվ: Դատարանի վճիռը հոգուտ հայերի]: 1900, էջ 588:

Անվերնագիր:

4200. ՏԱԾՎԱՀԱՅՔ: [Փարիզի արվեստահանդեսում ցուցադրված Պողոս Նուրաթ փաշայի հնարած էլեկտրական արորի մասին]: 1900, էջ 465:

Անվերնագիր:

4201. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Լուսոյ որդիք: [Բարոյ]: 1900, էջ 324—326: Ստորագր.՝ Կ. Վ.:

4202. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Կոչման կարեւորությունը քրիստոնէական տեսակետից: [Բարոյախոսություն]: 1900, էջ 230—233: Ստորագր.՝ Կ. Վ.:

4203. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Հին ցաւ: [Լ. Սարգսյանի «Հրապարակախոսական խոհեր»-ի դեմ: Հայ հոգևորականության մասին]: 1900, էջ 338—343: Ստորագր.՝ Կ. Վ.:

4204. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Մշտարտության հոգին: [Բարոյախոսություն]: 1900, էջ 228—230:

4205. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Նաղաշի երկու կիսատիպ տաղեր: [Ուսումնասիրություն: Բնագրեր]: 1900, էջ 45—47:

Սկ. Նորին Նաղաշ վարդապետի ասացելը: Երազ է և սուտ, եղբարք, լաշխարհիս բաներն ի լրման:

Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան նոյն մարդկան:

Նախ արհմեք զԱստուածութիւն...

4206. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Պատիկեանց և Թոնդրակեցոց աղանդները արդի քննադատութեամբ: [Բնագիր: Ուսումնասիրություն]: 1900, էջ 328—334:

Բնագիր՝ Ուխտ միաբանութեան Հայոց աշխարհին ի ձեռն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի և Ներշապոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի և Պետրոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի և այլոց արտաակցաց և տանուտեանց և ազատաց և համարեւ ժողովրդականաց: Էջ 333—334:

Սկ. Վասն զի եհաս մեզ վտանգ հոգեւոր դիպուածի, որ եղև համապագորդեան հիւանդութիւն...

4207. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Ս. Յալոնութիւն: [Բարոյ]: 1900, էջ 5—9: Ստորագր.՝ Կ. Վ.:

4208. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Փրկիչը գերեզմանի առաջ: [Բարոյ]: 1900, էջ 147—149:

Ստորագր.՝ Կ. Վ.:

4209. ՏՈՒՏՈՏՆ ԼԵՒ Ն.:—Մոմ: [Պատմվածք]: Թարգմ. ռուս.՝ Բ. Մ.: 1900, էջ 152—157:

4210. Բ. Մ.:—Սեղալի Մանգիմեան:—Ս. Մանգիմեանի 25-ամեայ յոբելեանի առթիւ փետրուարի 26-ին ճեմարանում կատարուած հանդէսը: 1900, էջ 130—134:

4211. Բ. Մ.:—Սկադաւտին: 1900, էջ 427—430:

4212. Քրիստոնէութեան քարոզիչների դերը չինական յուզումների մէջ: 1900, էջ 393—395:

4213. ՕՏԱՐ Եկեղեցիներ: Հին կաթողիկէներ: 1900, էջ 162:

4214. ՕՏԱՐ Եկեղեցիներ: Փրկութեան բանակը: [«Անգլիական քրիստոնէական առաքելութիւն» կրօնական ընկերության մասին]: 1900, էջ 509—513:

4215. ՅԱՐՐԱՐ:—Մորիսի կերած անցեալը: [Բարոյ]: Թարգմ. Ս. Մ.: 1900, էջ 55—60:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

1901

4216. ԱՔԵՂԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ:—Երգը ցցոց եւ պարոց: Մանասարի առասպելը եւ գուսանկանը: 1901, էջ 250—257:

4217. ԱՔԵՂԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ:—Ծամիրամի առասպելը: 1901, էջ 107—118:

4218. ԱՔԵՂԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ:—Վարդգէսի առասպելը: 1901, էջ 174—180:

Բովանդ.՝ Վաղարշապատ եւ իւր առասպելը:—Հրէից գերութիւն մեծն Տիգրանի ձեռով:—Երուանդ եւ մեծն Տիգրան:

4219. ԱՆԻ իմ դարտեր: Այաշկերտի Խաստուր գիւղի բարբառով: Հաւաքեց՝ Ի. Միրաքեանց: [Զափածո]: 1901, էջ 804:

4220. ԱՅԼԵՆԱՅԼԻՔ: 1901, էջ 467—468, 525—526:

4221. ԱՅՎԱԶԵԱՆՑ ԲԱԳՐԱՏ:—(Թիֆլիս): «Արարատ» ամսագրի խմբագրութեան: [Տեր-Մկրտչյան Կարապետ վարդապետի «Հյուսիսի Արծիվը» հոդվածի դեմ]: 1901, էջ 524:

Նաև Կարապետ վարդապետի պատասխանը. առանց խորագրի: էջ 525:

4222. ԱՐՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԵԱՆ ԵՓՐԵՄ ԲԱՐՍԵՂ:—Բարձր գերագանց պաշտառաշուք Ներսէս վեհմաստ արքայազան արքեպիսկոպոս: Ողորմած եւ բարեբար տէր իմ:—Բարձր գերագանց Ներսէս արքայազան արքեպիսկոպոս: Ողորմած Հայր մեր: [Նամակներ]: 1901, էջ 158—168:

4223. ԲԱՍՄԱԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ Յ.:—(Փարիզ): Զուարթնոց եկեղեցու բնուածնէ արձանագրութիւնը: [Վերծանումը]: 1901, էջ 225—226:

4224. ԲԱՐԱԿ շահ, ամուշ շահ եւ տիպիւն շահ: (Մոկպաց բարբառով ժողովրդական վէպ): Հաւաքեց Ս. Հայկունի: 1901, էջ 875—882:

4225. ԲԱՐՍԻՈՒԿԱՐԵԱՆՑ ՄԱԿԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Ընտանեկան խաղաղութեան մասին: [Քարոզ]: 1901, էջ 68—75:

4226. ԲԱՐԻ ընտրութիւն: [Քարոզ]: 1901, էջ 205—207:

4227. ԳԵՌԹԷ ՎՈՒՅԳԱՆԳ:—Սկզբունքներ եւ խորհրդածութիւններ: [Մտքեր]: 1901, էջ 299—301:

4228. ԳԵՆԱՅԵՑՑԵԱՆ Ա.:—Խիղճ... [Պատմութիւն]: 1901, էջ 806—810:

4229. ԵՆԵՆԱԿԻ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ:—(Մոսկուա): Մարդկային կեանքի վախճանական ճշգրտակ: Թարգմ.՝ Խաչատուր թագ. Փանեանց: 1901, էջ 7—13, 75—82, 139—147:

4230. ԵՐԵՆԱՆԵՐԻ ընկճուելու պատճառներից մէկը: Առողջապահական նկատողութիւն: Փոխադրեց Մարկոս քհ. Տ. Մկրտչեանց: 1901, էջ 804—806:

4231. ԵՆԻՈՒԿԻՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Յովհան Կրոնշտատցի ընդհանուր խոստովանութիւնը: Թարգմ.՝ ռուս.՝ Մ. Վ. [Եվդոկիմ վարդապետի «Երկու օր Կրոնշտատս» գրքովկից թարգմանություն]: Նաև՝ գրքովկի մասին: 1901, էջ 82—84:

4232. ԹԻՐԻՐԻՄԱՅՈՒՆԵՐԻ: [«Մշակ»-ում Մայր Աթոռի դեմ տպագրված մի շարք հոդվածների պարզաբանում: Խաչատուր Աբովյանի թոռների մասին, եւ թոշկապետ Վահան Արծրունու դեմ]: 1901, էջ 191—194:

4233. ԹՈՓԵՅԱՆ ՅԱԿՈԲ:—Նկատողութիւններ Ագաթանգեղոսի եւ Փատատոսի մասին: 1901, էջ 516—524:

4234. ՂՈՒՍԻՆՅԱՆ Գլխիոն իշխան: Յրամսիա-հայ ընդարձակ պատկերագրող բառագիրք: Հտ. Ա. Փարիզ: Մատենախոսություն: 1901, էջ 90:

4235. ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ռաշնագիր: [Զափածո]: 1901, էջ 226—227:

4236. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ (°):—Բերէկեմի ծաղիկ: [Զափածո]: 1901, էջ 8—6:

4237. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ (°):—Իսահակայ զենուն: [Զափածո]: 1901, էջ 133—136:

4238. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանին 1902 թվի հունվարի 1-ից «Արարատ»-ի խմբագիր նշանակելու առթիվ: 1901, էջ 480:

4239. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Եվրոպայի առաջնորդ Գևորգ եպիսկոպոսին, մասնակցելու Վենետիկում կայանալիք Միախորայանների 200-ամյակին: 1901, էջ 396:

4240. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Երևանի փոխ-թեմակալ Սուքիաս արքեպիսկոպոսին, Բաշգառի եւ Գոյոթ գյուղերը Գեղարդի վանքին վերադարձնելու մասին: 1901, էջ 397:

4241. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Մամչետո քաղաքի հայ ազգայինների, Աստվածաշնչի տպագրութեան գործին օգնելու նպատակով: 1901, էջ 181:

4242. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ ճոր վեհարանի շինության համար հաճախողով կազմելու մասին: 1901, էջ 477:

4243. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Ռուսաստանի հայոց թեմերի՝ եկեղեցիների, վանքերի, քահանաների վերաբերյալ պիմակարական տեղեկություններ հաղորդելու համար: 1901, էջ 181:

Անվերնագիր: 4244. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Գյուտ քահանա Աղանյանի 25-ամյա գրական եւ մանկավարժական գործունեության առթիվ: 1901, էջ 264:

4245. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Գրիգոր Զախտյանին, Ռաֆայել Պատկանյանի արձանի կառուցման առթիվ: 1901, էջ 481:

4246. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ իշխան Սիմեոն Սիմոնյանց Աթաւելիք Լազարյանցին, Լազարյան ճեմարանում 20 որդեգիր պահելու առթիվ: 1901, էջ 398:

4247. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Մակար Թերգյանին, Մալուպուտ, իրեն պատկանելիք հողատարածությունը հայ եկեղեցու կառուցմանը տրամադրելու առթիվ: 1901, էջ 481:

4248. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ ճոր-քալագեղոցի Աղաթեգ վարդապարտանցին եւ Գևորգ Բուռնազյանին Անանի վանքին 500-ական ուրիշ նվիրելու առթիվ: 1901, էջ 398—399:

4249. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Պերպերյան վարժարանի հիմնադիր Ռեթես Պերպերյանի մանկավարժական գործունեության 25-ամյա հորելյանը կատարելու մասին: 1901, էջ 481: Տես նաև՝ էջ 165, 441—442:

4250. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ (°):—Մանահին վանոց ճնդուկ: [Զափածո]: 1901, էջ 297—299:

4251. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Թեհրան: Նորին մեծութեան ինքնակալին Իրանի Սօգաֆար-է-Գի-Թե Շահնշահին: [Հեռագիր. ճոր տարվա առթիվ]: 1901, էջ 215:

4252. ԽՐԻՍՏՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Քաղաքում ի կոնդակաց Վեհ. Հայրապետի: 1901, էջ 67, 131—132, 261—267, 477—482:

4253. ԿԱՆՏ ԵՄՄԱՆՈՒԷԼ:—Բարդուխան օրհնաք: (Ըստ Կանտ փիլիսոփայի): Թարգմ. Գր. Աղ.: 1901, էջ 412—417:

4254. ԿՈՄԻՏՅԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մի համեալ բանագիր: [Բ. Խաչկունցի «Հայոց կրօնական բանաստեղծություններ» աշխատության մասին: Բնագրերի համեմատություն: Կոմիտաս վարդապետ («Արարատ», 1898, էջ 114. Տաղաչափություն եւ շեշտադրություն):—Դ. Խաչկունց: (Լուսնայ, 1901, Գիրք Ա, էջ

222—228 եւ 218—219 յօդ. 19, 18, 14): 1901, էջ 228—229:

4255. ՀԵՐՏԵՐՏ Սպենսերի կարծիքը ժողովրդական կրթութեան մասին: Թարգմ. ռուս.՝ Մելիքեան Ս.: 1901, էջ 43—47:

4256. ՀԻՆ կտակարանի մնացած նշանակությունը: 1901, էջ 485—491:

4257. ՀՐԷԱԿԱՆ հարցը անցնել հրեական տարուայ ընթացքում: Թարգմ. ռուս.՝ Նդ. ս.: 1901, էջ 495—497:

4258. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Ընդունելություններ, շինարարական աշխատանքների, մաս՝ նվիրատվություն Բաքվից, հիվանդանոցի շինության նպատակով]: 1901, էջ 349:

4259. ՃԵՄԱՐԱՆ ՄԱՅՐ Աթոռոյ: [Ճամարանի 27-րդ տարեկարգի հանդեսը]: 1901, էջ 429—430: Նույն տեղում [Տեր-Մկրտչյան] Կարապետ վարդապետ: Մայր Աթոռի ճամարանի ԻՆ տարեկարգին տեղի ենթակայացրած տեղեկագիրը: 1901, էջ 431—437:

4260. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Հանությունների, շրջանավարտների և ճամարանի մատենադարանի նվիրատվությունների մասին]: 1901, էջ 289—291:

4261. ՄԱՅՐ Աթոռ: 1901, էջ 25—29, 85—88, 215—217, 280—288, 348—349, 428—429, 499—500:

4262. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Բաքվեցի վաճառական Համբարձում Մելիքյանի այցը Էջմիածին: Բաքվում հանգանակված գումարներով նոր վեճարանի շինությունը սկսելու մասին]: 1901, էջ 428—429:

4263. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Գրիգոր Լուսավորչի նշխարաց գյուտի տունը Զվարթնոց ավերված եկեղեցում: Նաև Խաչիկ վրդ. Դատյանի պեղումների մասին]: 1901, էջ 287—288:

4264. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Եկեղեցական տոնակատարություններ Էջմիածնում, Գալանի վանքում]: 1901, էջ 287—288:

4265. ՄԱՅՐ Աթոռ: Նախկոպուսական ձեռնադրություն: [Հ. Հ. Բարդուղիմեոս վ. Գևորգյան վարդապետից, Ղևոնդ վ. Հովակիմյան վարդապետից, Հուսիկ վ. Մովսիսյան մարգարեից, Գարեգին վ. Սաթուկյան աշտարակեցի, Սարգիս վ. Փիլոյան նոր-բայազետցի]: 1901, էջ 286—287:

4266. ՄԱՅՐ Աթոռ: Նաչի արքեպիսկոպոս: [Ծամախո թեմակալ՝ Նաչի արքեպիսկոպոս Աստվածատյան: Մահախոսական]: 1901, էջ 88—89:

4267. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ի պատիվ «Լուսավորչի» մուտն ի վիրապ» տոնի առթիվ, երաժշտական երեկո՝ Կոմիտաս վարդապետի ղեկավարությամբ: Նաև դասախոսություն՝ հալոց եկեղեցական եղանակները ժողովրդական են, թեմայով]: 1901, էջ 217:

4268. ՄԱՅՐ Աթոռ: Խորեն եպիսկոպոս Ստեփան: [Մահախոսական]: 1901, էջ 27—28:

4269. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Խրիմյան Հայրիկի անվանակոչության տունը Մայր Աթոռում]: 1901, էջ 86—87:

4270. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Խրիմյանի հովվապետական ուղևորությունը՝ Իգդիր—Կաղզվան—Կարս]: 1901, էջ 216—217:

4271. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Կոմիտաս վարդապետի Գերմանիա և Ֆրանսիա կատարելիք ուղևորության մասին]: 1901, էջ 288:

4272. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Հայագիտական թերթ, գերմաներեն, ֆրանսերեն, անգլերեն, ռուսերեն, հայերեն լեզուներով խմբագրությամբ՝ ռոցենտ դր. Ֆինկի, Եգնիկ վարդապետ Գյանեցյանի և Հակոբ Մանանդյանի: Թերթի անունը, հրատարակության վայրը նրշված չեն: Տեղեկություն]: 1901, էջ 26—27:

4273. ՄԱՅՐ Աթոռ: ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ՂԵՌՈՂՎԱՐԴԱՊԵՏ: Մայր Տաճարի անունով ստացրած ճուղերը: [Աջխարսից և Բաքվից՝ գորգ, արծաթյա աշտանակներ]: 1901, էջ 87—88:

4274. ՄԱՅՐ Աթոռ: Նորին ս. Օծոնիմը Տեփ-խսում: [Խրիմյան Հայրիկի այցը: Տեսակցություն կառավարության անդամների հետ: Այց Ներսիսյան դպրոց]: 1901, էջ 85—86:

4275. ՄԱՅՐ Աթոռ: Ս. Վեճափառի ճանապարհորդությունը: [Խրիմյան Հայրիկի, պաշտոնական նրպատակներով Թիֆլիս, Երևան, Սևան, Ալեքսանդրապոլ երթուղիով: Խրիմյանի հրաժեշտը ճամարանի ուսանողությանը և ուսուցիչներին]: 1901, էջ 25—26:

4276. ՄԱՅՐ Աթոռ: Վեճափառ Հայրապետի ուղևորությունները: [Խրիմյան Հայրիկի՝ Հաղարծին, Հաղին, Բյուրական, Սևան, Դիլիջան]: 1901, էջ 343:

4277. ՄԱՅՐ Աթոռ: Նորին Վեճափառության դարձը Տփլիսից: [Խրիմյան Հայրիկի: Պաշտոնական դիմավորում]: 1901, էջ 215—216:

4278. ՄԱՅՐ Աթոռ: Նորին Վեճափառության ուղևորությունը դէպի Կարս: Ուղևորությունը դէպի Խոր Վիրապ: [Խրիմյան Հայրիկի]: 1901, էջ 281—286:

4279. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ֆրանսիացի երաժշտագետներ՝ Պիեր Օքրի և Գաստոն Դյուվալի այցը Էջմիածին: Ի պատիվ հյուրերի, ճամարանի երգչախմբի երաժշտական երեկույթը՝ Կոմիտաս վարդապետի ղեկավարությամբ]: 1901, էջ 216:

4280. ՄԱՅՐ Աթոռի ճամարանի ուսումնական և տնտեսական վիճակը 1899—1900 ռու. շրջանում: Համառոտ տեղեկագիր: 1901, էջ 217—221:

4281. ՄԱՅՐ Աթոռը որպէս բարեգործութեան կենտրոն: 1901, էջ 210—215:

4282. ՄԱՆՐԱՆԻՈՒՐ: [Լուրեր: Հետաքրքիր տեղեկություններ]: 1901, էջ 118—120, 182, 257—258, 326, 391—392:

4283. ՄԱՏԹԷՆՍ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ: Ինքնուրույն գրումներ: Թարգմանություններ: [Կլանքի, գործունեության մասին: Նաև՝ հրատարակված գործերի ցուցակ]: 1901, էջ 180—181:

4284. ՄԱՔՍ Միսյել և նորա վերջին գործը: [Օբսֆորդի համալսարանի համեմատական լեզվաբանության ուսուցչապետ: Կենսագրական ակնարկ, մաս՝ նրա «Չինաստանի կրօնները» աշխատության մասին]: 1901, էջ 81—84:

4285. ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: Տեղեկագիր վաճառական Մարցա կղզուամբի: Մարց կղզուամբ: Կաղուամբի սահմանները, դիրքը: Գիւղեր: Եկամուտ: 1901, էջ 356—361:

4286. ՄՈՒՇԵՂ առկառագ: [Տեր-Գարրիելյան: Էջմիածնի միաբանության անդամ: Մահախոսական]: 1901, էջ 221—222:

4287. ՄՈՉԱՅՅԱՐ-ԷՂԻՆ ԻՐԱՆԻ ՇԱՀՆԵՍԱՀ: Տփլիս: Նորին մեծության կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց: [Խրիմյան Հայրիկին: Հեռագիր. նոր տարվա առթիվ]: 1901, էջ 215:

4288. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ԳԱՆԻԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: Առաջնորդ Երեզայի: Մեղում լեռան սրբավայրերը: 1. Ինն սրբոց գերեզմանը ի Թորոգան: 2. Սերովբէք եւ Քերովբէք: 3. Մեծ Լուսատրիչ: 4. Առաջ վանք: 1901, էջ 862—865:

4289. ՅԱՐՈՒԹԻՆ փաշա Տատեան: [Մահախոսական: Կենսագրական ակնարկ]: 1901, էջ 437—441:

4290. ՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆԵԱՆ ՄԷԹ: Հ[այր] Գաբեղին Զարբհանյան 1827—1901: [Կլանքի և գործունեության մասին]: 1901, էջ 301—304:

Ստորագր.՝ Ս. Յ.:

4291. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: Մայր Աթոռի մատենադարանը: [Մատենադարանը հրատարակելու և կենտրոնական հայագիտական լիակատար գրապահոց դարձնելու մասին]: 1901, էջ 18—25:

4292. ՅՈՐԴՈՐ չարութեան և բամբասանքի դէմ:

[Բարոյախոսություն]: Թարգմ.՝ Մ. 1901, էջ 389—403:

4298. ՊԱՆԵՆՍԻ ՄԿՐՏԻԶ:—Գողթան երգերի տաղաչափության մասին: 1901, էջ 99—106:

4294. ՊԱՆԻՍԵՆ ՖԻԻԴԻՍ:—Կրթության: Թարգմ.՝ Բ. Մ.: 1901, էջ 166—174, 230—236:

4295. ՊԱՄՍՈՒԹԻՆ ինչ գլխատր բանից հարկատրաց ի ժամանակա Տեառն Դուկասու սրբազան կաթողիկոսին եղելոց, շինարարությանն եւ մեծագործությանն նորին ի զառազանագիրս եւ ի շարակաթողիկոսացն գրելի եւ նախագիծ օրինակ: 1901, էջ 188—190, 326—330:

Սկ. Տէր Դուկաս Կարանցի: Սա էր այդ գերահանձար եւ նրբանկատ, խոնարհամիտ եւ հեզաբարոյ....

Բուլանը.՝ Ցաղագս անցից ոմանց որ զկնի օծման մեծի Հայրապետիս եղև:—Ցաղագս հիացման արժանի շինությանն եւ նորոգությաննցն սրբոյ Աթոռոյս, զորս արար եւ առնէ օր ըստ օրէ բազմաշխատ եւ սրբազան Հայրապետս մեր ի ժամանակս իւր, զայս կարգաւ գրեցուք ի ներքոյ:—Ցաղագս ծաղկեցուցման եւ հիմարաշ շքեղագործությանն եւ նկարակերտությանն եւ զամազան պատկերագործությաննցն Բրիտանոսահման մեծի տաճարին սրբոյ Էջմիածնի ի նոյնոյ Վեհապետէն:

4296. ՊԵՏՐՈՍ վարդապետ Այազեան: [Մահախոսական]: 1901, էջ 429:

4297. ՊԵՐՊԵՐԵՆՆ Ռեթեոս Էֆենդիին քսան եւ հինգ ամեայ գործունեությանն յօդեանը: [Կ. Պոլսի Պերպերյան վարժարանի հիմնադիր]: 1901, էջ 441—442:

4298. ՍԻՈՆԱԿԱՆ շարժումը հրեաների մէջ: Թարգմ.՝ Մ. Վ.: 1901, էջ 147—154:

4299. ՍՄԲԱՏ Շահագիզեան: Յիշողութիւններ Վարդանանց տօնի առիթով: Մոսկուա, 1901, 70 էջ: [Մատենախոսություն]: 1901, էջ 91—92:

4300. ՍՏԱՅՈՒՍԵՐ գրքեր: [Ցանկ]: 1900, № 6, 7, 10, 11 շաբ. էջ 3:

4301. ՎԱԼԴԵՆՍԵՐԼՕՄ:—Բրիտանոսի մարզաբեական պաշտօնը: Թարգմ. շուեդերենից՝ Մ.: 1901, էջ 528—542:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

4302. ՎԵԼՎՈՍՈՐ Հայրապետը Ռիֆիզում: [Խըրիմյան Հայրիկի այցը. պաշտուական նպատակներով: Տեսակցություն կառավարության անդամների հետ]: 1901, էջ 427—428:

4303. ՎԻՄԱԿԱԳՐԱԿԱՆ տեղեկություններ Մարդարապատի գործակալության: 1901, էջ [85, ներդիր]:

4304. ՎԻՄԱԿԱԳՐԱԿԱՆ տեղեկություններ Սիսիանի (Տաթեու վիճակ) գործակալության: 1901, էջ [193, ներդիր թերթ]:

4305. ՎԻՄԱԿԱԳՐԱԿԱՆ տեղեկություններ Տրփիսիսու գաւառի գործակալության: 1901, էջ [331, ներդիր թերթ]:

4306. ՏԱՄԱՐ Էջ Աստուծոյ: [Բարոյ]: 1901, էջ 187—188:

4307. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Ազգային երկսեռ նախակրթարանի հիմնում Թեմրանում]: 1901, էջ 89—90:

4308. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Արիստակես արքեպիսկոպոս Դերձակյան: Երուսաղեմի հայոց պատրիարքական փոխանորդ: Մահախոսական]: 1901, էջ 165, 223:

4309. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Արտամետ, Ջվատան, Կեմ, Խիզանի, Ջանջյանց, Խարխոցի գուղերում նոր դպրոցներ բացելու մասին: Նալս հիշատակություն Ախթամարի թեմում 82 դպրոց լինելու վերաբերյալ]: 1901, էջ 295—296:

4310. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ:—Էրզրումի երկրաշարժը: [1901 թ. հոկտեմբերի 28-ին]: 1901, էջ 500—501:

4311. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: Ընդարձակ օրացոյց: Ազգա-

յին հիմնդրանցի տոմար, զանազան գիտելիքներ, վիճակագրական տեղեկություններ, Կ. Պոլիս, ա. թ., [Մատենախոսություն]: 1901, էջ 90—91:

4312. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Թատերական ներկայացում Սանասարյան վարժարանում, ի նպաստ Կարնո Հոփսիսի վարժարանի]: 1901, էջ 228:

4313. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Կ. Պոլսի ազգային հիմնդրանցի մասին. վիճակագրական տվյալներ]: 1901, էջ 169, 224:

4314. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Կիլիկիայի կաթողիկոսական ընտրական ժողովի առաջին նիստը եւ կաթողիկոսական ընտրության արդյունքները]: 1901, էջ 501—502:

4315. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Հույն-հայ պատրիարքների փոխադարձ բարեկամական այցելությունները]: 1901, էջ 354—355:

4316. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Մալաթիայի որբանոցի կաշեգործական արհեստանոցի մասին]: 1901, էջ 296:

4317. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Մանչեստրի հայ գաղութի մասին: Վաճառական Մարտիրոս Թոգատյանի, 20.000 անգլիական ոսկու նվիրատվությամբ, Մանչեստրում հայկական վարժարան հիմնելու մասին]: 1901, էջ 504:

4318. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Միսիսարյան միարանություն 200-ամյակի մասին]: 1901, էջ 296—297:

4319. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Նամակ հայերոցից, հայ սովյալների մասին]: 1901, էջ 165:

4320. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Նվիրատվություն՝ Գրիգոր Էֆենդի Գարալյուզյանից, տարեկան 800 ոսկի, Կ. Պոլսի պատրիարքարանի վարչությանը]: 1901, էջ 228:

4321. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Նվիրատվություն՝ Կեսարացի Խուսեպյան Կարապետից, 3.500 ոսկի, քարեգործական նպատակներով]: 1901, էջ 164:

4322. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Նվիրատվություններ Կ. Պոլսի Պերպերյան վարժարանին: Հիմնադրման 25-ամյակի առիթով]: 1901, էջ 504:

4323. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Ընթամարտություն՝ Ծաքին-Գարահիարում]: 1901, էջ 224:

4324. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Պերպերյան վարժարանի, եւ հիմնադիր Ռեթեոս Պերպերյանի մանկավարժական գործունեության 25-ամյակի մասին]: 1901, էջ 165:

4325. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Ռումինահայ գաղութի մասին: Երեւոյեական գործերը կարգավորելու նպատակով Երուսաղեմի պատրիարքական փոխանորդ Երիցյան տ. Գևորգ սրբազանին երկու ամսով Ռումինիա ուղարկելու մասին]: 1901, էջ 225:

4326. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Աքաւաթիայի հայ որբանոցի արհեստանոցի մասին]: 1901, էջ 355:

4327. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: Ստեփան փաշա [Ապաւյան: Զինվորական բժիշկ: Ազգային գործիչ: Մահախոսական]: 1901, էջ 505—506:

4328. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Սրբոսի Տյուսար: Մահախոսական]: 1901, էջ 181:

4329. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Վիճաբանություններ հայերի եւ աւորիների միջև Եղեւսիայի ս. Սարգիս վանքի շուրջը]: 1901, էջ 504:

4330. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Տեղեկություններ արևմտահայ հատվածի մասին]: 1901, էջ 29—31, 89—90, 168—166, 222—225, 294—297, 352—356, 437—442, 500—506:

4331. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Տիվրիպի, Ներսիսյան անվամբ, հայ վարժարանի մասին]: 1901, էջ 165—166:

4332. ՏԱԾԿԱԼԱՅԷ: [Փոքրիկ հայ գաղթականության կազմում Տար-Յուն-Սալամում, Արևելյան Աֆրիկայի գերմանական գաղութում Զանգիբարի դիմաց]: 1901, էջ 294—295:

4883. ՏԵՐ-ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Ա.Ի.—Մեր ժողովուրդը իր բարոյական կենսքով ու հասկացութիւններով: [Բարոյախոսություն]: 1901, էջ 455—465:

4884. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ ԵՐՈՒԱՆԴ.—Աստուածաբանութիւն և կրօնների ընդհանուր պատմությունը: 1901, էջ 365—368:

Ստորագր.՝ Եր. ա.:

4885. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ ԵՐՈՒԱՆԴ.—Կրօնի էությունը փիլիսոփայական տեսակետից: (Հստ Բուդոյի Օյլեի): 1901, էջ 450—455:

Ստորագր.՝ Եր. ա.:

4886. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ ԵՐՈՒԱՆԴ.—Հաղթանակ և Սամահին վաճառքը: [967—1900]: 1901, էջ 217—277, 338—344:

Ստորագր.՝ Եր. ա.:

Բովանդ.՝ Ա. Հիմնարկություն և հաստատություն ատաղճորութեան:—Բ. Սամահին դպրոց:—Գ. Սամահին հոշակը և վաղեմ ճեղհակությունը:—Դ. Հաղթանի դպրոց և Յովհաննէս Եսայիայի վարդապետ:

4887. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍՏ.—Գրիգոր—Մանանդիկ Ռաժիկ, Միհրան տոհմից: [Ուսումնասիրություն]: 1901, էջ 468—474:

Բնագիր՝ Վկայություն արքայի Գրիգորի Պարսկի: էջ 478—474:

Այ. Ի հիմնականներորդի ամի թագաւորութեան խոսքով պարզուր Որմզդի Պարսից...

4888. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍՏ.—Ղազար Ժաբրէգու ձեռագրերը: [Ուսումնասիրություն]: Բնագիրը: 1901, էջ 542—549:

4889. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍՏ.—Ռափայէլ Պատկանեանի յիշատակին: [Նոր Նախիջևանի ա. խաչ վաճառքի գալթում նրա արձանը կանգնեցնելու առթիւ]: 1901, էջ 485—487:

4890. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Ագո: [Ագուլեցի վաճառական Ս. Հախնազարյանի նկիրաւությունը, քարոզների մի ժողովածու հրատարակելու մասին]: 1901, էջ 28—29:

4891. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—[Հ. Ղևոնդ Ալիշանի մահվան առթիւ]: 1901, էջ 515—516:

4892. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—«Արարատ»-ի ընթերցողներին: [Վազմակերպչական հարցերի մասին]: 1901, էջ 498—499:

4893. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Լուրջ դիտողություններ: [Բանալեւն Լեոյի հետ: «Մուրճ»-ում և «Մշակ»-ում տպագրված, նրա, հայ հոգևորականության մասին հոդվածների շուրջը]: 1901, էջ 442—450:

4894. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հակասություններ: [«Մուրճ»-ում և «Մշակ»-ում տպագրված Լեոյի էջմիածնի հրատարակությունների վերաբերյալ հոդվածների դեմ]: 1901, էջ 349—352:

Հեղինակի անունը համված է էջ 450-ից՝ «Լուրջ դիտողություններ» խորագրով հոդվածից Կ. Վ. ստորագրությամբ:

4895. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մի հարեւանցի նկատողություն: [Գ. Տեր-Մկրտչյանի «Վկայություն արքայի Գրիգորի պարսկի» հոդվածի մասին]: 1901, էջ 513—515:

4896. ՏԵՐ-ՄԿՐՏՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Քրիստոնէութեան իսկությունը: 1901, էջ 267—270, 333—338, 482—485. 1902, էջ 423—430:

Հոդվածը գրված է Այ. Մատուրյանի «Կուզէի լինել հայ աստուածաբան» երգիծական բանաստեղծության առիթով:

Բովանդ.՝ Փրկչի քարոզությունն ու դորա աղբիւրները:—Ինչ է քարոզել Քրիստոս:—Աստուած մեր հացը:

4897. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Կոնդակ Յովհաննէս կաթողիկոսի ուղղած Դորպատի Գլխիս պրոֆետրին: [Գրված 1833 թղվին: Կոնդակի բնագիրը: Ուսումնասիրություն]: 1901, էջ 392—394:

Այ. Մատուր Յիսուսի Քրիստոսի Տեր Յովհաննէս և շնորհիւ նորին կաթողիկոս և Պատրիարք առաքելական եկեղեցւոյ Քրիստոսի և Մերոյ Մայր Աթոռոյ սբ. կաթողիկէ վանուցն էջմիածնի:

Կոնդակի բնագիրը գերմաներենից թարգմանել է խաչատուր Աբովյանը: Կոնդակը պատասխան է Դորպատի համալսարանի իրավունքի պրոֆետուր, պետական խորհրդական Գլխիսի հայ դպրոցների և գրադարանների վիճակագրական տվյալների մասին արված հարցադրումների:

4898. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՅՈՒՍԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—[1757—61]: Յովհաննէս Ը Կարբեցի կաթողիկոսի, ազգաբանություն: [Ուսումնասիրություն]: Բնագիրը: 1901, էջ 47—55:

Բնագիր՝ Ի պատմութեան Ջաբարիայի և այլ մեծահաստ ծերունեաց. էջ 51—55:

Այ. Մեծն Ներսէս բերեալ գմարմին արքայն Գեորգեայ...

4899. ՏՈՒՍՏՈՅ Լ. Ն.—Պարապ մարդկանց զրոյցը: [Արձակ: Բարոյախոսություն]: Թարգմ. ուս.՝ Բ. Մ.: 1901, էջ 312—315:

4900. ՐՈՍՄԱՆԵՍ Գ. Զ.—Լսեցէք, թէ բնագետն ինչ է ասում: [Խորհրդածությունը Գ. Զ. Րոմանուսի կրօնի մասին]: Թարգմ.՝ Ս. Մ.: 1901, էջ 403—412: Նույն տեղում՝ թարգմանչի ծանոթությունը, էջ 403—404:

Բովանդ.՝ Նախաբան:—Պատճառականություն:—Հատուկ և սնանկատեսություն:—Աստուծոյ հաւատ:

4901. ՅՈՒՅՄԱԿ հայերէն ձեռագրաց Սանասարեան վարժարանի ի Կարին: Կազմեց Հրաչեալ Յ. Անատեան: Վիեննա, 1900, IX+876 էջ: [Մատենախոսություն]: 1901, էջ 91:

4902. ՅՈՒՅՄԱԿ վաճառչի գրեւեց տպարանի Մայր Աթոռոյ: [Գրականության ցանկ]: 1900, № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, շապիկների դարձերեւանքը:

4903. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Անգլիական եկեղեցի: 1901, էջ 494—495:

4904. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Բողոքական եկեղեցի: 1901, էջ 280, 423—424:

4905. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Բողոքական եկեղեցի: [Տեղեկություններ, տեսություններ քաղված պարբերական մամուլից]: 1901, էջ 17—18, 157—158, 208—210:

4906. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Կաթոլիկ եկեղեցի: [Տեղեկություններ, տեսություններ քաղված պարբերական մամուլից]: 1901, էջ 16—17, 155—157, 208—209, 345—348, 424—427, 493—494:

4907. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Յունական եկեղեցի: 1901, էջ 280, 423:

4908. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Ռուսաց եկեղեցի: [Տեղեկություններ, տեսություններ քաղված պարբերական մամուլից]: 1901, էջ 14—16, 84—85, 155, 207—208, 277—279, 344—345, 417—423, 491—498:

4909. ՕՐԱԳԻՐ վիճակային կոնսիստորիայի Տփլիսեաց վանք պարտեւաց երեցփոխանաց: 1901, էջ 264—267:

Վերնագիրը՝ բովանդակությունից:

4910. ՖԱՐՐԱՆԻ:—Հրաժեշտ Ամերիկայից: [Զարուգ]: Թարգմ. Ս. Մ.: 1901, էջ 506—513:

1902

4861. ԱՔԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱԾԵՍ: Հին կտակարանի ազդեցությունը համաշխարհային պատմության զարգացման եւ կերպարտություն վրայ: 1902, էջ 628—627:

4862. ԱՐՈՆՑ ՆԻԿՈԼՈՍ — (Լոնդոն): Հայոց առաքելությունը Հոնաց աշխարհում (Ձ դար): 1902, էջ 262—274:

4868. [ԱՂԱՎԵԼՅԱՆ] ԲԱՔԳԵՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Ժողովուրդին առաջնորդողները: [Հասարակական տարբեր հոսանքների առաջնորդների մասին]: 1902, էջ 1081—1089:

4864. ԱՂԷՔՍՏՆՐԻ Երիցեան: [Հնագետ-Կոլկասագետ: Մահախոսական]: 1902, էջ 174:

4865. ԱՄՈՒՆԻՆ ՀՐԱՉԵԱՆ:—Ասորեստանայ եւ Պարսիկ սեպագիր արձանագրությունը կամ նոցին քաղաքներ, որոնք Նաիրի-Ուրարտու աշխարհին պատմության կը վերաբերին. թարգմանեաց Յովսէփ վրդ. Մանուկեան: Վիեննա, Միխայելեան տպ. 1901, էջ 268: (Ազգային մատենադարան հո. խ.): [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 348—345:

4866. ԱՄՈՒՆԻՆ ՀՐԱՉԵԱՆ:—Հիմնադրվելու էանի լեզուարձանական դրությունը: 1902, էջ 313—323:

4867. ԱՄՈՒՆԻՆ ՀՐԱՉԵԱՆ:—Մեր լեզուի տարրերը: (Հանրամատչելի լուրում): 1902, էջ 64—68:

Հոդվածի սկիզբը տես՝ «Վտակ» ժողովածու, մաս. Բ, էջ 229—235: «Հայոց ծագումը եւ նախապատմական շրջանը» խորագրով:

4868. ԱՄՈՒՆԻՆ ՍԱՀԱԿ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Հայոց երեք Աղօթից պահեր (ժամանակ) եւ ինն Աղօթից ժամեր. Զուարթնոց եկեղեցու Արեգակնային ժամացույց: Կաթողիկէ եկեղեցու լուսարեւ արձանագրություն եւ ինն դաս Զուարթնոց: [Ուսումնասիրություն]: 1902, էջ 785—807:

4869. ԱՄՈՒՆԻՆ ՍԱՀԱԿ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Հայոց ժամակարգությունները հինգերորդ դարում: Ժամագրքի թարգմանություն: Ժամակարգություն: Գիրք աղօթից: Աղօթամատույց եւ Ժամագիրք: 1902, էջ 24—38:

4870. ԱՅԼ եւ այլք: 1902, էջ 540—547, 786—748, 981—986, 1172—1178:

4871. ԱՍՏՈՒՆԱՍՏՈՒՐ վարդապետ Տեր-Յարությունեան: [Վանահայր Զարեկա անապատի: Մահախոսական]: 1902, էջ 1124—1125:

4872. ԱՏՈՄ ԵՐԵՑ:—Գանձ Ծողկաթին: Ատոմ երեցե առաքել: [Զափածո: Բնագիր: Հրատարակություն եւ ծանոթագրությունը՝ Գ. Մ. Յ.]:

Այլ. Այսօր տուննք գնալականիս.— Աստուծաբանակ սրբոյ խորանիս...

4878. ԱՄՆԱՂՈՒԹԻՒՆԻ ի հրեցն. առնել ողորմություն եւ գտանել զողորմություն լուստունդ: [Քաղված է հ. 985 ձեռագրից էջ 62]: 1902, էջ 1023—1024:

4874. ԲԱԳՐԱՏ վարդապետ Գեորգ-Թառապետեան: [Էջմիածնի սինոդի անդամ: Մահախոսական]: 1902, էջ 478—481:

4875. ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ արշալույսը: [Թարգմանություն ռուս. Շահնազարյան Աղան]: 1902, էջ 888—904:

Բովանդ.՝ Մոքի ընթացքը:—Մշտական հարցասիրություն հասակը:

4876. ԲԵՐՈՒՆԵՏ ԱՆՅԵԼԻ:—Քրիստոնեություն եւ բողոքականություն: Թարգմ. Երուանդ սարկ. [Տեր-Միսապան]: 1902, էջ 639—658:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

4877. ԳԵՐԱՊՍԵՍՏՈՒ Հ. Արսէն Այոնեան: [Վիեննայի Միխայելեան միաբանության անդամ: Մահախոսական]: 1902, էջ 678—680:

4878. ԳԻՒԼԵԱՆՆԵԱՆ Յ.:—«Գիրք թղթոց»-ի պակասները եւ նրանց դուրս մնացած թղթերը:—Մայր Աթոռի գիրք թղթոց ձեռագիրների մեջ: [Բնագիր: Ուսումնասիրություն]: 1902, էջ 560—569, 748—753:

Բնագիր՝ Տպում գիրք թղթոց-ի պակասները: Պատասխանի (Արքամանի առ Կիրիոն Գ. թղթը): էջ 566—568:

Այլ. Մրբասիրի եւ ճշմարտի Տեսն Արքամանի Հայոց կաթողիկոսի ի Կիրիոն Վրաց կաթողիկոսե...

Բնագիր՝ Առաջին Նիկիական ժողովն: էջ 568:

Այլ. Առաջին ժողովն, որ եղև ի Նիկիա ՅԺԸ...

Բնագիր՝ Երկրորդ Կոստանդնուպոլսի ժողովն: էջ 569:

Այլ. Երկրորդ ժողովն եղև ի Կոստանդնուպոլսի մ...

Բնագիր՝ Երրորդ Եփեսոսի ժողովն: էջ 568:

Այլ. Երրորդ ժողովն որ եղև լեփեսոս սուրբ Հարցն մերոց, ի թագաւորութեան Տեղոսի փոքու...

Բնագիր՝ Թուրք Երանելուն Մաշտոցի, նախ քան զկաթողիկոսութիւն, առ Տեր Գեորգ Հայոց կաթողիկոս վասն՝ Սինեաց խաչին՝ թէ է՛ր աղազաւ տաւա: էջ 748—753:

Այլ. Վասն Սինեաց խաչին էիք գրե[ա]լ...

4879. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՅՈՎԱԾԷ:—Մարտիրոսիկա կղզու աղետը եւ հրաքնային երեւոյթների պատճառները: 1902, էջ 521—531:

4880. ԴԱԽԻԹ ՀԱՐԱՅԻ:—[Բնագիր ծանոթությունները եւ հրատարակությունը՝ Գալուստ Տեր-Սլրոյչյանի]: 1902, էջ 937—978:

Բնագիր՝ Դաւթի Հարքացույ եւ փիլիսոփայի որ յիմաստասիրական եւ յիմաստասիրելի հարցումս: էջ 939—963:

Այլ. Ա. Հարցումն. Զինչ է մարդ:

— Պատասխանի. Հոգի ի մարմնի կապեալ միջնորդաւ շնչու...

Բնագիր՝ 2. Ծնայ առանց հար, եւ կինն իմ... էջ 968:

Բնագիր՝ 3. Իմաստություն Դաւթի Քերթովի: էջ 964—965:

Այլ. Զեռք ամենակալին ստեղծին զիս...

Բնագիր՝ 4. Դաւթի Հարքացի աւե. էջ 965—966:

Այլ. Զանգի ճախածամանը Հոգին ի կոյն քան զլուստմն մարմնուն...

Բնագիր՝ 5. Դաւթի Հերտաճացու՝ Վասն իւղոյն զոր արար Մովսէս: էջ 966—967:

Այլ. Զեթն Քրիստոսի արինակեալ է...

Բնագիր՝ 6. Նկատումն Արիստոտելի: էջ 968—978:

Այլ. Ուսուցանել մեզ բնազատութեանցն ալնոցի...

4881. ԵԶՆԻԿ [ԿՈՂԱՅԻ]: Եզնիկ վարդապետի խրատները: Թարգմ. գրաբարից Գալուստ Տեր-Մկրտչեան: 1902, էջ 9—16:

4882. ԵՂԵՐԳՈՒԹԻՒՆ մը ի Լեմպերկ: [Գալիցիայի հայ կաթողիկ հասարակական փողերի վառում]: 1902, էջ 47—48:

4888. ԹԱԴԵՆՍԵԱՆ ՅՈՎԱՆՆԵՍ:—Քույակ Նահապետի մոր հրատարակությունն առթիւ: [Արշակ Զոպանյանի «Նահապետ Բույակի դիւանը» գրքի մասին]: 1902, էջ 1148—1158:

Նաև՝ բնագիր. Տաղ Աղաճալ, Գիւլպիկ վարդապետն առաջեալ: էջ 1155—1158:

Այլ. Մեր տերն ի դրախտն երկն...

4884. ԹԱՆԿԱՆ ՍԱՀԱԿ:—(Նոր-Նախիչեւան): Լեհահայերի մասին:—Ենգուկեց քաղաքի պատմությունը: 1902, էջ 282—292:

4884. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՅՈՎԱՆՆԵՍ:—Աստուծոյ

սպառնալիքը: [Չափածո]: 1902, էջ 17:

4886. [ՕՅՅՍ ՏՐ.:—Հայ եկեղեցին: [Թարգմ. և ծանոթություններ]: Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչեան: 1902, էջ 629—689:

Տես նաև՝ Տեր-Մկրտչեան Կարապետ վարդապետ: Թիրիմացություններ հայոց եկեղեցու պատմական անցեալի նկատմամբ: էջ 807—884:

4887. ԽԱՆԱԹԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ:—(Մուսկուա): Տեր-Գաբրիել Պատկանանի ձեռագիրների մասին: 1902, էջ 274—281:

4888. ԽՈՍՏԻԿԵԱՆ ՄԻՍԱԷ Թ.:—Վերածնունդն շրջան: ԺԷ դարու վերանորոգիչ կաթողիկոսները: 1902, էջ 430—446, 607—623, 771—785, 1006—1023:

Բովանդ' Հարանց Անապատ եւ Մովսէս կաթողիկոս:—Փիլիպոս կաթողիկոս եւ բարեկրթական դպրոցներ:—Յակոբ կաթողիկոս Ջուղայեցի:—Նիկադար եւ Նահապետ կաթողիկոսները:

4889. ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Ի յիշատակ անձնատուր նահատակութեան Աստուծանց գործարարաց: Ձի կալէք: [Չափածո]: 1902, էջ 108—118:

Հեղինակի անունը՝ էջ 107, վերջին պարբերությունը:

4890. ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Իմ ուխտ Թաղէի վանոց: [Չափածո]: 1902, էջ 236—242:

Հեղինակի անունը՝ բովանդակություններ:

4891. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ Ալեքսանդր Մանթաշյանին: Թիֆլիսի վանքի Մայր եկեղեցու նորոգության առթիվ: 1902, էջ 417:

4892. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ Աստվածաշնչի ձեռագրերի համեմատության համար, Մայր Աթոռի Մատենադարանի մի քանի աշխատակիցների աշխատավարձը ավելացնելու մասին: 1901, էջ 760—761:

4893. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Բաքվի երկու հայ եկեղեցիներին, 3000 ռ. տրամադրելու Շամախի երկրաշարժից տուժածներին: 1902, էջ 208:

4894. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Գանձասարի վանքի հանքը շահագործելու մասին: 1902, էջ 760:

4895. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Գաբեգին վարդապետ Հովսեփյանին երևանի թեմական դպրանոցի տեսուչ նշանակելու մասին: 1902, էջ 760, 861—862:

4896. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Գաբեգին վարդապետ Հովսեփյանին, Գալուստ Տեր-Մկրտչյանին, Ստեփանոս Մալխասյանին հայ գրերի գյուտի 1500—անյակի առթիվ հայ պատմագրերի շարքը խմբագրելու համար: 1902, էջ 982:

4897. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Դավրիժի Աղքատալիման ընկերության հաստատման առթիվ: 1902, էջ 759:

4898. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Եվրոպայի, Ամերիկայի, Եգիպտոսի հայերին՝ Վառնայի հայ որբանոցին օգնելու առթիվ: 1902, էջ 760:

4899. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Թուրքիայի հայոց պատրիարք Մադաթիա Օրմանյանին, մահացած հայ եպիսկոպոսների խաչերը և պանակները Մայր Աթոռ ուղարկելու մասին: 1902, էջ 413:

4900. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Կարապետ Կոստանյանին ճեմարանի տեսուչ նշանակելու առթիվ: 1902, էջ 576:

4901. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչյանին «Արարատ»-ի խմբագիր կարգելու մասին: 1902, էջ 984:

4902. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ՝ պրոֆ. Կարապետ Թումանյանին, Լոնդոնի հայ որբանոցի խնամակալության համար: 1902, էջ 763:

4903. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ: Վան քաղաքի քաղաքային ժողովի անդամներին, հանկույս-

ների տաճարի վերակառուցման առթիվ: 1902, էջ 412:

4904. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության Գաբրիել Ջաքարի Գյոզալյանցին և Գևորգ Մարտիրոսի Հակոբյանցին, Թիֆլիսից, Թելեքի վանքի նորոգության առթիվ: 1902, էջ 417:

4905. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Գրիգոր Անտոնի Սերեբրենիկյանին, Գ. ճեմարանին, Մայր Աթոռին, Երուսաղեմի հայ եկեղեցուն, Վանի և Օդեսայի հայկական դպրոցներին, 40.000 ռ. կտակելու համար: 1902, էջ 576, 763:

4906. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Եվա Հակոբյանին, Շուշիից, իր ծախքով Դիլիջանում նոր եկեղեցի կառուցելու առթիվ: 1902, էջ 578:

4907. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ երևանի Թագուհի Գյուրջյանցին՝ իր ծախքով հայերեն գրքեր հրատարակելու առթիվ: 1902, էջ 578:

4908. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Երվանդ Բուդաղյանին, քաքվեցի, Մայր Աթոռին 5000 ռ. նվիրատվության առթիվ: 1902, էջ 577:

4909. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թիֆլիսյան Եկատիրիցե Արկադիի Մարկուսյանին՝ իր ամուսին Հարություն Մարկուսյանի գրադարանը էջմիածնի մատենադարանին նվիրելու առթիվ: 1902, էջ 985:

4910. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թիֆլիսի հայ բնակիչներին՝ տեղի վանքի Մայր եկեղեցու նորոգության առթիվ: 1902, էջ 416:

4911. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Հովսեփ Թումանյանցին, Նոր Ջուղայի վանքի համար 3000 ռ. արժողությամբ տպագրական մեքենա գնելու առթիվ: 1902, էջ 762—763:

4912. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Ղազարոս Աղալյանին՝ գրական գործունեության 40-ամյա հոբելյանի առթիվ: 1902, էջ 417:

4913. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Միքայել Արզումանյանցին, քաքվեցի, իր սեփական տունը Մայր Աթոռին նվիրելու առթիվ: 1902, էջ 417:

4914. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ մովսվաբյան Տիրումի Պապյանցին, 4000 ռ. նվիրատվությամբ Պարսկաստանում հայկական դպրոց կառուցելու առթիվ: 1902, էջ 578:

4915. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Ծամախու գավառի Գիրք գյուղի Հարություն և Հովհաննես Բաղդասարյաններին՝ իրենց ծախքով գյուղում եկեղեցի կառուցելու առթիվ: 1902, էջ 985:

4916. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Ոսկի Թյունիքեցյանցին, Մայր Աթոռի թանգարանին, հազար ությու տասնամեկերում, հին դրամներ նվիրելու առթիվ: 1902, էջ 417:

4917. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Սոֆիա Չիթախյանցին և Մարիամ Բեգթաբեցյանցին, իրենց ծախքով Թիֆլիսի մոտի Ծախնաբաթ վանքի ճանապարհը շինելու առթիվ: 1902, էջ 763:

4918. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Վանի բնակիչներին և Հակոբ եկեղեցու կառուցման առթիվ: 1902, էջ 578:

4919. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ Վարվառա Բանանյանցին, 4000 ռ. նվիրատվությամբ, Ջուղայում ուսումնարան բացելու առթիվ: 1902, էջ 577:

4920. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնության՝ վիեննաբնակ Անտրոնաքի Իռանեպոլին, իր ունեցվածքը կաթողիկոսի իրավասության տակ դնելու առթիվ: 1902, էջ 763:

4921. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ:—Կոնդակ օրհնու-

թյան՝ Փարիզի հայ գաղթականության հոգաբարձությանը, Փարիզում հայ եկեղեցի կառուցելու համար]: 1902, էջ 782:

4422. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ]:—Որբացող զինուորի կանգնելը: [Հասկած]: 1902, էջ 418—422:

4423. ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ]:—Որբացող Խորեմացի ի Յաշտիշատ եւ յՕշական: [Հասկած]: 1902, էջ 579—599:

Հեղինակի անունը՝ պեմի վերջին տողից:
4424. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—[Կանոնական կոնդակ: Ազգականության-արեմակցության յորեքորդ աստիճանի ամուսնության մասին: 17 դեկտեմբերի, 1899 թ.]: 1902, էջ 4—5:

4425. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—[Կանոնական կոնդակ: Ամպլվելի և անկողնատրելի պակների մասին: 4 հունիսի, 1902 թ.]: 1902, էջ 5—7:

4426. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—[Կանոնական կոնդակ: Խնամական հիմնադրոյ աստիճանի չհատկության մասին: 30 հունիսի, 1899 թ.]: 1902, էջ 3—4:

4427. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Զուղայի Գևորգ Հանգյան դպրոցի բացման մասին]: 1902, էջ 405—411:

4428. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Դուկասեան մրցանակի կանոնադրություն: [Կոնդակ: Հայագիտական բնույթի աշխատությունների մրցանակաբաշխությունների համար]: 1902, էջ 252—255:

4429. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Նորին մեծության ինքնագլուխ Շահն-Շահին Իրանի: Պարսից Շահնշահին Նովրոզի առթիվ վեհ. Հայրապետի հեռագիրը: 1902, էջ 207:

Նույն տեղում Մոզաֆֆար-էդ-Դին Պարսից շահի պատասխան հեռագիրը:

4430. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Պետերբուրգ: Նորին մեծության թագաւոր կայսեր: [Հեռագիր. շնորհավորական թագաւորության առթիվ]: 1902, էջ 411:

4431. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—[Օրհնության կոնդակ Տփլիսի հայ հասարակությանը, այդ քաղաքի «Վանք» եկեղեցու նորոգության առթիվ]: 1902, էջ 232—235:

4432. ԿԱՐՈՍ Խաչ: [Հասկած]: Ժողովրդական բանահյուսություն: 1902, էջ 507—509:

4433. ԿՐԻՍՏՆՈՒԿՅԱՆ Օ. Վ.:—Մանկական եւ մարմնամարզական խաղերը որպէս միջոց մատուց սերնդի ֆիզիկական կրթության: Պատմ. տեսություն Օ. Վ. Կրիստնովսկու: Թարգմ. ռուս. Մարկոս քահ. Տէր-Մկրտչեան: 1902, էջ 323—335, 510—521:

4434. ՀԱՄԱՌԱՅՈՒՆ հաշի մտից ա. Խաչ վանից հալոց Դրիմու 1901 ամի: 1902, էջ 548—552:

4435. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՆԱՅՑ առաքելական սուրբ եկեղեցու ծխական կանոնադրություն: Տամբ թոյ տեղադրել իբր ծրագիր վասն նկատողության: [Ստորագր.] Մկրտչի կաթողիկոս Ամենայն Հայոց]: 1902, էջ 209—232:

4436. ՀԱՅՈՑ Կոնստանտին 400.000 ռ. պահանջը ժողովրդական յուսատրություն միմիատրոնից: [Կատակարարական սենատի քաղաքացիական վճարելի Դեպարտամենտի միտը 1902 թուի մարտի 20-ին]: 1902, էջ 249—252:

Արտատպություն «Մշակ»-ից:
4437. ՀՐԱՆԻՐԱՎՆ հրապրել հալոց մանկտիմ ի ս. ծնունդ և մկրտություն Քրիստոսի: [Հասկած]: 1902, էջ 986—997:

4438. ՂԱՋԱՐԵԱՆ ԳԵՌԳ:—Անանապարհություն եւ անանաբուծություն: Մեծ եղջիրատր անա-

տունները: 1902, էջ 175—182, 354—367, 532—540, 715—727, 919—930, 1161—1171:

Ստորագր. Գ. Ղ.

4439. ՂԱՋԱՐՈՍԵԱՆ ՄԵԼՔՈՆ:—Գոմէշը: [Բնութագիրը՝ որպէս ընտանի կենդանի]: 1902, էջ 350—358:

4440. ՂԱՋԱՐՈՍԵԱՆ ՄԵԼՔՈՆ:—Երկրագործական գրոցներ: 1902, էջ 69—71:

4441. ՂԱՋԱՐՈՍԵԱՆ ՄԵԼՔՈՆ:—Հողագիտություն: 1902, էջ 780—785:

4442. ՇԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Ավարտական քննություններ և ավարտաճատեր]: 1902, էջ 472—474:

4443. ՇԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: Տեղեկագիր: Մայր Աթոռի հոգեւոր ճեմարանի ուսումնական եւ տնտեսական վիճակի մասին: 1901—1902 ուսում. շրջանում: 1902, էջ 863—868:

4444. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Գևորգյան ճեմարանի տարեդարձի և Վարագա Խաչի տոնի հանդիսությունները Մայր Աթոռում]: 1902, էջ 857—859:

Ստորագր. Կորյուն վարդապետ:

4445. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Հատկական տոներ: Եպիսկոպոսական ձեռնադրություն. իմ անապատի վանապայ՝ Սահակ և Ամասիայի ու Մարզվանի միացյալ վիճակների առաջնորդ Արիստակես Ժ. վարդապետների]: 1902, էջ 467—469:

4446. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Խրիմյան Հայրիկի ուղևորությունը Թիֆլիս: Օուշեցի Ավետիք Դուկասյանի մահը և նրա մեծածամուր նվիրատվությունները]: 1902, էջ 1115—1117:

4447. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Խրիմյան Հայրիկի ուղևորությունը Թիֆլիս: Նաև՝ բաբելոնի Արսեն վարդապետին, Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանի փոխարեն Ներսիսյան դպրոցի տեսուչ Անանյանի մասին]: 1902, էջ 855—856:

4448. ՄԱՅՐ Աթոռ: [188 կտոր գերմանական գիտական գրականության նվիրատվություն մատնադարանին Բեզար Մարտիրոսի Ստեփանյանից]: 1902, էջ 472:

4449. ՄԱՅՐ Աթոռ: Մանապարհորդություն վեհապետ Հայրապետի ի Տփլիս եւ վերադարձը: [Խրիմյան Հայրիկի տեսականությունը պաշտոնական անձանց հետ]: 1902, էջ 245—249:

4450. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Մետաղ վարդապետ Տեր-Մովսիսյանի Պետերբուրգում մագիստրոսի կոչում ստանալու մասին]: 1902, էջ 1119:

4451. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Նոր տարվա, Ծննդյան, Հովհաննու Սկրտչի ծննդյան ու վեհապետ Հայրապետի անվանակոչության տոնակատարությունները Մայր Աթոռում]: 1902, էջ 88—42:

4452. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ս. Թարգմանյաց տոնի, Սահակ Պարթևի ու Մետաղ Մաշտոցի և Վարդապետի տոնի հանդիսությունները Մայր Աթոռում]: 1902, էջ 669—672:

4453. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Վրաստանի էքզարխի այցը Երևան և Էջմիածին]: 1902, էջ 859—861:

4454. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Տեղեկություններ]: 1902, էջ 38—42, 245—249, 467—472, 669—673, 855—862, 1115—1119:

4455. ՄԱՅՐ Աթոռ: ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՂԱՐԱՎԱՆՑ: [Խմբագրական աշխատանք, հրատարակության համար պատրաստվող Աստվածաշնչի համար, համեմատություն ձեռագիր ընտիր օրինակների հետ]: 1902, էջ 475—477:

4456. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Փիլիսոփայության դոկտոր. Վահան Նալբանդյան, ճեմարանի ուսուցիչ: Մահախոսական]: 1902, էջ 1122—1123:

4457. ՄԱՆԱՆԱԴԵԱՆ ՅԱՅՈՒՆ:—Анянский Александр. История армянской церкви (до XIX века). Кшинев, 1900, стр. XI+306+VI. [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 335—342:

4458. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — Բեթման: Կազմ. Ե. Թովչյան: Ալեքսանդրապոլ, 1901, էջ 5—52: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 77—78:

Ստորագր.՝ Յ. Ս.:

4459. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — «Էմիմեան Ազգաբախման ժողովածու»: Հրատ. Լազարեան ճեմարանի: Հո. Բ. Ժողովրդական վեպ և հեքիաթ: Հաւաքեց Ս. Հակոբյան: Մոսկուա—Վաղարշապատ, 1901, էջ 447: [Մատենախոսություն]: 1901, էջ 75—77:

Ստորագր.՝ Յ. Ս.:

4460. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — Մահմեդ: Կազմ. Ե. Թովչյան: Ալեքսանդրապոլ, 1901, էջ 5—85: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 77—78:

Ստորագր.՝ Յ. Ս.:

4461. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — Մարիա Կորելլի, մի մանկան հոգու պատմություն. վեպիկ ոչ մանուկների համար: Ռուսերենից թարգմանեց Տ. Վ.: Վաղարշապատ, 1902: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 345—347:

Ստորագր.՝ Յ. Ս.:

4462. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — Մեղիք-Կարազեօղեան Գեորգ: «Կերմանական օգնության ընկերությունները Տաճկահայաստանի համար»: Թիֆլիս, 1901: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 72—75:

4463. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — Մեղրայ Մաշտոց: Կազմ. Ե. Թովչյան: Ալեքսանդրապոլ, 1901, էջ 5—82: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 77:

Ստորագր.՝ Յ. Ս.:

4464. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — Մի դիտողություն հայոց ներքին կեանքի ուսումնասիրության վրա: [Ժողովրդի ներքին կյանքի ուսումնասիրության անհրաժեշտության մասին]: 1902, էջ 167—171:

4465. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲ: — С. Т. К вопросу о порядке производства брачных дел в армянно-гюгорианской церкви. «Вестник Правы» декабрь, 1901: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 171—172:

4466. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՍԵՂՈՒՄ: — Պուշկին Ա. Ս. «Հավերժահարսը»: Թարգմ. Կ. Կարսկիսկեանի: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 552—560, 709—715:

4467. ՄԱՆԱՆԴԵԱՆ ՍԵՂՈՒՄ: — Ս. Գրոց տղ-պագրություն առթիւ: 1902, էջ 1189—1145:

4468. ՄԵԼԻՔԵԱՆ ՍՊԻՐԻԴՈՆ: — Առողջանության խազեր: Խազերի ծագումը: 1902, էջ 681—697:

4469. ՄԵԼԻՔԵԱՆ ՍՊԻՐԻԴՈՆ: — Ինչ սխտեմով պետք է անցնել երաժշտության մեր դպրոցներում: («Ուղեցուց տարրական ձայնագրության», կազմեց Ծախան Սիմոն.): [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 1158—1167:

4470. ՄԵՂԱՍԻՐԻ ԴԱՐՃԸ: [Բարոզ]: Թարգմ. Յ. սկ.: 1902, էջ 604—607:

4471. ՄԵՅԷ ԱՆՏՈՆԻԱՆ: — Օգիստ Կարրիեր: [Հայագետ: Կյանքի և գործունեության մասին: Մահախոսական]: 1902, էջ 904—915:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:
4472. ՄԻԽԱԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: — Տեղեկագիր Ա, Բ, Գ, Դ. 1900 թ. [Ведомость А, Б, В, Г, 1900 г.]: [Էջմիածնի սինդիկատի տեղեկագրերը ներկայացված ներքին գործերի մինիստրությանը: Վիճակագրական տվյալներ]: 1902, էջ 53—64, 142—152:

Բովանդ.՝ Ա. Նրևանի թեմ:—Բ. Վրաստանի և Իմերեթի թեմ:—Գ. Վարաբաղի թեմ:—Դ. Ծամախո թեմ:—Ե. Աստրախանի թեմ:—Զ. Նոր-Նախիջևանի և Բեսարաբիայի թեմ:

4473. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ: — Անցեալ դարերի յիշատակը: [Հայ արձանագրություններ Վաղարշապատ: Ավետիք պատրիարքի դանակը Ռոստովում]: 1902, էջ 49—53:

4474. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ: —

Վաղարշապատի Առաքարի կամ Զուարթնոց եկեղեցին: 1902, էջ 876—886, 1025—1081:

Բովանդ.՝ Խանգարած եկեղեցին:—Ծարարապետության զարգացումը Հայաստանում Ե—ԺԲ դարեր:—Զուարթնոց եկեղեցու մակարդակի նկարագրությունը նրա անբնական հաշմանակով ժամանակը և մանկությունից եկեղեցու կառուցումը Անիում:—Պեղումներ Զուարթնոց եկեղեցու անբակներում և այլ ընդ ալյոց գրոցները: Վաղարշապատը եղել է իր պայծառ տեղում և ոչ Զուարթնոց եկեղեցու շուրջը. (Զուարթնոց եկեղեցու տեղը և նրա կառուցման ժամանակը):—Զուարթնոց եկեղեցին Նրազմոյն և այլ աստուածների մեհեանը չէ եղել, և այդ մեհեանը քրիստոնեական տաճարի չէ փոխում ի դեմս Զրուարթնոց եկեղեցու:—Զուարթնոց եկեղեցու սիմների տակ չէր կարող դրուել ա. Լուսառյղի մարմինը և չէ դրուել:—Զուարթնոց եկեղեցու անբակները հողի թանձր շերտերի տակ ծածկուած չէին, և Հ. Խաչիկը միայն պատմական ցուցումներով չէ լայնագործել ու պեղումն սկսել:—Ամփոփում:

4475. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ: — «Բարոզեաց յառաքելայն» և «յոյս յարության» [Տեր-Սկրտյան Կարապետ վարդապետի նույնանուն հոդվածի դեմ]: 1902, էջ 242—245:

4476. ՄՈՒՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: — Երկաթե դիմակը: [Փարիզի Բաստիլում կալանավորված երկաթե դիմակով մարդու պատմական համարահայտ առեղծվածի և Կ Պոլսի հայոց Ավետիք պատրիարքի մասին]: 1902, էջ 292—313:

4477. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ս. ՎԱՐԴԱՊԵՏ: — Համառոտ ակնարկ Ասորպատականի թեմի կացության և կարիքների վերաբ: 1902, էջ 1132—1139:

4478. ՅՈՎԱՍԵԲ ԾԱՆԿԵԱՆ: [Հնագետ-ազգագրագետ: Մահախոսական]: 1902, էջ 174:

4479. ՅՈՎԱՍԵԲ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: — Պատմություն Աղուամիջ: Ա. հատոր. Ի Մակար Ե. պիսկոպոսի Բարխուդարեան. Վաղարշապատ, 1902: [Մատենախոսություն]: 1902, էջ 1146—1148:

4480. ՆՈՐԻՆ ԵՐԵՄԵԱՆԻԱՆ մեծության արեգակ-նափայլ Ծախան-Ծախան Իրանի տուտայ յանուն նորին բարձրության թագածառանգ իշխանին ի Դավրեժ: [Եղիշե Տ. վարդապետ Մուրադյանին Ասորպատականի հայոց առաջնորդ հաստատելու մասին]: 1902, էջ 677—678:

4481. ՆՈՐԷՐ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ: [Բաքվեցի Միրզա Սարուխանյանից, թուրքմենական գործ և այլ իրեր]: 1902, էջ 862:

4482. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ազդ ի դիմանք Վեհափառ Հայրապետի: [Իշխան Ա. Ս. Արամելիք-Լազարյանի գրությունը, Հովհաննես Ղազարի Լազարյանի 100-ամյակի առթիվ Լազարյան ճեմարանում 20 նոր թուշակառուներ ընդունելու մասին]: 1902, էջ 103—108:

4483. ՊԱՌՈՒՄԷՆ ՅՈՒՍԻԿ: — Հեղուկները Յիսուսի գրություն և խօսքի մէջ: Թարգմ. և քաղուած՝ Երուանդ սարկաւազ [Տեր-Մինայան]: 1902, էջ 1088—1099:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:

4484. ՊԱՏՄՈՒԹԻՆ ԵՐԵՄԵԱՆ ազդ ի դիմանք Վեհափառ Հայրապետի: [Իշխան Ա. Ս. Արամելիք-Լազարյանի գրությունը, Հովհաննես Ղազարի Լազարյանի 100-ամյակի առթիվ Լազարյան ճեմարանում 20 նոր թուշակառուներ ընդունելու մասին]: 1902, էջ 103—108:

Սկ. Ի ժամանակին յորում հայ թուականն ՅԻԷ էր, առաքելա լինի ներքինի ոմն...

4485. ՌԵՎԼՍՄ ԳՐ. Կ.:—Առողջապահական գիտելիքներ: 1902, էջ 728—730, 916—919:

4486. ՌՈՄԱՆՈՎ ԵՆԿՈՒՆՅԱՆ ԿԱՅՍԻ: — Էջմիածին: Մայրագոյն Պատրիարք կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց: [Երիմիայն Հայրիկին: Հեռագիր: Շնորհակալական]: 1902, էջ 411:

4487. ՍՍՏՏՈՒՄՍ ԳՐԵՐ: [Ծանկ]: 1902, էջ 73—

79, 172—173, 348—349, 570, 754, 974, 1188—1184:

4485. ՍՏԾՄԱՆՈՍ ԻՄԱՍՍԱՆԻ:—Վասն անապականության մարմնի, որը սահման էր և նուազե ապականացու է. եւ վասն զի մարմինն Բրիտանի անէր եւ զարգանայր եւ ապականացու ոչ էր, զի Աստուծոյ մարմին էր վկայութիւնք սրբոց եւ աստուածազանից, որք անապական խոստովանին յարգանէ եւ յաիտեանս յաիտեանց: Ստեփանոսի իմաստասիրի ասացեալ: [Բնագիր: Ծանոթությունները Գալուստ Տեր-Մկրտչյանի]: 1902, էջ 388—400:

Սկ. Աստուածազան գրեցեալ գիրք զշնորհս հոգւոյն սրբոյ անկեւ եւ նուազեւ եւ աշխատել...

Բնագիր Բ. Վկայութիւնք: էջ 374—386:

Սկ. Երիւմոս ասէ. Որ եկն եւ միատրութիւն գործեաց Աստուծոյ եւ մարդոյն...

Բնագիր Գ. Արդ' ասացից եւ եւ: էջ 386—400:

Սկ. Աղա՛ւ աստուածատեղծ անապական էր, ի ստունգանէ...

4489. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Ալեքսանդր Մանթաշյանի ծախքով, Փարիզում, հայ եկեղեցի կառուցելու մասին]: 1902, էջ 675, 872:

4490. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Աղքատախնամ ընկերութիւններ: [Հայոց: Կ. Պոլսում]: 1902, էջ 1127:

4491. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Աշխարհաբար շարական: [Հրատարակման մասին. Կ. Պոլսում, թարգմանությունը՝ Երվանդ Տեր-Անդրեասյանի]: 1902, էջ 1127:

4492. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Ավետիք Ահարոնյանի գրվածքներից ստացված 800 ռ. շահի ակիրատվությունը, Վատկատս Բանանյանի կողմից, արևմտահայ որդանդների]: 1902, էջ 676:

4493. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Արմաշի դպրեվանքի մասին]: 1902, էջ 870:

4494. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Արմաշի ժամհարյանց որբանոցի մասին]: 1902, էջ 876:

4495. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Արմաշի ուխտագնացությունը ա. խաչ տոնին եւ ստացված դրամական հատույթի մասին]: 1902, էջ 870:

4496. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Բաղեշի հայկական դպրոցների մասին]: 1902, էջ 874:

4497. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Գալիպոլի դպրոցի մայրապետ Երանուհու մահվան եւ նոր մայրապետի նշանակման մասին]: 1902, էջ 1128—1130:

4498. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Գալիպոլի որբանոց: [Կ. Պոլսում, հիմնադրությամբ Սիրոհի Գալիպոլի: Որբանոցի մասին]: 1902, էջ 873:

4499. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Գարակոչյան խնամակալության որոշումը՝ Կ. Պոլսի խովի թղթի գնելու համար, ի նպատակ ազգին]: 1902, էջ 1131:

4500. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Եզիպոստում հաստատված վանքի, արաբկիրոցի եւ տաճկահայ ալ վայրերից գաղթած վաճառականների ակիրատվությունները Կ. Պոլսի պատրիարքարան, իրենց ծննդավայրերի համար]: 1902, էջ 489:

4501. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Երամեան յոթեւան: [Վարժարան վանում: 25-ամյա հոբելյանի մասին]: 1902, էջ 1125—1128:

4502. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Երկրաշարժից վնասված Կարինի եկեղեցին վերանորոգելու մասին]: 1902, էջ 873:

4503. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Երուսաղեմի ա. Հակոբ վանքի ծառանգակորաց վարժարանի մասին]: 1902, էջ 871:

4504. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Զիւնում հայկական դպրոցի բացման մասին]: 1902, էջ 874:

4505. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Զիւնուհիայի Սանասարյան վարժարանը Սեբաստիա տեղափոխելու մասին]: 1902, էջ 1129—1130:

4506. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Իրրաչիւում (Ռումինիա) գտնվող հայերի օգնությունը Ժաբին-Գարաբիսարի

Բուսեյա գյուղի եկեղեցու նորոգությանը]: 1902, էջ 676:

4507. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Լուրեր]: 1902, էջ 135—141, 255—262, 487—493, 673—677, 869—878, 1125—1182:

4508. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Խաւազուղի Գալիպոլի որբանոցի նորոգումը ամերիկահայ Թալլանցյան Հովհաննեսի կողմից]: 1902, էջ 490:

4509. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կ. Պոլսի Ազգային հիվանդանոցի կալվածքների վիճակը ստուգելու մասին]: 1902, էջ 674:

4510. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Այնթապի որբանոցի տրմտեսական վատ պայմանների մասին]: 1902, էջ 674:

4511. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կ. Պոլսի հայ վարժարանների շրջանակարման մասին: Վիճակագրական տվյալներ]: 1902, էջ 878:

4512. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կ. Պոլսի Մայր եկեղեցու վերաշինության մասին]: 1902, էջ 875:

4513. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կարմո Մայր եկեղեցու նորոգության մասին]: 1902, էջ 1128:

4514. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կ. Պոլսի ա. Փրկչյան հիվանդանոցում երկրագործական դարբնագների բացման մասին]: 1902, էջ 875:

4515. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կեսարիայի ա. Կարապետ վանքի որբանոցի մասին]: 1902, էջ 872:

4516. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Կեսարացի, մարտկառնակ Հովհաննես Կուրմուշյանի կողմից բարեգործական նպատակներով արված 10.000 ուրիշ կտակի մասին]: 1902, էջ 875—876:

4517. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Կիլիկիայի կաթողիկոսական ընտրությունը: [Խալապատ Սահակ արքեպիսկոպոս]: 1902, էջ 862, 869—870:

4518. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Հայկական դպրոցի շինություն Կեսարիայի ա. Կարապետ վանքում: Տրամադրված եւ 1500 օսանական ոսկի]: 1902, էջ 487:

4519. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Մանչեստրի հայ ազգային կյանքից: Տեղեկություններ]: 1902, էջ 874—875:

4520. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Մուշի հայկական դպրոցների մասին]: 1902, էջ 874:

4521. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Մուշի ա. Կարապետ վանքի ծառանգակորաց դպրոցի մասին]: 1902, էջ 876:

4522. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: «Նշխար կամ մատուցը»: [Հոդվածաշարի հրատարակման մասին: Հեղինակությունը Կորյուն վարդապետի (արմաշական): Տպագրվել են «Բյուրական» շաբաթաթերթում]: 1902, էջ 1127:

4523. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Նվիրատվություն Հակոբ Կյուրիկյանից, 500 ոսկի, Սամսոն քաղաքի դպրոցին եւ եկեղեցուն]: 1902, էջ 487:

4524. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Ժաբին-Գարաբիսարի հայկական դպրոցի տնտեսական անմխիթար վիճակի մասին]: 1902, էջ 488:

4525. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Պոլսի հայ թաղական վարժարանները: [Վիճակագրական տվյալներ]: 1902, էջ 261—262:

4526. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Սալոնիկի (Հունաստան) հոգևոր հովիվ Մելիք քահ. Չղատյանի նախաձեռնությամբ տեղում հայկական մանկապարտեզ բացվելու մասին]: 1902, էջ 874:

4527. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Սամսոն քաղաքի հայ եկեղեցու վերանորոգման մասին]: 1902, էջ 489:

4528. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: Սանասարեան վարժարան: [Կ. Պոլսի: Պատմական ակնարկ՝ ներկա եւ հետագործ հայացք]: 1902, էջ 255—261:

4529. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Սեբաստիայի ա. Նշան վանքում ընձայարանի բացում, նախաձեռնությամբ Սահակ վարդապետ Օղարաշյանի]: 1902, էջ 488:

4530. ՏՄԾՄԱՆԱՅԷ: [Վանի Հայկազյան կենտրոնական միջնակարգ վարժարանի բացումը]: 1902, էջ 870:

4581. ՏՆԻՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍ: [Տրապիզոնցի Հովակիմ Թովսաբալյանի կտակը, 400 ոսկի, Կ. Պոլսի ալ-գային հիվանդանոցին]: 1902, էջ 876:

4582. ՏԵՐ-ՅՈՎԱԶԱՆԻՍԵԱՆ ԵՐ.:—Ս. Եղիայի վանքը Բուզովնում: [Գտնվում է Ափշերունյան թեմակազմի առին, Բաքվից արևելք]: 1902, էջ 481—487:

4583. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍ:—Ատոմեանք: [Ուսումնասիրություն]: 1902, էջ 106—108:

4584. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍ:—[1902 թ. հունվարին Շամախիում տեղի ունեցած երկրաշարժի պատճառով, թեմական հաստատությունը Շամախիից Բաքու տեղափոխելու մասին]: 1902, էջ 138—135:

4585. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍ:—Ձատրթեան վերաբերեալ կանոնական կոնդակներ: 1902, էջ 130—133:

4586. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԳԱՆՈՒՍ:—Պետրոս Միմեաց եպիսկոպոս: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր: Պետրոսի եպիսկոպոսության շրջանը՝ 547—556 թթ.]: 1902, էջ 80—83, 183—203:

Ա. Բնագիր՝ Երանելուն Պետրոսի Միմեաց եպիսկոպոսի: Գովեստ ի սուրբ Աստուածածինն եւ ի միշտ կոյն Մարիամ ըստ յորջորջման նորին եւ ի սուրբ գրոց լուծմունք նոցին, հոգեւոր իմաստիք: Էջ 88—88:

Այ. Բագմութիւնք քրիստոսաւոր ժողովոյս արարեք զարու գալստան նորաբանչ ուրախութեամբ եւ բերկրեցուք ի սմա մեծահրաշ ցնծութեամբ... Բ. Բնագիր՝ Հարցմունք յաղագս մարմնատուրութեանն Տեառն զանազանք՝ Վաչագանի Աղուանից իշխանի ընդ Պետրոսի Միմեաց եպիսկոպոսի եւ իմաստասիրի: Էջ 182—200:

Այ. Հ[արցումն]. Սահմանել զԱստուածութիւնն կարողութիւն իցէ՝ ումեք ընդ սահմանելիս... Գ. Բնագիր Երանելուն Պետրոսի Միմեաց եպիսկոպոսի Յաղագս Հատոյց: Էջ 200—202:

Այ. Երկնահրաշ եւ աստուածաբեալ ժողովն որ ի Նիկիայ եղեալ վասն Արիոսի ի Կոստանդնուսէ թագաւորէ... Դ. Բնագիր՝ Պետրոս Միմեաց եպիսկոպոս ասէ: Էջ 202—203:

Այ. Մնանիւր Էմանուէլ մարդացեալ՝ յիմանայի բովս զմարդկութիւնն յաստուածութեանն հրացուցեալ. քանզի Աստուած է եւ ամենայն ինչ հետեւի սմա...

4587. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Աստուածաշունչի նոր հրատարակությունը հայերեն: [Խոսվում է նաև Աստուածաշունչի նախորդ հրատարակությունների մասին]: 1902, էջ 1069—1088:

4588. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—«Արարատ»-ի ընթերցողներին: [Մամագրի խմբագրությունը կրկին ստանձնելու մասին]: 1902, էջ 1118—1115:

4589. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—«Արարատ»-ի ընթերցողներին: [Ժամանակակից հայ պարբերական մամուլում «Արարատ»-ի դեմ տպագրված հոդվածների դեմ]: 1902, էջ 498—507:

4590. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մեծարան Մայր Աթոռոյ: [Գամառ-Քաթիպայի—Ռաֆայել Պատկանյանի արձանի բացումը, գործ քանդակագործ՝ Տեր-Մարությանի: Այդ առթիվ հանդիսություններ Մայր Աթոռում]: 1902, էջ 1120—1122:

4591. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—«Հարստեաց յառաքեալսն եւ յոյս յարութեան»: [Ուսումնասիրություն]: 1902, էջ 113—120:

4592. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԶԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:

ՊԵՏ:—Քրիստոնեության իսկությունը: 1902, էջ 423—430, 599—603, 764—771, 998—1006:

Բովանդ.՝ Լաւազոյն արդարութիւնը:—Անտարա-նը ու աշխարհը:—Անտարանն ու աղբատութիւնը:—Աստուած մեր հայրը:

4593. ՏԻՊԱՆԵԱՆ ՍԻՐԱԿԱՆ:—Կանոնագիրքը եւ մեր կանոնական իրաւունքը: [Ուսումնասիրություն: Եկեղեցական, պատմաբանական, իրավաբանական արձանագրություններ]: 1902, էջ 120—130:

4594. ՏԻՊԱՆԵԱՆ ՍԻՐԱԿԱՆ:—Կանոնական իրաւունքը եւ նրա աղբիւրները: [Ուսումնասիրություն]: 1902, էջ 18—24:

4595. ՓԱՐԻԶԻՑ ստացել ենք հետեւեալը՝ «Արարատ»-ի էջերում տպագրելու համար: [Փարիզացի հայ արվեստագետ Պեղիբյանի մասին, որը հրավիրվել է Հայաստան ա. Եսմիանի տաճարը զարդանկարելու համար]: 1902, էջ 746—747:

4596. ՔԱՂՈՒՄԵՐ ի կոնդակաց Վեհափառ Հայրապետի: [Խրիմյան Հայրիկի]: 1902, էջ 208—209, 411—418, 573—579, 757—763, 981—985:

4597. ՕԳԻՒՍ Կարրիէր: [Փարիզի արևելյան կենդանի լեզուների բարձրագույն վարժարանի հայ լեզվի ուսուցչապետ: Մահախոսական]: 1902, էջ 173—174:

4598. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Անգլիկան եկեղեցի: 1902, էջ 851—854, 1111—1112:

4599. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Ամերիկական երիցական եկեղեցի: 1902, էջ 854—855:

4600. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Բողոքական եկեղեցի: 1902, էջ 463—466:

4601. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Դրամսիրուանոյ ազգանոց փափագը: [Հայ եպիսկոպոսության վերականգնման մասին]: 1902, էջ 44—47:

4602. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Կարթիկ եկեղեցի: 1902, էջ 480—483, 666—668, 846—851, 1102—1111:

4603. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Հաբեշների եկեղեցի: 1902, էջ 466, 665:

4604. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: [Հայ-կաթոլիկ եպիսկոպոսության հարցը Տրանսիլվանիայում]: 1902, էջ 43—44:

4605. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Հին Սերբիայում տաճական զազանությունները անպակաս են: 1902, էջ 664—665:

4606. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Յունաց եկեղեցի: 1902, էջ 664:

4607. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Ռուսաց եկեղեցի: [Տեղեկություններ]: 1902, էջ 451—460, 658—664, 835—845, 1100—1101:

4608. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Օրթոդոքս եկեղեցի: Ռուսաց եկեղեցի: Մակեդոնիա: 1902, էջ 1099—1102:

4609. ՕՐՄԱՆԻԱՆ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՎՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ Կոստանդնուպոլս: Կ. Պոլսի ա. Պատրիարքի շրջաբերականը եւ որբանոցների վերածումը արհեստանոցների:—Հրահան կազմակերպութեան գաւառական ազգային արհեստանոցներու: 1902, էջ 135—141:

4610. ՅԱՐԱՐԱՐ Փ. Վ.:—Քրիստոնեության արշալուսին: Ագրիպիանի իղձերն ու խորհուրդները:—Ագրիպիան եւ Ներոն: Թարգմ.՝ Մխիթար վարդապետ: 1902, էջ 152—167:

4611. ՅՈՐԴՆԵԼԻ:—Չիրականացող նախագուշակություններ: (Ընդունակ եւ անընդունակ աշակերտների մասին): Թարգմ. ռուս.՝ Տեր-Պողոսեան Ա.: 1902, էջ 697—709:

1908

4592. ԱՅԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԷՍ.—Բեռլին: Das Wardapet Eznik von Kolb. Wider die Sekten. Aus dem Armenischen übersetzt und mit Einleitung, Inhalts—Übersichten und Anmerkungen versehen von Ioh. Michael Schmid. Wien 1900 Druck und Verlag der Mechitharisten-Congregation. (Եզնիկ Կողբացի, ընդդէմ տղանոց, հայերենից թարգմ. Ի. Մ. Շմիդ. Վիեննա, Միքիթարեան տպարան): [Մատենախոսություն]: 1903, էջ 646—652:

4593. ԱՅԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԷՍ.—Eusebius Kirchengeschichte, Buch VI und VII, aus dem armenischen übersetzt von Erwin Preuschen. Leipzig, 1902: Հայերենից թարգմանեց Էրվին Պրոշեն. Լայպցիկ, 1902: [Մատենախոսություն]: 1903, էջ 878—879:

4594. ԱՅԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԷՍ.—Փողովորական առակներ: Ա. Մողա Նասր-էդ-դին—Բ. Հոբոս:—Հաւաքեց Ե. Լալայեան: Թիֆլիս, 1908: [Գրախոսություն]: 1903, էջ 645—646:

4595. ԱՅԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԷՍ.—Յովակիմ Սոյովեան: Մեռած ծովում,—վէպ երեք մասից քաղկացած: Մոսկուա, 1902: [Մատենախոսություն]: 1903, էջ 643—644:

4596. ԱՂԱԽԵԼԵԱՆ ԲԱԲԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Կողոտ Յովհաննէս պատրիարքի յիշատակին: 1741 փետրուար 18, ուրբաթ: [Արտատպւած «Արևիկ», փետրվար 18—26 համարից]: 1903, էջ 172—175:

4597. ԱՅԻ ԵՎ ԱՅՅ: 1903, էջ 98—105, 278—288, 375—382, 469—478, 545—552, 658—661:

4598. ԱՆՆԱՆԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—«Ձայն բարբառոյ յանապատի, պատրաստ արարէր զհամապարհին Տեառն եւ ուղիղ արարէր զշաղկաւ Աստուծոյ մերոյ»: [Բնարանով քարոզ]: 1903, էջ 138—140:

4599. ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ հայոց թեմի առաջնորդ Եղիշե ծ. վ. Մուրադյանի ընդունելությունը Պարսից արքունիքում: 1903, էջ 380—381:

4600. ԱՐԶԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԺԵՐ ԲԱՅՐ ՍԵՐԱՓԻՄ Մարտիկացու մատուցմանը ստուգելու յանձնաժողովի: [Ռուսաց սինոդի կողմից, Սարովի վանքի արեղա ծեր հայր Սերափիմին սուրբ հռչակելու մասին]: 1903, էջ 708:

4601. ԱՐՏԱՔԻՆ լուրեր: 1903, էջ 330—332, 508:

4602. ԱՌԱՆ-ԻԻԶԱՐՇԵԱՆՆՅՈՒՆ ԴԱԻԻԹ ԲԷԿ:—(Ի Բազու): Նորին սրբութեան Տ. Տ. Մկրտչի կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց: [Նամակ իրիմյանին: Նամակագրի միջոցներով Ալեքսանդր Երիցյանի գրադարանը գնելու եւ Էջմիածնի մատենադարանին նվիրելու մասին]: 1903, էջ 339—340:

Նույն տեղում Մեսրոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսյանի այդ առթիվ գրված հոդվածը: Էջ 342—351:

4603. ԲԵԹՂԵԶԷՄԻ աստղը: [Բարոզ]: Թարգմ. ռուս. Յ. Գր.: 1903, էջ 28—38:

4604. ԲԵԶՏՈՒԹԵԱՆՆՅՈՒՆ Ա.:—Պաշտօնական հերքում:—Ի վիճակային Կոնստանդնուպոլիս Հայոց Վրաստանի եւ Իմերեթի [Տեղական բնույթի եկեղեցական հարցերի մասին]: 1903, էջ 105—107:

4605. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ քրոնիկոն: Ամերիկա: 1903, էջ 67—69:

4606. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ քրոնիկոն: Բողոքական եկեղեցիներ: 1903, էջ 65—69, 159—160, 424—427, 504, 606—607:

4607. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ քրոնիկոն: Կաթողիկ եկեղեցի: 1903, էջ 68—69, 154—159, 317—322, 423—424, 501—504, 608—609, 709—713:

4608. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ քրոնիկոն: Ռուսաց եկեղեցի: 1903, էջ 57—68, 150—154, 315—317, 419—422, 496—501, 600—603:

4609. ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԿԱՅ: [Տեղեկություններ]: 1903, էջ 427—428, 503—506:

4610. ԹԵՐԵԱՆԵԱՆ Յ.—Եղիշե: [Ռումնասիրություն: Տարբեր քննադիր օրինակների համեմատություն]: 1903, էջ 685—642, 724—741:

Բովանդ. Եղիշե:—Եզնիկ:—Ազարանգեղոս:—Վեդարան:

4611. ԹՈՓԶԵԱՆ Յ.—Մարիբա: [Ռումնասիրություն: Մարիբասի ատրերեն տատերով գրած աղբյուրին ծանակագրության հայերեն վերամուտայն քննադիր]: 1903, էջ 526—534, 621—628:

Բնագիր՝ Մարիբա Քաղեղացի: Էջ 530—534, 621—628:

Սկ. Դարձեալ գրում ենք մենք քաղելով Մարիբա Քաղեղացու ծանակագրությունից. Առաջինը քանցից որոնք մարդկանց վրա իշխել են, էր Նիմրոս, նա կառուցեց երեք քաղաք...

4612. ԽԱՊԱՅԵԱՆ ՍԱՀԱԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԻԼԻ-ԿԻՈՅ:—Էջմիածին նորին սրբոյ օծութեան Տ. Տ. Մկրտչի Ա կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց: [Իրիմյանին: Պատասխան հետագիր]: 1903, էջ 428:

4613. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Աստուխանի հայոց Կոնստանդնուպոլիս, վավերացնելու 3060 ռ. Վլադիկովկասի հայոց եկեղեցու շինության համար: 1903, էջ 692:

4614. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Թիֆլիսի կուսանոց-անապատի սարկավազուֆի Փեփրոնկ Սուրբանցին, Օղակաթի վանքին զարդեր եւ զգետնոր նվիրելու առթիվ: 1903, էջ 390:

4615. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցի նորակառույց շենքի տեղը որոշելու առթիվ: 1903, էջ 298—299:

4616. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Մամբրե վարդապետին Մայր Աթոռի տպարանի տեսուչ ճշանակելու առթիվ: 1903, էջ 3:

4617. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ: Մայր Աթոռի միաբաններ՝ Աշոտ, Մեսրոպ, Կարապետ, Հուսիկ, Մամբրե վարդապետներին եւ դպիր Սպիրիդոնին «Մեզանում ռումնակական յանձնաժողով Մ. Աթոռոյ ս. Էջմիածնի» անդամներ ճշանակելու մասին: 1903, էջ 298:

4618. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ: Մայր Աթոռի տպարանի տնտեսական գործերի մասին: 1903, էջ 115:

4619. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Ամբաստանին Մարտիկոնիսի ս. Կարապետ վանքի վանահայր ճշանակելու առթիվ: 1903, էջ 695:

4620. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Սինդոնի՝ Դաճարաման Երկայնաբազուկի Արդույանցի կուսակ Ալեքսանդրապոլի Արդույան դպրոցի վերաբերյալ գործադրելու համար: 1903, էջ 297:

4621. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Սպիրիդոն Մեկիքանին սարկավազ ձեռնարկելու մասին, Ատուխան: 1903, էջ 389:

4622. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ քաղվարձակ Դավիթ քեկ Ավան Յուզբաջանին, Ալեքսանդր Երիցյանի գրադարանը, Մայր Աթոռի մատենադարանին նվիրելու առթիվ: 1903, էջ 300:

4623. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Գրիգոր Զաքարի Թումանյանցին, իր ծախքով, Դավրեժում օրիորդաց դպրոց կառուցելու առթիվ: 1903, էջ 5:

4624. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թամարա Կակաճյանին, Աստվածատուր Կակաճյանի գրադարանը Մայր Աթոռին նվիրելու առթիվ: 1903, էջ 696:

4615. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Համբարձում Երեմյանին, Վանում՝ հայկական դպրոց բացելու առթիվ: 1903, էջ 584:

4616. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Հին Նախիջևանցի Ավետիս Լուկանյանի Պողոսյանցին, իր ծախքով Ռաֆայել Պատկանյանի (Գամառ-Քաթիպա) արձանը մեծարանի բակում կանգնեցնելու առթիվ: 1903, էջ 5:

4617. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Մկրտիչ Պալանին, մանկավարժական 50-ամյա գործունեության առթիվ: 1903, էջ 391:

4618. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Շուշի գավառի Մկրտիչին գյուղի Ներսես քեկ Սարումյանին, տեղի եկեղեցին նորոգելու համար: 1903, էջ 117:

4619. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Սերովբե Պատկանյանին, Քերովբե Պատկանյանի գրադարանը Էջմիածնի մատենադարանին նրվիրելու առթիվ: 1903, էջ 300:

4620. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Օղեսայի ավագ քահանա Գրիգոր Խորասանյանին, Սերեբրենցիկյան կտակի վեցամսյա տոնոսը, 24.000 ռ., Վանի Հայկազյան կենտրոնական և Սանդղիտյան վարժարանին տրամադրելու առթիվ: 1903, էջ 4:

4621. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Վահրամ եպիսկոպոս Մանկունուն և Ստեփանոս եպիսկոպոս Հովակիմյանին արքայության պատիվ շնորհելու առթիվ: 1903, էջ 4:

4622. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ՝ Ուղղված Եվրոպայի առաջնորդ Փետրոս եպիսկոպոսին, Սեդեքանդրիայի հակակին Թադեոս քահանա Փափազյանի, շահադիտական մատակարարող հայ որբանոցներ բացելու առթիվ՝ նրան կարգալույծ անելու մասին: 1903, էջ 294—297, 298:

4623. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Միս: Սահակ կաթողիկոսին: [Հեռագիր: Կիլիկիայի կաթողիկոս Սահակ Խաչապյանի օծման առթիվ]: 1903, էջ 428:

4624. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ ՍՏԵՓԱՆՈՍ:—«Պատմագիրը հայոց» եւ մի քանի դիտողություններ Փառաոս Բիզանդի մասին: 1903, էջ 241—251:

4625. ԿԱՆԱՎԱՐԻՉ [Համայն Ռուսիոյ] սրբ. Սիմոնի պատասխանի—թուղթ Կ. Պոլսի ռեզիդենտական պատրիարքին: [Հովակիմ Գ-ին և Պոլսի Սիմոնին: Միջոցներ մատակարարելու ընդհանրական եկեղեցու պայմանադրանք համար]: 1903, էջ 705—708:

4626. [ԿԱՎԱՍՅԱՆ իրավաբանական ընկերության միտ: Մ. Ն. Աթաբեգյանի զեկուցումը՝ «Ռուսաստանի հայոց եկեղեցու կալուածական իրաւունք» թեմայով: 1903, էջ 331:

4627. ՀԱՄԱՌՈՏ հաշիւ մտից եւ ելից ա. Խաչ վանոց Հայոց Ղրիմու 1902 ամի: 1903, էջ 553—561:

4628. ՀԱՆԳԻՍ սրբուն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին: [Զեռագիր]: 1903, էջ 108—109:

Այ. Սուրբ Հայրապետն մեր Լուսաւորչին Գրիգոր, լեւա լուսաւորելուն զՀայս և զօրս յաղագգեսց, շինեսց եկեղեցիս...

4629. ՂԱԶԱՐԵԱՆ ԳԵՈՐԳ:—Անանապահութիւն և անանաբոծութիւն: 1903, էջ 96—98, 270—277, 466—468, 1904, էջ 358—376, 807—817, 898—904, 992—999, 1096—1104, 1905, էջ 170—176, 289—296, 388—390:

4630. ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ:—«Արաբացի մատենագրերը Հայաստանի մասին»: [Նույն խորագրով Ռոդականաշար, թարգմանությամբ Բ. Խաչաթյանի, տպագրված «Հանդէս ամսօրեայ»-ում: Մատենախոսություն: 1903, էջ 742—752:

4631. ՃԵՄԱՐԱՆ Մայր Աթոռոյ: [Ավարտական

քննությունների մասին, նաև շրջանավարտների ցուցակը]: 1903, էջ 610—612:

4632. Մ. Ա.:—Արդարի: [Հյուսիսային Պարսկաստանի քաղաքներից: Տեղի հայ անցյալ և ներկա կյանքի մասին]: 1903, էջ 92—95:

4633. Մ. Ե. Բ.:—Տեր-Մելքիսեդէկ արքեպիսկոպոս Մուրադեան: [Մահախոսական]: 1903, էջ 768—771:

4634. ՄԱՅՐ Աթոռ: 1903, էջ 69—72, 160—162, 326—330, 429—430, 506—507, 607—610:

4635. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ալեքսանդր Մանթաշյանի միլիտարությանը, ճարտարապետ Ռոտինյանի մատակարար, էջմիածնի Մայր տաճարի վերանորոգման մասին]: 1903, էջ 328—329:

4636. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Գրական երկերիցների մեծարանում մասնակցությամբ՝ Հովհաննես Լուկանյանի, Գարեգին Լևոնյանի, Կոմիտասի, Սպիրիդոն Մելիքյանի]: 1903, էջ 329—330:

4637. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ընծայարեական թուղթ թիֆլիսյան կատարին Նադիրյանից խրիմյան Հայրիկին: Իր սեփական հոդադրի տարածությունը Ներսիսյան դպրոցի նորակառույց շենքին միանալու մասին]: 1903, էջ 329:

4638. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Քննարկի համալսարանի ուսուցչապետ, ատորագետ և հայտնի Ռ. Հարրիսի այցը Էջմիածին]: 1903, էջ 327—328:

4639. [ՄԱՅՐ Աթոռի միաբան Մկրտիչ Հազարյանին Ստրասբուրգի համալսարանում «Հայերը արաբական իշխանության ներքո մինչև Բագրատունյաց հարստության հիմնադրությունը», աշխատության համար փոխադրական դոկտորի աստիճան տալու մասին]: 1903, էջ 715—716:

4640. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Սահակ Խաչապյանին Սահ կաթողիկոս օծելու մասին]: 1903, էջ 326—327:

4641. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Սպիրիդոն Մելիքյանին և Մկրտիչ Տեր-Մկրտչյանին, ս. Հռիփսիմեի վանքում, սարկավագության աստիճան տալու մասին]: 1903, էջ 429:

4642. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ս. Էջմիածնի հիմնադրության 1600-ամյակի տոնակատարության և այլ եկեղեցական տոների հանդիսությունների մասին]: 1903, էջ 607—610:

4643. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ ՅՈՎԻ. քահ. «Հայոց եկեղեցու համառոտ պատմությունը դասագիրք»: (Պետական միջնակարգ դպրոցների դասընթացին յարմարացած): [Մատենախոսություն]: 1903, էջ 111—112:

4644. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ ՄԵՐՈՐԱ ԱԲԵՂԱՅ:—Քրիստոնեության Արշալուսին կամ պատկերներ Ներոնի ժամանակից Վ. Վ. Ֆարրարի: Ռուսերենից թարգմանեց Միխայիլ վարդապետ, 1903, Վաղարշապատ, էջ 711: [Մատենախոսություն]: 1903, էջ 752—756:

4645. ՄԵՐՈՐԱ ԱԲԵՂԱՅ:—Ախաբքալաք: [Վիճակագրական տվյալներ]: 1903, էջ 434—440:

4646. ՄԵՐՈՍ ս. Կարապետի վանքը: [Պատմական ակնարկ անցյալի և ներկա վիճակի մասին]: 1903, էջ 332—335:

4647. ՅԱՂԹԱՆԱԿ խաչին: [Զավածո]: 1903, էջ 300—301:

4648. ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՆՎԱԿՈՒՆԻ:—Մատենան Հովհաննես Մանդակունյ: Յաղագս սիրոյ եւ սրբութեան որով պտղաբերին արարածք: [Բնագրի համառոտությունը և հրատարակությունը Գալուստ Տեր-Մկրտչյանի]: 1903, էջ 562—575, 662—672, 774—784:

Բնագիր 1. Այ. Արդ յառաջում ամին և ի սկզբան ժամանակին պատուիրեալ Տեառն Աստուծոյ Արամայ չուտել ի պտղոյ ծառոյն կենաց և մահու... էջ 564-ից:

Բնագիր 2. Այ. Խաչար Յովհաննես Մանդակունյ

սին): 1903, էջ 165:

4680. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Անդրեաս վարդապետ Միրզազան: Երուսաղեմի միաբանության անդամ: Մահախոսական]: 1903, էջ 78—79:

4681. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Աննա Եղյանց: Կարինի Կարմիր վանքին կից որբանոցի բարերարուհի: Մահախոսական]: 1903, էջ 79:

4682. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Աստվածաշնչի, Էջմիածնում, գրաբար տպագրության մասին]: 1903, էջ 165:

4683. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: Գաղթական որբանոցին: [Նվիրատվություն: Մանկատարաբնակ Արամ Կարապետյանից]: 1903, էջ 78:

4684. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Երուսաղեմի ժառանգավորաց վարժարանի մասին]: 1903, էջ 165—166:

4685. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Թեոլոգի ա. Հովհաննես վանքի մասին]: 1903, էջ 79:

4686. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: Թղթախաղի ախտը [2 մածկածագում]: 1903, էջ 78:

4687. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Կիլիկիայի կաթողիկոսության և ճորճնտիր Սահակ կաթողիկոս խապազանի մասին]: 1903, էջ 78—79:

4688. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսի հայոց Մայր եկեղեցու և ա. Հակոբ եկեղեցու վերանորոգումը, եղբայրներ Միհրան և Մմբատ Մմբատյանների միջոցներով]: 1903, էջ 78:

4689. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Կ. Պոլսի ուսումնական խորհրդի նիստը, օրակարգում՝ կրթության վիճակը արևմտահայ հատվածում]: 1903, էջ 337—338:

4690. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Կոստան Արմաշի դպրեմանքին, Մամուկ Տավոսյանից, 200 ոսկի]: 1903, էջ 78:

4691. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Հովսեփ Իզմիրյան գրական մրցանակաբաշխության արդյունքները: Ներկայացված 10 աշխատությունից երկրորդ կարգի մրցանակ են ստացել երկու գիրք, երրորդ կարգի՝ մեկ: Դրանք են՝ 1. Ներսես Լամբրոնացի, գրեց Մմբատ ծ. վ. Սալաղեթեան, առաջնորդ Ծալին Գարահիսարի, իբրև աշարտաճառ 1896-ին, քայց մատենագրական, կենսագրական, վարդապետական խնամքով տեսություններ: 880 էջ: 2. Աղթամար և իր կաթողիկոսություն: Գրեց Խաչատուր Է. Լևոնեան: 518 էջ: 3. Պոլսյանը, գրեց Բ. Ս. Ռուսահայ մատենագիր: 1901. 108 էջ]: 1903, էջ 720—723:

4692. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Մահախորձ, պատարագի ժամանակ, Կ. Պոլսի պատրիարք Մաղաթիա Օրմանյանի լրակ]: 1903, էջ 77:

4693. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Մանկեպոլի հայ գաղութի մասին]: 1903, էջ 433:

4694. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն վանք Երեմյան վարժարանին]: 1903, էջ 484:

4695. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: Պոլսահայ հասարակություն: [Որոշ ազգային ծիսակատարությունների վերացում, փոխարինելով դրանք հասարակական բարեգործություններով. անջնջյալի մատչելիության նվիրելու փոխարեն, գումարը փոխանցվում է Ազգային հիվանդանոց]: 1903, էջ 76—77:

4696. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Սանատարյան վարժարանը խորհրդով տեղափոխելու հարցի շուրջը]: 1903, էջ 336—337:

4697. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Սանատարյան վարժարանը Սեբաստիա տեղափոխելու հարցի մասին]: 1903, էջ 78:

4698. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Սոփ կաթողիկոսության մասին]: 1903, էջ 509—510:

4699. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Վիճակագրական տվյալներ Թուրքիայի հայոց վարժարանների մասին]: 1903, էջ 509:

4700. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Տարածված հայ ազգային կյանքի մասին]: 1903, էջ 338—339:

4701. ՏՄԿՄԱՀԱՅՔ: [Տեր-Խորեն եպիսկոպոս Միլիթարյան: Մահախոսական: Տպագրված է Գալ

աշխատությունների ցանկը]: 1903, էջ 162—164, 335—336:

4702. ՏՆԳԵՎԱԳԻՐ Թարիգի Հայոց «Արամեան եւ Ս. Աննաեան» երկու դպրոցների 1901—1902 ուս. ամի: 1903, էջ 167—171:

4703. ՏԵՐ-ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ ՄԱՀՏԵՍԻ ՕԶԱՆԵՍ ՂԱԶԱՐԻ:—Անուշուկ կործանումը: [1840 թվի երկրաշարժի նկարագրում: Ձեռագիրը գտել և հրատարակության է պատրաստել Հմայակ վարդապետ Արշարունին]: 1903, էջ 629—634:

Սկ. «Ի պատմություն Յակոբյան գուղին, զոր Աստուած կործանեաց ամի 1840 յունիսի Ի, օրն հինգ-շափթէ:...

Հեղինակի անունը՝ քննարկից:

4704. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Առաջիկայ տարին: [Հարոզ]: 1903, էջ 6—10:

4705. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ: Դարձեալ Ձուարթոնց եկեղեցին: 1903, էջ 38—57, 140—150:

4706. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Երեւոյնքը հասարակական կեանքից մեր մամուլի մէջ: 1903, էջ 80—81:

Մամուլի տեսություն՝ Գրիգոր Արծրունու, պարսկահայ դպրոցների, հայ-վրաց պատմական և ժամանակակից փոխհարաբերությունների, Թումանյանի, Գանձասարի հոմերի մշակման, Էջմիածնի Գ. Անտարանի մասին:

4707. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հարստութեան ցաւը: [Հարոզ]: 1903, էջ 539—595:

4708. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մեր մամուլը: 1903, էջ 448—468:

Մամուլի տեսություն՝ 1903 թվի «Մուրճ»-ի 1—3 համարների: Հոդվածում խոսվում է Ավետիք Ահարոնյանի, Հովհաննես Թումանյանի, Ավետիք Իսահակյանի, Հ. Մանուկյանի, Ա. Մատուրյանի, Առանձարի մասին: Նաև արևմտահայ և արևելահայ գրականությունների փոխհարաբերությունների և կյանքի ազատության հարցի մասին:

4709. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Մեր մամուլը: [Տեսություն՝ «Հագմամկա»-ի և «Հանդէս ամսօրեայ»-ի մասին]: 1903, էջ 258—263:

4710. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Քրիստոսի ա. յարութիւնը: [Հարոզ]: 1903, էջ 301—309:

4711. [ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ] ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—«Ազգային կրթարան-որբանոց ի Կիպրոս, տեղեկագիր 2 տարեշրջանի» (Նիկոսիա, տպարան Ազգային կրթարան-որբանոցի): 1908, 86 էջ:—

«Տնական դաստիարակություն մաշրերու ուղղորդման, անգլիերէնէ թարգմ. Պողոս Ալեքսանեան, աշակերտ Կրթական-որբանոցին: Նիկոսիա, 1908, 8 էջ:— «Կիպրոս կղզի Ա. Աշխարհագրական և պատմական տեղեկություն: Բ. Հայ գաղթականություն, գրեց Բակուրան: Նիկոսիա, 1908, 122 էջ: [Մատենագիտական տեսություն]: 1903, էջ 757—759:

4712. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—[Ավան-Յուզբաշյանի և Ս. Պատկանյանի կողմից Էջմիածնի մատենադարանին Ալ. Երիցյանի և Ք. Պատկանյանի գրադարանները նվիրելու մասին]: 1903, էջ 342—351:

4713. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Գուռանք: Հո. Ա. Բ. Հո. Ա. «Մաշաբ-Նովա», Մոսկուա, հրատ. Կոնոպ Հայկերդեանի: Հո. Բ. «Հայ աշուղներ», Թիֆլիս, 1908: Կազմող՝ Գ. Հախվերդեան, հրատ. Մամէ: Հայկերդեան: [Գրքերի ստացման մասին: Նաև մատենախոսություն]: 1903, էջ 351—352:

4714. ՏԵՐ-ՄԿՐՏԵԶԱՆ, ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Г. Абх. Геологическая армянского нагорья.

Восточная часть. Орографическое и геологическое описание. Перев. Б. З. Коленко. Тифлис, 1903, 288 стр. Հ. Արխի: Հայկական լեռների երկրաբանությունը: [Մատենագիտական տեսություն]: 1908, էջ 357:

4715. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Դոկտ. Անտոնիոս Լ. վարդապետ: Լեհաստանի հայերի պատմության վերջին երեսը: Թարգմ.՝ Մ. Բարխուդարյան: Բագու, 1908: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 358:

4716. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Թուրատ Դատիկ: Ժողովրդական վեպ, գրի առաւ Մ. Արեղեան: (Արտատպւած Ազգագրական հանդեսից): Թիֆլիս, 1902, 78 էջ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 357:

4717. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Կարմա: [Պատմվածք բուրդայական կյանքից: Թարգմ. ռուս.՝ Նիկիտ Ծ. Վ. Մուրադյան: Թավրիզ, 1908, 45 էջ: Մատենախոսություն]: 1908, էջ 756—757:

4718. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Հ. Գեղեք: Համառոտագիր Բիզանդական կայսրերի պատմության: Գերմ. թարգմ.՝ Մեսրոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսեան: Վաղարշապատ, 1901, 520 էջ: [Մատենագիտական տեսություն]: 1908, էջ 654—655:

4719. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Հազար ու մի խաղ. ժողովրդական երգարան, առաջին լիմենակ, խմբագրեցին Կոմիտաս վարդապետ և Մանուկ Արեղեան: Վաղարշապատ, 1908, 75 էջ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 759—768:

4720. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Հայ որսորդներ Բարիզի առեւանգումը: Հաւաքածոյ որսաւնցիս դէմ եղած յարձակմանց տեսություններ կողմէ տրուած պատասխաններու: Լոնդոն, 1908, 40 էջ:

«Մամուկայի խնկարկումներ» Որբավաճառ պատուէին և ապիկար առաջնորդը, գրեց Միսաք Տեր-Միքայելեան: Գարիզ, 1908, 44 էջ: [Երկու գրքուկներն էլ նույն նյութին են վերաբերվում, առաջինը Կ. Թումանյանի հրատարակածն է ի պաշտպանություն իր գործողությունների, երկրորդը ամբողջովին մեղադրանք է Կ. Թումանյանի դէմ: Մատենախոսություն]: 1908, էջ 655—657:

4721. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Հայերեն և վրացերեն արձանագրությունների ժողովածու: [Մատի ցանկության մասին. կազմելու և հրատարակելու համար]: 1908, էջ 463—465:

Նակ՝ Մատի նամակը հողվածագրին:
4722. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Հաջի Երեւանյա Ս. Գրիգոր Լուսառիչ և Կեղեցույ երեցիոյ Դ. Ս. Պոպովի: Երեւան, 1908: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 358—354:

4723. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Մակար եպիսկոպոս Բարխուդարյան: Պատմություն Աղուանից: Լոս. Ա. Վաղարշապատ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 356—357:

4724. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Մատենագրարանի և թանգարանի անունով ստացուած նուէրներ: 1908, էջ 616—621:

Նույն տեղում եղեան Կարապետ:—Վեհափառ Տեր: [Նամակ Նիքիմանին: Գևորգ Դ-ից ստացած թանկարժեք մատանին կրկին էշմիածնին Գլխիկու մասին]: 1908, էջ 617—618:

Նվիրատվություններն են՝ Բաքից, Սիմոն Հախումյանից, մագաղաթյա հնագույն պատարագամատուց 1856 թվի, գրիչ՝ Գրիգոր Սուքիասյանից:—Թիֆլիսից, Մեղիք Ազարյանից, հայատառ պարսկերեն Ալիստարեմ, 1779 թվի, գտնված Գանձալուս:—Բաքից, Գաբրիել Բաբերյանից, Գլխիկ է Մկրտիչ վարդապետ Էկիմյանի կողմից 1852 թվականին ընդ-

օրինակված «Նկարագրությունը ինչ ինչ գործոց Կարապետ եպիսկոպոսի», թատերախաղ:

4725. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Մարիբաի առարական ժամանակագրությունից արաբերեն բաղաձայններ: [Մատի նույնանուն հոդվածից: Խորենացու և ճրա աղբյուրների մասին]: 1908, էջ 235—241:

4726. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Մեծն Աղեքսանդր, պատմական կենսագրական տեսություն ուսուցչապետ Բեմիամին Վիդերի: Ռուս. թարգմ.՝ Վրթանես քահ. Մարգարեան: Վաղարշապատ, 1908, 168 էջ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 652—654:

4727. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Ցարություն Թումանյան: «Հազարան բլրով, ֆելերիս երեք արարտածով և չորս պատկերով»: Թիֆլիս, 1908: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 352—353:

4728. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Յովհաննես Թադևոսեան: «Քույակ Նահապետի երգերը»: Թիֆլիս, 1908: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 352:

4729. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Շքեղ ալբոմ գեղարուեստական, ֆոտոտիպ Գևորգի-Մարի: Թիֆլիս, 1908: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 657—658:

4730. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—«Պատմություն Հայոց ի սկզբանէ մինչ ցարականի հարստության հաստատությանը գրեց Սկանակ Բանասեր»: Գարիզ, 1908, 80 էջ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 655—656:

4731. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Ս. Էշմիածնի տաճար: [Վերանորոգման մասին]: 1908, էջ 407—417:

4732. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Վանքի ապկերներ: [Ն. Մատի, Գ. Խալաթյանի, Լեոյի, Մեղի: 1908, էջ 612—615:

4733. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Տեղեկագիր Բագուի Հայոց Մարդասիրական ընկերության գործունեության 1902 թուին: Բագու, 1908: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 354—356:

4734. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ] ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Քաջերեմի: Հայկական սովորություններ: (Արտատպւած Ազգագրական հանդեսից), Թիֆլիս, 1908, 128 էջ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 657:

4735. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ԵՐՈՒԱՆԻ ՍԱՐԿԱԻՍԱԳ: Die Katholische Kirche in Armenien. Ihre Begründung und Entwicklung vor der Trennung. Ein Beitrag zur christlichen Kirchen- und Kulturgeschichte von Simon Weber, Doktor der Theologie. a. o. Professor der Apologetik zu Freiburg i. Br. (XX+582). Freiburg in Breisgau. Herder'sche Verlags handlung. 1908. Կաթոլիկ եկեղեցին Հայաստանում. ճրա հիմնադրությունը և զարգացումը բաժանումից առաջ... Հեղինակ Միսոն Վեբեր, աստուածաբանական դոկտոր և ջառագովությունից արարակարգ ուսուցչապետ Ֆրայբուրգում: (XX+582 էջ). 1908, Ֆրայբուրգ: [Մատենախոսություն]: 1908, էջ 535—545:

4736. ՏԵՐ-ՊՈՂՈՍԵԱՆ Ա.:—Նիկոլայ Ալեքսեևիչ Նեկրասով: (Մահուան քառն և հինգ ամեակի առթիւ): 1877—1902: 1908, էջ 206—234:

4737. ՏՈՒՍՏՈՆ ԼԵԻ:—Մարդու շա՛տ հող է հարկատր: [Բարոյախոսություն]: Թարգմ. ռուս. Վրթ. քահ. Ս. Մովսիսեան: 1908, էջ 358—372:

4738. [ՏՈՒՍՏՈՆ ԼԵՎ]:—Տղտտի մի նոր նամակ: [Բարոյախոսություն]: Ռուս. թարգմ. Մեսրոպ վարդապետ: 1908, էջ 417—419:

4739. ԶԱՂՈՒՄԵՔ Ի ԿՈՆՏԱԿԱՅ ՎԵՐ. Հայրապետի: 1908, էջ 3—5, 115—117, 294—300, 388—391, 484—486, 580—584:

4740. **ՔԱՂՈՒՄԵՔ Սիմոն** օրագրություններից: 1903, էջ 5—6, 117, 391—396, 486—489, 584—589:
 4741. **ՔՐԻՍՏՈՍ** և մեղադրանքը: [Քարոզ]:
 Քարգմ.՝ Մամբրե վարդապետ: 1903, էջ 696—703:
 4742. **ՕՏԱՐ** եկեղեցիներ: Անգլիա: 1903, էջ 322, 426—427:

1904

4755. **ԱՔԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԵՍ**:—Կրօնները մալրանալով: 1904, էջ 439—454:

4756. **ԱՔԵՂԵԱՆ ԱՐՏԱՇԵՍ**:—Հատեան—հայ լեզուների խնդիրն ըստ պրոֆ. Նենսենի: (P. Jensen. Hittitisch und Armenisch, Separat-Abdruck aus «Indogerman. Forschungen, Anzeiger» XIV Bd. 1—8 Heft;—«Die hittitisch armenische Inschrift eines Syennesis aus Babylon, Separat-Abdruck aus der Zeitschrift für die Deutsche Morganländische Gesellschaft, 1903, Heft 11). [Մատենախոսություն]: 1904, էջ 537—539:

4757. **ԱՔԵՂԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ**:—Ժողովրդական խաղեր: 1904, էջ 172—188, 259—272, 354—357, 467—474, 556—563, 642—648, 772—785, 884—898, 975—988, 1078—1096:

Բովանդ.՝ Ա. Յօրիմուածքը:—Բ. Ուսանալով:—Գ. Աղճատում և վարիանտներ:—Դ. Բաղդատություն և իմաստասիր վարիանտներ:—Ե. Խաղերի զարգացումը:—Ջ. Երգերի զարգացումը խաղերից:—Ժողովրդական երգարան և «Հազար ու մի խաղ»:

4758. **ԱՍԹՈՒՆԵԱՆ Գ.**:—Հայոց նախնական պատմությունը ըստ Մովսէսի: 1904, էջ 188—192, 273—284, 342—354, 458—467, 577—583, 658—677:

4759. **ԱՂԱԽԵԼԵԱՆԻ ԲԱՔԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ**:—Առաքել պատմագրի դամբարանի կառուցման համար ստացուած գումարի հաշիւը: [Համաձայնություն]: 1904, էջ 584:

4760. **ԱՄՈՒՆԵԱՆ ՀՐԱՆԵԱՅ**:—Առաջարկ մը մեր բանասերներուն: [Մատենագրության մեջ աղբյուրը նշելու ձևի մասին]: 1904, էջ 255—259:

4761. **ԱՅԳՈՒ** չար մշակները: [Քարոզ]: Քարգմ. Մամբրե վարդապետ: 1904, էջ 104—108:

4762. **ԱՅԼ** և այլք: 1904, էջ 93—95:

4763. **ԱՅՐԻ** կնոջ լուծում: [Քարոզ]: Քարգմ. Մամբրե վարդապետ: 1904, էջ 202—206:

4764. **ԱՆՊՏՈՒՐ** թղթեր: [Քարոզ]: Քարգմ. Մամբրե վարդապետ: 1904, էջ 7—12:

4765. **ԱՐԱՐԱՏԻ** ընթերցողներին: [Տարին փակվելու առթիվ]: 1904, էջ 1029—1031:

4766. **ԳԵՈՐԳԵԱՆ ԲԱՐՔՈՒՂԻՄԵՆՈՍ ԵՊՍ**:—Վաղարշապատը և ս. Էջմիածինը իրենց սկզբնական տեղում են: 1904, էջ 624—629:

Լեոյի «Մշակի» 1904, 109—114 համարներում տպագրված «Հնագիտական պեղումներ» խորագրով հոդվածի դեմ: Զվարթնոցի պեղումների մասին:

4767. **ԳՈՐԾԱՐԱՆ** թէ երկրագործություն. թժ. Բուդաբեյ: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 476:

«Ստացուած գրքեր» խորագրի տակ:

4768. **ДЖАНИШВИЛИ М. Тифлисский листок**, 1903. [Նկարագրում է 10—11-րդ դարի մի ձեռագիր, որի մեջ կա «Письмо царя Авгара к Спасителю». (Виз. Врем. Х, стр. 340). Զեռագիրը գտնվում է Թիֆլիսի եկեղեցական թանգարանում]: 1904, էջ 91:

4769. **ԳՐԻՑԱԿԱՆ** պարտեզներ և աշակերտական ածուներ (մարգեր): [Քարգմ.՝ գերմ.]: 1904, էջ 966—975:

4770. **ԵՆՆՈՆՍԿԻ**:—Հրեական ժողովրդի անունը մոր գիտը եզրպատկան կոթողներում: Քարգմ.՝ Յուսիկ եպիսկոպոս: 1904, էջ 907—914, 1004—1008:

4743. **ՕՐՀՆՈՒԹԻՆ** սրբադոյա Միտոնի: 1903, էջ 323—324, 387—388, 483—484, 579—580:

4744. **ՕՐՀՆՈՒԹԻՆ** սրբադոյա Միտոնի: [Նկարագրություն հանդիսություն]: 1903, էջ 713—715:

4771. **ԵՂԻ** և մուտք արդեանց և ծախսոց հոգաբարձության որոշոց և այրեաց հոգեւորականաց Հայոց Աստրախանի թեմի վաան անցեալ 1908 ամի: 1904, էջ 1002—1003:

4772. **ԺԱՄԱՆԱԿԻ** արժեքը: Քարգմ.՝ Մամբրե վարդապետ: 1904, էջ 835—839:

4773. **ԺՈՂՈՎՐԻԱԿԱՆ** համալսարանները Շուշիայում: Քարգմ. ռուս. էջ 73—76:

4774. **ԻՆՉՊԷՍ** պետք է պաշտպանել քրիստոնեությունը մեր օրերում: Քարգմ. գերմ.՝ Ներսէս արքայ Տէր-Միքայէլեան: 1904, էջ 1057—1064:

4775. **ԼՈՒՍԱՔԵՐ**. գրական հաւաքածու ի յիշատակ ս. Էջմիածնի հազար վեց հարիր ամեակի. պրակ Ա. Նիկոսիա Կիպրոս կղզու վերայ տպ. ազգ. կրթարան-որթանոցի 1908: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 475:

«Ստացուած գրքեր» խորագրի տակ:

4776. **ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆՍ** տուած հարցերն ու պատասխանները: [Եկեղեցական իրավունքի վերաբերյալ]: 1904, էջ 496—497:

4777. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Ամերիկայի հայոց առաջնորդ Հովսէփ եպիսկոպոս Սարաճյանին արքայան տիտղոս տալու մասին: 1904, էջ 6:

4778. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Գևորգ արքեպիսկոպոս Սուրենյանցին Վրաստանի թեմի առաջնորդի պարտականություններից ազատելու և Մայր տաճար վերադառնալու մասին: 1904, էջ 200:

4779. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Եղիշե Ժ. Վ. Մուրադյանին «Արարատ»-ի խմբագիր նշանակելու մասին: 1904, էջ 292:

4780. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ եկրոպայի առաջնորդ Գևորգ եպիսկոպոս Ութունցյանին Անգլիայի հայոց հովիվ կարգելու և Հովհան ավագ քահանա Մանդակունու՝ Մարտիկի հայոց հովիվ կարգելու մասին: 1904, էջ 1018:

4781. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Լոնդոնի աղոթատան նորակազմ հոգաբարձությանը: 1904, էջ 767:

4782. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Լուգանսկ քաղաքի հայոց եկեղեցու և հայ կյանքի մասին: 1904, էջ 744:

4783. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Մամբրե վարդապետին Մայր Աթոռի տպարանի տեսուչ նշանակելու մասին: 1904, էջ 292:

4784. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Մետրոպ վարդապետ Մաքսուդյանին Սալմաստի և Ուրմիայի փոխանորդ և թեմական տեսուչ նշանակելու մասին: 1904, էջ 5:

4785. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Մետրոպ վարդապետ Մաքսուդյանին, Եղիշե Ժ. վարդապետ Մուրադյանի փոխարեն, Ատրպատականի վիճակի առաջնորդ նշանակելու մասին: 1904, էջ 200:

4786. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Հուսիկ վարդապետ Զոհրաբյանին Քիշնևի վիճակային Առնյանի նախանշան կարգելու մասին: 1904, էջ 4:

4787. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Սամարղանդ քաղաքում հայ աղոթատուն կառուցելու մասին: 1904, էջ 590:

4788. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Սուլավա քաղաքին միուռն ուղարկելու մասին: 1904, էջ 738:

4789. **ԽՐԻՄՅԱՆ** Հայրիկ:—Կոնդակ՝ վեճակի-

4819. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Արարատի ընթերցողներին: [«Արարատ» խմբագրի պատկանականությունը ստանձնելու մասին]: 1904, էջ 302—304:

Ստորագր.: Ե. Տ. Վ. Մ.:

4820. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Անտարանի եւ աշխարհի սերը: [Քարոզ]: 1904, էջ 928—934:

4821. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Անտարանը եւ մեր քրիստոնեությունը: [Քարոզ]: 1904, էջ 751—757:

4822. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Մեր կեանքի ցանքից:—Առաքելական կանոններ: [Հնուանիքի, ամուսնության մասին]: 1904, էջ 398—402, 498—506, 593—603:

4823. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Ս. Թարգմանաց տունը Օշական գիւղում: 1904, էջ 612—615:

4824. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Քրիստոնեական եւ մեր ողորմությունը: [Քարոզ]: 1904, էջ 1031—1039:

4825. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Քրիստոս յարեալ: [Քարոզ]: 1904, էջ 305—309:

4826. ՆԱԶԱՐԵԱՆ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԲԱԶԱՆԱՅ:—[Մոսկովա] «Шаракань»-ի մասին: [Էմիգրի «Ծարական»-ի ռուս. թարգմանության մասին: Մատենախոսություն]: 1904, էջ 677—681, 1905, էջ 72—81:

4827. ՆԻԿՈԼՈՍԵԱՆ Ն. Բ.:—[Ալեքսանդրապոլ]: Շիրակի գիւղական կեանքից: 1904, էջ 689—703, 785—791:

4828. ՆՈՐ ստացում գրքեր: 1904, էջ 999—1002:

4829. ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ ԱՍԱՆ:—Յառաջադիմությունը եւ մանկավարժությունը: 1904, էջ 432—439, 862—873:

4830. ՈՒՇԱԳՐՈՒԹԵԱՆ արժանի խնդիր: [Ստորագր.: Ք. Ք.]: 1904, էջ 948—953:

Ստորագր.: Ք.:

4831. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ծանուցում: Յովսէփ Իգմիրեանց գրական լանձնատոմոսը: [Մրցանակաբաշխության կանոնների մասին]: 1904, էջ 225—226:

4832. ՊԱՌՈՒՄԵՆ ԶԻՐԳՐԻՍ:—Էմանուել Կանո: Մահան 100-ամեակի առթիւ: [Բնագիր գերմաներեն: Փոխադրություն ռուսերենից] Մելքոն Քրիսեան: 1904, էջ 250—255, 338—342, 428—431, 681—689, 874—883:

4833. ՊԱՐՄԱՆԱՅԵ: [Պարսկաստանի և Հնդկաստանի հայոց առաջնորդ Սահակ արքեպիսկոպոսի ճանապարհորդությունը Հնդկաստան, իր հոտին աչքից: 1904, էջ 44:

4834. ПОСЛАНИЕ Пилата к императору Тиберию:—Թուրք Պիլատոսի առ կայսր Տիրերիոս: [Հայերենից ռուսերեն թարգմանվելու մասին: Ств Юбилейный Сборник в честь В. Миллера, Москва, 1900, стр. 97—99]: 1904, էջ 544:

4835. ԶԷՄՍ ՈՒՅԼԵԱՄՍ:—Յուդ: [Հոգեբանական բացատրություն]: Թարգմ. ռուս. Ս. Տ.: 1904, էջ 54—73:

4836. ՈՒՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈԼԱՅ:—Աստուածային օժանդակող ողորմութեամբ մեք՝ Նիկոլայ երկրորդ կայսր եւ ինքնակա համայն Ռուսիոյ: [Բարձրագույն հրովարտակ ռուս-ճապոնական պատերազմի առթիւ]: 1904, էջ 195—197:

4837. ՈՒՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈԼԱՅ:—Էջմիածին: Մկրտիչ կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց: [Պատասխան հետագիր, թագադրության առթիւ]: 1904, էջ 491:

4838. ՈՒՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈԼԱՅ:—Մկրտիչ առաջին կաթողիկոսի [Երիմյան Հայրիկին: Փոխադարձ հե-

ռագիր թագաժառանգ Նիկոլայ Ալեքսանդրովիչի ծննդյան առթիւ]: 1904, էջ 735:

4839. [ՈՒՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈԼԱՅ:] հայոց թեմերի եկեղեցիներում մաղթանք, ռուս-ճապոնական պատերազմում ռուսական զինքի հաջողության համար: 1904, էջ 197—198:

4840. ՈՒՄԱՆՈՎ թագաժառանգի ծնունդը: [Ալեքսեյ Նիկոլայի]: 1904, էջ 733—734:

4841. Ս. ՅՈՎԱՆՆԷՍ Մկրտիչ: Թարգմ.՝ Արտակ վարդապետ: 1904, էջ 835—841:

4842. [ՍԻՆՈՂԻ յորշումը՝ դիմել կառավարությանը, թույլատրելու՝ Սուրմալուի գավառի Կողբ գյուղում Եզնիկ Կողբացու գերեզմանի վրա եկեղեցի կառուցելու համար]: 1904, էջ 296:

4843. [ՍԻՆՈՂԻ յորշումը՝ Ղահրամազալու գյուղի ու Աստվածածին եկեղեցու շինության հատակագիծը, Սինոդի կողմից կառավարությանը հաստատման ուղարկելու մասին]: 1904, էջ 391—392:

4844. [ՍԻՆՈՂԻ յորշումը՝ Յալտա քաղաքի եկեղեցու շինության հատակագիծը Բեսարաբիայի կոնսիստորիային ուղարկելու և շինարարական աշխատանքները սկսելու մասին]: 1904, էջ 392:

4845. [ՍԻՆՈՂԻ յորշումը՝ Նովի քաղաքի ու Միհաս եկեղեցու վերանորոգման մասին]: 1904, էջ 333:

4846. [ՎԱՀՐԱՄ վարդապետ Ագարյանին Երուսաղեմի ու Հակոբ վանքի լուսարարական ընտրելու մասին]: 1904, էջ 40—42:

4847. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: 1904, էջ 40—44, 137—142, 219—222, 327—330, 411—416, 508—526, 761—764, 844—848:

4848. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Աղթամարի թեմը: [Տեղեկություններ]: 1904, էջ 327, 411—412:

4849. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Աճեմեան Գ. (Վանեցի):—Վանքի կենտրոնական վարժարանը: 1904, էջ 761—764:

4850. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Աշխարհաբար Ծարական: [Թարգմ. գրաքարից՝ Երվանդ Անդրեասյան: Հրատարակման մասին: Նաև՝ մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 329—330:

4851. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Սոյլ թեմը:—Աղթամարի թեմը: [Տեղեկություններ]: 1904, էջ 220:

4852. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Բուդղարիոյ թեմ: [Հայոց առաջնորդ ընտրելու հարցը կառավարության կողմից խոչընդոտվելու մասին]: 1904, էջ 414—415:

4853. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Բուդղարիոյ եւ Ռումանիոյ թեմերը: [Այդ թեմերում մնալու առաջնորդություն հաստատելու մասին: Առաջնորդ է ընտրվում Ներսես եպ. Ապանյան]: 1904, էջ 141—142:

4854. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Երուսաղեմի գործերը: [Ս. Հակոբ վանքի: Տրտունցներ Ղևոնդ վարդապետ Մաքսուդյանի դեմ, վանքի տնտեսական մատակարարության առթիւ]: 1904, էջ 138—141, 219—220, 508—509:

4855. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: [Երուսաղեմի ու Հակոբ վանքի տնտեսական վիճակի մասին]: 1904, էջ 43—44:

4856. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Երգարան մանուկների համար: [Կազմող՝ Արամ Բժշկյան, Կ. Պոլիս: Հրատարակման մասին: Նաև՝ մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 328—329:

4857. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: [Կ. Պոլիս ազգային բարերարներից Զաքար Գրիգորյանի մահը: Նաև՝ միլիտարությունների մասին]: 1904, էջ 416:

4858. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: [Կարմո երկրաչափից տուժած հին եկեղեցին, հանգամանկությունը, վերակառուցելու մասին: Նաև՝ քանդված եկեղեցու կամարների միջից կարասիներ գտնվելու մասին]: 1904, էջ 42:

4859. ՏԱԾԿԱԶԱՅԻ: Կեսարիայի թեմը: [Կրթական վիճակը]: 1904, էջ 413—414:

4360. ՏԱՄԿԱՀԱՅՔ: [Կրթական գործերը Վանի նահանգում]: 1904, էջ 142:

4361. ՏԱՄԿԱՀԱՅՔ: [Հայ ձեռագրերի ապօրինի վաճառք, Նաչիկ Լեռնայի կողմից, անգլիացի հետախույզի]: 1904, էջ 221—222:

4362. ՏԱՄԿԱՀԱՅՔ: Նոտիքատուրքիներ և Կտակներ: [Պողոս Նուբար փառանք՝ Ալեքսանդրիայի ազգային վարժարանին, 1000 ոսկի, Ալեքսան Թուփալյանը՝ Ազգային հիվանդանոցին, Նոր Նախիջևանին՝ Հովհաննես Աճեմյանը, 120.000 ո. Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարանին]: 1904, էջ 221:

4363. ՏԱՄԿԱՀԱՅՔ: Վանայ թեմը: [Կենցաղագրական փաստեր]: 1904, էջ 412—418:

4364. ՏԱՄԿԱՀԱՅՔ: Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Ամեն. Տ. Մահալ Ս. Հայրն: [Ստալպանի այցը Կ. Պոլսի: Կառավարական դիմադրում, պաշտոնական ընդունելություններ]: 1904, էջ 844—847:

4365. ՏԱՄԿԱՀԱՅՔ: Հարոցի մրցանակ: [100 ոսկի, վաճառական Հարություն Թալաշանյանի կողմից: Առաջին մրցանակները շահել են Մուշեղ և Բարսեղ վարդապետների քարոզչությունը]: 1904, էջ 138:

4366. ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ [Կ. Պոլսում, լավագույն քարոզի մրցանակաբաշխության արդյունքները]: 1904, էջ 222—225:

4367. ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ուսումնական և միջակային մատակարարություն Վանայ հայկական որբանոցի վարժարանի: Շրջան ի.ձ. 1908 օգոս. 1—1904 Յիս. 81. 1904, էջ 904—906:

4368. ТЕР-МОВСИЦЕАН Месроп. История пер. Библии. [Աշխատության մասին ռուսերեն և օտար լեզուներով քննադատություններ հրատարակելու մասին]: 1904, էջ 547:

4369. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Александр Анииск. Древние армянские историки, как исторические источники, Одесса, 1899, 133 стр.—Ա. Անիսկի: Հայոց հին պատմագիրները իբրև պատմական աղբյուրներ և նոյն հեղինակի՝ История армянской церкви, (Кишинев, 1900 XI+306+V)—Հայոց եկեղեցու պատմությունը (մինչև XIX դարը):

Հնամենային Հ. Я. Март. Записк. Вост. Отдел. Имп. Русск. Арх. Общ. т. XV. стр. 0137—0150: [Մատենախոսություն]: 1904, էջ 547—558, 630—638:

4370. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—[Աղբյուրից և Աստուածածնի վանքը, որ այժմ կոչում է Տարբերի, գտնում է Նաբեկյա վանքի հանդեպ մի ձորակի մեջ:—Ս. Գեորգեայ վանք Փոքր: Գտնում է Վանի նահանգում, Եզորով լեռան վրայ: Ուխտագնացություն և ուսումնասիրություն, Նաչիկ Լեռնեան: Բիզանդիոն: 1908, № 2): [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 81—92:

4371. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Basil David Korganow, La musique du Caucase (Paris 1908, 8 p.).—Բ. Կորգանով: Կովկասի երաժշտությունը: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 542—543:

4372. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Gustave Schlumberger, L'Épopée Buzantine à la fin du dixième siècle. Seconde partie. Basile II, le Tueur de Bulgares, Paris, Hachette et Cie. 1900. VI+655 p. 40. Շլումբերգեր: Բիզանդական էպոսական տասներորդ դարու վերջում. երկրորդ մաս, հագիլեյու երկրորդ հուլյարաբանը: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 539—540:

4373. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—D. H. Freiherr von Soden, Bericht über die in der Kubbet in Damaskus gefundenen Handschriftenfragmente. Գ. Հ. Ֆրեյհեր Ֆոն Սոդեն: Տեղեկություն Դամասկոսի Կուբբեթում գտնուած ձեռագիրներ-

ի հատուածների մասին: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 639:

4374. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Louis Bréhier-Les Colonies d'Orientaux en Occident au commencement du moyen-âge. V—VIII-e siècle. Mémoire présenté au XIII-e Congrès des Orientalistes à Hambourg, 8-e section (Byzantinische Zeitschrift, B. XII, H. 1—2 (1908), P. 1—89).—Լուի Բրեհիեր—Արևելքի գաղութները Արևմուտքում միջին դարի սկզբում. V—VIII դարը. Ցիշտականագիր ներկայացրուած Համբուրգում կայացած Արևելագետների XIII կոնգրեսի, 8-րդ հատուածին: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 540—542:

4375. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:]—Христофор Кучук-Иоаннесов, Письмо императора Иоанна Цимисхия к армянскому царю Ашоту III—(Византийский Временник т. X 1903 стр. 91—101).—Յովհաննես Զմշկիկ կայսեր թուղթը հայոց Աշոտ Գ. թագաւորին: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 90:

4376. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:]—Հայկական բանասիրություն: [Հայերեն, ռուսերեն և օտար լեզուներով հայագիտական գրքերի մատենագիտական տեսություններ]: 1904, էջ 86—93:

4377. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—M. A. Meillet, Observations sur la graphie de quelques anciens manuscrits de l'évangile arménien. Journal Asiatique, 1908 No. November-Décember, p. 28 (485—507).—Մեյլե: Նկատողություններ հայոց մի քանի հին ձեռագիր աւետարանների գրչության մասին: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 547:

4378. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—M. Bittner, Der vom Himmel gefallene Brief Christi in seinen morgenländischen Versionen und Recensionen.—Մ. Բիտներ: Թուրք երկնաւաք, ըստ արևելեան թարգմանությունների և խմբագրության: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 543—544:

4379. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Մատենադարանի և թանգարանի անունով ստացուած նուրբերը: 1904, էջ 87—89:

Ստացված նվերներից արժեքավորներն են՝ վարդապետի Ալեքսանդր Բզնունուց, երկու հազվագյուտ ձեռագրեր, մեկը Գրիգոր Մակունցի կաթողիկոսի կոնդակը, մյուսը՝ Կ. Պոլսի հայերի կողմից Դավիթ կաթողիկոսին գրած մանապահին:

Մահալ վարդապետ Ամատունուց՝ վեց ձեռագիր, Ամատունի ձեռագրերը ստացել է Մեսրոպ վարդապետ Սմբատյանից, Գեղեճն Ահարոնյանից և Անդրուշ Բարսեղյանից: Ձեռագրերն են՝ Մանրումը 1815 թվ. թ. Աղոթագիրք և խորհրդատետր ԺՁ դար: Գ. Մաղում: Մազադաթյա. ԺՁ դար: Դ. Երեք թերթ մազադաթյա պահպանակ և երկարագիր նոր կտակարան: և. Պատմություն Մովսիսի Կաղանկատուացի: Գրիչ Մկրտիչ արքեպիսկոպոս Բարսեղյանց երևանից: Գ. Պատմություն Յովհաննես Դրասխանակերտցի, օրինակված նույն գրիչի ձեռքով Դավիթում 1839 թվին: Է. Ուղեցույց հիստորիական Ուղղափառ վարդապետության: Ստորագր.՝ Մաթեոս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

4380. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:—Mons. Asgjan, La S. Sede e la nazione armena—Գեդ. Ասկյան: Ս. Աթոռ հայոց ազգի: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 543:

4381. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱ-ՊԵՏ:]—Ներսէս հիմնադրող կաթողիկոսի կոնդակները: [Պատմական ուսումնասիրություն]: 1904, էջ 310—326, 404—411:

4882. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ] ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: Նիկիթը ս. Գրքի ուսումնասիրության: Էջմիածնի № 158 ձեռագիրը (Սատունաշունչ 1292 թ.): Նախադրություններ եւ գլուխներ: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր]: 1904, էջ 125—137, 206—219:

4883. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: Պարսկա-Հնդկաստանի թեմի հայերի թիւը, Նոր-Ջուղայի լրաբեր, 1904, № 2, էջ 1—4: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 543:

4884. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: W. Riedel. Katalog der christlichen Schriften in arabischer Sprache von Abul-l-Barakat, Ռիսեդ, Արդւ-լ-Բարաքաթի ցուցակ արաբերէն լեզուով եղած գրքերի: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 638—639:

Ցուցակում նշվում է նաև հայագիտական նյութեր:

4885. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ] ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: B. Родников. К сказанию о сношениях Эдесского князя Авгара со Христом Спасителем (Труды Киевской Духовной Академии, 1903, июль, стр. 501—513) — Ռոդնիկով Վ. Եղեսիայի Արգար իշխանի Յիսուս Քրիստոսի հետ ունեցած յարաբերության մասին գրումների աղբյուր: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 87—88:

4886. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: Хр. Кучук Иоанесов, Старинная армянская надпись и старинная рукопись в передалах юго-западной Руси и в Крыму (Труды Восточ. Ком. И. М. А. О. т. II. 1904, 48 էջ 41 և 18 նկար. մի քանիսը տախտակների վրայ) — Բ. Բուչուկ — Յովհաննիսեան, Հայերէն հին արձանագրություններ եւ հին ձեռագրեր հարաւ-արեւմտեան Ռուսաստանի սահմաններում եւ Ղրիմում: [Մատենագիտություն]: 1904, էջ 544—547:

4887. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ] ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: F. Macler. Moïse de Khoren et les travaux d'August Carriere. — Ֆ. Մակլեր: Մովսէս Խորենանու եւ Օգիստ Կարիերի աշխատությունները 1902: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 88—89:

4888. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ] ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԳԱՊԵՏ: Fr. Maria Esteves Pereira, Vida de S. Gregorio, patriarcha da Armenia. Conversão dos Armenios ao christianismo. Versão ethiopică (1902 (?) 42 էրես: — Ֆր. Մարիա Էստեվէս Պերեյրա: Ս. Գրիգորի, Հայոց պատրիարքի վարքը. Հայերի քրիստոնեությունը ընդունելը: Եթովպերենից թարգմանած: [Մատենագիտություն]: 1904, էջ 89—90, 639—641:

4889. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ] ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ: Անցեալ դարերի իշխանակ: Տալարի վանք: — Հոռոմոսի վանք: — Խոնոնց: — Բեշքիլիսա: — Չուրուզ: 1904, էջ 988—991:

Ալիշանի «Ժիրակ»-ում չհրապարակված արձանագրությունների հրատարակություն:

4890. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ: Թուրք Սիմեոնի Սոյ կաթողիկոսի առ Փիլիպպոս Էջմիածնի կաթողիկոս: Նախաբան: Մանրություններ: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր]: 1904, էջ 285—288, 377—384, 478—488, 713—729:

Սկ. Առ ի երկնուստ պատուեալ եւ ի գերազոյէ բարգաւաճեալ, հռչակելի... տաճն Կիլիկիոյ...

4891. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ: Հայրապետական Աթոռի մասին համառոտ տեղեկություն: (Ս. Էջմիածնի կառուցման 1600-ամեակի առթիվ): 1904, էջ 13—37, 109—125:

Բովանդ.՝ Էջմիածնի կառուցում: — Հայրապետական Աթոռի տեղափոխումը Դուրն: — Հատանոն ու համարումն ղէպի կաթողիկէն: — Կաթողիկէի վանահայրեր: — Կաթողիկէի Էջմիածնի կոչումը: — Տարագիր Հայրապետանցի խնամքը կաթողիկէի վերայ: — Կաթողիկէի մոռացութեան մատնումը: — Հայրապետանցի օտարասիրությունը: — Հայրապետական Աթոռի վաղարշապատ տեղափոխումը: — Հայրապետանցի դրությունը Էջմիածնում: — Փիլիպպոսի հոգսերը եւ Սսի Սիմեոն կաթողիկոս: — Էջմիածնին վիճակուած տեղերը ամենայն ուրեք: — Սսին վիճակուած տեղեր: — Երուսաղեմի ժողով: — Սսի կաթողիկոսների ուսնձգությունները: — Հոգեւոր վարչութեան անկեղծ վիճակը: — Սսի եւ Աղթամարի կաթողիկոսական յարաբերություն եւ կաթողիկոսների յարաբերութեան խնդիր: Կ. Պօլսոյ կենդրոնական վարչությունը Սսի կաթողիկոսական խնդրի առիթով: — Սսի կաթողիկոսի ընտրությունը: — Քաղաքական ժողովի պահանջը նորընտիր կաթողիկոսից: — Ազգային ժողովի խաբուած լինելը: — Գեղոյ Գ-ի վերաբերմունքը ղէպի Սսի եւ Աղթամարի կաթողիկոսությունները: — Սսի Մկրտչի ուսնձգությունները: — Մանուշակազոյն վեղար: — Մկրտչի կաթողիկոսի ընթացքը ընդհանուր կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ: — Աջապահեանք: — Սսի Մկրտչի հակազգային ընթացքը: —

4892. ՏՈՒՍՏՈՅ Լ. Շ.: Դաստիարակություն եւ կրթություն: Թարգմ.՝ Բ. Ը.: 1904, էջ 800—806, 953—966, 1065—1077:

4893. ԶԱՂՈՒՄԻՔ Ի ԿՈՆՈՒՅԱԿԱՆ ՎԵՐ. Հայրապետի: 1904, էջ 3—7, 101—104, 200—201, 292—294, 389—391, 492—493, 587—590, 786—745, 821—823, 917—919, 1017—1019:

4894. ԶԱՂՈՒՄԻՔ Սիմեոնի օրագրություններից: 1904, էջ 294—302, 391—397, 493—497, 590—592, 745—751, 823—834, 919—927, 1020—1028:

4895. ԶԱՐԸ Երզում Է. Կովկասեան լեզնեղա. փոխադրություն Յ. Դուրբանյանի. հրատ. տիկ. Զարեկի: [Մատենագիտական տեսություն]: 1904, էջ 474—475:

«Ստացում գրքեր» խորագրի տակ:

4896. ԶՐԻՍՏՈՆԵՆՈՒԹԻՆԸ Եւ բողոքականությունը Արեւմուտքում: Թարգմ.՝ Ա. Վ.: 1904, էջ 77—85, 149—157, 241—249:

4897. ՓԱՐԻՍԵՑԻՆ Եւ մաքսատուր: [Բարոյ]: Թարգմ. գերմ.՝ Արտակ վարդապետ: 1904, էջ 603—611:

4898. ՓՈՔՐՈԳԻ չպէտք եւ լինել: [Բարոյ]: Թարգմ.՝ Մամբրէ վարդապետ: 1904, էջ 1040—1045:

4899. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Անգլիական եկեղեցի: 1904, էջ 426—427, 1053—1055:

4900. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Բողոքական եկեղեցի: 1894, էջ 51—53, 145, 240—241, 536—537, 620—622, 1055—1057:

4901. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Կաթոլիկ եկեղեցի: 1904, էջ 48—51, 143—145, 236—239, 336—337, 423—426, 532—536, 622—624, 769—772, 857—862, 943—948:

4902. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Յունական եկեղեցի: 1904, էջ 231—236:

4903. ՕՏԱՐ եկեղեցիներ: Ռուսաց եկեղեցի: 1904, էջ 45—48, 145—147, 226—231, 331—336, 416—423, 527—532, 617—628, 765—769, 848—857, 940—943, 1046—1053:

1905

4904. ԱՂԱԲԷԳԵԱՆՑ ՄԱՐԿՈՍ: Երուսաղիմ փիլիսոփայներու հայեացքը քրիստոնեության վրայ: 1905, էջ 837—847:

4905. ԱՂԱԲԱԼԵԱՆ ՆԻԿՈՒ: Վլ. Մոլոդեւը ներդրություններ մասին: [Կրոնական-դավանաբանական ազատություն]: 1905, էջ 266—271, 353—362:

4906. ԱՄԵՆԱՄԵՆ տնտեսությունը: [Ավետարանի կրոնաբարոյախոսական մտքերից]: Թարգմ.՝ Ա. Վ.—Ստրասկ վարդապետ: 1905, էջ 118—125:

4907. ԱՄՖԻԹԵԱՏՐՈՎ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ.—Մարդիկ, տիպեր եւ փաստեր: Հայկական հարցը: Թարգմ. տուս.՝ Մուրադեան Նիշե ծ. վարդապետ: 1905, էջ 1081—1097, 1906, էջ 45—59:

4908. ԱՅԼ եկեղեցական եւ հասարակական կեանքից: [Ռուսական]: —Աշխատանքային խորհուրդը: —Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատների (հանրա-ընկերավարական ժողովը) հայտնություն: 1905, էջ 1078—1080:

4909. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Անգլիական (եպիսկոպոսական) եկեղեցի: 1905, էջ 34—36, 243:

4910. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Բողոքական եկեղեցի: 1905, էջ 36—38, 540—541, 639—640, 880—881, 900:

4911. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Կաթոլիկ եկեղեցի: 1905, էջ 32—34, 145—147, 238—242, 439—440, 636—638, 829, 898—900:

4912. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Յունական եկեղեցի: 1905, էջ 20—32:

4913. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Պրատուպլ եկեղեցի վրաց: 1905, էջ 329—331, 538—540, 638—636:

4914. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Պրատուպլ եկեղեցի վրաց: Ջուզղիդի եւ Սեմակի գաւառների հոգեւորականների համաժողովը: [Դպրոցական եւ եկեղեցական հարցերի առթիվ]: 1905, էջ 633—636:

4915. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Պրատուպլ եկեղեցի վրաց: [Վրաց եկեղեցականների ժողովը Թիֆլիսում, ընդհարումներ տեղի ուսողականության հետ]: 1905, էջ 538—540:

4916. ԱՅԼ եկեղեցիներ: Ռուսաց պրատուպլ եկեղեցի: 1905, էջ 138—145, 232—238, 324—329, 533—538, 622—632, 822—829, 890—898, 1005—1014, 1078—1077:

4917. ԱՐԹԻԿ գյուղի նոր եկեղեցու շինության թույլտվությունը հասանելի կատարության կողմից: Հատակագծի հաստատումը Սիմոնով: 1905, էջ 103:

4918. ԱՐԾՐՈՒՆԻ Վ. ԴՐ.—Հարող խոյերայի մասին: Հրամանա Տ. Տ. Մկրտիչ Վեհափառ կաթողիկոսի: Վաղարշապատ, Տաթարա Մայր Աթոռ Սրբոյ Էջմիածնի: 1905: [Հավելված Առանձնատիպ ժողովրդի մեջ տարածելու համար]: 1905, 1, 475—486:

4919. [ԱՄՔՎԻ] աղետը: Հայկական կոտորածներ: Այդ առթիվ Կովկասի գեներալ առյուտանդ Ամիլիալարի, Հուսիկ եպիսկոպոսի ու Միսթաթ վարդապետի ժամանումը Բաքու: Նույն նպատակով կաթողիկոսի այցը Թիֆլիս: Թիֆլիսի հայերի ու վրացիների հրապարակային բողոքը: 1905, էջ 127—128:

4920. ԲԲԱՅՍ ԶԷՄՍ: Կրօնը Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում: Թարգմ.՝ Մուրադեան Նիշե ծ. վարդապետ: 1905, էջ 56—71, 147—159, 253—266, 341—352, 455—459:

4921. ԳԱՐԿԻՆՆԱՅ Կ. Յ.—(Բառառն): [Ամերիկահայ գաղութի մասին: Նախ՝ Հարվարդի համալսարանի շրջանավարտ Գևորգ Թուրյանի «Հայ եկեղեցու խորհրդատեություն» անունով ավարտաճառի մասին]: 1905, էջ 811—812:

4922. ԵԱԲՈՒՆՈՎՍԿԻ Ս.—Արեւմտեան արծիւներին: [Հախաճո]: Թարգմ.՝ Մուրադեան Նիշե ծ. վարդապետ: 1905, էջ 1086:

4923. ԵՐԿՈՒՆ գլուխ Գեորգիանայից: [Բուդապեշտի Ավետարանից, գոված 477 թ. հր. ա]: Թարգմ.՝ Ա. Նիշեպետ: 1905, էջ 380—382:

4924. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Ամերիկայի հայերին. պատկարարական թույլտվություն ազգականության վեցերորդ և խնամիրության չորրորդ

և երրորդ աստիճաններում կատարելու համար]: 1905, էջ 486:

4925. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Արտա վարդապետին Արցախի թեմի առաջնորդ Արամյանի մասին]: 1905, էջ 404, 777:

4926. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Արտա վարդապետի հայ ժողովրդին. խաղաղ և զգուշ լինել, տեղիք չտալ պարսիկների հետ խոտկության]: 1905, էջ 777:

4927. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Արսեն վարդապետ Վեհափառ Մուշակայի հայոց հովիվ հաստատելու մասին]: 1905, էջ 404:

4928. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Բարդուղիմեոս եպիսկոպոս Գևորգյանին Արտապատկանի թեմի առաջնորդ հաստատելու առթիվ]: 1905, էջ 405:

4929. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Բաքվի հայկական կոտորածների առթիվ, Թիֆլիսում կազմակերպված, Նպաստից հանձնաժողովին, նպաստներ ընդունել նաև Նախիջևանի և Ծարուր-Կարալագազի կողոպտված հայերի համար]: 1905, էջ 777:

4930. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Բաքվի հայկական կոտորածների առթիվ կազմակերպված նպաստի հանձնաժողովին]: 1905, էջ 216:

4931. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Բաքվի հայկական կոտորածների առթիվ Հուսիկ եպիսկոպոս (Տեր-Մովսիսյանին) և Միսթաթ վարդապետին այցնելու ուղարկելու մասին]: 1905, էջ 216:

4932. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանին Նրևանի թեմական դպրանոցի տեսչի պարտականություններից ազատելու և Գ. ճեմարանի տեսուչ Արամյանի մասին]: 1905, էջ 781:

4933. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Էջմիածնի Սիմոնի, պատեն Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարան, Որդապետների առաջնական վիճակի մասին բժշկական տեղեկանքներ կապագանելու վերաբերյալ: 1905, էջ 404:

4934. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցին, Պերն Պոռոյանին 200 ռ. տալու համար]: 1905, էջ 217:

4935. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Նորեն վարդապետ Մուրադեանին վաճառական կատարության անդամ Արամյանի մասին]: 1905, էջ 300, 320:

4936. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Կաղզվանի եկեղեցու շինության առթիվ]: 1905, էջ 496:

4937. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Կարապետ Կոստանյանցին ճեմարանի տեսչի պարտականություններից ազատելու առթիվ]: 1905, էջ 497:

4938. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ: Հանձնարարություն Ամերիկայի հայոց թեմական Հովսեփ արքեպիսկոպոս Արամյանին Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների արեգիդենտ Թեոդոր Ռուզվելտին շնորհակալական ուղերձ ուղարկելու համար]: 1905, էջ 101:

4939. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ հանուն Վրաստանի և Իմերեթի վիճակային կոնսիստորիաների, 10 հատ հազարանոց արծեթադրոշմ Արտապատկանի հատկացնելու առթիվ]: 1905, էջ 217:

4940. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Հուսիկ վարդապետ Ջոհրաբյանին հայրապետական դիվանի դիվանապետ Արամյանին մասին]: 1905, էջ 780:

4941. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Դուխասյան կոսակի կոսակապատներին՝ 25.000 ռ. հանձնել կրոնա-պատմական թանգարանի մնացում հանձնաժողովին]: 1905, էջ 100:

4942. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ միսթաթական Բաքվի հայ ժողովրդին հայկական կոտորածների առթիվ]: 1905, էջ 217:

4943. [ԵՐԻՄԵՅԱՆ] Հայրիկ: —Կոնդակ՝ Նոր Զու-

դայի առաջնորդական խորհրդարանին՝ արտոնության կարգով, պատկառության թույլտվություն վերցրող աստիճանի պատկառության, չորրորդ և երրորդ աստիճանների խնամությունն ղեկավարում]: 1905, էջ 866:

4944. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Գեորգևս քաղաքից Սիմոն Իգիթյանյանցին էջմիածնի մատենադարանին մագաղաթյա Ավետարան նվիրելու համար]: 1905, էջ 102:

4945. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Դարիա Հովհաննիսյանին՝ Արգար Հովհաննիսյանի գրչագրերը էջմիածնի մատենադարանին նվիրելու առթիվ]: 1905, էջ 102:

4946. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Եղիա Սուսանյանցին՝ Դավիթի իր ուսումնարանին համար]: 1905, էջ 102:

4947. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Եղիաբեթ Սարգսի Միրզայանցին՝ Ծավնաբաթի վանքի նորոգության համար]: 1905, էջ 102:

4948. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թելավցի Միքայել Վարդապարտյանցին՝ Թիֆլիսի և Սարգիս եկեղեցին վերակառուցելու համար]: 1905, էջ 782:

4949. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թիֆլիսի քաղաքագլխին և քաղաքային խորհրդարանին, հայկական կոտորածները խաղաղեցնելու նպատակով նրանց բերած օգնության առթիվ]: 1905, էջ 217:

4950. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Իշխանուհի Մանուկ բեյին՝ Գ. ճեմարանին և Հին Նախիջևանին 1000 ուսրի նվիրելու առթիվ]: 1905, էջ 973:

4951. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Լոգանում գտնվող պրոֆ. Մ. Նաղբաճյանցին՝ կրթական և հրատարակչական աշխատանքների առթիվ]: 1905, էջ 308:

4952. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ ղզարեցի Մաթեոս Մարգարի Արրահամյանին՝ Դզարի և Գևորգ վանքի նորոգման առթիվ]: 1905, էջ 102:

4953. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ մոսկվաբնակ Մարիամ և Եղիաբեթ Միանասարյանցներին՝ էջմիածնի և ճեմարանին 3000 ռ. նվիրելու առթիվ]: 1905, էջ 782:

4954. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Նոր Նախիջևանի արհեստական դպրոցի հոգաբարձությանը՝ դպրոցի նորոգության առթիվ]: 1905, էջ 308:

4955. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Փարիզում գտնվող, բժիշկ Հովհաննես Լորիս Մելիքյանին]: 1905, էջ 782:

4956. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Թեհրան: Նորին արքայական մեծությունն Մուզաֆֆեր-Էղդին շահնշահին Իրանի: [Հեռագիր հայ-արքրեջանական կոտորածների արթիվ]: 1905, էջ 211—212:

Նույն տեղում փոխադարձ հեռագրեր Իրանի թագաժառանգ Վալիհանի և Նորինյան Հայրիկի:

4957. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Թեհրան: Նորին արքայական մեծությունն Ծահնշահին Իրանի: [Մուզաֆֆեր Էղդին: Հեռագիր Մեշեխում սկսված հայկական կոտորածների առթիվ]: 1905, էջ 214—215:

4958. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Ն. Ս. Վեհափառ կաթողիկոսը, միանգամայն գնահատելով Թիֆլիսի հաճաճի վրաց ազնուականության պարագլուխ նորին պայծառափայլության իշխան Դավիթ Ջաջարեան Մելիքյանի գործունեությունն ու եռանդը Բաքուի աղետի առաջն առնելու գործում, շնորհեց հետևեալ օրհնության կոնդակը: 1905, էջ 305—306:

4959. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Երջաբերական կոնդակ եկեղեցական կադուսներ վերադարձնելու եւ դպրոցներ բանալու մասին: 1905, էջ 778—779:

4960. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Երջաբերական կոնդակ լաճում թեմակա առաջնորդաց Հայոց Ռուսաստանի (բացի Բեսարաբիոյ): [Եկեղեցական ծխական դպրոցները բացելու առթիվ]: 1905, էջ 868—864:

4961. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Պետերբուրգ: Նորին պայծառափայլության Կոկկասի փոխարքայ կոմս Դյարին Իվանովիչ Վորոնցով-Պաշկովին: [Հեռագիր: Կոկկասի փոխարքայության հաստատման առթիվ]: 1905, էջ 212:

4962. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Վեհափառ Հայրապետը Բաքուի կոտորածից վնասուածներին բարեհաճեց մխթարել հետեւեալ կոնդակով: 1905, էջ 299—301:

4963. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Վեհափառ Հայրապետը Թիֆլիս եղած միջոցին բարեհաճեց հաստատել Բաքուի աղետից վնասուածներին նպաստող յաճաճածողը հետեւեալ կոնդակով: 1905, էջ 302—304:

4964. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ ՍՏԵՓԱՆ:—Արգար Յովհաննիսեանի ձեռագրերը: 1905, էջ 708—710: [«Արձագանք»-ի խմբագիր Ա. Հովհաննիսյանի անձնական սեփականություն հանդիսացող 18 ամուն հին ձեռագրերի հանձնումը էջմիածնի Մատենադարանին]:

4965. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ ՍՏԵՓԱՆ:—Յուլ գլուխ: 1905, էջ 560—567:

Հեղինակի կարծիքով Բյուզանդի մոտ հիշված պատմական «Յուլ գլուխ» երկրամասը հայկական Տավրոսն է իր գագաթով: Ըստ Ալիշանի այն գտնվում է Օշականի մոտ:

4966. ԿԱՐԱՊԵՏ Եղեան:—Պարոն Կարապետ Եղեանին յիշատակը Կ. Պոլսում: [Մանախոտական: Կյանքի և գրական-հասարակական գործունեության մասին]: 1905, էջ 609—617:

4967. ԿԱՅՏԱՆ ԻՎԻԼԻՍ:—Քրիստոնեությունն ու փիլիսոփայությունը: [Քրիստոնեության պատմություն]: Թարգմ. փոխարք.՝ Ներսէս արքեպի Տեր-Միքայելեան: 1905, էջ 159—169, 271—278:

4968. ԿՈՎԿԱՍԻ փոխարքայության սահմաններում հայ-լուսաւորչական եկեղեցու գոյից կառավարության ժամանակաւոր կանոններ: 1905, էջ 788—791:

Բովանդ.՝ Եկեղեցական գոյքերի վերաբերեալ կանոններ:—Հոգեւոր դպրոցներին պատկանող գոյից կառավարության մասին:—Վանքապատկան կալուածների մասին:—1874 թուի յունվարի 19-ին բարձրագոյն հաստատուած կանոններ, որոնք նախապէս հաստատուած են գտել Մեծ իշխան Կովկասեան Փոխարքայի կողմից:

4969. ՀԱՄԱՌՈՏ հաշի մտից եւ եղից ս. Խաչ վանքի Հայոց Դրմու. Թ. 508. Վաւն 1904 ամի: 1905, էջ 747—754:

4970. ՀԱՅԿՈՒՆԻ ՍԱՐԳԻՍ:—Տրապիզոնի հայ գիւղացու կեանքը: [Աշխարհագրության, տնտեսության, կենցաղի, լեզվի մասին]: 1905, էջ 737—746, 934—942, 1034—1041, 1906, էջ 180—189:

Բովանդ.՝ Հայ գիւղացու տունը:—Գիւղացին նոր տան շուրջը:—Հայ գիւղացուն մարազը:—Կորուստ:—Գիւղացուն կաղնուտը:—Հնտանի ծառեր:—Վայրենի ծառեր և անտառ:

4971. ՀԱՌԱՆԿ ԱՂՈՒՅ:—Քրիստոնեությունն ու պատմությունը: Թարգմ. գերմ.՝ Ներսէս արքեպի Տեր-Միքայելեան: 1905, էջ 88—55:

4972. ՀԵՆՈՒԳՐԵՐ: Փոխանակված Պարսից շահ Մուզաֆֆեր Էղդինի և Խրիմյան Հայրիկի միջև,

Բաքվի և Մեղեղիի հայկական կոտորածների առթիվ: 1905, էջ 214—215:

4978. ՂԱԴԻ ՓՈԼԿԱՉԱԴԵ—ՆԱԽԱՆԳԱԿԱՆ:—[Հեռագիր Գանձակից խրիմյանին: Հայ-ադրբեջանական խռովությունները խաղաղեցնելու առթիվ]: 1905, էջ 525:

4974. ՂԱՏԵՆԱՆ ԱՐՄԷՆ:—[Դիմում Դաիթ Բեկի պատմության վերաբերյալ: 1905, էջ 382—387:

4975. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: 1905, էջ 18—19, 125—128, 228—230, 319—321, 428—429, 528—529, 604—609, 799—812, 882—883, 1000—1001, 1072—1073:

4976. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Ազգամիջյան խռովությունները խաղաղացնելու համար Արսեն վարդապետ Ղլտնյանին Ալեքսանդրապոլ ուղարկելու մասին]: 1905, էջ 229:

4977. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Աշոտ վարդապետ Ծախյանի Ղարաբաղի թեմի առաջնորդ Առանկելու մասին]: 1905, էջ 820:

4978. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ:—[Բուժվելու նպատակով Թիֆլիս գնացած Կոմիտաս վարդապետի վերադարձը Էջմիածին]: 1905, էջ 1073:

4979. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանին, թուրք-հայ ազգամիջյան կռիվները դադարեցնելու նպատակով, Հին Նախիջևան ուղարկելու մասին, պատվիրված է նույն նպատակով այցելել Օրդուբադ և Ագուլիս]: 1905, էջ 229:

4980. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Եկեղեցական կալվածքների ետ վերադարձնելու, ինչպես նաև Պետերբուրգից Մայր Աթոռ ետ ուղարկված դրամների և արժեթղթերի մասին]: 1905, էջ 1072:

4981. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Եկեղեցական կալվածքները վերադարձնելու և հայկական դպրոցները բացելու առթիվ ժողովրդական մաղթանքների կատարում, Թիֆլիսում, Էջմիածնում, Կարսում, Բաթումում, Գանձակում, Շուշիում, Կաղզվանում]: 1905, էջ 799—804:

4982. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Եկեղեցական կալվածքներից պետական հարկ վերցնելու կարգի մասին]: 1905, էջ 608:

4983. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Էջմիածնի միաբան Բարդուղիմեոս եպիսկոպոսին Ասորպատականի առաջնորդ ընտրելու մասին]: 1905, էջ 229—230:

4984. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: Թաղիե, Նախաճակար Դագի միր:—Բեաթի միր Զաֆար Զադե:—Էջմիածին: Նորին Սրբաբեռն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: [Միջմյան Հայրիկին: Հեռագիր Բաքվից հայ-ադրբեջանական կոտորածները դադարեցնելու և հաշտություն կնքելու առթիվ]: 1905, էջ 524—528:

4985. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Միջմյան Հայրիկի պաշտոնական այցելությունը Երևանի Նախաճակար գեներալ Կրիկին Նապոլեոնին]: 1905, էջ 882:

4986. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Միջմյան Հայրիկի պաշտոնական այցելությունը Թիֆլիս Կովկասի փոխարքային և փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական Ն. Գ. Սուլթան Կրիկ Գիրեյին, եկեղեցական կալվածքների և դպրոցների վերաբաղման խնդրով]: 1905, էջ 604—605:

4987. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Միջմյան Հայրիկի ուղևորությունը Ալեքսանդրապոլ Թիֆլիս]: 1905, էջ 1000, 1072:

4988. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Միջմյան Հայրիկի վերադարձը Թիֆլիսից: Ժամանումը Երևան: Երևանի ազգամիջյան կռիվների մասին]: 1905, էջ 229:

4989. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: ԽՐԻՍՏԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—ՇԵՏԻՆՈՒԼՆԱՍ ԿՈՎՈՎԱՍՈՒԼ: [Ծրարեղական հեռագիր: Հայ-ադրբեջանական ջարդերը կանխելու նպատակով]: 1905, էջ 523—524:

4990. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Միջմյանի հրամանով Հովհաննես եպիսկոպոս Օրմաշունում և Եղիշե ծ. վարդապետ Մուրադյանին, ազգամիջյան խաղաղությունը

ամրապնդելու համար, Երևան ուղարկելու մասին]: 1905, էջ 524:

4991. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Կովկասի փոխարքա Վրոնցով-Դաշկովի պաշտոնական այցելությունը Գանձակ հայ եկեղեցի]: 1905, էջ 883:

4992. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Կովկասյան իշխանության բարձրագույն շրջաններում վերջնականապես վճռվել է տեղական-սկզբնական դպրոցներում դասավանդությունը կատարել աշակերտների մայրենի լեզվով]: 1905, էջ 807:

4993. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [1897 թվից քաղաքական աքսորական վաճառ վարդապետ Տեր-Գրիգորյանին ազատություն շնորհելու մասին]: 1905, էջ 808:

4994. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Հայ-մահմադական ազգաբնակչության խաղաղություն և սեր քարոզելու համար Իզդիր է ուղարկվում Կյուրեղ վարդապետ Կյուրեղյանը, որը շրջելով Սուրմալուի գավառում, վերադառնալով Էջմիածին Առանկելով է Ալեքսանդրապոլի առաջնորդ]: 1905, էջ 229—230:

4995. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Հուսիկ վարդապետ Զոհրաբյանին Մայր Աթոռի դիվանապետ Առանկելու մասին]: 1905, էջ 807:

4996. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Ղարաբաղի թեմի առաջնորդ Աշոտ եպիսկոպոս Ծախյանի պաշտոնական այցը Թիֆլիս Կովկասի փոխարքային՝ Ղարաբաղի հայկական դպրոցների վերաբաղման խնդրի առթիվ]: 1905, էջ 605—606:

4997. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: Մաքսիմաև Մարգիս ա. քահանայ: [Եկատերինոպոլ Նախաճակար Լուգանսկ քաղաքի և Տավրիկյան Նախաճակար Նոդայա քաղաքի հայոց եկեղեցիներին կատարած նվիրատվությունների մասին]: 1905, էջ 810:

4998. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Մեարոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսյանի Ալեքսանդրապոլ մեկնումը՝ վերջին կոտորածներից տուժած Նախիջևանի հայ գաղթականության օգտին հանգանակություն կազմակերպելու համար]: 1905, էջ 606:

4999. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Մեարոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսյանին Նախիջևան ուղարկելու մասին: Ազգամիջյան խաղաղության և թաղամկած գույք ետ վերադարձնելու համար]: 1905, էջ 528:

5000. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Միջմյան կաթողիկոսին, ամերիկահայ հարուստներից մեկի նվիրատվության, հարբեցողության դեմ աշխատություն գրելու համար: Նաև՝ հարբեցողության դեմ պայքարելու համար Ռուսաստանում ընկերություններ կազմակերպելու մասին]: 1905, էջ 609:

5001. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Ծարուր-Դարապազյանի կողմից պետական գյուղերի տվյալ մատակարարումը պայտ քաճակելու համար Ուխտանես վարդապետին հաշ Նորաշեն ուղարկելու մասին]: 1905, էջ 528:

5002. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Պարսկաստանի և Հնդկաստանի առաջնորդ Սահաբ արքեպիսկոպոսի Կալկաթայից հաղթական մեկնելու մասին]: 1905, էջ 607:

5003. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: Վեհապետ Հայրապետ Ալեքսանդրապոլում:—Վեհապետ կաթողիկոսի մուտքը ս. Էջմիածին օգոստոսի 15-ին: [Միջմյան Հայրիկին: Նաև՝ Ղարաբաղի մասին: Տոնախմբություններ եկեղեցական կալվածքները վերադարձնելու և դպրոցները բացելու առթիվ]: 1905, էջ 804—809:

5004. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: [Վիճակագրական տվյալներ՝ Գ. ճեմարանի, Երևանի հայոց թեմական դպրանոցի, Թիֆլիսի հայոց Ներսիսյան դպրանոցի մասին]: 1905, էջ 608:

5005. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: մատենադարանում ստացուած նուրբեր: [Գրքեր]: 1905, էջ 802:

5006. ՄԱՅՐ ԱՅՐՈՒ: ԿՈՎՈՎԱՍՈՒԼ:—Շմարությունը վրաց եկեղեցու մասին պրոֆ. Մառի: [Մառի նամակը տպված «Յոթնյակ փոքրիկ» № 2796—2797-ում, Ն. Կուրմանյանի «Վրաց եկեղեցու դեմ մղած հայաձանգի սաստկացումը» հոդվածի առթիվ Գուրիա-

Միգրելիայի առաջնորդ Դիմիտրի եպիսկոպոսի գրած հոդվածի դեմ: 1905, էջ 434—438:

5007. ՄՈՒՐԱԿԷ Զ.—Հոսիմացի հարիրապետ: [Քրիստոսի խաչելը: Հարյուրամյակ Ղուկիանոսի վարքագրությունը]: Թարգմ. դպ. Նիկողայոս Դարթեան: 1905, էջ 421—427, 515—522:

5008. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Անապատականներ եւ վանականություն:—Անապատականությունն սկիզբն քրիստոնեայ եկեղեցուն:—Անապատականությունն ու վանականությունը քրիստոնեայ եկեղեցուն: 1905, էջ 244—252, 332—341, 440—454, 542—550, 640—666, 1015—1025, 1098—1109, 1906, էջ 60—68, 161—169, 244—250, 435—449, 606—628:

Ստորագր.՝ Յուսիկ եպոս:

5009. ՄՈՒՐԱԿԵԷՐ ԷՊԻՍԿՈՍ:—(Պարսից շահ): Էջմիածին: Նորին սրբութեան կաթողիկոսին հայոց: [Պատասխան՝ հայկական կոտորածների առթիվ Նորինձի ողորկած հեռագրին]: 1905, էջ 218:

5010. ՄՈՒՐԱԿԵԷՐ ԷՊԻՍԿՈՍ:—(Պարսից շահ): Նորին սրբութեան կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց: [Նորինձի: Ցավակցական հեռագիր հայ-աղբերգական կոտորածների առթիվ]: 1905, էջ 211:

5011. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Այլ եւս երազ, ցնորք չէ, այլ կատարած իրողություն: [Պետական քաղաքականության եւ Ս. Մ. Տրուբեկովի մահվան առթիվ]: 1905, էջ 986—989:

Ստորագր.՝ Ե. Ս. Վ. Մ.:

5012. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Բազում աղետը եւ հոգեւորականի գեղը: [1905 թ. փետրվարի 7—9 հայկական կոտորածների եւ հայ, աղբերգանի հոգևորականների ջանքերը՝ կոտորածները դադարեցնելու համար]: 1905, էջ 126—130:

Ստորագր.՝ Ե. Ս. Վ. Մ.:

5013. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Գաղափարների շահագործությունը: [Հրապարակախոսություն: Ժամանակի հասարակական-քաղաքական իրադրության գնահատում]: 1905, էջ 1057—1064:

Ստորագր.՝ Ե. Ս. Վ. Մ.:

5014. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Գողգոթայի յաղթանակը: [Քարոզ]: 1905, էջ 317—319:

5015. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Джавахова И. «Тексты и разыскания по Армяно-грузинской филологии. Книга VIII. Государственной строй древней Грузии и древней Армении. Том. I. Петербург, 1905. [Մատենախոսություն]: 1905, էջ 832—836, 901—908, 1110—1114:

5016. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Խղճի ազատութեան մախրթնայ օրը: [Հրապարակախոսություն կապված ներքին իրադրության հետ]: 1905, էջ 318—316:

5017. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Կարմիր քրքիջ: [Ստալադրության քարոզ: Ազգային ջարդերի դեմ: Գրված է հետևությանը ռուս գրող Լ. Անդրեևի]: 1905, էջ 491—494:

5018. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հարեքեությունն ու նրա հետեւանքները եւ զգաստություն՝ որպէս անտարանական պահանջ: 1905, էջ 221—228:

5019. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Հոգու ազատութեան ամանի օրը: (Ապրիլի 17-ը): [Քարոզ]: 1905, էջ 401—403:

5020. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Պահք կամ պահեցողությունը ըստ Աւետարանի եւ մեր հասկացման ու կատարածը: 1905, էջ 107—112:

5021. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Քաճառական դասը բարձրացնելու ամենատղիկ

ճանապարհը: [Հասարակական հսկողության եւ ղեկավարական դատաստանի ազդեցության մասին]: 1905, էջ 587—591:

5022. ՄՈՒՐԱԿԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Քրիստոսի ծնունդը: [Քարոզ]: 1905, էջ 10—14:

5023. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ:—«Արշալոյս» գրական, հասարակական, քաղաքական, տնտեսագիտական պատկերազարդ օրաթերթ: [Խմբագիր հրատարակիչ Գ. Մելիք Կարապետյանի: Հրատարակման եւ բաժանորդագրման մասին]: 1905, էջ 756:

Նույն տեղում՝ համաձայն խմբագրությանը «Ковказский вестник» ռուսերեն ամսագրի հրատարակման մասին, որի նպատակն է նպաստել Կովկասի զանազան ազգությունների փոխադարձ մերձեցմանը:

5024. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ Բացում եւ բաժանորդագրություն [Լև Տոլստոյի երկերի հայերեն հրատարակությունը, թարգմանությունը Նիշե Տ. վարդապետ Մուրադյանի]: 1905, էջ 583:

5025. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ: Լազարեան ճեմարանի Արեւելեան լեզուաց: Մոսկուա: [Գրական մրցանակաբաշխության, 1000-ական ռուբլի, հայտարարություն: Հայ գաղթականության պատմությունը պատմական տեսությամբ սկսած Արշակունիների անկումից մինչև մեր օրերը, հայերի եւ վրացիների քաղաքական եւ մշակութային փոխադարձ հարաբերությունները հին ժամանակներից սկսած մինչև Վրաստանի միանալը Ռուսաստանի հետ, թեմաներով աշխատություններ գրելու համար]: 1905, էջ 582, 755:

5026. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ: Լոյս տեսա Խաչատուր արեղայի Զուղայեցու Պատմություն Պարսից, աշխատությունը հարգելն վարդապետ Աղաւեղեանի: 1905, էջ 584:

5027. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ: «Հասկեր» մանկական պատկերազարդ ամսագիր: [Խմբագիր հրատարակիչ Կատ. Լիսիցյան: Հրատարակության եւ բաժանորդագրության մասին]: 1905, էջ 758—759:

5028. ՆԵՐՍԷՍ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ՆԵՐՇԱՐՈՒՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄՍՄԻԿՈՆԵԱՆ:—Կանոնը Ներսիսի կաթողիկոսի եւ Ներշապուր Մամիկոնեից եպիսկոպոսի: [Բնագրեր: Ուսումնասիրություն: Առաջաբանը, ծանոթությունները եւ հրատարակությունը՝ Արսեն վարդապետ Դոմեյանի]: 1905, էջ 943—968:

Բնագիր՝ Կանոնը Ներսիսի կաթողիկոսի եւ Ներշապուր Մամիկոնեից եպիսկոպոսի: էջ 949—951:

Սկ. ա. Վասն լեկեղեցի տանել զսեղանս եւ ոչ ի տունս երիցուն...

Բնագիր՝ Այս կանոնը եղան յաւորս Ներսիսի կաթողիկոսի եւ Ներշապուր Մամիկոնեից եպիսկոպոսի: էջ 952—968:

Սկ. Ա. Զի ոչ է պարտ բաժանել զծողովորդն վասն պողոյ եւ մտից սրբոյ եկեղեցույ, յորմէ համարանկեցան բաժանել զպատարագս անառակութեամբ ըստ տունս...

5029. ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ:—Կանոնը Դռուցայ [Դվինի] սուրբ ժողովույն: Մայր Աթոռի ձեռագիր կանոնագրքերը՝ որոնք ունին Դռնի [Դվինի] կանոնադրությունը: [Ուսումնասիրություն: Բնագիր: Հրատարակությունը՝ Սիրակյան Տիգրանյանի]: 1905, էջ 177—202:

Բնագիր՝ Կանոնը Դռուցայ Սուրբ ժողովույն: Որ յամի չորրորդի Կոստանդնուպոլսի կայսեր բարեպաշտ թագաւորին Հռոմոնց. այս գիր է ի հաստատութիւն գրեցաւ յովիդ կարգի եւ կանոնաց սրբոյ եկեղեցույ եւ առաջնորդաց եւ ժառանգաւորաց, հրամանաւ եւ իրանելու Հայոց Ներսիսի Ծիմնոյի եւ այլոց եպիսկոպոսաց, որոց անուանքն դրոշմեալ կան գրով ի կատարման կանոնացս. զովս ԺԲ. էջ 181—202:

Սկ. ա. Վասն առաջնորդաց ըստ կանոնի սրբոց հարցն գնալ:

բ. Վասն եպիսկոպոսաց թե ոչ է պարտ յաղոց վիճակի սեղան հաստատել...

5080. ՆԻՋԷ Բ.:—Հեղեմականության դարը: (Քաղաքում Մարտիրոսի համալսարանի լուսն-հոռ-մեղադատ ուսուցչապետ Բ. Նիզեի տեսչական ճանից, որ մա խօսել է 1900 թի հոկ. 18-ին): Թարգմ. գերմ.՝ Միսակ Խոստիկեան: 1905, էջ 874—879:

5081. ՉԵՆՈՎ Մ. քառ.:—Մահումն պատիժ եւ եկեղեցին: 1905, էջ 885—888:

5082. ՊԱՐՄԿԱՆԱՅԷ.:—[Ատրապատականի առաջնորդական ընտրության մասին]: 1905, էջ 184—185:

5088. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—(Բարության սերմերից): Խոհի դատաստանի առաջ:—Անբովանալի աստ-ուածային տաճարը:—Անպատու թզեմին:—Խիղճը գարբնեց: 1905, էջ 409—421, 502—515, 597—604, 798—799:

5084. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Խաչի ճանապարհը: (Թարգմանություն Գ. Գետրովից): [Քարոզ]: Թարգմ. ռուս.՝ Մամբրե վարդապետ: 1905, էջ 990—993:

5085. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Հոգեկան կոի: (Բարության սերմերից): [Քարոզ]: Թարգմ. ռուս.՝ Գրիգոր քնն. Նոր-Արեւեանց: 1905, էջ 993—999:

5086. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Սկիզբը: Թարգմանություն Գ. Գետրովից Մամբրե վարդապետ: 1905, էջ 1067—1071:

5087. ՊԼԱՏՈՆԻ գաղափարական պետությունը:—Գիրք պետության մասին:—Գույքի հաւասարությունը:—Կոմունիզմ: Թարգմ. Ի. Ս.: 1905, էջ 685—692, 925—934, 1025—1033, 1115—1123, 1906, էջ 69—78, 169—175:

Բովանդ.՝ Պղատոն եւ մրա ժամանակը:—Գիրք պետության մասին: Գույքի հաւասարություն:—Հին քրիստոնեական կոմունիզմը:—Հին քրիստոնեական կոմունիզմի արմատները:—Կոմունիզմը:—Հին քրիստոնեական կոմունիզմի ելույթը:—Հին քրիստոնեական կոմունիզմի անկումը: Կոմունիզմը: Եկեղեցական գույքեր միջին դարում:

5088. ՌՈՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈՒԱՅ.:—Անուանական քարձրագոյն հրաման կառավարիչ Սեմատին: [Դավանաբանական ազատության մասին]: 1905, էջ 395—400:

5089. ՌՈՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈՒԱՅ.:—Բարձրագոյն հրաման: Հայոց եկեղեցական կայունների եւ դպրոցների մասին: Պետերբուրգ: Պաշտօնական: [Հրաման] Սեմատին: Կալվաճեղը եւ վերադարձնելու եւ համաձայն 1874 թվի հուլիսի 19-ի հրամանի վերադարձնելու քաղաքի հայոց եկեղեցիներին եւ վանքերին կից եկեղեցական ծխական դպրոցները: 1905, էջ 584—587:

5040. ՌՈՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈՒԱՅ.:—Բարձրագոյն հրավարական: [Պետական օրենքներ մշակող օրենսդրական հանձնաժողով կազմելու մասին]: 1905, էջ 763—766:

5040. ՌՈՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈՒԱՅ.:—Բարձրագոյն հրավարական: [Ռուսաստանի ներքին խաղաղությունը վերականգնելու միջոցառումների մասին]: 1905, էջ 977—978:

5042. ՌՈՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈՒԱՅ.:—Ընդհանուր ներում: Պետերբուրգ հոկտեմբերի 21-ին Պաշտօնական Ուկազ Կառավարիչ Սեմատին: 1905, էջ 982—985:

5048. ՌՈՄԱՆՈՎ ՆԻԿՈՒԱՅ.:—Պետերբուրգ: Հոկտեմբերի 21-ին: Պաշտօնական: Մամուլի գլխավոր վարչության շրջաբերական կարգադրությունը: հաղորդած ճանապարհատեղիներին, գրաքննական վարչություններին եւ առանձին գրաքննիչներին հոկտեմբերի 19-ից: Պետերբուրգ: Հոկտեմբերի 21-ին: [Քա-

ղաքացիական խոհի, խոսքի, ժողովների եւ քննարկությունների ազատության մասին]: 1905, էջ 979—981:

5044. ՍԱԹՈՒՆԵԱՆՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Ցուցակ ձեռագիր մատենից Սանահնոյ վանք: 1905, էջ 391—392:

Ստացվել են 27 ձեռագիր էջմիածնի մատենադարանի համար. այդ թվում 7 Մաշտոց, 2 Կուսկարան, 2 Շարակնոց, 1 Աստու, 1 Գանձարան, 1 Հայսմալուրք, 1 Ընդհանրական, 1 Նարեկ: Ձեռագրերից հնագույնը 1824 թվականի է:

5045. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Ախալքալաքի գավառի Բուռնաշեթ գյուղի հայկական եկեղեցու շինության մասին]: 1905, էջ 785:

5046. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Երևանի եւ Դարաբադի կոնսիստորիաներին ներկայացնելու թուրքերի ձեռքով կողոպտված եկեղեցիների ցուցակը, պարտավորեցնել Թիֆլիսի, Մոսկվայի, Պետերբուրգի, Բաքվի, Նոր Նախիջևանի, Աստրախանի եկեղեցիների երեսփոխաններին Սինոդ ուղարկել ավելորդ եկեղեցական ապամերք կողոպտված եկեղեցիներին քաժանելու համար]: 1905, էջ 1052:

5047. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Կողք ավանի քննիչներին հայ եկեղեցու գիրքը ընդունելու մասին]: 1905, էջ 976:

5048. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Կողքում հայոց մոր եկեղեցու շինության մասին]: 1905, էջ 908:

5049. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ մասնապետական Երևան Աշտարակեցու 1854 թ. վճիռը՝ ապօրինի կենակցողների մասին: Ըստ այդ օրենքի մասնազրկվում են հաղորդությունից եւ եկեղեցական օրենքներից: Ջրջման դեպքում արժանանում վերջին հաղորդության]: 1905, էջ 8:

5050. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ մորապապներից բժշկական վկայական պահանջելու մասին]: 1905, էջ 18:

5051. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Ծամախու վիճակի Գեղքա ավանի հայկական աղոթատան շինության մասին]: 1905, էջ 785:

5052. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ շրջաբերական, ուղղված բոլոր վիճակային կոնսիստորիաներին. այն բոլոր անձինք, որոնք ցանկանում են ռուս-ուղղափառ դավանությունից հայ եկեղեցու գիրքը դառնալ, դիմումը պետք է կատարեն մախարաբների հանձնաժողովի կամ գավառական իշխանության միջոցով]: 1905, էջ 975:

5058. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Չալքայան գավառա-մասի Եկատիրին ավանի հայկական եկեղեցու շինության մասին]: 1905, էջ 784:

5054. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումը՝ ատուգման, վերաբրնություն եմթարկել ռուսահայ բոլոր թեմերը]: 1905, էջ 8:

5055. [ՍԻՆՈՂԻ որոշումները՝ Մայր Աթոռի ներքին, տնտեսական գործեր կարգավորելու վերաբերյալ]: 1905, էջ 1053—1056:

5056. ՍՐՈՒՆԱՆՏԵԱՆՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Մշոյ ա. Կարապետի վանոց ձեռագիր գրե-կանք: Գրելա ի Գարեգին եպիսկոպոս Բարաճեղ-եան: [Ի հաւաքածոյից Տ. Յովն. ա. քահանայ Մկրեանի գրականներն ընդօրինակեալ իւրով ձե-ռամբ]: 1905, էջ 716—736:

Բնագրեր՝ 1. Հրաշագործ ա. Աւետարան Հերոմ թագաւորի, բոլորագիր, ընտիր մագաղաթ, պատկե-րագարոյ ոսկեգօծ: Յիշատակարան: [Բերված է ձե-ռագիրը փրկողի եւ վերստին նորոգողի եւ այլոց հի-շատակարանները: 15—18-րդ դարերը]: Էջ 716—718:

Սկ. «Փառք... Եւ Ուսատ մշեցի Դաւիթ երեցս ի դաւած ժամանակին, որ աչազգիքն մեղէին զազգս քրիստոնէից...

(Վերջին իշատակարան հասարակ գրով գերում): էջ 718—720:

Սյ. «Իարձեալ իշեցեզ գԱրիստակէս եպիսկոպոսն, որ ի թոին Հայոց ՌԺԳ. (1108≈1654)...

Փոքրագիր մագաղաթ Աւետարան բոլորագիր Կիւմիւշխանէ տարի Աստուածածին եկեղեցոյ: [Ձեռագիր Ռիշատակարանների ցուցակ: Բերված է 9 ձեռագիր Ավետարանների Ռիշատակարաններ, որոնցից հնագույնը՝ 1262 թ. մնացածները՝ 16—17-րդ դարի գրչություն]: էջ 720—727:

Կիւմիւշխանեանի ա. Փրկչի վանոց ձեռագիր մատենաքննիչ ի իշատակարան: [8 ձեռագիր Ավետարանների ցուցակ: 15—16-րդ դարերի գրչություն]: էջ 727—732:

Մէկ Աւետարան Կիւմիւշխանայի եկեղեցոյն ի ձեռն տէր Մատարիա քահանայի: [Ձեռագիր Ավետարան գրված 1627 թվին Երուսաղեմում Հովհանն Հիզնացու կողմից]: էջ 732—733:

Փոքրիկ տարմագիրք եւ Պատարագամատոց, մաշեալ, թղթեալ: [Ձեռագիր Ռիշատակարան 1465 թվին]: էջ 733—734:

Ցայմատուրք (Կիւմիւշխանէ. Քիրքեան Յօհաննէսեան տանը, մաշուր, բոլորագիր, թղթեալ): [Ձեռագիր Ռիշատակարան գրված 1413 թ.]: էջ 734—735:

Նարեկ. թղթեալ, սկիզբն պակաս... [1801 թ.]: էջ 735—736:

....Փառք Ամենատուր Երրորդութեան... [Ձեռագիր Աստվածաշնչի ընդօրինակողի Ռիշատակարանը գրիչ՝ Գրիգոր քահանա: Գրված 18-րդ դարում]: էջ 736—737:

5057. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵՍԱՆՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Տեղագրութիւնն ա. Կարապետի վանոց ի գրութեանց Գարեգին եպիսկոպոսի Սրուանձրութեանց:—Ս. Եկեղեցոյ մէջ թաղուած նահատակներ: 1905, էջ 711—716:

5058. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵՍԱՆՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Պատմութիւնն աստուածընկալ ա. Նշանին ա. Աղբերկու:—Օրինակ մագաղաթ կոնդակի տուր Աղբերկալ վանքի Մշոյ: Օրինակեալ 1882 օգոստոս 30, ի նոյն վանս (ի ձեռն Գարեգին եպիսկոպոսի Սրուանձրութեանց): Ի հաւաքածոյից տ. Յովն. ա. քահանայ Մկրեանի զիսկականէն ընդօրինակեալ իւրով ձեռամբ: 1905, էջ 551—559:

Սյ. Գոյացոյցիչն ամենայն լինելութեանց, որ աբար գերկին և գերկիր...

5059. ՎԱՆԻՍՆԱ: [Գրարից թագածառանգ և Ատրիպատականի փոխարքա]:—Նորին սրբութեան Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: [Նորին Հայրիկին: Ձեռագիր: Բաքվի հայկական կոտորածների մասին]: 1905, էջ 213:

5060. ՎԱՆՍՆԱՌՈՂ քահանան: [Էջմիածնի նահանգի ա. Նիկողայոս եկեղեցու ծխատեր Բորիս Վեհմարմնովի հայտարարությունը՝ ծախել իրեն իր ընտանիքով՝ կինը, 4 աղջիկ, մեկ տղա, այն ռուս դրամատիրոջը, որը իր ծախքով կզմի երկու հաճանակ ռուս-հայրենական պատերազմում Ռուսաստանին օգնելու համար]: 1905, էջ 537—538:

5061. ՎԵՐԱՆՆՈՒԹԻՒՆ: [Բարոյախոսություն: Հոգեկան վերածննդի մասին]: Թարգմ. գերմ.՝ Ա. Վ. Ա.: 1905, էջ 873—882:

5062. ՎԵՐՄԻՇԵՆԱՆ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ:—«Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի միջնորդութեան առթիւ»: (Պատմական հաւատարմ): (Новое обозрение № 142 июл. 8, 1905): [Արևմտահայերի՝ Ռուսաստանի նրկատմամբ ունեցած բարոյացական վերաբերմունքի մասին]: 1905, էջ 909—916:

5063. ՎՈՐՈՆՅՈՎ ԴԱՇԿՈՎ:—Թիֆլիս: Նորին Վեհափառութեան Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: [Նորին հայրենի: Շնորհակալական հետագիր]: 1905, էջ 213:

5064. ՎՈՐՈՆՅՈՎ ԴԱՇԿՈՎ:—Կանոններ: Թէ ինչ կարգով 1903 թուի յունիսի 12-ի օրէնքով յարքնուր գրաւուած հայ-լուսաւորչական եկեղեցուն պատկանող կալուածներն ու դրամագրութիւնը պէտք է վերադարձնել այդ եկեղեցու պատշաճաւոր հաստատութիւնների տեսչութեան համաձայն 1905 թուի օգոստոսի 1-ի բարձրագոյն Ուկազի: [Հաստատում Կովկասի փոխարքա՝ գեներալ ատուտամտ Վորոնցով-Դաշկովի]: 1905, էջ 1045—1051:

5065. ՎՐԱՅԵՐԷՆԻՏ: Օ, սիրելիս, սև խաւարը... [Զաւարմո]: 1905, էջ 1064—1065:

5066. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: 1905, էջ 131—134, 230—231, 321—324, 429—432, 527—532, 617—622, 812—819, 884—889, 1001—1004:

5067. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Արեւելահայ Լուսֆիկ Սերկելյանի 20.000 ռ. նվիրատւութիւնը վանքի Կենտրոնական վարժարանին]: 1905, էջ 223:

5068. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Գալֆայան եղբայրների նվիրատւութեամբ նոր վարժարանի բացում Կարինում]: 1905, էջ 1003:

5069. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Գարաթաղի դպրոցի հանդէս տեղի եկեղեցում, նախագահութեամբ Նիշնէ եպիսկոպոս Դուրյանի]: 1905, էջ 813—814:

5070. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Եթովպիայի հայոց հոգեւոր հովիւ Մկրտիչ քահանայ Զրիլատյանի այցելությունը Շուշու: Կառավարական, պաշտոնական ընդունելություն]: 1905, էջ 819:

5071. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Նիշնէ եպիսկոպոս Դուրյանի ի ծմբիկի առաջնորդ ընտրելու մասին]: 1905, էջ 132:

5072. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Երուսաղեմի ա. Հակոբ վանքի մասին]: 1905, էջ 621—622:

5073. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Երուսաղեմի ա. Հակոբ վանքի կալվածոց նախկին տեսուչ Ղևոնդ վարդապետ Մաքսուդյանի գործունեության մասին]: 1905, էջ 230, 812—813, 814—815:

5074. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Երուսաղեմի ա. Հակոբ վանքի ֆինանսական վիճակի մասին]: 1905, էջ 322—323:

5075. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: Թարգմանչաց տօներ եւ Յովհաննէս Իզմիրեանց գրական հանդէսը: 1905, էջ 885—889:

5076. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Նսապուտի ա. Ներսիսյան նորակառույց վարժարանի օրհնությունն ու բացումը պատրիարքի կողմից]: 1905, էջ 530:

5077. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Կ. Պոլսի Ազգային հիվանդանոցի շինության մասին]: 1905, էջ 1002—1003:

5078. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Կուսակրոն հոգևորականների սեփականության և ետ մահու այն տնօրինելու մասին]: 1905, էջ 527:

5079. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Հալեպի հայ եկեղեցում 70 հին հայ ձեռագրեր գտնվելու մասին]: 1905, էջ 531:

5080. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Հայ-եթովպիական բարեկամության մասին]: 1905, էջ 528—529, 532:

5081. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [50.000 դուրուշի նվիրատւութիւն, կապի կողմից, Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարանին]: 1905, էջ 429:

5082. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Հունական կառավարության թույլտւությունը՝ Աթենքում հայ եկեղեցի կառուցելու համար]: 1905, էջ 528:

5083. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Ղևոնդ եպիսկոպոս Շիշմանյանց Աքսրված Երուսաղեմի ա. Հակոբ վանքը: Մահախոսական]: 1905, էջ 132—133:

5084. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Մահախոսական: Կիլիկիայի կաթողիկոսական տեսչապահ Աբրահամ եպիսկոպոս Մամիկոնյանի]: 1905, էջ 432:

5085. ՏԱՃԿԱՆԱՅՔ: [Մուշի ա. Կարապետ վանքի վերաշինության մասին]: 1905, էջ 815—816:

5086. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նիքարի ազգային դպրոցի վերաշինության մասին]: 1905, էջ 812:
5087. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Եթովպիայի Մանկիք կայսրից եթովպական աստղ պատվոնշան, Պոլսի պատրիարք Սաղաքիա Օրմանյանից]: 1905, էջ 884:

5088. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Խորասանձյան ընտանիքից, 525 ոսկի, դեղատան շինության համար]: 1905, էջ 815:

5089. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Կ. Պոլսի ազգային հիվանդանոցին, Կարապետ Ազնավուրյանից]: 20 տուն: 1905, էջ 828—824:

5090. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Պողոս Նուբար Փաշայից՝ մեկ միլիոն ոսրիի—40 հազար անգլիական ոսկի, վաճառականական վարժարանի շինության համար]: 1905, էջ 824:

5091. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Պողոս Նուբար Փաշայից մեկ միլիոն ֆրանկ, արհեստագիտական վարժարան հիմնելու համար]: 1905, էջ 431:

5092. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Նվիրատվություն Պողոս փաշա Նուբարից՝ 10.000 ֆրանկ Փարիզի հայոց եկեղեցուն, 8000 ֆրանկ Փարիզի աղքատասիրական մարմնին, 2000 ֆրանկ՝ աղքատներից]: 1905, էջ 231:

5093. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: 2դրստեան Մկրտիչ:—Եթովպիայի Հայոց հոգեւոր հովիւք: [Նամակ. իր և Եթովպիայի Մանկիք կայսրի հետ ունեցած տեսակցության մասին]: 1905, էջ 819—821:

5094. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Ռումինախայոց ուսումնական փհակի և տեղի հայ եկեղեցում ապօրինի պատկարություններ կատարելու մասին]: 1905, էջ 821:

5095. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Ռումինիայի հրեշտ քաղաքի հայ եկեղեցու մասին]: 1905, էջ 884:

Պետք է լինի հիթեշտ, հիմա Պիտեշտ:

5096. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Ռումնոլուս օրիորդաց վարժարանի շինություն՝ վաճառական Սարգիս Գուլումձյանի նվիրատվությամբ]: 1905, էջ 815:

5097. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Ռումնոլի վաճառական Սարգիս Գուլումձյանի նվիրատվությամբ մանկապարտեզի և նախապատրաստական վարժարանի երկհարկանի շենքի կառուցման մասին]: 1905, էջ 1001:

5098. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Սահակ եպիսկոպոս Այվադյանին Եգիպտոսի առաջնորդ Աջանակելու մասին]: 1905, էջ 231:

5099. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: Վաճառ լուրեր: [Տեղեկություններ անբեղ լյանքից]: 1905, էջ 817—819:

5100. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Վարդապետական ձեռնա-

դրություն Արմաշում, Իզմիրի առաջնորդ Եղիշե եպիսկոպոս Դուրյանի կողմից]: 1905, էջ 819:

5101. ՏՄԿԱՀԱՅՔ: [Փոթորկից վնասված Պեշկիթաշի եկեղեցին վերանորոգելու մասին]: 1905, էջ 618:

5102. ՏԵՐ-ՄՍԵՓԱՆՈՍԵԱՆ Գրիգոր վարդապետ: [Երևանից: Մահախոսական]: 1905, էջ 820—821:

5103. ՏՈՒՍՏՈՆ Լ. Ն.: Դաստիարակություն և կրթություն:—Առաջադիմությունը և կրթության սահմանը: 1905, էջ 82—88, 279—289, 362—374, 460—472, 572—581, 692—707:

5104. ՏՈՒՍՏՈՆ Լ. Ն.:—Հաղորածք Լ. Տոլստոյի կրօնական մտքերից: Թարգմ. ռուս.՝ Մամբրե վարդապետ: 1905, էջ 14—18:

5105. ՏՓԻՆՍԻ Հայոց եկեղեցիների սարկաւագների և դպիրների խնդրագիրը թեմակալ առաջնորդին Վրաստանի և Իմերեթի: [Նյութական անապահովության մասին]: 1905, էջ 568—571:

Նույն տեղում՝ Խոցեանց Սարգիս սարկաւագ: Նամակ խմբագրութեան: [«Արարատ»-ին. հուլիսի հարցի առթիվ]: էջ 587—588:

5106. ՓՈՒՆԱՆԱԿՈՒՄ Ռեազեր: [Եկեղեցական կալվածները եւ վերադարձնելու և փակված հայկական դպրոցները վերստին բացելու առթիվ. արտասահմանից, Ռուսաստանից, Թիֆլիսից, Կիսկովոյից, Աղանայից, Եվրոպայից, Ամերիկայից, Փարիզից, Սիլիստրայից, Թալիզից]: 1905, էջ 767—772:

5107. ՔԱՂՈՒՄՔ Ի կոնդակաց Վեհափառ Հայրապետի: 1905, էջ 99—103, 215—220, 307—309, 404—406, 495—498, 777—783, 865—868, 971—978:

5108. ՔԱՂՈՒՄՔ Սիմոն օրագրութիւններից: 1905, էջ 3—9, 103—106, 218—220, 309—312, 406—408, 498—502, 592—596, 784—787, 868—872, 974—976, 1052—1056:

5109. ՕՏԱՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ: Պետերբուրգի քահանաների կողմից, բոլոր դասանութեանց եղբայրակից հովիւներին, որոնց համար թանկ են Քրիստոսի պատգամները մեր օրերի սոսկալի դէպքերի վերաբերութեան: [Խաղաղության քարոզ]: 1905, էջ 1008—1012:

5110. ՕՐԾԱՆՍԿԻ Ի. Գ.:—Հոգեբանութեան տեղը գիտութիւնների շարքում:—Հոգեկան և միջական աշխարհի փոխադարձ կապը: Թարգմ. ռուս.՝ Եղիշե Ե. Վ. Մուրադեան: 1905, էջ 666—684, 848—859, 916—925, 1124—1134, 1906, էջ 79—92, 147—160:

1906

5111. ԱՄՈՒՆԱՆ ՀՐԱՉԵԱՅ:—Հայաստան և հարեւան երկիրները: (Հրատարակութիւն Երոպայի հայ ուսանողական միութեան, 1904): [Հարտեւ: Մատենախոսություն]: 1906, էջ 761—785:

5112. ԱՄՍՏՈՒՆԻ ՍԱՀԱԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Աղերս առ Աստուած: [Զափածո]: 1906, էջ 212—216:

5113. ԱՄՍՏՈՒՆԻ ՍԱՀԱԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—Այլըր գեյ: (Մատակախաղ ձիոց լիճ): [Զափածո]: 1906, էջ 292—295:

5114. ԱՅԼ Եկեղեցիներ: Անգլիական եկեղեցի: 1906, էջ 413—414, 536—538:

5115. ԱՅԼ Եկեղեցիներ: Ռուսաց: 1906, էջ 36—41, 120—124, 228—231, 321—327, 407—411, 530—536:

5116. ԱՅԼ Եկեղեցիներ: Վրաց եկեղեցի: 1906, էջ 125:

5117. ԱՅԼ Եկեղեցիների և ժողովուրդների կեանքից: Բողոքական աշխարհից: 1906, էջ 43—44, 126:

5118. ԱՅԼ Եկեղեցիների և ժողովուրդների կեանքից: Կաթոլիկ եկեղեցի: 1906, էջ 41—42, 125—126, 232, 411—413:

5119. ԱՅԼ Եկեղեցիների և ժողովուրդների կեանքից: Պրատուալ եկեղեցի Ռուսաց: Համառոտական եկեղեցական ժողովի նախապատրաստական աշխատանքները: 1906, էջ 38—41:

5120. ԱՅԼ Եկեղեցիների և ժողովուրդների կեանքից: Տանկական կեանքից: 1906, էջ 44—45:

5121. ԱՅԼԱԶԳԻՆԵՐԻ և աղադատանքների հարցերը Ռուսաստանի արժատական ընկալութեան շահերի տեսակետից: Թարգմ. ռուս.՝ Լեւոն վարդապետ: 1906, էջ 587—597:

5122. ԱՅՐԻ քահանայից վերամուսնութիւնը թուրքերի: է: 1906, էջ 821—824:

Ստորագր.՝ Եկեղեցական փր: Երուսաղէմ:

5123. ԱՊԱՇԵՍՐՈՒԹԻՒՆ: [Հարոզ]: Թարգմ.՝ Գրիգոր քահ. Նոր-Արեւեանց: 1906, էջ 852—858:

5124. ԱՍՏՈՒՄՈՆ կարգ: [Բարոյախոսություն]: Թարգմ.՝ Գրիգոր քահ. Նոր-Արեւեանց: 1906, էջ 498—503:

5125. ԱՍՏՈՒԾՈՑ մասին: [Կրոնա-փիլիսոփայական]: 1906, էջ 498—498:

5126. ԱՐԱՐԶԻ առանդը: [Քարոզ]: Քարգմ. ռուս. Գրիգոր քահանայ Նոր-Արեւեանց: 1906, էջ 219—225:

5127. ԱՐԳԵԱՆՑ եւ ծախուց հոգաբարձութեան որոց եւ այդեաց հոգեւորականաց Հայոց Աստրախանայ թեմ վասն 1905 ամի: 1906, էջ 383—387:

5128. ԲԱՐՈՒԹԵԱՆ առումը: — Աւետարանը պատմութեան մէջ: — Բարեկենդան: — Ապաշխարութեան քարոզիչը: [Քարոզներ]: Քարգմ. Գրիգոր քահ. Նոր-Արեւեանց: 1906, էջ 655—676:

5129. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆՑ ՄԿՐՏԻԶ: — Հաշի Հապարի էջմիածնեցոց սուրբ Գեորգ եկեղեցոյ երէց-փոխ Սկրտիշ Գասպարեանցի 1-ից յունուարի 1906 թ.: 1906, էջ 368—369:

5130. ԳԵՈՐԳԵԱՆ ԲԱՐԳ. ԵՊԱ.: — Սուկա կամ Սուկաւե: [Ընդդիմախոսություն Հուսիկ Տեր-Մովսիսյանի «Անապատականներ և վանականություն» հոդվածի Սուկաւե, Ջրաբշխ և Քոսա-դաղ անունների շուրջը]: 1906, էջ 127—128:

5131. ԳՈՐԻԵԼԻ ՄԱՄԱՆ: — Մարդը: [Զափածո]: Քարգմ. Մուրադեան Նիդէ ծ. վ.: 1906, էջ 114:

5132. ԴԱԻԹ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅ: — Դաիթ փիլիսոփայի բան հաւատոյ ընդդէմ հերձուածողաց: [Բնագրեր]: 1906, էջ 261—272:

1. Բան հաւատոյ ընդդէմ հերձուածողաց: էջ 261—268:

Այ. Պատրաստեցէք տալ պատասխանի...

2. Նորին Դաիթի ի հրամանէ Անատասու Հայոց կարողիկոսի: էջ 269—270:

Այ. Այլ զի քո բարեփառութիւնդ յօժարեաց դաւանութիւն...

3. Նորին ի խնդրոյ Աշոտոյ պատրկի: էջ 270—272:

Այ. Բան զոր հարցանէք, ով բարեփառութեան հարցափորձող...

5133. ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ զգեստների ծագման ժամանակի մասին: Քարգմ. Արտակ վարդապետ: 1906, էջ 557—573, 783—751:

5134. ԵՌԱՋԱՅՆԸ մայր եկեղեցոյ մէջ: Եկմալեան եւ Մեհտերեան: [Կ. Պոլսում]: 1906, էջ 519—525:

5135. Զ.: — Ուղղելի մի կէտ Փառստոս Բիզանդի պատմութեան մէջ: 1906, էջ 129—131:

5136. Ս. ԷՋՄԻԱՇԻՆ տպարանում լոյս են տեսել և վաճառվում են: [Գրականության ցանկ]: 1906, № 1, շաբ. էջ 3:

5137. ԼՈՅՍ տեսաւ եւ վաճառում է: Պրոֆ. ա. Կրիմսկի: — Մահմեդական աշխարհն ու նրա ապագան: Քարգմ. Բաբգեն վարդապետի: [Վաճառքից գոյացած գումարը հատկացրուցում է Բաբգին Թիֆլիս գաղթած չքավոր հայ գիմնազիստներին]: 1906, էջ 96:

5138. [ՍԱՊԱՅԱՆ] ՍԱՀԱԿ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԿԻԼԻԿԻՑ: — Նորին Ս. օծութեան: [Պատասխան Նորին Հայրիկի կոնդակին: Քահանաների կրկնամուսնության վերաբերյալ]: 1906, էջ 809—812:

5139. ՈՒՇԻ ազատութեան նոր օրինագծի հիմնական կէտերը: [Կրոնական դավանանքների ազատության մասին]: 1906, էջ 490—492:

5140. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Գործընդուն՝ Պարսիս արտաքին գործոց նախարարին, պարսկահայաստան հայերի ապահովության համար]: 1906, էջ 787:

5141. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Ալեքսանդրապոլի հոգևոր կառավարությանը, մոմսվաճառության արդյունքը տեղի Սահականուշան օրիորդաց դպրոցին հատկացնելու մասին]: 1906, էջ 100:

5142. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Աշոտ եպիսկոպոս Ծախլանին, Ռուսաստանի քաղաքներում

Օւշիի թեմական դպրոցների համար հանգանակություն կազմակերպելու համար]: 1906, էջ 793:

5143. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Բենիկ վարդապետին Բիշնի դպրոցների դեկավար նշանակելու մասին]: 1906, էջ 103, 115:

5144. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Բուդդաշեն գյուղի ռուսադավան հայերին հայոց եկեղեցու գիրքը ընդունելու համար]: 1906, էջ 275:

5145. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ: Եզնիկ արքեպիսկոպոս Ապահունուն, Ատրպատականի թեմի առաջնորդ հաստատելու և այդ առթիվ գրության առաքում Դավիթի նախագահությունից]: 1906, էջ 789:

5146. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Ընձակ վարդապետին: Մանգուրիայի հայերի համար քարոզիչ նշանակելու առթիվ]: 1906, էջ 100:

5147. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ թույլատրելի հոգաբարձությանը Կաղվաճի նոր եկեղեցու շինության համար ծախսելու 4000 ուրբի]: 1906, էջ 198:

5148. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ: Խաչիկ վարդապետ Դատյանին թանգարանապետ, Մետրոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսյանին մատենադարանապետ, Նորեն վարդապետ Լազարյանին տպարանական ժողովի անդամ, Ղևոնդ վարդապետին լուսարարապետ նշանակելու մասին]: 1906, էջ 792:

5149. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչյանին «Արարատ»-ի խմբագիր, Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանին և Նովանդ վարդապետ Տեր-Միհայելյանին խմբագրի տեղակալներ նշանակելու մասին]: 1906, էջ 791:

5150. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ: Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչյանին ճեմարանում աստվածաբանական գիտությունների ուսուցիչ նշանակելու մասին]: 1906, էջ 100—101:

5151. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ հանուն Վրաստանի Իմերեթի վիճակների փոխանորդներին, Երևանի փոխ-թեմակալին, Ծամախու, Ատրպատականի, Նոր Նախիջևանի, Բեսարաբիայի, Ղարաբաղի, Պարսկա-Հնդկաստանի, Ամերիկայի հայոց թեմերի առաջնորդներին, Թուրքիայի հայոց Պատրիարք Մադաթիա Օրմանյանին, իշխան Սիմեոն Աբրահիմ-Լազարյանին, Պողոս փաշա Նուբարին, Պետերբուրգի հայոց եկեղեցականների խորհրդին, Նոր Նախիջևանի բարեգործական ընկերությանը, և Հայագրի աղքատաց հոգաբարձությանը, օգնելու հայ-թուրքական ընդհարումներից տուժած հայերին]: 1906, էջ 195—197:

5152. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Հոռոմոսի վանքի հնությունները պահպանելու նպատակով, շրջակա ժողովրդից հոգաբարձուներ ընտրելու մասին]: 1906, էջ 478:

5153. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ: Մայր Աթոռի եկամուտներից 25.000 ռ. հատկացնելու Թիֆլիսի նպատասմատուց հանձնաժողովին, կոտորածներից տուժած կովկասահայերին օգնելու համար]: 1906, էջ 276:

5154. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Ներսես վարդապետ Մելիք-Թանգյանին՝ Մայր Աթոռի դիվանապետ նշանակելու մասին]: 1906, էջ 787:

5155. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Ռուսաստանի ընդհանուր հայությանը՝ կոտորածներից տուժած Կովկասի հայությանը օգտին հանգանակություն կազմակերպելու մասին]: 1906, էջ 793:

5156. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Սահակ վարդապետ Ամատունուն մատենադարանապետ նշանակելու մասին]: 1906, էջ 276—277:

5157. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ Սիրական Տիգրանյանին՝ Նիդրլանդի դպրոցի տեսուչ նշանակելու մասին]: 1906, էջ 792:

5158. [ՍՐԻՄՅԱՆ] Հայրիկ: — Կոնդակ՝ վաղար-

շապատի ծխական դպրոցի հոգաբարձությանը՝ Շո-
ղակաթի վանքը վերածել ծխական եկեղեցու և վարե-
լահողների արդյունքը հատկացնել դպրոցին: Նույնը
նաև՝ Երևանի կոնսիստորիային և վանական կառու-
վարությանը: 1906, էջ 781:

5159. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ տեղապահ
Գևորգ արքեպիսկոպոսին՝ Մայր Աթոռի տնտեսա-
կան գործերը կարգավորելու նպատակով միաբանա-
կան ժողով գումարելու համար: 1906, էջ 787:

5160. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ալեքսանդր Մանթաշյանին, Մայր տաճարի
վերանորոգման համար: 1906, էջ 480:

5161. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ալեքսանդր Միրաքյանին՝ Եջմիածնին արած
նվիրատվությունների առթիվ: 1906, էջ 481:

5162. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ալեքսանդրապոլի հոգևոր կառավարությանը՝
ս. Լուսավորիչ եկեղեցու արդյունքների մի մասը տե-
ղի ծխական դպրոցին հատկացնելու մասին: 1906,
էջ 102:

5163. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ամերիկայի Դրո քաղաքի դերասանական
խմբին՝ կողոպտված կովկասահայերին օգնելու հա-
մար: 1906, էջ 481:

5164. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ամերիկայի Դրո քաղաքի հայությանը՝ կոտոր-
ածներից տուժած կովկասահայությանը օգնելու
առթիվ: 1906, էջ 200:

5165. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ամերիկայի հայաստանների խմբին՝ Կովկասի
ազգամիջյան կոիվներից տուժած հայությանը օգնե-
լու առթիվ: 1906, էջ 199:

5166. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ամերիկայի Ռեքլեն քաղաքի հայկական գա-
ղութին՝ ազգամիջյան կոիվներից տուժած Կովկասի
հայությանը օգնելու առթիվ: 1906, էջ 481:

5167. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ամերիկայի Վանսթըք քաղաքի հայերին՝ Կա-
րինի հայերին օգնելու առթիվ: 1906, էջ 104:

5168. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ամերիկայի Ֆրեզնո քաղաքի հայ բնակիչնե-
րին՝ կոտորածներից տուժած հայերին օգնելու հա-
մար: 1906, էջ 199:

5169. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Սրմավիր քաղաքի մի քաղք բնակիչների՝ ազ-
գամիջյան կոիվներից տուժած Կովկասի հայությանը
օգնելու համար: 1906, էջ 279:

5170. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ քաղվեցի Ալեքսան Գետրուպյանին՝ հայ-թուր-
քական կոտորածներից տուժած հայերին օգնելու
առթիվ: 1906, էջ 199:

5171. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ բժիշկ Բագրատ Նավասարդյանին՝ 25-ամյա
գործունեության առթիվ: 1906, էջ 104:

5172. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Բոստոն քաղաքի հայերին՝ կոտորածներից
տուժած կովկասահայերին օգնելու առթիվ: 1906,
էջ 199:

5173. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Բոստոնի հայ գաղութին՝ ազգամիջյան կոտոր-
ածներից տուժած կովկասահայերին օգնելու առ-
թիվ: 1906, էջ 104:

5174. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Գրիգոր Ամիրյան Երևանցուն՝ իր ծախքով
քաղաքի նոր գերեզմանոցում նոր եկեղեցի կառուցե-
լու առթիվ: 1906, էջ 103:

5175. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Նաչի Բարսեղի Արովյանին՝ Օձուն գյուղի
դպրոցը կառուցելու առթիվ: 1906, էջ 786:

5176. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Թանթոյի հայերին, Մանգուրիայի խարբին

քաղաքի հայոց գաղութին, Ալեքսանդրիայի հայոց
նպատամատուց հանձնաժողովին, Բաքվի հայ-
կուտության միության անդամներին, կոտորածնե-
րից տուժած կովկասահայերին օգնելու առթիվ: 1906,
էջ 795—796:

5177. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Լիոնիցովնա Ֆրնկելին՝ կոտորածներից տու-
ժած կովկասահայերին 4000 ո. հանգանակելու առ-
թիվ: 1906, էջ 796:

5178. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Լոնդոնյան Լևոն Տիմկիյանին՝ հայ-թուր-
քական ընդհարումներից տուժած հայերին օգնելու
առթիվ: 1906, էջ 199:

5179. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Համբարձում Դազարյանին՝ Գետրգևի քաղա-
քից, Էջմիածնի մատենադարանին ձեռագիր ձայնա-
քաղ շարական նվիրելու առթիվ: 1906, էջ 200:

5180. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Նյու-Յորքի հայ գաղթական ընկերությանը,
Ռուսո քաղաքի հայ զինավարժական ընկերությանը,
Նիկոսիայի հայուհիների ընկերությանը, Դովրի որ-
բախմամ ընկերությանը կոտորածներից տուժած կով-
կասահայերին օգնելու առթիվ: 1906, էջ 278:

5181. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ուրեգոնի հանձնախմբին՝ հայ-թուրքական
կոտորածներից տուժած կովկասահայերին օգնելու
առթիվ: 1906, էջ 199:

5182. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Պողոս փաշա Նուբարին՝ կոտորածներից տու-
ժած Կովկասի հայությանը 2920 ոտբով օգնելու
առթիվ: 1906, էջ 200:

5183. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Պրաքթընի հայ գաղութին՝ ազգամիջյան կո-
տորածներից տուժած կովկասահայերին օգնելու առ-
թիվ: 1906, էջ 104:

5184. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Սենթլու-Ֆոյո քաղաքի հայերին՝ Սասունի կա-
րոտյաններին օգնելու առթիվ: 1906, էջ 199:

5185. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Սիմեոն Սիմեոնի Աբամելիք-Լազարյանին՝ կո-
տորածներից տուժած կովկասահայերին 1000 ոտբ.
ով օգնելու առթիվ: 1906, էջ 278—279:

5186. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Վասիլի Նիկոլայի Շուստովին՝ դպրոցական
գործին օգնելու նպատակով կատարած նվիրատր-
վությունների առթիվ: 1906, էջ 481:

5187. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Փարիզի հայոց ս. Հովհաննես Սկրտչի եկե-
ղեցու հոգաբարձությանը՝ հայ-թուրքական ընդհա-
րումներից տուժած Կովկասի հայությանը 1000 ո.
նպատ ուղարկելու առթիվ: 1906, էջ 200:

5188. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնու-
թյան՝ Ֆիլիպյան քաղաքի հանգանակիչ հանձնաժո-
ղովին՝ կողոպտված կովկասահայերին օգնելու առ-
թիվ: 1906, էջ 481:

5189. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակների օրհ-
նության՝ հասարակական յաբաղությունների ձե-
րագրականով արված նվիրատվությունների առթիվ՝
Էլիզա Ներսիզյան, Արքամայմա եղբայրներին, Միհ-
րան Չերապին, Բարդուղ փաշային: 1906, էջ 795:

**5190. ԽՐԻՍՏՈՍ ՄԿՐՏԻՉ ԵՄՅՐԱՎՈՅ ԱՍԵ-
ՐԱՆԻ ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒՍՈՒՍՆԱՆ ԶԱՅՈՑ:—**Թե-
րան: Նորին կայսերական Վեհափառության Շահ-
նահին Պարսկաստանի: [Հեռագիր՝ Մոհամմեդ-Ալի-
ին, հոր՝ Մուզաֆեր-Էդրի մահվան առթիվ: 1906,
էջ 780:

Նույն տեղում՝ պատասխան հեռագիրը:
5191. ԽՐԻՍՏՈՍ ՄԿՐՏԻՉ ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒՍՈՒՍՆԱՆ ԶԱՅՈՑ:—Կոնդակ: (Ամենապատիվ Տ. Մա-
ղաքիա Արքեպիսկոպոսի Պատրիարքի հայոց Թուր-

քիոյ): [Քահանաների կրկնամուսնության հարցի մասին]: 1906, էջ 636—637:

5192. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Առաջնորդաց Ռուսաստանի]: [Եկեղեցական ընտրությունների համար ծխականների ցուցակ կազմելու մասին]: 1906, էջ 635—636:

5198. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Գևորգ արքեպիսկոպոս Սուրենյանցին Մայր Աթոռի դիվանատան գործերը կարգավորելու համար]: 1906, էջ 784:

5194. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Ծրասերական քույր կոնսիստորիաներին ազգակցության 7-րդ, խմամուսնության 8-րդ և 5-րդ աստիճաններում պատկառության թույլտվության մասին]: 1906, էջ 630:

5195. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Ծրասերական կոնդակ քույր թեմական առաջնորդներին: [Թեմական տեսուչների մասին]: [Միմյև կենտրոնական ժողովի գումարումը ծխական դպրոցների գործը կարգավորելու մասին]: 1906, էջ 781—783:

5196. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: Սինդոքիս. Էջմիածին: [Ազգակցության և խմամության աստիճանները հաշվելու վերաբերյալ]: 1906, էջ 637—638:

5197. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: Սինդոքիս Էջմիածին: [Մայր Աթոռի ֆինանսական ծանր վիճակը բարելավելու համար, տնտեսական կառավարության մեջ փոփոխություններ մտցնելու մասին]: 1906, էջ 784—786:

5198. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Ռուսիայի սահմաններում ապրող հայերին: Թեմակալ առաջնորդների, հաջորդների, գործակալների և հոգևոր վարչական հաստատությունների պաշտոնյաների ընտրության իրավունքը ժողովրդին հանձնելու մասին]: 1906, էջ 875—876:

Նույն տեղում՝ ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ Եղիշե ծ. վարդապետ:—Հանդակի արշաղյուս: [Սրբեկահայատաճում 1905 թվին կառավարության կողմից հայ եկեղեցու իրավունքները վերականգնելու մասին]: 1906, էջ 880—882:

5199. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Դանիալ]: Նորին մեծություն մայր թագուհի կայսրուհի Մարիա Ֆեոդորովնային: [Ծավակցական հետագիր]: 1906, էջ 99:

Նույն տեղում՝ պատասխան հետագիրը էջ 99:

5200. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Հրահանգ: Ընտրողական շրջաններ:—Ընտրողական ժողովատեղիներ: Ընտրելի պատգամատուրների թիւը: [Եկեղեցական պատգամավորական ժողովի ընտրությունների կարգի մասին]: 1906, էջ 471—477:

Բովանդ.՝ Նոր-Նախիջևանի և Բեսարաբիայի թեմ:—Աստրախանի թեմ:—Ծամախու թեմ:—Ղարաբաղի թեմ:—Թիֆլիսի թեմ:—Երևանի թեմ:

5201. ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԱՐՔ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ:—Նորին կայսերական Վեհափառության Ծահլեճահին Պարսկաստանի: [Հեռագիր. շահի ատոցական վիճակի մասին]: 1906, էջ 779:

Նույն տեղում՝ Մոզաֆֆեր—Էդ-դին Ծահի պատասխանը Խրիմյանին:

5202. ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Հաղորածք ի կոնդակաց Վեհափառ Հայրապետի: 1906, էջ 100—104, 195—201, 275—281, 375—376, 478—482, 635—639, 787—798:

5208. ԾՐԱԳԻՐ քահանայացուների ընտրության և պատրաստության կանոնների: 1906, էջ 7—12:

Բովանդ.՝ Ա. Քահանայացուների ընտրությունը:—Բ. Քահանայի պատրաստության մասին:—Գ. Քահանայացուներն ի՞նչ եղանակով պետք է ձեռք բերեն ուսման վկայական, եթե չունեն, և կամ ենթարկու են լրացուցիչ ընմության:

Նույն տեղում՝ Սինդոքիս որոշումը, էջ 6:

5204. ՀԱՄԻՐԻԿԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ:—Ցակոր Պարոնեանի գառակը կարոտ ու լքում: [Գործազուրկ լինելու մասին]: 1906, էջ 525—526:

5205. ԿԱՆԱՅԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆ:—Մամիկոնեանց պատմություն: Մամիկոնեանց ճշանակությունը և պատմության աղբյուրները:—Մամիկոնեանց կալուածները: 1906, էջ 828—842, 597—605, 712—732, 861—879, 1907, էջ 873—891:

5206. ՀԱՅՍՍՏԱՆԱՅԻՆ Առաքելական սուրբ Եկեղեցու ծխական կանոնադրություն: 1906, հավելված № 12-ի էջ 2—20:

Բովանդ.՝ Համայնքի, ծխականի և իրաւաստի մասին: Միական ժողովի մասին:—Հոգևոր պաշտօնաչի ընտրության մասին (ջահընկալ, սարկաւազ, քահանայ):—Եկեղեցական գույքերի մասին:—Եկեղեցու երեսփոխի և հոգաբարձության մասին:

Նույն տեղում՝

ԽՐԻՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:—Կոնդակ. [Հայաստանյայց եկեղեցու ծխական կանոնադրության առաքման մասին]: 1906, էջ 897:

5207. ՀԱՍՈ:—Փրկիչ ծնունդը: [Զափածո]: 1906, էջ 21—22:

5208. ՀԵՆՐԻ ԶՈՐԷ:—Հողից լաւագոյն կերպով օգտուելու գլխաւոր արգելքը հողային մասնաւոր սեփականութեանն է: Թարգմ.՝ Մուրադեան Եղիշե ծ. վ.: 1906, էջ 538—546:

5209. ՂԱՐԱՆԱՅԵԱՆ ՂԵՒՈՆԴ:—Ջրի հարցը Արարատեան դաշտում: [Ոռոգման միջոցների մասին]: 1906, էջ 258—260:

5210. ԾԵՄԱՐԱՆԻ 82-րդ տարեդարձը: 1906, էջ 707—709:

5211. ՄԱԿԱՐ եպիսկոպոս Բարխուդարեան: [Մահախաւական]: 1906, էջ 116—117:

5212. ՄԱՀԱԳՈՑԺ: [Նահապետ եպիսկոպոս Նահապետյան: Արիստակես արքեպիսկոպոս Սեդրակյան]: 1906, էջ 711:

5218. ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ: [«Արարատ»-ի խմբագիր Եղիշե ծ. վարդապետ Մուրադյանի, որպէս Կարսի ներկայացուցիչ, մեկնումը Թիֆլիս՝ մասնակցելու Կովկասի փոխարքայի հրամանով գումարված հայ, թուրք ներկայացուցիչների համաժողովի ճիստերին]: 1906, էջ 116:

5214. ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ: [Արքայական պատվի շնորհում Գրիգոր եպիսկոպոս Գառնակերպանին]: 1906, էջ 405, 482:

5215. ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ: [Գանձակի, Գորիի, Ախալցխայի փոխանորդներ Կորյուն, Խորեն, Սիմոն վարդապետների, մայիսի 10-ի կոնդակից հետո, հրաժարականների մասին]: 1906, էջ 518:

5216. ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ և թեմեր: 1906, էջ 83—86, 115—117, 228—228, 400—406, 517—518, 700—712, 858—860:

5217. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Թիֆլիսի թեմի առաջնորդ Գարեգին արքեպիսկոպոս Սաթուկյանի, Շուշիի առաջնորդ Աշոտ եպիսկոպոս Շախյանի, Աստրախանի թեմակալ Արիստակես եպիսկոպոս Սեդրակյանի և Ծամախու առաջնորդ Անանիա եպիսկոպոսի հրաժարականները, մայիսի 10-ի կոնդակից հետո]: 1906, էջ 518:

5218. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Կոմսուհի Վորոնցովա-Դաշկովայի և այլ պաշտոնական անձանց այցը, Թիֆլիսում Խրիմյան Հայրիկին: 1906, էջ 34:

5219. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Հանդիպումն Կարսում

հազվակամ դպրոցների բացման առթիվ: Նաև՝ փհա-
կագրական տվյալներ տեղի դպրոցների մասին]:
1906, էջ 35—36:

Ստորագր.՝ Ուսուցիչ:

5220. Մայր Աթոռ: [Ընտարանի տեսուչ և ուսու-
ցիչ Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանի, ուսուցիչներ՝
Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչյանի, Երվանդ
վարդապետ Տեր-Մինասյանի, Հովհաննես Հովհան-
նիսյանի, Գևորգ Ղազարյանի, հրաժարակ սաների
մասին]: 1906, էջ 517:

5221. ՄԱՅՐ Աթոռ: Մայիսի 11-ը: [Հայաստան-
յաց եկեղեցու ընտրական իրավունքի ազատության
մասին]: 1906, էջ 402—404:

Նույնի մասին նաև՝ Մայր Աթոռ, էջ 400—401:
Խոսվում է նաև խորհրդանի այս առթիվ աշխարհա-
բար գրված առաջին կոնգրակի մասին:

5222. ՄԱՅՐ Աթոռ: Միաբանական լանձնաժողո-
վի մշակած ծրագիրը Մ. Աթոռի տնտեսական փհա-
կի բարոյքման մասին: 1906, էջ 700—707:

5223. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Վաղարշապատի անբողի
հողերի ոռոգման համար Սև ջրից ջրհան պոմպերով
ջուր բարձրացնելու և Դուլագ կոչված ջրամբարը վե-
րակառուցելու մասին]: 1906, էջ 227—228:

5224. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Օրհներոգի աջտրակա-
րից, Սուրբաս արքեպիսկոպոս Պարզյանցի վերա-
դարձը Մայր Աթոռ]: 1906, էջ 84:

**5225. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱ-
ՊԵՏ:**—Ջանազան տեղեկություններ: [Հայրապետա-
կան կոնգրակների մեկնություններ]: 1906, էջ 845—
854:

Բովանդ.՝ Այրիացած քահանաների կրկնամու-
նության խնդրի մասին մի քանի խօսք:—Պաշտօնեա-
ների ընտրության մասին:—Թեմական դպրոցների
ծրագրի մասին:—Մի քանի խօսք խնամակալան չհասի
և խորթության մասին:—Կնքաւորական չհասի մա-
սին մի քանի խօսք:

**5226. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱ-
ՊԵՏ:**—Ջանազան տեղեկություններ: [Հայրապետա-
կան կոնգրակների մեկնություններ]: 1906, էջ 889—
847:

Բովանդ.՝ Թեմական տեսուչների մասին:—Ուսում-
նական խորհուրդ:—Ընտրությունների շուրջը:

**5227. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱ-
ՊԵՏ:**—Նամակ խմբագրության: Ս. Էջմիածնի Սի-
նոդի որոշումը: [Բողոք «Մշակ»-ի դեմ. անհիմն
աճնալուծ վիրավորանք բովանդակող հոդված տը-
րպագրելու համար]: 1906, էջ 710:

5228. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆՆԵՑ Կ. Կ.:—Համա-
ռոտ տեղեկագիր գիտաբանական մասին Մայր
Աթոռով ս. Էջմիածնի վրան մարտ, ապրիլ, մայիս,
հունիս, հուլիս [ամիսների]: 1906, էջ 481—488,
629—632, 767—771, 888—892:

5229. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—
Աւետարանի արդարադատության մասին: [Հարող]:
1906, էջ 205—211:

5230. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—
1905 թուականը: [Ռուսաստանի ներքին քաղաքական
իրադրության և հունվարի 9-ի դեպքերի մասին]:
1906, էջ 13—21:

5231. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—
Հայաստանաց եկեղեցին: [Ընտրական իրավունքի
մասին]: 1906, էջ 487—489:

5232. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—
Հիւն, բայց միշտ նոր եւ չը լուծուած խնդրի առթիւ:
[Քահանաների ընտրության հարցի շուրջը]: 1906,
էջ 107—118:

5233. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—
Ղլտնեան Արսէն վ. «Նախագիծ Հայաստանաց ե-
կեղեցու սահմանադրության», Ալեքսանդրապոլ,
1906: [Մատենախոսություն]: 1906, էջ 251—252:

5234. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—

Մահուան պատճի դեմ: [Հրապարակախոսություն]:
1906, էջ 290—292:

5235. ՄՈՒՐԱՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ Ե. ՎԱՐԴԱՊԵՏ:—
Քրիստոս յարեա: [Հարող]: 1906, էջ 286—289:

5236. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ Հ.:—Խօսքի եւ մամուլի
ազատություն: [1905 թ. Ռուսաստանի ներքին իրա-
դարձությունների մասին]: 1906, էջ 176—180, 233—
244:

5237. ՆԱԶԱՐԵԱՆՆԵՑ ԷՄԱՆՈՒԷԼ ՔԱՀ.:—
«Ջեռնարկներ կրօնական գիտելիքների»: Ա. տարի.—
Բ. տարի.—Գ. տարի. Կազմ. Արսէն ալագ քահ.
հագրատունի, Թիֆլիս, Ա. թ.: [Մատենախոսու-
թյուն]: 1906, էջ 132—147:

5238 ՆԱԶԱՊԵՏ ԵՂԻՍՎՈՂՈՍ:—Համառոտ հա-
շի մտից եւ եկից Ս. Խաչ վանից Հայոց Գրիմու վրան
1905 ամի: 1906, էջ 454—459:

5239. ՊԱՆ. ՍՏ.:—Քննական տեսություն՝ աւե-
տարանական անցքերի ժամանակագրության: Հւտ
Ֆարրարի, Ստանֆորդ, Մունքի և այլոց: Ստ. Պաղ.
Թարգմ. ռուս.՝ Նիկողայոս Դաւթեան: 1906, էջ 450—
458, 574—586:

5240. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ծանուցում Ազգային
պատրիարքարանի Յովսէփ Էմբիրեանցի գրական
լանձնաժողովը: 1906, էջ 872:

5241. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Ապաշխարության քարո-
զիչը: [Հարող]: Թարգմ.՝ Մամբրէ վարդապետ:
1906, էջ 216—218:

5242. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Ցիտուսի դազադի առաջ:
Ճշմարտությունը լաղոյում է: (Հարողան սերմերից):
[Հարող]: Թարգմ.՝ Գրիգոր քահ. Նոր-Արեւեանց:
1906, էջ 299—304:

5243. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Չար մշակներ: (Հարո-
ւթան սերմերից): [Հարող]: Թարգմ.՝ Գ. քահ.
Նոր-Արեւեանց: 1906, էջ 396—400:

5244. ՊԵՏՐՈՎ Գ.Ր.:—Փրկիչը եւ մեղաւորները:
(Հարողան սերմերից): [Հարողախոսություն: Հա-
րող]: Թարգմ. ռուս.՝ Գրիգոր քահ. Նոր-Արեւեանց:
1906, էջ 23—33:

5245. ՋԷՄՍ ՈՒՅԼԵԱՄՍ:—Ժամանակի զգալու-
թիւնը: Թարգմ. ռուս.՝ Մ. Ստեփանեան: 1906, էջ
342—351:

5246. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Ավետիս Դուկայանի
60000 ռ. կտակի տոկոսները օգտագործելու մասին]:
1906, էջ 806:

5247. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Էջմիածնին պատկա-
նող կապվածների տնօրինության վերաբերյալ]: 1906,
էջ 377—378:

5248. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Թիֆլիսում գտնվող
Էջմիածնապատկան կապվածների կառավարման
մասին]: 1906, էջ 378:

5249. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ ի կատար ածել թիֆ-
լիսաբնակ հաղթասար Արովյանի կտակը. կնոջ մա-
հից հետո՝ Գ. ճեմարանին կտակած 30.000 ռուբլու
տոկոսներով ճեմարանի սաներին բարձրագույն կրթ-
ության տալու համար]: 1906, էջ 802:

5250. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Կովկասի ուսումնա-
կան շրջանի հոգաբարձությանը, վերադարձնելու Ար-
դուրյանի կտակած 51.848 ռ. գումարը հօգուտ Ա-
լեքսանդրապոլի օրիորդաց դպրոցին]: 1906, էջ 4:

5251. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Հուսիկ վարդապետ
Ջոհրաբյանին, Բեսարաբիայի թեմի տնտեսական
հաշիվները ստուգելու համար, Քիշնև ուղարկելու
մասին]: 1906, էջ 806:

5252. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Ղարաբաղի թեմի,
Աղդաշ գյուղի, կոտորածի հետևանքով, տեղի հայերի
բնակցման հետևանքով, աղթատան կառուցման
գործը կարգելու մասին]: 1906, էջ 201—202:

5253. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Մայր Աթոռի ար-
դյունքից 25.000 ռ. հատկացնել Թիֆլիսի նպաստա-
մատույց լանձնաժողովին, կոտորածներից տուժած

հայ գյուղերի համար երկրագործական գործիքներ գնելու համար: 1906, էջ 284:

5254. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Նոր-Բայազետի Բյնիի անտառը տեղի թուրք բնակիչներից պաշտպանելու վերաբերյալ]: 1906, էջ 378:

5255. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Շարուրի գործակալությանը՝ կոտորածներից վնասված հայ գյուղերի, կոդուպված եկեղեցիների և քահանաների վրա հաշված բոլոր ապառիկները անպահանջ թողնելը]: 1906, էջ 285:

5256. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ պատվիրել Երևանի կոնսիստորիային, փաստաբան վարձելու և քաղաքացիական դատ բանալու զինված թուրքերի դեմ, անպաշտպան հայ եկեղեցիների գույքը և սրբազան անոթները կողոպտելու համար: Այդ մասին տեղեկացնել Երևանի զենքաղ-նախանգապետին և Կովկասի փոխարքային]: 1906, էջ 202—208:

5257. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Սմբատ Տեր-Ավետիսյանին հոգևոր կոչումից ազատելու մասին]: 1906, էջ 642:

5258. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Տաթևի վանքի տրուտեական գործերը ստուգելու նպատակով, որպես քննիչ, Մեսրոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսյանին այն տեղ ուղարկելու մասին]: 1906, էջ 484:

5259. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Վաղարշապատի անջրդի հողերը ռոգնելու համար Շահարի կոչված առվի վերանորոգման մասին]: 1906, էջ 285:

5260. [ՄԻՆՈՂԻ որոշումը՝ Վրաստանի և Իմերեթի վիճակների կոնսիստորիաներին դատ բանալու Ալեքսանդր Թաիրյանի ծառանգների դեմ, համագույլ Սևանի վանքին կտակած 3500 ռ. ստանալու համար, ինչպես նաև ստուգել. Ներսիսյան դպրանոցի և Թիֆլիսի ս. Աստվածածին եկեղեցուն կտակած գույքների հարցը]: 1906, էջ 4:

5261. ՍՈՒՂԱՆԱՅԻՑ յօգուտ Կովկասի արքանեւոյ Նորին Սրբութեան ուղարկուած են հետեւեալ նուրբներ: 1906, էջ 459—460:

5262. ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ԱԻԵՏԻՍ:—Քահանաների վերամուսնութիւնը: Ուսումնասիրութիւն: 1906, էջ 825—831:

5263. (ՎԵՀԱՊԵՏԵԱՆ) ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԷՆ-ՊԻՍԿՈՎՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԷ Ս. ԵՐՈՒՍԱԿԷՄԻ:—Նորին սրբազնագոյն օծութիւն վեհափառ Տ. Տ. Մկրտիչ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց...: [Պատասխան խորհրդանի կոնդակին: Այրիացած քահանաների կրկնամուսնության վերաբերյալ]: 1906, էջ 819—820:

5264. ՎԵՐՆԵՐ Ն.:—Ո՛ր է տանում հասարակութեան զարգացումը: Փոխադրեց Կ. Կ. Մելիք-Շահնազարեան: 1906, էջ 752—760, 879—887:

Հոդվածի տակ գրված է շարունակելի, բայց չի շարունակվում:

5265. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Եղեսիայի հայ և գերման որսանգների մասին]: 1906, էջ 119:

5266. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Յոգդադի եկեղեցու քակում հայկական դպրոց կառուցելու մասին]: 1906, էջ 119:

5267. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Երուսաղեմի հայ պատրիարքարանի և տպարանի մասին]: 1906, էջ 118, 119:

5268. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Ինքնուրուի հայ երեխաների հունական դպրոց հաճախելու մասին: Այդ առթիվ տեղացիների բողոքը Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարան տեղում հայկական դպրոց բացելու համար]: 1906, էջ 118:

5269. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Հաքեշ կառավարական պատվիրակության այցը Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարան Մաղաքիա պատրիարք Օրմանյանին]: 1906, էջ 119—120:

5270. ՏԱԾԿԱՀԱՅՔ: [Հայկական մանկապարտեզի շենքի կառուցում Կոնստանդուլում—Ռումինիա]: 1906, էջ 118:

5271. ՏԱՄԵՐԿԱՆԻ տարեկան հաշույնի մը, որ երկու տարի է ի վեր այրի մնացած է: [Մուշում]: 1906, էջ 527—529:

5272. [ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ] ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՎՈՍ:—Փոխ թեմակալ հայոց Երևանայ: Արարատի խմբագրութեան: [Հաշվետվություն՝ կոտորածներից տուժած կովկասահայերին ուղարկված նպաստների]: 1906, էջ 766:

5273. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՅՈՒՍԻԿ:—(Փոխ թեմակալ Հայոց Երևանայ): «Արարատ» ամսագրի խմբագրութեան: [Հաշվետվություն՝ կոտորածներից տուժած կովկասահայերին օգնելու նպատակով հավաքված նպաստների մասին]: 1906, էջ 370—371:

5274. ՏԵՐ-ՅԱԿՈԲՋԱՆԵԱՆՑ Հ.:—Կենսագրություն: Թաղեա արքեպիսկոպոսի Բեկմազարեան առաջնորդ հայոց Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի 1851—1868: 1906, էջ 351—362:

5275. ՏՈՒՍՏՈՑ ԼԵՒ ՆԻԿՈՒՍՅԵՆԻՑ:—Ամենամեծ մեղքը: [Հողային սեփականության մասին: Բարոյախոսություն]: Թարգմ. ռուս.՝ Մուրադեան Եղիշ Ե. վարդապետ: 1906, էջ 305—320, 415—435:

5276. ՏՈՒՍՏՈՑ ԼԵՒ ՆԻԿՈՒՍՅԵՆԻՑ:—Առաջին աստիճան: [Բարոյախոսություն: Բարոյական գեղեցկության մասին]: 1906, էջ 546—556:

Հոդվածի տակ գրված է շարունակելի, բայց չի շարունակվում:

5277. ՓՈՒՍԱՐՔԱՅԻ այցը Վեհափառ Հայրապետին: [Կոմս Վորոնցով-Դաշկովի այցը Խորհման Հայրիկին]: 1906, էջ 858—860:

5278. ՔԱՂՈՒՍԵՔ Սիմոնի օրագրություններից: 1906, էջ 3—7, 105—106, 201—204, 281—285, 377—379, 482—486, 640—644, 798—808:

5279. ՔԵԶԵԱՆ ԲԻԻՋԱՆԻ:—Մեր վերջին խօսքը: Մեր ծրագիրը: [Այրիացած քահանաների ամուսնության մասին: Պատասխան Հ. Վ. Հացունուն]: 1906, էջ 831—838:

5280. ՔՐԻՍՏՈՍԻ հետքով: [Բարոյախոսություն]: Ռուս. թարգմ.՝ Մամբրե վարդապետ: 1906, էջ 383—395, 503—516, 677—699, 847—852, 1907, էջ 166—178, 258—267, 354—361, 449—459, 568—580, 714—725, 801—818, 925—942, 1077—1088:

5281. [ՕՐՄԱՆՅԱՆ] ՄԱՂԱՔԻՍ ԱՐԷՆՊԻՍԿՈՎՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԷ Կ. ՊՈԼՍՈՑ:—Վեհաճողո՞ք եւ Սրբազան Հայրապետիդ: [Պատասխան խորհման Հայրիկի կոնդակին: Քահանաների կրկնամուսնությունների վերաբերյալ]: 1906, էջ 812—819:

5282. ՕՐՕՐՈՑԻ ժամանակակից երգը: (Վրացերենից): Թարգմ.՝ Մուրադեան Եղիշ Ե. վ.:—Ե. Ե. Վ. Մ.: 1906, էջ 296—298:

1907

5283. Ա. Գ.:—Խաչեղեղային: [Զափածո]: 1907, էջ 712—718:

5284. Ա. Գ.:—Մայրն ու որդին: [Զափածո]: 1907, էջ 566—567:

5285. ԱԶԴ: [Գետերբուրգի հայոց եկեղեցական խորհրդի հաշվին Մայր Աթոռի ճեմարանում քահա-

նաների որդիների ուսանելու մասին]: 1907, էջ 603:

5286. ԱՂԱԽԵՆԱՆՑ ԲԱԲԳԷՆ ՎԱՐԿԱՊԵՏ:—Բաբգեն վ.-ի յալալարությունը ճեմարանի յուզման առթիւ: Նորին վեհափառութեան սրբազնագոյն կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց Տ. Տ. Մկրտչի Ա. [կազմակերպչական աշխատանքների վատ բովանդակ և

ուսումնական ծրագրերի ամֆատատուուն լինելու մասին]: 1907, էջ 157—168:

5287. ԱՂԱԽԵՆԱՆԵ ԲԱՐԳԻՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—**Ս. Էջմիածնի սրբազան Սիմոնին:** Յայտարարություն: [Ինձնեք Գրիգոր կիրակոսյանցի կողմից Էջմիածնի շրջակայքի ոռոգման աշխատանքները ձախողելու մասին]: 1907, էջ 910—916:

Նույն տեղում
ԿԻՐԱՎՈՍԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ ինձինք: Ինձինք Կիրակոսյանի պատասխանը Բարգին վարդապետին: Հայր խմբագիր: [Էջմիածնի էկկլորական լուսավորության, շրջակայքի ոռոգման մասին]: 1907, էջ 916—924:

5288. ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵ: Աղեքսանդրիայի եկեղեցի: 1907, էջ 223—224:

5289. ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵ: Անգլիա: [Քրիստոնեական եկեղեցու պատերի ցանքերը կիրակին սուրբ պահելու մասին]: 1907, էջ 127—128:

5290. ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵ: Բողոքական եկեղեցի: 1907, էջ 124—128, 321—322, 514—516, 681—683, 766—767:

5291. ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵ: Բողոքական եկեղեցի: Լուսերական եկեղեցին Հիսուսային Ամերիկայում: [Վիճակագրական տվյալներ]: 1907, էջ 126—127:

5292. ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵ: Երուսաղեմի եկեղեցի: 1907, էջ 224:

5293. ԱՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵ: Ֆրանսիական եպիսկոպոսների յայտարարությունը: [Կառավարությանը՝ յրմիջամտել հոգևոր պաշտամունքի գործերին]: 1907, էջ 225:

5294. ԱՅԼ ԵՍ ԱՅՔ: [Գիտական նորություններ]: 1907, էջ 195—198, 290—294:

5295. ԱՍՏՈՒԾՈՅ արդարությունը: [Քարոզ]: Թարգմ. Գրիգոր քահ. Նոր-Արեւեանց: 1907, էջ 810—818:

5296. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ ՄԻՆԱՍ:—Պերմ Պոռեանց: (Նրա մահուն մասին): 1907, էջ 1065—1076:

5297. ԲՐԱՆԴԵՍ ԳԵՆՐԳ:—Հենրիկոս Իքսեն: Թարգմ. ռուս. Յարութիւնեան Ս.: 1907, էջ 361—372:

Հեղինակի անունը՝ տողատակի ծանոթությունից:
5298. Գ.:—Դասատետր կրօնի: Ա. տարի. կազմեց Սահակ ա. քահ. Սահակեանց: ԺԱ. Թիֆլիզ, 1907: [Գրախոսական]: 1907, էջ 1098—1094:

5299. Գ.:—Վանդոյծ: Կուծ մի ջուր, իւր այրած հայրենեաց վերայ կարակէ Խրիմեան Հայրիկ: Երկ. տպ. յօգուտ սովեայների: Բագու, 1907: [Գրքի, սրբապետով հրատարակվելու մասին]: 1907, էջ 970:

5300. ԳԱՆԻԿԻ:—Մեր մեծ Հայրիկին: [Զափածո]: 1907, էջ 1089—1090:

5301. Գ. Վ.:—Ազգային եկեղեցի: Կ. Վ. Բագու: 1907, 48 էջ: [Գրախոսություն]: 1907, էջ 798—800:

5302. ԳԵՆՐԳԵԱՆ ԲԱՐԳՈՒԴԻՄԵՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ:—Արծառնապատիւ հայր խմբագիր: [Պատասխան Հուսիկ արքեպիսկոպոսին, վերջինի «Անապատականներ և վանականություն» հոդվածի շուրջը]: 1907, էջ 272—278:

Տես նաև էջ 269—272:
5303. ԳԱՏԵԱՆ ԽԱՇԻԿ Մ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ:—Յուլիս 20/907 Կոնին: [Գլխին և Գառնիի պեղումների մասին]: 1907, էջ 859—861:

Նույնի մասին նաև էջ 858—859:
5304. ԳՄԻՏՐԻ ԻՎԱՆՈՎԻՉ ՄԵՆԴԵԼԵՆԻ: [Կենսագրական: Մահախոսական]: 1907, էջ 197—198:

5305. ԵԳԻՐՏԱՆԱՑԻ: [Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության մասնաճյուղի մասին]: 1907, էջ 58, 141:

5306. ԵՐԿԱՐ ԺԱՆԱԿԱՐԻ (Կոշ): [Զափածո]: 1907, էջ 725—726:

5307. ԷԳԻՍՈՐԸ տիրել է շանթին: [Պայթուցիկ

նյութի փորձարկում: Մարդկության համար ի չար չորդործարկելու համար, գիտնականը գյուտը գաղտնի է պահում պետությունից]: 1907, էջ 195—198:

5308. ИЗВЕСТИЯ Кавказского отдела императорского русского географического общества т. XVII. 1905—1906 № 4, 1907 т. XIX. № 1-й [Գրախոսական]: 1907, էջ 464—465:

Ստորագր. Գ.:
5309. ԻԼԻԱ Ճաճառաձե: [Մահախոսական]: 1907, էջ 783—784:

5310. Խ. Ս.:—«Նախ հաց, ապա ուտում»: [Եվրոպական երկրների կրթական դրվածքի մասին]: 1907, էջ 1047—1052:

5311. ԽՈՍԻՍԿԵԱՆ ՄԻՍԱԿ: Die armenische Kirche in ihren Beziehungen zu den Syrischen Kirchen. Dr. E. Ter-Minassiantz. Leipzig 1904. Հայաստանացի եկեղեցու յարաբերությունները սուրբի եկեղեցիների հետ: Գր. Ե. Տեր-Մինասյան. Լայպցիկ, 1904: [Գրախոսություն]: 1907, էջ 1094—1099:

5312. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Գևորգ արքեպիսկոպոս Սուրենյանին, Ստեփանոս Մամիկոնյանին, Սիրական Տիգրանյանին նշանակել ներկայացուցիչներ մասնակցելու փոխարքայի կողմից կազմակերպված, հայոց ծխական դպրոցների համար հրահանգներ մշակող հանձնաժողովի աշխատանքներին]: 1907, էջ 748—749:

5314. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Մակագրություն ճեմարանի վարչությանը՝ արագացնել աշակերտների մասին հանգիլիք որոշումը]: 1907, էջ 205:

5315. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Մինաս Տերբեղյանին ճեմարանի տեսուչ նշանակելու մասին]: 1907, էջ 747, 781—782:

5316. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Թիֆլիսի հայոց առաջնորդին, ռուսահայոց թեմին, Աստրախանի կոնսիստորիային՝ ուսուցիչների քննության կարգի մասին]: 1907, էջ 804:

5317. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Թիֆլիսի և Աստրախանի թեմերին, ըստ փոխարքա Վորոնցով-Դաշկովի հրամանի, առաջմ հայ դպրոցներում չկիրառել դպրոցական ծամանակավոր կանոնները]: 1907, էջ 804:

5318. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ հայ մեծատուններին: Վրաստանի, Նոր Նախիջևանի, Բեսարաբիայի, Երևանի, Շամախու, Աստրախանի թեմերին, ճեմարանին տնտեսական օգնություն ցույց տալու համար]: 1907, էջ 748:

5319. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ հայոց թեմերին՝ դպրոցական տեսուչների ընտրության և հաստատման մասին]: 1907, էջ 867—868:

5320. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Շամախու առաջնորդին, ռուսահայոց թեմին, Աստրախանի կոնսիստորիային, տեղերում կազմակերպել ժողովներ և քննարկել քահանաների իրավունքների և պարտականությունների մասին կազմված հրահանգները]: 1907, էջ 804:

5321. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ օրհնության Արքանա Նախիջևանին, Բալույսա գյուղում երկսեռ միապայան դպրոց բացելու առթիվ]: 1907, էջ 749:

5322. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ օրհնության՝ Ամերիկայի Կենոսա քաղաքի հայ գաղթականությանը, Վանի և Բաղեջի հայ կարոտյալներին օգնելու առթիվ]: 1907, էջ 869:

5323. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ օրհնության՝ Ամերիկայի Ֆրեզնո քաղաքի ս. Երոտրոտյան եկեղեցու հոգաբարձությանը]: 1907, էջ 808:

5324. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ օրհնության՝ արմավիղիքի երիցուհի Անթուան Դավթյանի՝ Մայր Աթոռին 1000 ռ. նվիրելու առթիվ]: 1907, էջ 808:

5325. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ օրհնու-

թյան՝ Բաքվի հայոց կուլտուրական միությանը՝ նվիրատվությունների համար]: 1907, էջ 500:

5826. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Բաքվի նպատամատույց հանձնաժողովին, կովկասահայ սովյակներին օգնելու համար]: 1907, էջ 499:

5827. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ գանձակեցի Աննա Բալուդյանին, Գանձակի ս. Լուսավորչի եկեղեցուն արծաթյա գավազան նվիրելու առթիվ]: 1907, էջ 205:

5828. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ դոկտոր Թիրեաքյանին «Արտաշիր Բաբական Կարմամակ» աշխատության թարգմանության համար]: 1907, էջ 492:

5829. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Եկատերինայի հայոց բարեգործական ընկերությանը]: 1907, էջ 500:

5830. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թիֆլիսի հայուհիների բարեգործական ընկերությանը, ընկերության 25-ամյա գործունեության առթիվ]: 1907, էջ 499:

5831. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Թիֆլիսի հայուհիների որբախմամ ընկերությանը]: 1907, էջ 608:

5832. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Համբարձում Հայրապետի Ռուբանյանին, Մեսրոպյանը գյուղում դպրոց հիմնելու համար]: 1907, էջ 869:

5833. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ «Հայաստանի Աստղ» ընկերությանը, վասպուրականի սովյակներին օգնելու համար]: 1907, էջ 608, 749:

5834. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Հայոց ազգագրական ընկերության խորհրդին]: 1907, էջ 497:

5835. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Հարթֆորտ քաղաքի հայուհիների որբախմամ ընկերությանը, վանի որբանոցին օգնելու առթիվ]: 1907, էջ 608:

5836. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Մազթադին Աթաբեյանին՝ բարեգործական նպատակներով, 130 հազար ռուբլի նվիրատվության համար]: 1907, էջ 107:

5837. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Մաքսուտ Թադևոսյանին՝ վասպուրականի սովյակների համար հանգանակություն կազմակերպելու առթիվ]: 1907, էջ 608:

5838. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Մովսես և Արսեն Բուդաղյաններին՝ Սադիխում ուսումնարանի շինության առթիվ]: 1907, էջ 7:

5839. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Պողոս փաշա Նուբարին՝ Կահիրեում երկվետ վարժարան կառուցելու և տեղի առաջնորդարանին նվիրատվություններ անելու առթիվ]: 1907, էջ 6—7:

5840. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ օրհնության՝ Վարդգի վանքի դպրոցի հոգաբարձությանը՝ դպրոցի 50-ամյակի առթիվ]: 1907, էջ 499:

5841. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Ալեքսանդրապոլի հոգևոր կառավարությանը, մոմավաճառության արդյունքը Մեծ Դարաքիլիայի դպրոցին հատկացնելու մասին]: 1907, էջ 106, 204—205:

5842. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Ալեքսանդրապոլի փոխանորդ Մատթեոս վարդապետին՝ թույլտվություն, Բաքվում և Պետերբուրգում Ալեքսանդրապոլի գյուղական դպրոցների համար հանգանակություն հավաքելու համար]: 1907, էջ 868:

5843. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Աստրախանի կոնսիստորիային՝ Լաբինսկայա գյուղի դպրոցի հոգաբարձության հաստատման առթիվ]: 1907, էջ 498:

5844. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Աստրա-

տականի կուսակալին, Մակու քաղաքի հայերի վիճակը բարվորելու և գաղթը դադարեցնելու համար]: 1907, էջ 749:

5845. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Գևորգ արքեպիսկոպոս Սուրենյանցին՝ կաթողիկոսի բացակայության ժամանակ Մայր Աթոռի գործերը վարելու համար]: 1907, էջ 495:

5846. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Գևորգ եպիսկոպոս Երիցյանին արքայության պատիվ շնորհելու առթիվ]: 1907, էջ 7:

5847. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Երվանդ Ծախազիին Նոր-Նախիջևանի թեմական դպրոցի տեսուչ նշանակելու առթիվ]: 1907, էջ 806:

5848. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Երվանդ վարդապետ Տեր-Մինասյանին ճեմարանի ուսուցիչ նշանակելու առթիվ]: 1907, էջ 868:

5849. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Երուսաղեմի միաբանության անդամ Մամբրե եպիսկոպոսին արքայության պատիվ շնորհելու առթիվ]: 1907, էջ 7:

5850. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Թիֆլիսի Մայր եկեղեցու Ղուկասյան կրոնա-պատմական թանգարանի կանոնադրության հաստատում]: 1907, էջ 496:

5851. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Թիֆլիսի, Ծամախու, Բեսարաբիայի, Դարաքաղի, Երևանի թեմերի առաջնորդներին և Աստրախանի կոնսիստորիային, իրենց թեմերի ծխական ուսումնարանների վերաբերյալ, Սինդիկատ տեղեկություններ հաղորդելու մասին]: 1907, էջ 106:

5852. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Խաչիկ ծ. վարդապետ Դատյանին Ջվարթնոց եկեղեցու վանահայր կարգելու մասին]: 1907, էջ 204:

5853. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Խաչիկ ծ. վարդապետ Դատյանին՝ Ջվարթնոցի եկեղեցու պնդումների համար հանգանակություն կատարելու համար]: 1907, էջ 494:

5854. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Կ. Պոլսի պատրիարքին՝ Էսմիմանի համար գանձանակված դրամը Մայր Աթոռ առաքելու համար]: 1907, էջ 204:

5855. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ հայրենիք գնալու համար ճանապարհածախսով ապահովել Մայր Աթոռում ապաստանած որբերին]: 1907, էջ 494:

5856. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Աստրախականի հայոց առաջնորդին՝ Հատիհների բարեգործական ընկերության ժողով գումարելու և նրանց կանոնադրության մեջ որոշ հավելում անելու մասին]: 1907, էջ 805:

5857. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Հատիհ վանքի վանահորդ՝ ճեմարանից 18 աշակերտ ընդունելու մասին]: 1907, էջ 868:

5858. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Հմայակ վարդապետին՝ Սադիխանի վանքի նորոգության համար հանգանակություն կազմակերպելու առթիվ]: 1907, էջ 6:

5859. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ: Հուսիկ եպիսկոպոս Տեր-Մովսիսյանին արքայության պատիվ շնորհելու առթիվ]: 1907, էջ 8:

5860. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ ճեմարանի վարչությանը՝ կարգ աահմանել տոնական օրերին ուսանողությանը եկեղեցի տանելու համար]: 1907, էջ 867:

5861. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Նոր Նախիջևանի ս. Խաչ վանքի վանահորդ՝ տնտեսապես ապահովելու Ներսես վարդապետ Մելիք-Թանգյանին]: 1907, էջ 498:

5862. [ՌԻԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Պետերբուրգի հայոց եկեղեցական խորհրդին: Հինգ տարով, ամսական 100 ռ. նպատակ հատկացնել Երվանդ Լալայանին, հնագիտական-ազգագրական հետազոտու-

թյուններ կատարելու և Մայր Աթոռի թանգարանին էքսպոնատներ ուղարկելու համար]: 1907, էջ 498—499:

5868. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Սինդիա՝ Մայր Աթոռին պատկանող 30.000 ո. դնել Երևանյան բանկում հոգևոր ճեմարանի ծախսերը հոգալու համար]: 1907, էջ 868:

5864. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Վանի առաջնորդական փոխանորդին՝ Վասպուրականի սովյալներին օգնելու համար]: 1907, էջ 749:

5865. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ տաճկահայ սովյալների համար հանգանակություն կազմակերպող հանձնաժողովի հաստատման առթիվ]: 1907, էջ 497—498:

5866. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Տիգրան Ռաշմաճյանին Մարիախան-Հովնանյան դպրոցի տնտեսյան հաշվառման առթիվ]: 1907, էջ 806:

5867. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ՝ Ցամաքաբերդ գյուղի եկեղեցու շինության համար տեղում հանգանակություն կազմակերպելու մասին]: 1907, էջ 498:

5868. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Փոթիի հայ եկեղեցու երեցիփառանին՝ տեղի եկեղեցու շինության համար հանգանակություն կազմակերպելու առթիվ]: 1907, էջ 8:

5869. ԽՐԻՄՅԱՆ Հայրիկ:—Կոնդակ Օրհնի հայոց քահանա Մարտիրոս Հատիկյանին՝ ի նպաստ Տարոնի հայ սովյալների հանգանակություն կազմակերպելու համար]: 1907, էջ 804:

Նույնը նաև՝ Նոր Նախիջևանի հայոց քահանա Խաչատուր Զարիֆյանին: Էջ 805:

5870. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ: Կոնդակ: [Գարեգին վ. Հովսեփյանին «Արարատ»-ի խմբագիր ընթանելու մասին]: 1907, էջ 3—4:

5871. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ: Կոնդակ: [Գարեգին արքեպիսկոպոսի, առաջնորդի թեմին Հայոց Վրաստանի, հարավարևելյան Մայր Աթոռոյ, հայրապետական օրհնութեամբ յայտ առնելը: [Կոնդակ: «Ժամանակաշար կանոն, Հայոց տարրական եկեղեցական դպրոցաց»-ը Կովկասի փոխարքայի պահանջով առաջմ չկիրառելու մասին]: 1907, էջ 289:

5872. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ: Կոնդակ: [Երևանի քահանաների միության հաստատման մասին]: 1907, էջ 491—492:

5873. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Ժամանակաշար կանոն, Հայոց տարրական եկեղեցական դպրոցաց»-ը Կովկասի փոխարքայի պահանջով առաջմ չկիրառելու մասին]: 1907, էջ 289:

5874. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Ժամանակաշար կանոն, Հայոց տարրական եկեղեցական դպրոցաց»-ը Կովկասի փոխարքայի պահանջով առաջմ չկիրառելու մասին]: 1907, էջ 289:

5875. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Ժամանակաշար կանոն, Հայոց տարրական եկեղեցական դպրոցաց»-ը Կովկասի փոխարքայի պահանջով առաջմ չկիրառելու մասին]: 1907, էջ 289:

5876. ԽՐԻՄՅԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:—Կոնդակ: [Ժամանակաշար կանոն, Հայոց տարրական եկեղեցական դպրոցաց»-ը Կովկասի փոխարքայի պահանջով առաջմ չկիրառելու մասին]: 1907, էջ 289:

5877. ԿԱՌՈՂԻԿ ԲԱՅՐ: [Հունգարիայի հայերի մասին: Ամստերդամ շրջանում Լոնդոն գյուղի հայերի պայքարը լատին քարոզչության դեմ]: 1907, էջ 141—142:

5878. ԿԱՆԱՅՆԱՆՑ ԱՍԵՓՈՒՆ:—Ջոջանց տան Ասպույ ծներ Դաիթ եւ Մեհեր ազգային ժողովրդա-

կան վճար պատմականը, դիցաբանականը եւ կենցաղականը: 1907, էջ 984—1008, 1908, էջ 102—124:

5879. ՀԱՄԱՌՈՏ տեղեկություններ Ամերիկայի տարրական դպրոցների մասին: Թարգմ. ռուս.՝ Երեմիա վարդապետ Ստեփանեանց: 1907, էջ 290—294:

5880. ՀԱՅՈՑ եկեղեցական տարրական դպրոցների ժամանակաշար կանոնները: 1907, էջ 100—105: Բովանդ.՝ Ընդհանուր կանոններ:—Գարոցական ամսիցական վարչություն:—Հոգաբարձություն:—Մանկավարժական խորհուրդ:—Խառն ժողով:—Տնտես:—Ուսուցիչներ:—Շաբաթական դասացուցակ հաստատում և կենտրոնական ժողովից:

Նույն տեղում կանոնները ուղարկելու առթիվ կաթողիկոսի շրջաբերականը: Էջ 99:

5881. ՀԱՆԳԻՍՏ Տ. Տ. ՄԿՐՏԻՉ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Ամենայն Հայոց: [Հուլիսականություն, ցուպկցություններ, պատկեր, հետադրեր]: 1907, № 11, հավելված, էջ Ա—Կ:

5882. ՀԱՄԱՐԱՆ նորին կայսերական մեծնության ինքնակալին Ամենայն Ռուսաց ի լուսաւորչական Հայոց Սինդոն սրբոյ Էջմիածնի, խմբագրի «Արարատ» ամսագրոյ: [Էջմիածնի միաբանության անդամ Թովմա վարդապետ Բաղդասարյանին, իր խմբի համաձայն, ազատ համարել հոգևոր կոյումից և ի նրա պատճի Հին Նախիջևանի հայ կարոտյալների զանձել ընթանից 81.000 ո.]: 1907, էջ 756—757:

5883. ԴԱՋԱՐԵԱՆ Մ. ՔԱԼԱՆ:—[Պետերբուրգ]: Վրաց եկեղեցու ինքնագրով կառավարութեան խմբից ռուսաց ճախապատրաստական եկեղեցական ժողովում: 1907, էջ 845—868, 971—976:

5884. Ը.:—Հաշի Նոր-Նախիջևանի հայազգի աղքատաց եկեղեցական հոգաբարձութեան՝ 1906 թ. գործունեութեան: [Մասին]: 1907, էջ 969—970:

5885. ԺԵՄԱՐԱՆԻ 88-րդ տարեդարձը: 1907, էջ 902—906:

Նույն տեղում Հարություն Պետրոսյանի այդ առիթով գրած քանատեղծությունը: Էջ 103:

Նաև՝ ճեմարանի տեսչի հաշվետվությունը 1906—1907 ուս. տարվա համար: Տնտես՝ Մեքրոպ վարդապետ Տեր-Մովսիսյան: Էջ 904—906:

5886. ՄԱԼ եւ լուսարկաւորութիւն տ. Պետրոս արքեպիսկոպոսի առաջնորդին Սեբաստիոյ: 1907, էջ 582—583:

5887. ՄԱՐԱԶԵԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՀԱՅՈՑ Կ. ՊՈՍՏՈՑ: Կեդր. վարչութեան կրօն. ժողովոյ Ատեանը եղեկից ամուսնական խմբի ղեկավար համար: Հրահանգ: 1907, էջ 866—868:

5888. ՄԱՐԱՐԵԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ: [Երուսաղեմի միաբան: Հեղինակ, գլխարկ: Մահախոսական]: 1907, էջ 138:

5889. ՄԱՍՈՒԼԻ շուրջը: [Տնտեսություն Թիֆլիսի՝ «Անկախ մամուլ», Նոր Նախիջևանի՝ «Մեր ձայնը», Ալեքսանդրապոլի՝ «Ժայռ» թերթերի շուրջը]: 1907, էջ 1099—1100:

5890. ՄԱՅՐ Աթոռ: 1907, էջ 43—55, 136—138, 236—239, 380—382, 431—432, 526—527, 657—661, 776—782, 896—908, 1034—1037:

5891. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Ամերիկյանների այցելությունները Մայր Աթոռ]: 1907, էջ 526:

5892. ՄԱՅՐ Աթոռ: [Մանկերական բողոք ճեմարանում: Երկու աշակերտի հետադարձը: Ամբողջ լաւարանի ինքնակալ հետադարձը]: 1907, էջ 136:

5893. ՄԱՅՐ Աթոռ: [«Արարատ»-ի խմբագիր Գարեգին վարդապետ Հովսեփյանի մեկնումը Թիֆլիս, մեծ պահքի ընթացքում քարոզներ կարդալու համար]: 1907, էջ 238—239:

5894. ՄԱՅՐ Աթոռ: [«Արարատ» ամսագրի աշխատանքների մասին]: 1907, էջ 1036:

(Շարունակելի)